

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kaan DOĞAN

CUMHURİYET GAZETESİNE GÖRE ARNAVUTLUK-İTALYA SİYASİ İLİŞKİLERİ VE
ARNAVUTLUK'TA REJİM DEĞİŞİKLİĞİ (1926-1928)

Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kaan DOĞAN

CUMHURİYET GAZETESİNE GÖRE ARNAVUTLUK-İTALYA SİYASİ İLİŞKİLERİ VE
ARNAVUTLUK'TA REJİM DEĞİŞİKLİĞİ (1926-1928)

Danışman

Doç. Dr. Aydın YİĞİT

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Kaan DOĞAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Eray BAYRAMOL (İmza)

Üye (Danışman) : Doç. Dr. Aydın YİĞİT (İmza)

Üye : Doç. Dr. Leyla DERVİŞ (İmza)

Tez Başlığı:

Cumhuriyet Gazetesine Göre Arnavutluk-İtalya Siyasi İlişkileri ve
Arnavutluk'ta Rejim Değişikliği (1926-1928)

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 11/07/2023

Mezuniyet Tarihi : 20/07/2023

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Cumhuriyet Gazetesi’ne Göre Arnavutluk-İtalya Siyasi İlişkileri ve Arnavutluk’ta Rejim Değişikliği (1926-1928)” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Kaan DOĞAN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

12/07/2023

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Kaan DOĞAN
Öğrenci Numarası	202052006001
Anabilim Dalı	Tarih
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Aydın YİĞİT
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Cumhuriyet Gazetesi'ne Göre Arnavutluk-İtalya Siyasi İlişkileri ve Arnavutluk'ta Rejim Değişikliği (1926-1928)
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2130076018
Rapor Tarihi	12.07.2023
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 3 Alıntılar dahil: % 5
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 127 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Doç. Dr. Aydın YİĞİT İmza	

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARNAVUTLUK'TA PRENSLİK DÖNEMİ

1.1. Birinci Dünya Savaşı'nda Arnavutluk.....	10
1.1.1. İşgal Altındaki Arnavutluk	11
1.2. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Arnavutluk.....	12
1.2.1. Arnavutluk'ta İtalyan İşgalinin Sona Ermesi	13
1.2.2. Arnavutluk'ta Yugoslav ve Yunan İşgallerinin Sona Ermesi	18
1.3. Arnavutluk'ta Cumhuriyet'in İlanına Giden Süreç ve Ahmet Zogu	19

İKİNCİ BÖLÜM

ARNAVUTLUK'TA CUMHURİYET DÖNEMİ

2.1. Arnavutluk'ta Cumhuriyetin İlanı (21 Ocak 1925)	27
2.2. İtalya'nın Yayılmacı Politikası.....	28
2.3. İtalya'nın Arnavutluk'taki Nüfuzunu Arttırması.....	29
2.3.1. Arnavutluk Milli Bankası	31
2.3.2. Livorno Görüşmesi	33
2.3.3. Arnavutluk İsyanı	37

2.4. Tiran Antlaşması (27 Kasım 1926)	39
2.4.1. Tiran Antlaşması'nın İçeriği ve Onaylanması.....	40
2.4.2. Tiran Antlaşması'na Yönelik Tepkiler	42
2.4.2.1. Fransa'nın Tepkisi	42
2.4.2.2. Yugoslavya'nın Tepkisi.....	42
2.4.2.3. Tiran Antlaşması Sonrası İtalya ve Arnavutluk	50
2.5. Askeri Hazırlıklar ve Çatışmalar	54
2.6. Yeni Kutuplaşmalar ve Kutuplar Arası Gerilimler.....	58
2.6.1. Balkan Lokarnosu.....	61
2.7. Casus Tercüman Meselesi	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYETTEN KRALLIĞA ARNAVUTLUK

3.1. Fransa-Yugoslavya Savunma Antlaşması (11 Kasım 1927)	69
3.2. Arnavutluk-İtalya Savunma Antlaşması (22 Kasım 1927).....	72
3.3. Fransa ile İtalya Arasında Sömürge Meselesi	76
3.4. Yugoslavya'nın Balkanlarda Nüfuz Kaybı	78
3.5. Hırvat Sorunu	85
3.6. Arnavutluk'ta Krallığın İlanı (1 Eylül 1928).....	88
3.7. Arnavutluk'taki Rejim Değişikliğine Tepkiler	91
SONUÇ	97
KAYNAKÇA.....	101
ÖZGEÇMİŞ	116

ÖZ

Cumhuriyet Gazetesine Göre Arnavutluk-İtalya Siyasi İlişkileri ve Arnavutluk'ta Rejim Değişikliği (1926-1928)

İtalya Krallığı, kendisine vaat edilen sömürgelere sahip olabilmek için Birinci Dünya Savaşı'na İtilaf devletleri safında girmiştir. Ancak savaş boyunca kendisinden beklenen başarıyı sağlayamamıştır. Zaten İngiltere de Akdeniz'de güçlü bir İtalyan varlığını arzu etmemekteydi. Bu durum, savaş sonunda İtalya'nın kendisine vaat edilen topraklara ulaşmasını engelledi. Diğer taraftan söz konusu gelişmeler ve özellikle savaşın yarattığı olumsuzluklar, savaş sonrası dönemde İtalya'da önemli iç istikrarsızlıklara yol açtı. Farklı ideolojiler ülkede yaygınlık kazanmaya başladı. Bilhassa “Faşizm” ideolojisi geniş halk kitlelerini etkilediğinden, bu ideolojiyi benimseyenler 1922 yılında gerçekleştirdikleri hükümet darbesiyle İtalya'da yönetime el koydular. Faşistlerin en büyük amacı, İtalya'nın tekrar Roma İmparatorluğu dönemindeki gücüne kavuşması idi. Bunu sağlamak için de saldırgan bir politika izlemişler ve Akdeniz'e kıyısı olan ülkeleri genişleme bölgesi olarak görmüşlerdir.

Arnavutluk ise bağımsızlığını elde ettikten sonra uzun bir süre ülkenin birliğini sağlayamadığından komşularına kıyasla her alanda geri kalmış bir ülke konumundaydı. Bu yüzden İtalya'nın genişleme siyasetini uygulamak için seçtiği ilk yer Arnavutluk olmuştur. Nitekim 1920'lerin ikinci yarısında Arnavutluk ile İtalya arasında başta siyasi ve askeri nitelikte olmak üzere birçok antlaşma imzalanmıştır. Böylelikle Arnavutluk'ta İtalyan nüfuzu hızlı bir şekilde artarken, buna paralel olarak Arnavutluk'ta önemli siyasi gelişmeler de yaşanmaya başlamıştır. Ahmet Zogu liderliğinde önce ülkede cumhuriyet rejiminin benimsenmesi ancak kısa bir süre sonra tekrar rejim değişikliğine gidilerek monarşiye dönülmesi ve Ahmet Zogu'nun kendisini kral ilan etmesi bu tarz siyasi gelişmelerin en başlıcaları olarak ifade edilebilir.

Bu çalışma, Cumhuriyet gazetesinin gözünden Arnavutluk'taki “cumhuriyet” rejiminden “monarşi” rejimine geçiş sürecini ve ülkedeki İtalyan nüfuzunun bu sürece etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Arnavutluk'taki söz konusu gelişmeleri oldukça yakından takip eden Cumhuriyet Gazetesi, konu ile ilgili verdiği bilgilerle Türk kamuoyunu farklı açılardan aydınlattığı gibi Türkiye'nin Arnavutluk'taki gelişmelere bakışını da bir nevi ortaya koyduğu için tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arnavutluk, Ahmet Zogu, Tiran Antlaşması, İtalya, Yugoslavya, Cumhuriyet Gazetesi

ABSTRACT

According to Cumhuriyet Newspaper, Albania-Italy Political Relations And Regime Change in Albania (1926-1928)

The Kingdom of Italy entered the First World War on the side of the Allies in order to have the colonies promised to it. However, Italy could not achieve the expected success during the war. At the same time, England did not desire a strong Italian presence in the Mediterranean. This situation prevented Italy from reaching the promised land at the end of the war. On the other hand, these developments and especially the negativities caused by the war led to significant internal instability in Italy in the post-war period. Different ideologies began to gain prevalence in the country. Especially since the ideology of "Fascism" affected large masses of people, those who adopted this ideology seized power in Italy with a coup d'etat in 1922. The biggest aim of the fascists was to reconquer the lands of Roman Empire. In order to achieve this, they followed an aggressive policy and determined the countries with a coast on the Mediterranean Sea as the expansion zone.

After gaining its independence, Albania could not ensure the unity of the country for a long time, so it could not develop as much as its neighbors. Therefore, Albania was the first place Italy chose to implement its enlargement policy. That's why, in the second half of the 1920s, many agreements, primarily political and military, were signed between Albania and Italy. Thus, while the Italian influence in Albania increased rapidly, in parallel, important political events began to take place in Albania. Under the leadership of Ahmet Zogu, first the republican regime was established in the country, but after a short time the regime changed again and Ahmet Zogu declared himself king.

This study aims to examine the transition process from the "republican" regime to the "monarchy" regime in Albania and the effect of Italian influence on this process in the eyes of the newspaper Cumhuriyet. Cumhuriyet Newspaper, which closely follows the aforementioned developments in Albania, has been preferred because it enlightens the Turkish public opinion from different perspectives with the information it provides on the subject, and also reveals Turkey's view of the developments in Albania.

Keywords: Albania, Ahmet Zogu, Tirana Agreement, Italy, Yugoslavia, Cumhuriyet Newspaper

ÖNSÖZ

“Cumhuriyet Gazetesine Göre Arnavutluk-İtalya Siyasi İlişkileri ve Arnavutluk’ta Rejim Değişikliği (1926-1928)” başlıklı bu çalışmanın odak noktası, Arnavutluk ile İtalya arasında imzalanan 27 Kasım 1926 tarihli Tiran Antlaşması ile başlayıp 1 Eylül 1928’de Arnavutluk’ta krallığın ilanına kadar devam eden süreçtir. Çalışmanın amacı ise bu tarihler arasında Arnavutluk’ta yaşanan siyasi gelişmeleri Cumhuriyet gazetesinin gözünden ortaya koymaktır. Söz konusu zaman aralığında yaşanan olayların geneline Cumhuriyet gazetesi tarafından “Arnavutluk Meselesi” adı verilmiştir. Arnavutluk Meselesi, yaklaşık iki yıl boyunca, dönemin hem Avrupa hem de Türk basınında kendisine geniş yer bulmasına karşın - birkaç tanesi hariç- Türkiye’de yapılan akademik çalışmalarda konunun ayrıntılarıyla çok fazla ele alınmadığı görülmüştür. Üstelik ilgili kaynakların verdiği bilgilerin de eserden esere farklılık arz ettiği, dolayısıyla Türkçe literatürde bazı tutarsızlıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle gerek söz konusu tutarsızlıkları gidermek gerekse ele aldığımız konuyla ilgili karanlıkta kalmış gelişmeleri aydınlığa kavuşturmak amacıyla Türkiye’de yayımlanan dönemin önemli gazetelerinden biri olan Cumhuriyet gazetesinin verdiği bilgiler çerçevesinde bu konunun incelenmesine karar verilmiştir.

“Cumhuriyet” gazetesi Cumhuriyet’in ilanı sonrası yayın hayatına başlayan ve kurucusu Yunus Nadi, Zekeriya Sertel ve Nebizade Hamdi olan ulusal bir İstanbul gazetesidir. Gazete, aslında Mustafa Kemal’in teklifi üzerine Hakimiyet-i Milliye ve Yeni Gün gazetelerinin birleştirilmesi ile yayım hayatına başlamış ve ilk sayısını 7 Mayıs 1924 tarihinde çıkarmıştır. Ancak kurucularından Zekeriya Sertel ve Nebizade Hamdi, yaşanan anlaşmazlıklar sonucunda kısa bir süre sonra gazeteden ayrılmışlardır. Buna karşın gazetenin ilk sayılarında Ziya Gökalp, Aka Gündüz, Hasan Bedreddin, Reşat Ekrem Koçu, Ahmet Rasim, Peyami Safa, Ahmet Refik, İsmail Habip, Cenap Şehabettin, Vedat Nedim Tör, Halit Ziya, Cevat Fehmi Başkut, Mümkat Faik, Fuad Köprülü, Halit Fahri, Hamdi Kemaleddin, Fehim Fikri, Ali Süreyya, Vasfi Raşit ve Ahmet Hidayet gibi önemli isimler yazarlık yapmıştır. Cumhuriyet gazetesi bu yönüyle, yani sadece yazar kadrosuna bakıldığında dahi, döneminin en öne çıkan gazetelerinden birisi olmuştur. Gazetenin bir diğer özelliği, dış politika alanındaki haberlere ağırlık vermesidir. Bu sebeple dönemine göre en fazla ele alınan konulardan biri Arnavutluk Meselesi olmuş ve bu konu hakkında birçok haber yapılmış, köşe yazarları tarafından gelişmeler ayrıntılarıyla ve farklı yönleriyle sürekli işlenmiştir. Keza, Arnavutluk Meselesi hakkında farklı görüşlere sahip olan Aka Gündüz, Hamdi Kemaleddin, Fehim Fikri, Ali Süreyya, Vasfi Raşit ve Ahmet Hidayet gibi gazete yazarları, savundukları

görüşleri kamuoyuna sunmaktan da çekinmemişlerdir. Nitekim bunlardan bazıları Yunus Nadi gibi Yugoslavya'nın görüşünü destekleyip Tiran Antlaşması aleyhine fikir beyan ederken bazıları Hamdi Kemaleddin gibi İtalya ile Arnavutluk'u savunarak Tiran Antlaşması'nın yasal bir antlaşma olduğunu, dolayısıyla eleştirilecek bir yönünün olmadığını savunmuşlardır.

Öte yandan Yunus Nadi'nin konu ile ilgili değerlendirmelerinin ilk sayfada yer alması, Cumhuriyet gazetesinin Arnavutluk Meselesine ne kadar önem verdiğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Hatta Yunus Nadi, Arnavutluk Meselesine ilişkin daha doğru ve detaylı bilgi alabilmek adına Yugoslavya Dışişleri Bakanı ile bir röportaj dahi gerçekleştirmiş ve edindiği bilgileri mektup şeklinde gazetesinin İstanbul'daki merkezine göndermiştir.

Bu bağlamda, Arnavutluk'taki rejim değişikliğine giden sürecin açıklanması ve Cumhuriyet gazetesinin bu sürece bakış açısının ortaya konulması araştırmamızın birincil önceliği olmuştur. Bunu tam anlamıyla başarabilmek için gazetenin 1 Kasım 1926'tan 31 Aralık 1928'e kadarki sayıları dikkatli bir şekilde incelenmiştir. Gazetenin belirtilen tarih aralığındaki sayıları Milli Kütüphane'nin internet sitesinde elde edilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi dışında konu ile ilgili istifade edilen en temel kaynak, H. Özcan'ın "Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (1920-1938)" adlı eseri olmuştur. Bunun dışında B. Jelavich'in "Balkan Tarihi 2 (20. Yüzyıl)" adlı eserinden de yararlanılmıştır.

Araştırmamız bir giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında, ana hatlarıyla Arnavutlar hakkında bilgi verilmiştir. Bu bağlamda, tarih sahnesine çıkışlarından Avrupalı büyük devletlerin bağımsızlıklarını resmen tanıdığı 1913 yılına kadarki süreç genel bir değerlendirme olarak verilmiştir. Birinci bölüm, Arnavutluk'un bağımsızlığının Avrupalı büyük devletler tarafından tanındığı ve ülkenin başına bir prensin tayin edildiği 1914 yılından, Ahmet Zogu'nun ülke yönetiminde öne çıkarak cumhuriyeti ilan ettiği 1925 yılına kadar olan devreyi kapsamaktadır. Gelişmelerin bütünlük arz etmesi ve Arnavutluk'un genel olarak bir kargaşa dönemi içinde bulunması sebebiyle bu süreç, tek bir bölümde incelenmiştir. Arnavutluk'ta cumhuriyetin ilan edildiği 1925 yılından İtalya'nın Arnavutluk üzerindeki hakimiyetinin büyük oranda sağlandığını gösteren 1927 yılındaki casus tercüman meselesine kadar olan gelişmeler ise ikinci bölümde açıklanmıştır. Arnavutluk Meselesinin nasıl ortaya çıktığı ve İtalya'nın Arnavutluk'u nasıl hakimiyeti altına aldığı sorularına bu kısımda cevap verilmeye çalışılmıştır. Son bölümde ise Arnavutluk'ta yaşanan istikrarsızlıkların meydana getirdiği kutuplaşma ile başlamakta 1927 yılında resmileşen bu kutuplaşmanın ardından 1928 yılında ilan edilen krallık yönetimine kadar olan gelişmeler ele alınmaktadır.

GİRİŞ

Tarihçilerin ekseriyeti Arnavutların Balkanlara yerleşen ilk milletlerden biri olduğu konusunda aynı fikirde olmasına karşın hangi ırka mensup oldukları hususunda kesin ve ortak bir kanaate varamamışlardır. Bununla birlikte Arnavutların atalarının Hint-Avrupa kökenli İliyalılara dayandığına dair yaygın bir görüş bulunmakla¹ birlikte bu teoriyi doğrulayacak kesin bir kanıt hala bulunmamıştır.² Öte yandan Arnavutlar, Balkanların en eski milletlerinden biri olsalar dahi 20. yüzyıl başına kadar bağımsız bir devlet kuramamış ve uzun yıllar boyunca bölgedeki diğer milletlerin hakimiyeti altında yaşamışlardır.³

Tarih sahnesine çıktıkları ilk andan itibaren günümüze kadar genellikle Balkanların güneybatısında yaşam süren Arnavutlar, daha çok kuzeyden Kopaonik Dağları, doğudan Ohri Gölü, güneyden Yanya Gölü ve batıdan da Adriyatik Denizi ile çevrili alanda varlık göstermişlerdir. Bölgenin dağlık olan kuzey topraklarında göçebe aşiretler, orta kısmındaki ovalarda feodal beyler ve yine dağlık olan güney topraklarında da deniz ticareti yapan Arnavutlar etkin olmuştur.⁴ Bilindiği kadarıyla Arnavutlar bu topraklarda her zaman çoğunluğu oluşturmuştur. Bu yüzden söz konusu bölgeye Arnavutluk denmesinde bir sakınca bulunmamaktadır.

Arnavutlar sırasıyla Roma İmparatorluğu, Bulgar Krallığı, Sırp Krallığı ve Bizans İmparatorluğu hakimiyeti altında yaşamışlardır.⁵ Osmanlı hakimiyetine girmeden önce Arnavutluk'un kuzeyinde Sırp Krallığı, güneyinde ise Bizans İmparatorluğu bulunuyordu. Kabileler halinde yaşayan Arnavutlar, bu dönemde feodal sistemle yönetilmekteydi.⁶ İlk Türk akınlarının Osmanlı'dan da önce Aydınolu Umur Bey tarafından 14. yüzyıl ortalarında gerçekleştirildiği de bilinmektedir.⁷

Osmanlı'nın Balkan fetihleri sırasında 1389 yılında gerçekleşen Birinci Kosova Savaşı'nda ise Osmanlı'ya karşı kurulan Haçlı ordusu içinde Arnavutlar da bulunuyordu. Ancak savaşta Haçlı ordusu hezimete uğratılırken savaşın kazananı olan Osmanlı Devleti, Arnavutluk'un da bir kısmını himayesi altına almayı başarmıştır.⁸ II. Murat'ın Arnavutluk'ta Tımar Sistemi'ni uygulamaya başlamasıyla birlikte de Arnavut toprakları üzerinde doğrudan

¹ Pamuk, 2017: 335; Görgülü, 2008: 1; Özkan, 2012: 8; İdrizi, 2018: 12.

² Görgülü, 2008: 1.

³ İdrizi, 2018: 49.

⁴ Bozbora, 2017: 259.

⁵ Özkan, 2012: 31.

⁶ Görgülü, 2008: 2; Doko, 2020: 1.

⁷ Özcan, 2011: 4.

⁸ Görgülü, 2008: 2.

Osmanlı hakimiyeti sağlanmıştır.⁹ Yine Tımar Sistemi ile birlikte bölgede nüfus tahririnin de yapıldığı burada belirtilmek gerekir.

Fatih Sultan Mehmet döneminde ise İskender Bey liderliğindeki Arnavutlarla Osmanlı kuvvetleri arasında ciddi çatışmalar yaşandı.¹⁰ Fakat Osmanlı Devleti'nin bölgeye tamamen hakim olması ve akabinde uyguladığı hoşgörü politikası, zamanla Arnavutların Osmanlı yönetimine bakışını değiştirdi. Arnavutlar bir taraftan genel kitleler halinde Müslüman olmaya başlarken¹¹ diğer taraftan Arnavut gençler Devşirme Sistemi'nin etkisiyle Osmanlı idari yapısında yüksek mevkilere gelmeye başladı.¹² Öyle ki, Arnavutların hakimiyet altına alınmasından Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadarki süreçte Arnavut kökenli 33 sadrazam devlette görev almıştır.¹³

Arnavutların özellikle 16. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı hakimiyetinde barış ve refah içinde yaşadıkları söylenebilir. Lakin 17. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin duraklama dönemine girmesi ve Tımar Sisteminde çeşitli sıkıntılar yaşanmaya başlanması, Arnavut topraklarının yönetimine de sirayet etmiş, idarede yer yer bozulmalara neden olmuştur. Arnavutların yaşadığı topraklarda merkezi otoritenin böylelikle zayıflamaya başlaması ise bölgede ayanlık sisteminin yaygınlaşmasına yol açmıştır.¹⁴ Akabinde vergilerin sürekli olarak arttırılması, düzen ve istikrarın yerini düzensizlik kargaşasının alması, bilhassa Hristiyan Arnavutların tepkisini çektiğinden bunlar yabancı devletlerle iş birliği yaparak Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca bir tutum sergilemeye başlamışlardır. Osmanlı yönetimi ise bu dönemde Arnavutluk topraklarını kuzeyde “İşkodra Paşalığı” ve güneyde “Yanya Paşalığı” adıyla iki ana idari birim halinde ve düzen içinde tutmaya çalışıyordu.¹⁵ Fakat bu çaba, aynı tarihlerde gücünü iyice artıran ayanları durdurmaya yetmemiştir. Çünkü ayanlar, Arnavutlar üzerinde Osmanlı merkezi otoritesinden daha fazla hakimiyet kurmaya başlamışlardı. Ülkenin diğer kısımlarında da benzer gelişmelerin yaşandığını gören II. Mahmut ise 1830 yılında ayanlık sistemini ortadan kaldırmış¹⁶ ve aynı yıl içinde Arnavut topraklarının “İşkodra”, “Manastır”, “Yanya” ve “Kosova” olmak üzere 4 vilayete ayrılmasına karar vermiştir.

Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemine girdiği vakitlerde özellikle Fransız İhtilali'nin etkisiyle milli bağımsızlık fikri büyük imparatorluklarda yaşayan azınlıklar içinde

⁹ Özcan, 2011: 5; Bozbora, 2017: 266; Görgülü, 2008: 2.

¹⁰ Özcan, 2012: 33-34; Doko, 2020: 1.

¹¹ Özcan, 2011: 5; Görgülü, 2008: 3; Doko, 2020: 1; İdrizi, 2018: 55-56.

¹² Görgülü, 2008: 3; Özcan, 2012: 375; Doko, 2020: 1.

¹³ Pamuk, 2017: 340; Özcan, 2012: 375.

¹⁴ Pamuk, 2017: 340; Görgülü, 2008: 3.

¹⁵ Görgülü, 2008: 2.

¹⁶ Görgülü, 2008: 5.

yaygınlaşmaya başlamıştı. Üstelik milli bağımsızlık fikri, Avrupalı büyük devletler¹⁷ tarafından kendi amaçlarını gerçekleştirebilmeleri amacıyla Balkan milletlerine yönelik olarak kullandıkları bir araç olmuştur. Diğer Balkan milletlerine kıyasla milliyetçilik akımının en etkili olduğu uluslar ise Sırlar ve Yunanlardı. Osmanlı hakimiyetine girmeden önce de bağımsız devletler kurmuş olan bu milletler, bilhassa Rusya ve Avusturya-Macaristan'ın kışkırtmaları neticesinde 19. yüzyıl başlarından itibaren bağımsızlık hareketlerine girişmişlerdir. Özellikle Rus Çarlığı, Balkanlarda Panslavizm politikası uygulayarak Osmanlı topraklarındaki emellerini gerçekleştirmeye çalışırken aynı zamanda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki nüfuzunu da kırmayı amaçlamıştır. Netice itibarıyla 19. yüzyıl boyunca gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşları, Balkanlarda bağımsız ulus devletlerin ortaya çıkması gibi önemli sonuçlar doğurmuştur. Zaten Arnavutların da bağımsız bir devlet kurma fikri ciddi manada ilk kez 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ile ortaya çıkmıştır.¹⁸ Aynı dönemde eğitim amacıyla Avrupa başkentlerine giden Arnavut gençlerinin ülkeye dönüşlerinden sonra gerçekleştirdikleri çalışmalar ise Arnavutlar arasındaki milli birlik fikrinin yayılmasını hızlandırmıştır.¹⁹

93 Harbi, Ayastefanos Antlaşması'nın 3 Mart 1878 tarihinde imzalanmasıyla sona erdi. Ancak Avrupalı büyük devletler, Rusya'nın bu antlaşmayla Osmanlı üzerinde elde ettiği menfaatleri azaltmak için yeni bir antlaşma yapılmasına karar verdiler. Bu yüzden Ayastefanos'un yerine geçecek olan bu antlaşmayı görüşmek üzere Haziran ayında Berlin'de bir kongrenin yapılması planlandı. Hemen hemen aynı tarihlerde, 10 Haziran 1878'de Arnavut önde gelenleri Prizren'de Katolik, Ortodoks ve Müslümanlardan oluşan 80 temsilcili Prizren Birliği'ni kurdular.²⁰ Prizren Birliği'nin ana hedefi, Arnavutların bir millet olarak resmen tanınıp haklarının garanti altına alınmasıydı. Fakat Arnavutların bu isteği 13 Haziran'da çalışmalarına başlayan Berlin Kongresi'nde hiçbir şekilde kabul görmedi.²¹ Kongrenin, Arnavutların isteklerini kabul etmemesinin başlıca sebebi olarak Arnavutların çoğunluğunun Müslüman olması varsayılabılır. Çünkü bu vakte kadar Balkanlarda Osmanlı Devleti'nden ayrılmak isteyen ve bu konuda destek bekleyen Hristiyan milletler her türlü desteği görmüşlerdi. Hatta zaman zaman onlar için savaşı bile göze almış olan Avrupalı büyük devletler, aynı çabayı Arnavutlar için sarf etmemişlerdir.

¹⁷ İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya için kısaca "Avrupalı büyük devletler" tabiri kullanılmaktadır. Bkz. Altun, 2020: 750.

¹⁸ Görgülü, 2008: 6; Özkan, 2012: 38.

¹⁹ Aydın, 2020: 137.

²⁰ Aydın, 2020: 136; Yavuz, 2022: 7; Görgülü, 2008: 7; Özkan, 2012: 36; Zeyrek, 2012: 301; Altun, 2020: 754-755. Ancak İdrizi, Prizren Birliği'nin 21 Nisan 1878 tarihinde kurulduğunu belirtmektedir. Bkz. İdrizi, 2018: 87.

²¹ Bozbora, 2017: 561.

Öte yandan kuruluşu esnasında bir millet olarak resmen tanınıp haklarının garanti altına alınmasını isteyen Prizren Birliği'nin asıl nihai amacı, Arnavutların Osmanlı hakimiyeti altında özerk bir yönetime sahip olmasını temin etmektir.²² Ancak bu amaçları, diğer Balkan devletlerinin Berlin Kongresi'nde bağımsızlıklarını kazanmaları sebebiyle özerklik yerine bağımsız bir devlet kurma hedefine dönüşmüştür.²³ Yürüttükleri bağımsızlık hareketi ise ortak bir din birliğine sahip olmamaları nedeniyle diğer Balkan milletlerinden farklı olmuştur. Zira Balkanlardaki Hristiyan milletler, din olgusu üzerinde birleşerek Osmanlı Devleti'ne isyan ederken Arnavutlar, din birliği yerine “dil birliği” esasına göre bağımsızlık hareketine girişmişlerdir. Fakat ortak bir alfabeye sahip olmamaları, dil birliğini sağlamakta da güçlük çekmelerine yol açmıştır. Tanzimat Fermanı ile birlikte azınlıklara ilkokulda kendi dilleriyle eğitim görme hakkı tanınmışken Arnavutların büyük bir kısmının Müslüman olması ise bu uygulamadan yararlanmalarına engel olmuştur.²⁴

II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde Arnavutların bağımsızlık hareketleri büyümeden engellendiği için çok fazla gelişme göstermedi. Lakin 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte Arnavutların bağımsızlık hedefleri yeniden canlandı. 1908 ve 1912 yılları arasındaki dört senelik süreçte Arnavutlar dört kez isyan çıkardı. İsa Bolatin liderliğinde gerçekleşen Temmuz 1909'daki ilk Arnavut isyanını²⁵ Osmanlı kuvvetleri kısa sürede bastırdı. İkinci Arnavut isyanı, 2 Mart 1910 tarihinde başladı. İsyancıların bölgedeki Osmanlı memurlarını öldürülmesi üzerine devlet bölgede sıkıyönetim ilan edince çok büyümeden bu isyan da bastırılmış oldu.²⁶ Osmanlı yönetimi, ilk iki isyandan sonra tedbir alma ihtiyacı hissederek, isyanların çıktığı yerlerdeki Arnavutları silahsızlandırılmaya başladı. Bu girişim, hem Arnavutların hem de bağımsız Balkan devletlerinin tepkisine neden oldu. O vakte kadar Osmanlı'nın iç meselesi olan bu durum, Avrupalı büyük devletlere şikâyet edildi. Şikâyetler sonucunda İngiltere başta olmak üzere Rusya, Avusturya-Macaristan ve İtalya Arnavutları desteklemeye başladı ve böylelikle Arnavutların isyan hareketleri bundan sonra daha da hız kazandı. 1910 Sonbaharında²⁷ Katolik Malisor Arnavutlar, üçüncü Arnavut isyanını başlattılar. Üçüncü isyana özellikle Avusturya'dan gelen yardımlardan ötürü Osmanlı kuvvetlerinin müdahalesi zor olmuştur. Hatta Osmanlı yönetimi, isyanın sonlandırılması karşılığında Arnavutların bir kısmına ayrıcalıklar tanımak zorunda kalmıştır.²⁸ Dördüncü

²² Görgülü, 2008: 9.

²³ Bozbora, 2017: 555.

²⁴ Bozbora, 2017: 558-560.

²⁵ Görgülü, 2008: 29; Altun, 2020: 747.

²⁶ Jelavich, 2019: 93.

²⁷ Görgülü'nün verdiği bilgilere göre “Malisor İsyanı” 1911 yılının Ocak ayında gerçekleşmiştir. Bkz. Görgülü, 2008: 31.

²⁸ Jelavich, 2019: 93; Görgülü, 2008: 32.

Arnavut isyanı ise önceki isyanlara nazaran daha kapsamlı gerçekleşmiştir. Zira, 2 Mart 1912 tarihinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kışkırtmaları sonucunda başlayan Katolik Malisor Arnavutlarının isyanına bu sefer Müslüman Arnavutlar da katılmıştır.²⁹ İsyancıların eylemlerine son vermek için öne sürdükleri şartlar; hükümet değişikliği, yeni mebus seçimleri, Arnavutların silahsızlandırılmasının durdurulması ve hükümet yöneticilerinden bir kısmının Arnavut yöneticiler ile değiştirilmesi idi.³⁰ İsyan, en başta Sadrazam Mehmet Sait Paşa'nın istifa etmesi, dolayısıyla mevcut hükümetin düşmesi gibi bir sonuç doğurmuştu. Bu yüzden Gazi Ahmet Muhtar Paşa başkanlığında 22 Temmuz 1912'de kurulan yeni hükümet, ilk iş olarak devam etmekte olan Arnavutluk isyanıyla ilgilenmiştir.³¹ Neticede isyan, tıpkı üçüncü Arnavut isyanında olduğu gibi Arnavutların bazılarına önemli tavizler verilmesiyle ancak sonlandırılabilmiştir.³² Fakat verilen bu tavizler, daha önceki Balkan milletlerinin isyanlarında da görüldüğü üzere, Arnavutları yatıştırmamış aksine daha fazla taviz elde edebileceklerini düşündürmüştür.

Birinci Balkan Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti'nin seferberlik ilan ederek pek çok Arnavut'a silah dağıtması, aslında Arnavutların devlete karşı elini güçlendiren bir başka önemli gelişme olmuştur. Çünkü silahlandırılan Arnavutların çoğu, savaşa katılmaktan ziyade silahlarıyla birlikte yaşadıkları topraklara dönmüştür. Bir kısmı ise Meclis-i Mebusan'da Berat mebusu olan İsmail Kemal'in önderliğinde Birinci Balkan Savaşı'ndan hemen önce bağımsızlık mücadelesine başlamıştır.³³ İsmail Kemal'e göre, dağıtılan silahları alıp köylerine dönen Arnavutlar, kendi topraklarına sahip çıkmak için böyle yapmışlardı.³⁴ Bu noktada, Arnavutların büyük bir kısmının Birinci Balkan Savaşı sırasında Osmanlı'ya karşı kurulmuş olan Balkan ittifakına bir nevi katıldıkları söylenebilir. Nitekim İsmail Kemal gibi Arnavutluk'un bağımsızlığını isteyenler için Balkan Savaşları uzun süredir beklenen bir fırsat olmuştur.

Birinci Balkan Savaşı, Karadağ'ın 8 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı Devleti'ne resmen savaş ilan etmesiyle başladı.³⁵ Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa Hükümeti, İttihat ve

²⁹ Görgülü, 2008: 43-45.

³⁰ Bozbora, 2017: 571.

³¹ Aydın, 2020: 161.

³² Görgülü, 2008: 58.

³³ Varlıklı bir Osmanlı ailesine mensup olan İsmail Kemal, esasen Arnavutluk'un bağımsızlığında en fazla rolü kişilerden biridir. Yunan Koleji'nde iyi bir eğitim görmüştür. Gençlik yıllarında Osmanlı hakimiyetinde özerk bir Arnavutluk devleti kurulmasını hayal eden Kemal, bu düşüncelerini gerçekleştirebilmek adına Jön Türk Hareketi'ne katılmıştır. 1908'de II. Meşrutiyet ilanından sonra ise Berat mebusu seçilerek Arnavutların meclisteki temsilcilerinden biri olmuştur. Lakin İttihat ve Terakki'nin Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü korumak adına takip ettiği bazı politikalar, İsmail Kemal'in hem fikirlerinin zamanla değişmesine hem de İttihatçılar ile olan birlikteliğini sona erdirmesine neden olmuştur. İsmail Kemal, bu ayrılıktan sonra artık özerk değil bağımsız bir Arnavutluk devletinin kurulması hedefine yönelmiştir. Bkz. Baklacioğlu, 2017: 356.

³⁴ Özcan, 2011: 15.

³⁵ Tuncer, 2017: 352; Doko, 2020: 4; İdrizi, 2018: 133.

Terakki Fırkası'na karşı muhalefet olmak amacıyla kurulduğu için böyle bir savaşı yönetebilecek kabiliyetten yoksundu.³⁶ Arnavutlar ise aslında savaşın başlamasından hemen önce amaçları uğruna çeşitli siyasi ve diplomatik faaliyetlerde bulunmaya başlamıştı. Özellikle İsmail Kemal'in, Arnavutluk'un bağımsızlığını sağlayabilmek adına, önce Romanya'ya giderek buradaki nüfuzlu Arnavutların desteğini almaya çalışması, ardından Viyana'ya geçerek Avusturya Dışişleri Bakanı, İngiliz ve İtalyan Büyükelçileri ile görüşmesi, bu anlamda önemlidir. Yine bu sıralarda, "Ana Vatanın Kurtuluşu" adlı gizli teşkilatın Arnavutluk ve Kosova'da toplantılar gerçekleştirerek 16 Kasım 1912'de Arnavutluk'un bağımsızlığı için mücadele edeceklerini ilan etmeleri bir diğer önemli gelişmedir.³⁷ Üstelik İsmail Kemal, Adriyatik üzerinden Avlonya'ya geldiğinde orada onu beklemekte olan Hristiyan ve Müslümanlardan oluşan 83 kişilik Arnavut meclisi ile çeşitli görüşmelerde bulunmuştur.³⁸ Avlonya'da yapılan bu toplantıdan sonra ise meclis tarafından 28 Kasım 1912'de Arnavutluk'un bağımsızlığı ilan edilmiştir.³⁹ Ancak bağımsızlık ilanına rağmen Sırp orduları başta olmak üzere Osmanlı Devleti'ne hali hazırda savaş ilan eden tüm Balkan devletlerinin Arnavutluk topraklarına doğru da ilerlemesi, söz konu bağımsızlık ilanının diğer Balkan devletleri tarafından tanınmadığını gösteriyordu.

İsmail Kemal, 28 Kasım'da Avlonya'da alınan bağımsızlık kararının ardından, kendisinin başbakan olması, derhal resmi bir meclisin oluşturulması ve yabancı devletlere gönderilmek üzere de bir komisyonun kurulması için çalışmalara başladı. Arnavutluk'ta böylelikle idari yapı oluşturulmaya çalışılırken yeni yönetimin en büyük korkusu, Birinci Balkan Savaşı sonucunda İşkombi Nehri'nin sınır kabul edilerek Arnavutluk'un kuzeyinin Sırp'larda, güneyinin ise Yunanlar da kalacak şekilde paylaşılmasıydı.⁴⁰ Nitekim İsmail Kemal'in öngörülerinin haklı çıktığı da söylenebilir. Çünkü Belgrad ile Atina hükümetleri hem ilk Arnavut meclisini hem de bu meclisin 28 Kasım 1912 tarihinde aldığı bağımsızlık kararını tanımamışlardı. Ayrıca Birinci Balkan Savaşı sırasında işgal ettikleri Arnavutluk topraklarının da kendilerine ait olduğunu açıklamışlardır.⁴¹ Bu yüzden Arnavutluk'un bağımsızlığının komşu ülkeler tarafından dolayı kolay kolay tanınmayacağını düşünen İsmail Kemal, Sırp'lar ile Yunanlılara karşı büyük devletlerin desteğini almanın doğru bir strateji olacağına karar verdi.

³⁶ Tuncer, 2017: 353.

³⁷ Özcan, 2011: 16.

³⁸ Özkan, 2012: 43; Altun, 2020: 749.

³⁹ Jelavich, 2019: 105; Özcan, 2018: 343; Görgülü, 2008: 15; Özkan, 2012: 44; Doko, 2020: 5; İdrizi, 2018: 116; Altun, 2020: 749.

⁴⁰ Jelavich, 2019: 106.

⁴¹ Baklacioğlu, 2017: 356.

Bu amaçla hemen Londra'ya giden İsmail Kemal, burada Avrupalı büyük devletlerin desteğini almaya çalıştı. Kısmen de amacına ulaştı. Aralık 1912'de gerçekleşen Londra'daki Büyükelçiler Konferansı'nın ilk toplantılarında Avusturya-Macaristan ve İtalya, Arnavutluk'un bağımsızlığına destek verdi.⁴² İki devletin aldığı bu kararda, bilhassa Rusya'nın Sırbistan ve Karadağ aracılığıyla Arnavut topraklarında nüfuz kazanmak istemesi etkili olmuştu. Akdeniz'e erişim sağlayacak Rusya'nın kendileri için tehlikeli bir rakip olacağını biliyorlardı. Böylesi bir gelişmenin yaşanması hem Akdeniz'deki kendi sömürgelerinin hem de Osmanlı'dan elde etmek istedikleri toprakların tehdit altına girmesine sebep olurdu.

Öte yandan İsmail Kemal'in bir diğer amacı, bağımsızlık konusunda destek bulduğu Avusturya-Macaristan ve İtalya vasıtasıyla Arnavutluk'ta kendi otoritesini tam anlamıyla tesis etmektir. Bu yapılmadan bu iki devletin Arnavutluk iç işlerine karışmasını istemiyordu. Dolayısıyla bir taraftan onların desteğini almaya fakat diğer taraftan onları Arnavutluk'un iç işlerinden uzak tutmaya çalışıyordu. Fakat planları istediği gibi gitmedi, İtalya İsmail Kemal'i Arnavutluk yönetiminden uzaklaştırdı.⁴³

Akabinde Avusturya-Macaristan ile İtalya'nın bağımsız bir devlet kurulması yönündeki taleplerine rağmen diğer Avrupalı devletler, 20 Aralık 1912 tarihinde Arnavut topraklarının Osmanlı idaresi altında özerk yönetime sahip olması gerektiği yönünde bir karar aldılar.⁴⁴

Büyükelçiler Konferansı, 1913 yılının ilk yarısında yapılan toplantılarla uzun bir süre daha devam etti. Pek çok konunun ele alındığı bu toplantılarda, zaman zaman Arnavutluk meselesi de gündeme geldi. Özellikle Mart ayı içerisinde gerçekleşen oturumlarda, daha önce prensipte kurulmasına karar verdikleri Arnavutluk devletinin sınırlarının tespit edilmesine çalışıldı. Ancak Almanya, İtalya ve Avusturya-Macaristan'ın yeni kurulan Arnavutluk'a daha çok toprak verilmesini istemesi, buna karşın Rusya başta olmak üzere Fransa ve İngiltere'nin Arnavutluk topraklarının bir kısmını Sırbistan ile Yunanistan'a verilmesini talep etmesi çözümü zorlaştırıyor, sınırların net bir şekilde tespit edilmesini engelliyordu. Bu yüzden önce Karadağ tarafından ilhak edilen İşkodra, Rusya'nın muhalefetine rağmen diğer Avrupalı devletlerin ortak kararıyla Arnavutluk'a geri verildi. Böylece 22 Mart 1913'te Arnavutluk'un kuzey ve doğu sınırları belirlenmiş oldu.⁴⁵

⁴² Bozbora, 2017: 572; Görgülü, 2008: 88.

⁴³ Baklacioğlu, 2017: 356.

⁴⁴ Bayur, 1991: 335-341.

⁴⁵ Jelavich, 2019: 107; Bayur, 1991: 335-342; Tuncer, 2017: 360; Okur, 2017: 601.

30 Mayıs 1913 tarihinde imzalanan Londra Antlaşması'nın 3. maddesi ise Arnavutluk'un kesin sınırlarının çizilmesi kararını altı büyük Avrupalı devlete bırakıyordu.⁴⁶ Üstelik aynı antlaşma, Birinci Balkan Savaşı'nı sona erdirirken Osmanlı Devleti'nin de ağır bir yenilgi aldığını ortaya koymuştur. Zira, Makedonya'nın tamamını kaybeden Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk ile toprak/kara bağlantısı da kesilmişti. Dolayısıyla Avrupalı büyük devletler, 20 Aralık 1912'de aldıkları özerklik kararını tekrar gözden geçirmeye başladılar. 29 Temmuz 1913 tarihinde yapılan toplantıda da özerklik verilmesi yerine Arnavutluk'un bağımsız bir devlet olarak tanınmasına karar verdiler.⁴⁷ Bu karara göre, Arnavutluk'un başına altı büyük Avrupalı devlet tarafından seçilecek bir prens getirilecekti. Prens altında ise yine altı büyük devletin oluşturacağı ve bir Arnavut temsilcinin dahil olacağı 7 kişilik uluslararası bir komisyon kurulacaktı. Arnavutluk, 10 yıl boyunca bu komisyon tarafından yönetilecekti.⁴⁸

Karar sonrası Romanya Kraliçesi'nin yeğeni olan Almanya aristokrisinden Wilhelm von Wied, Arnavutluk Prensi seçildi.⁴⁹ Prens Wied, Protestan bir Hristiyan olup Arnavutluk Prensi unvanının verildiği tarihlerde Almanya ordusunda yüzbaşı olarak görev yapmaktaydı.⁵⁰ Çizilen nihai sınırlarla da Arnavutluk artık 11 bin mil kare yüzölçümü ve yaklaşık 800.000 kişilik nüfusuyla bağımsız devlet bir devlet haline gelmiş oldu.⁵¹

Öte yandan Sırbistan ve Yunanistan, Balkan Savaşları sonrasında dahi bağımsız bir Arnavutluk fikrini uzun süre kabullenememiştir. Bu durumun başlıca sebebi hem Sırbistan hem de Yunanistan'da Müslüman Arnavutların yaşamakta olmasıydı. Sınırları içinde yaşayan Müslüman Arnavutların, ilerleyen dönemlerde isyan ederek yaşadıkları topraklar ile birlikte bağımsız Arnavutluk'a katılma isteklerinin gündeme gelebileceği ihtimali iki ülkeyi de ciddi şekilde tedirgin ediyordu. İki devlet buna engel olmak amacıyla Balkan Savaşları sonucunda kendi sınırlarına dahil ettikleri topraklardaki Müslüman Arnavutlar üzerinde büyük baskılar kurdu. Özellikle Yunanistan'ın Epir bölgesinde gerçekleştirdiği yıkımlar, yaklaşık 8 bin insanın ölümüne, 100 bine yakın insanın da evsiz kalmasına yol açtı.⁵²

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nin Balkan toprakları Fransız İhtilali ile ortaya çıkan ulus devlet akımından en çok etkilenen yer olmuştur, denilebilir. Buna rağmen Arnavutların geneli, Osmanlı Devleti'yle toprak bağlantıları kopana dek bağımsızlık için çok ciddi bir çaba göstermemiştir. Bunun en önemli nedeni elbette kendi içlerinde birlik olamamalarıydı. Öyle

⁴⁶ Armaoğlu, 2017: 658; Yavuz, 2022: 8; Özkan, 2012: 44; Altun, 2020: 759.

⁴⁷ Tuncer, 2017: 365; Özcan, 2011: 18; Özcan, 2017: 120; Özkan, 2012: 45; Doko, 2020: 6.

⁴⁸ İdrizi, 2018: 143-144.

⁴⁹ Özcan, 2011: 22; Özcan, 2018: 343; Doko, 2020: 7; Birecikli, 2016: 518.

⁵⁰ Baklacioğlu, 2017: 358.

⁵¹ Jelavich, 2019: 107.

⁵² Özcan, 2011: 21.

ki, bağımsız bir devlete kavuştuktan sonra dahi Arnavutluk büyük sorunlar yaşamaya devam etmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARNAVUTLUK'TA PRENSLİK DÖNEMİ

1.1. Birinci Dünya Savaşı'nda Arnavutluk

Avrupalı altı büyük devletin ortak kararıyla Arnavutluk Prensi seçilen Wied, bir Avusturya gemisiyle 7 Mart 1914 tarihinde⁵³ Draç'a gelmiş ve Arnavutluk'un başkenti olarak burayı seçmiştir.⁵⁴ Oysa Prens'in gelmesinden kısa bir süre önce, 16 Ekim 1913'te, Esat Toptani Paşa, Sırbistan ve Karadağ'ın desteğiyle Draç'ta yeni bir hükümet kurmuştu. Bu yüzden Prens Wied, Draç'a geldikten sonra Esat Toptani Paşa'nın ülke yönetiminde güç sahibi olduğunu görünce onu içişleri ve savunma bakanı yaparak kendisine yakın tutmak istedi.⁵⁵ Onun yardımıyla Draç'ta yeni bir hükümet kurarak, İsmail Kemal'in Avlonya'da kurduğu hükümetini yok saymıştır. Böylelikle ülkede otoritesini kabul ettirmeye çalışan Prens Wied, aynı zamanda hükümdarlığının ilk aylarında kendi yönetimine karşı çıkan isyanlarla da uğraşmak zorunda kaldı. İsyenlar sırasında hem ülke içi hem de ülke dışı unsurların desteklerinden mahrum kaldı. Avrupalı büyük güçler onu ülkenin başına geçirirken vaat ettikleri askeri ve mali yardımı yeterince sağlamadılar.⁵⁶ Hükümdarlığının altıncı ayındayken Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ise Prens Wied'in 3 Eylül 1914 tarihinde Arnavutluk'u terk etmesine yol açtı.⁵⁷ Böylece ülkedeki prenslik rejimi savaşın başlamasıyla birlikte fiilen çöktü. Sonuçta gerek siyasi iktidardan yoksun olması gerekse de yeni kurulmuş bir devlet olarak siyasi birliğini henüz tam anlamıyla sağlayamamış olması dolayısıyla Arnavutluk, Birinci Dünya Savaşı sırasında tam bir karışıklık içine girdi. Ülkedeki bu kaos ortamı savaş boyunca devam etti. Ülkenin birçok yeri Avusturya-Macaristan, Karadağ, Sırbistan, Yunanistan, Fransa ve İtalya tarafından işgal edildi.⁵⁸ Londra Büyükelçiler Konferansı ile Avrupalı büyük devletler her ne kadar Arnavutluk'u bağımsız bir devlet olarak tanıdılar da bu durum savaş sırasında işgallerin gerçekleşmesine engel olmadı.

⁵³ Altun'un verdiği bilgilere göre Prens Wied, Arnavutluk'a 17 Mart 1914 tarihinde gelmiştir. Bkz. Altun, 2020: 751.

⁵⁴ Birecikli, 2016: 524.

⁵⁵ Altun, 2020: 752.

⁵⁶ Birecikli, 2016: 518.

⁵⁷ Özcan, 2011: 22; Yavuz, 2022. 10; Birecikli, 2016: 518.

⁵⁸ Jelavich, 2019: 108.

1.1.1. İşgal Altındaki Arnavutluk

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı tarihlerde Arnavutluk'un pek çok devlet tarafından işgal edilmek istenen bir ülke olduğu açıktı. Buna karşın kuzey ve güneydeki Arnavutlar ülkenin bağımsızlığının devamından yanayken onlardan farklı olarak Arnavutluk'un orta bölgesinde bulunan Müslüman Arnavutlar Osmanlı'ya tekrar bağlanmak arzusundaydı. Zaten ülkenin içinde bulunduğu siyasi istikrarsızlığa bu çeşit toplumsal tutarsızlıklar da eklenince, bunun farkında olan diğer devletler derhal işgallere başlamak için harekete geçti. Nitekim savaşın daha başlangıcı denilebilecek bir tarih olan Ekim 1914'te Yunan kuvvetleri Görice ve Ergiri dahil olmak üzere Arnavutluk'un güneyini işgal etti.⁵⁹ Akabinde 1916 yılı Ocak ayında bu bölgelerden vekiller seçilerek vekillerin Yunanistan meclisine girmesi sağlandı. Nisan 1916'da da Yunanistan Kralı'nın emri ile bu topraklar bir eyalet olarak resmen Yunanistan'a bağlandı. Aslında ülkenin güneyinde yaşayan Ortodoks ve Müslüman Arnavutlar, Yunanistan işgallerine karşı İtalya'dan destek beklemişlerdi. Fakat destek vermek bir yana İtalya'nın kendisi de hemen hemen aynı tarihlerde 1914 yılının Ekim ayında, Arnavutluk topraklarını işgal etmeye başladı. İtalya'ya 80 km uzaklıktaki Sazan Adası, İtalyan işgaline maruz kalan ilk Arnavut toprağı oldu. Avlonya Limanı ise Aralık 1914'te ele geçirildi.⁶⁰ Üstelik İtalya, bu toprakları sadece işgal etmekle kalmadı. 1915'te yapılan gizli Londra Antlaşması ile bu toprakların kendisine bırakılmasını İtilaf devletlerine de kabul ettirdi.⁶¹ Diğer taraftan Arnavutluk'a yönelik bu ilk işgalleri başlatan devletlerin Yunanistan ile İtalya olması, aslında bu iki devletin savaşın başında tarafsız olmalarından kaynaklanıyordu. Yani buraları işgal etme konusunda herhangi bir müttefikten onay alma zorunlulukları bulunmamaktaydı.

Oysa Karadağ ve Sırbistan için aynı durum geçerli değildi. Bu yüzden Arnavutluk'un İşkodra, Elbasan ve Tiran şehirlerinin de dahil olduğu kuzey ile doğu bölgeleri Karadağ ve Sırbistan tarafından anca Haziran 1915'te işgal edildi.⁶²

Öte yandan tüm bu işgallerin savaş sırasında Avrupalı büyük devletlerin isteklerine göre değişiklikler gösterdiğini belirtmek gerekir. İtilaf devletlerinin Yunanistan'a duyduğu güvensizlik sebebiyle Arnavutluk'un güneyinin Yunan kuvvetlerinden arındırılıp, İtalyan ve Fransız kuvvetlerine verilmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Sırbistan ve Karadağ'ın işgal ettiği Arnavutluk'un kuzey bölgesi ise bu devletlerin mağlup edilmesi sonrası, 1916 yılında, Avusturya-Macaristan tarafından işgal edildi.⁶³ Buna rağmen yine de bir kısım Arnavutluk toprağı, Sırbistan ve Karadağ hakimiyetinde kalmaya devam etti. Gelişmeler en çok İtalya'yı

⁵⁹ Baklacioğlu, 2017: 359.

⁶⁰ Özkan, 2012: 46.

⁶¹ Jelavich, 2019: 187.

⁶² Jelavich, 2019: 187.

⁶³ Baklacioğlu, 2017: 359.

tedirgin etmekteydi. Çünkü Balkanlarda Avusturya-Macaristan'dan sonra bir de Sırbistan ile Karadağ aracılığıyla Akdeniz'e inebilecek olan Rusya ile rekabet etmek istemiyordu. Bu yüzden Ortodoks olan Slav devletlerinin birleşmesine ve her birinin güçlenmesine engel olmak, İtalya'nın ana hedeflerinden biri haline geldi. Yani topraklarının tamamında hakimiyet kurmuş bir Arnavutluk hükümetinin olması en çok İtalya'nın menfaatineydi. Lakin bunu yapabilecek bir Arnavutluk hükümetinin olmaması İtalya'yı doğrudan harekete geçmek zorunda bıraktı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Avusturya-Macaristan kuvvetlerinin Arnavutluk'tan ayrılmasını fırsat bilen İtalyan kuvvetleri, Arnavutluk'un genelinde kontrolü ele geçirdi.⁶⁴

1.2. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Arnavutluk

11 Kasım 1918'de Drin Nehri'nin batı kıyıları Sırpların işgalindeyken, geriye kalan Arnavutluk topraklarının büyük çoğunluğunda İtalyan hakimiyeti söz konusuydu. Gerçekten de İtalya neredeyse tüm Arnavutluk'a fiilen hakim olmuştu.⁶⁵ Ancak bunu diğer Avrupalı büyük devletlere resmen kabul ettirmedikçe çabalarının boşa gitme ihtimali vardı. 1919 Paris Barış Konferansı, bu noktada İtalya'nın Arnavutluk'ta kurmak istediği mandaterliği Avrupalı büyük devletlere kabul ettirmek için sahip olduğu tek fırsattı.

Bu süreçte İtalya ile Sırbistan'ın Arnavutluk'u kendi topraklarına katma mücadelesi hala devam ettiği için esasen bu iki devlet arasında Paris Barış Konferansı'ndan bir sonuç çıkana kadar adeta bir yarış söz konusu olmuştur, denilebilir. Sırbistan esas olarak Draç Limanı'na hakim olup buradan Adriyatik'e, dolayısıyla Akdeniz'e çıkmak isterken, İtalya tüm Arnavutluk'u hakimiyeti altına almak istiyordu. 29 Temmuz 1919 tarihinde İtalya ile Yunanistan'ın Arnavutluk topraklarına ilişkin bir antlaşmaya varması ise bu yarışta İtalya'nın Sırbistan'a karşı avantajlı hale gelmesini sağladı. Venizalos-Tittoni Antlaşması'na göre; Yunanistan, Epir'in kuzeyi ile Trakya'daki varlığının İtalya tarafından tanınması karşılığında Avlonya'nın İtalya tarafından ilhakını ve Arnavutluk'un kalan topraklarındaki İtalyan himayesini tanıdı.⁶⁶ Bu antlaşmaya Sırbistan büyük tepki gösterdi. Paris Barış Konferansı'nda, benzer bir antlaşmanın Sırbistan ile de yapılması ve Arnavutluk'un kuzeyinin Sırbistan'a bırakılması gündeme geldi. Sırbistan lehine olan bu sınır değişikliğine İngiltere ve Fransa destek vermişti, fakat Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'ın karşı çıkması sonucu bu antlaşma yapılamadı.⁶⁷ Tepki olarak bir Sırp taburu İşkodra'ya girerek burayı işgal etti. Avrupalı büyük devletlerin baskıları neticesinde Sırp lar İşkodra'da fazla kalamadı.

⁶⁴ Özcan, 2011: 32.

⁶⁵ Baklacioğlu, 2017: 359.

⁶⁶ Baklacioğlu, 2017: 361; Anzerlioğlu, 2007: 212.

⁶⁷ Jelavich, 2019: 188; Anzerlioğlu, 2007: 212.

Birkaç günlük işgalin ardından boşaltılan topraklara İtilaf devletleri adına Fransız kuvvetleri yerleşti.⁶⁸

Görüldüğü üzere, ABD Başkan Wilson ve özellikle ABD'deki Arnavut diasporası, Birinci Dünya Savaşı sırasında topraklarının bir kısmı işgal edilen Arnavutluk'un savaş sonunda tamamen parçalanmasına nispeten engel olmuşlardır. Arnavutların bağımsızlıklarını diğer Balkan milletleri gibi ciddi bir çaba sarf etmeden kazanmış olduğu, hatta bağımsız Arnavutluk devletinin dahi batılı büyük devletler tarafından kurulmuş olduğu hatırlanırsa savaştan sonra da Arnavutluk için durumun pek değişmediği, yok olmamak için hala büyük devletlerin yardım, destek ve korumasına ihtiyaç duyduğu söylenebilir.

1.2.1. Arnavutluk'ta İtalyan İşgalinin Sona Ermesi

Birinci Dünya Savaşı sırasında Arnavutluk'ta merkezi otorite bütünüyle kalktığı için savaş sonrası dönemde yerel yönetimler kendi sorunlarıyla kendileri ilgilenmek zorunda kalmıştı. Üstelik 1917'de, Bolşevik Hükümeti'nin 1915 Londra Antlaşması'nı ifşa etmesi, tüm dünyadaki Arnavutların ülkelerinin nasıl bir paylaşımına tabi tutulduğunu öğrenip, işgallerin ciddiyetinin farkına varmalarını sağladı. Bu yüzden önde gelen Avrupa devletlerinde faaliyet yürüten Arnavut diasporası, Arnavutluk'taki işgalleri sona erdirmek için çok çeşitli çalışmalar yürütmeye başladılar.⁶⁹ Zira Arnavutlar, özellikle İtalyan işgaline karşı başlatılacak bir silahlı direnişin başarılı olma ihtimalini çok düşük görüyorlardı. Bu işgalden kurtulmanın başka yolları bulunmak zorundaydı.⁷⁰

İşgal altındaki Arnavutluk'ta ise tüm siyasi faaliyetler İtalyan yetkililerinin kontrolünden geçmekteydi. Bu bağlamda İtalyanlardan onay alan Arnavutlar, 1918 yılının Aralık ayında Draç'ta bir kongre yapmaya karar verdiler. Böylelikle İtalyanların, farkında olmadan Arnavutluk'taki işgallerin sona erdirilip ülkenin tekrar bağımsızlığını kazanmasını sağlayacak olan gelişmelerin başlamasına dolaylı yoldan katkıda bulundukları söylenebilir. Zira, 25 Aralık 1918'de toplanan Milli Kongre, 50 temsilci seçerek Draç'ta çalışmalarına başlayacak olan bir meclis oluşturmuştur.⁷¹ Meclis, kısa bir süre içinde yasama yetkisine sahip bir senatosu olan yeni bir hükümet kurmuştur. Yeni hükümetin başına ise eski başbakan

⁶⁸ Özcan, 2011: 32.

⁶⁹ Yavuz, 2022: 12.

⁷⁰ Özcan, 2011: 32.

⁷¹ Özkan, 2012: 48; Anzerlioğlu, 2007: 212. Meclisin ilk toplantı tarihi ve temsilci sayısı ile ilgili değişik kaynaklarda farklı bilgiler verilmektedir. Nitekim Jelavich'in verdiği bilgilere göre meclisin ilk oturumu Aralık 1919'da yapılmıştır. Bkz. Jelavich, 2019: 188; Birecikli ise Arnavut Milli Meclisi'nin 28 Aralık 1918 tarihinde çalışmalarına başladığını yazmıştır. Birecikli, 2016: 528; Ayrıca Türkçe kaynaklarda meclisin 47 üyeden oluştuğu belirtilmektedir. Bkz. Baklacioğlu, 2017: 360; Özkan, 2012: 48.

Turhan Paşa seçilmiştir.⁷² Draç Hükümeti, çalışmalarına başlamasından sonra ilk amaç olarak Londra Büyükelçiler Konferansı'nda kararlaştırılan sınırların içerisinde tam bir otorite kurmayı hedeflemiştir. Tabi sadece meclis değil hem Arnavutlar hem de Arnavut yöneticilerinin geneli, Arnavutluk'un bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü sağlamayı öncelikli hedef olarak belirlemişti. Ancak ülkedeki İtalyan işgal kuvvetleri, hükümetin idari adımlar atmasına izin vermiyor, dolayısıyla amaca ulaşılmasına engel oluyordu. Oysa İtalyan himayesine, Arnavutluk'un toprak bütünlüğünün sağlanması şartıyla göz yumulmuştu.⁷³

Nihayetinde Draç Hükümeti, Paris Barış Konferansı'na Arnavutluk'un Londra Büyükelçiler Konferansı'nda kazandığı hakları savunmak için bir heyet⁷⁴ gönderme kararı aldı. Heyet, konferans sırasında uluslararası alanda birçok aktörün çıkar çatışmalarına maruz kaldı. Öte yandan Draç'ta kurulan yeni hükümeti tanımayı reddeden Esat Toptani Paşa, Belgrad'ın da destekleriyle Arnavutluk'un temsil hakkını kendisinde görmekteydi⁷⁵ ve o da Paris Barış Konferansı'na katılım sağlamıştı. Dolayısıyla birbirini tanımayan iki Arnavut grubun mücadelesi, konferans sırasında Arnavutluk'un taleplerinin yeterince dile getirilememesine neden oldu. İtalya'nın Arnavutluk (Draç) heyetine yönelik sergilediği baskılar ise konferans devam ederken heyet başkanlığına Luidci Bumçi'nin getirilmesine yola açtı.⁷⁶

Yukarıda belirtildiği üzere, konferans sırasında Arnavut temsilcileri birçok önemi aktörün çıkar çatışmaları arasında kalmıştı ve kendi taleplerini çok fazla dile getirememişlerdi. Ancak bu, kendi haklarını hiç savunamadıkları anlamına gelmiyordu. Nitekim Paris Barış Konferansı boyunca Arnavutların Avrupa'daki uygarlaşmamış tek millet olduğunu iddia eden Yunanistan, sadece bununla kalmamış, kendilerine verilmesini istediği topraklarda yaşayan Arnavutların daha üstün bir medeniyet olan Yunanlar tarafından yönetilecekleri için memnun olmaları gerektiğini de ileri sürmüştü. Yunanistan ayrıca, savaş sırasında işgal ettiği Arnavut topraklarındaki Yunan nüfusunu da normalden çok göstererek çoğunluğun Yunanlarda olması sebebiyle bu bölgelerin kendi hakimiyeti altında bırakılması gerektiğini savunmuştu. Arnavutluk heyeti ise Yunanların işgal ettikleri Arnavutluk topraklarında zulümler yaptıklarını, bu yüzden Yunanların üstün bir medeniyet olamayacaklarını savunmuştur. Ayrıca bölgede çoğunluğu Arnavutların oluştuğunu, sadece

⁷² Özcan, 2011: 42; Özkan, 2012: 49.

⁷³ Baklacioğlu, 2017: 360.

⁷⁴ Bu heyette şu kişiler görev almıştır: Başbakan Turhan Paşa, Dışişleri Bakanı Mehmet Konitzen, Midhat Frasheri, Dr. Turtullin ve Dünya Arnavut örgütü Vatra görevlisi Papaz Erickson. Bkz. Baklacioğlu, 2017: 360.

⁷⁵ Altun, 2020: 752.

⁷⁶ Baklacioğlu, 2017: 360.

20 bin Yunan'ın burada yaşadığını dile getirmiştir. Arnavutluk heyetinin açıklamaları, konferansta hazır bulunan Osmanlı ve ABD Arnavut diasporası tarafından desteklenmiştir.⁷⁷

Arnavutluk heyetinin ülkenin tam bağımsızlığını amaçlamamış olmaları, ayrıca ülkelerinin geleceğini Batılı devletlerin kararına bırakmış olmaları, Paris Barış Konferansı'ndan istedikleri sonuçları alamamalarına neden oldu. 6 Nisan 1920'de ABD Başkanı Wilson'ın Adriyatik Denizi ve Arnavutluk üzerindeki İtalyan emellerine kesin bir şekilde karşı çıkması, Arnavutluk'un İtalyan himayesine girmemesini kesinleştiren son karar oldu.⁷⁸ Böylelikle Arnavutluk heyeti, konferansta her ne kadar kendi talep ve isteklerini tam anlamıyla ifade edemese de 1913'teki Büyükelçiler Konferansı'nda Avrupalı büyük devletlerin bağımsızlık kararı alması gibi 1919 Paris Barış Konferansı'nda da ABD, Birinci Dünya Savaşı sırasında başlayan Arnavutluk'taki İtalyan hakimiyetinin sona erdirilmesi veya devam ettirilmemesi konusunda önemli bir hamle yapmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli neticelerinden bir diğeri Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılması idi. Nitekim onun dağılmasıyla birlikte Balkanların batısında İtalya ile Avusturya-Macaristan arasındaki cereyan eden hakimiyet mücadelesi ortadan kalktı.⁷⁹ Bu sebeple İtalya, Arnavutluk'u zorluk çekmeden himayesi altına alabilecek ortama kavuştu. Üstelik İtalya'ya Birinci Dünya Savaşı'nın başında vaat edilen toprakların⁸⁰ savaş sonunda verilmemesi,⁸¹ İtalya'nın Arnavutluk'un işgaline daha çok önem vermesine yol açtı. Zira, Arnavutluk'u himayesi altına almak suretiyle Birinci Dünya Savaşı'ndaki kayıplarını⁸² telafi etmeyi planlıyordu.

İtalya'nın Arnavutluk üzerindeki planlarını hayata geçirmeyi düşündüğü tarihlerde Draç Hükümeti ise Avrupalı büyük devletlerinin işgal edilen Arnavutluk toprakları hakkında çözüme yönelik herhangi bir adım atmamalarından şikayetçi idi. Bu yüzden sorunun çözümü için 21 Ocak 1920 tarihinde Lushnja'da bir Arnavutluk Ulusal Kongresi yapılması planlandı.⁸³ Delegelerin geç gelmesi sebebiyle 28 Ocak'ta başlayıp 31 Ocak'ta sona eren kongreye⁸⁴ Akif Elbasani Paşa başkanlık etti.⁸⁵ Kongre'nin toplanma amacı, anlaşılacağı üzere, Arnavutluk'un siyasi ve askeri bağımsızlığını sağlamak ve bu hedef doğrultusunda

⁷⁷ Özcan, 2011: 42.

⁷⁸ Özcan, 2011: 42.

⁷⁹ Kelkitli, 2017: 429.

⁸⁰ 26 Nisan 1915'te imzalanan Londra Antlaşması'nda, İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesi karşılığında kendisine Trentio, Güney Tirol, Trieste, Gorizia, Gradizca, İstriya, Dalmaçya, Avlonya ve Sazan Adası'nın verileceği vaat edildi. Bkz. Kelkitli, 2017: 429.

⁸¹ Çelikçi ve Kakışım, 201: 85.

⁸² İtalya, Birinci Dünya Savaşı için 148 milyar Lire harcandı. Savaşta 651 bin askeri ve yaklaşık 600 bin sivil vatandaşı hayatını kaybetmiştir. Bkz. Kelkitli, 2017: 429.

⁸³ Yavuz, 2022: 12; Özcan, 2018: 129.

⁸⁴ Özkan, 2012: 50; Anzerlioğlu, 2007: 212; Doko, 2020: 12; İdrizi, 2018: 153-154.

⁸⁵ Özcan, 2011: 46; İdrizi, 2018: 154.

gerekli adımların atılmasını sağlamaktı. Sanıldığı gibi aksine İtalyan baskısının çok fazla hissedilmemesi sayesinde Kongre, en başta Arnavutluk'un toprak bütünlüğünün korunması ve Arnavutluk'ta İtalyan işgalinin sona erdirilmesi hususlarında fikir birliğine vardı. Akabinde Süleyman Delvina yeni başbakan olarak seçildi, daha tecrübeli siyasetçilerden oluşan bir de yeni hükümet kuruldu. Yasama yetkilerinin 37 temsilcili Ulusal Konsey'e, ülkenin yönetiminin ise geçici olarak 4 üyeli Yüksek Konsey'e bırakılmasına karar verildi.⁸⁶ Böylelikle Prens Wied'in Arnavutluk'tan ayrılmasıyla ortaya çıkan merkezi otorite boşluğunun geçici süreliğine Yüksek Konsey tarafından doldurulması amaçlandı. Ayrıca kongrede temel bir anayasa kabul edilmesi, Tiran'ın başkent olarak belirlenmesi ve sınırların 1913 Büyükelçiler Konferansı'ndaki Arnavutluk sınırları olması kararları alındı.⁸⁷ Yeni hükümet, ülkenin kuzeydeki komşusu Yugoslavya'ya⁸⁸ ve güneydeki komşusu Yunanistan'a eşit sayılabilecek uzaklıkta bulunması nedeniyle Tiran'ı başkent olarak seçmişti. Buradan hareketle, Arnavutluk'un deniz komşusu İtalya dahil tüm komşuları tarafından işgallere maruz kalmasının başkent seçimini etkilediği söylenebilir.

Kongrede alınan kararlar çerçevesinde Arnavutluk'ta 1920 yılının ilk aylarında genel seçimler yapılarak yeni bir meclis oluşturuldu. Yeni meclis, ilk genel kurulunu 27 Mart 1920 tarihinde her alanda tam bağımsızlığın sağlanması ilkesiyle Tiran'da gerçekleştirdi. Öte yandan Birinci Dünya Savaşı sonrası İtalya'nın işçilerindeki sorunlar gittikçe büyümekteydi. Tiran yönetimi, İtalya'nın içinde bulunduğu bu durumu kendisi için bir fırsat olarak gördüğünden derhal bundan yararlanmak istedi. Yönetim, ilk olarak Arnavut köylülerinin İtalyan işgal kuvvetlerine karşı ayaklanmalarını teşvik etti. Ardından 500 kişilik bir Arnavut kuvveti, 6 Mayıs 1920'de ganimet olarak İtalyanlardan birçok silah ve cephane ele geçirdikten sonra köylere giderek yerli halkı mücadeleye çağırdı.⁸⁹ 500 kişiden oluşan Arnavut kuvvetinin elde ettiği başarılar ise Yüksek Konsey'in bir Arnavutluk ordusu kurulması yönünde çalışmalar başlatmasını sağladı.⁹⁰ Hemen hemen aynı tarihlerde, Arnavutluk'un kuruluşundan itibaren ülke yönetimini elde geçirmeye çalışan Esat Toptani Paşa'nın Paris'te uğradığı bir suikast sonucunda öldürülmesi, Arnavut tarihi açısından bir başka önemli gelişme olarak kaydedilebilir.⁹¹

⁸⁶ Yüksek Konsey'de her birinden bir üye olmak üzere Bektaşî ve Sünnî Müslüman ile Katolik ve Ortodoks Hristiyan Arnavut siyasetçilerden oluşmaktaydı. Bu üyeler Akif Elbasani Paşa, Dr. Mihal Ruturolli, Luigi Burniçi, Abdi Toptani'dir. Bkz. Özcan, 2011: 47; Doko, 2020: 13.

⁸⁷ Baklacioğlu, 2017: 361; Özkan, 2012: 50.

⁸⁸ Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, 3 Ekim 1929 tarihinde resmen Yugoslavya Krallığı adını alacaktır. Bkz. Kelkitli, 2017: 424; Özkan, 2012: 209.

⁸⁹ Özcan, 2011: 90.

⁹⁰ Baklacioğlu, 2017: 361.

⁹¹ Özkan, 2012: 50; İdrizi, 2018:155; Birecikli, 2016: 522.

1920 yılında hala Arnavutluk'taki işgalini devam ettiren İtalya, elbette sadece Arnavut halkının direnişi ile karşılaşmıyordu. Uluslararası camiadan da sert tepkiler alıyordu.⁹² Zira uluslararası alanda İtalya'ya uygulanan baskının temel sebebi, savaşın üzerinden iki yıl geçmesine karşın Roma yönetiminin Arnavutluk'taki işgallerine devam etmesiydi. Gerçekten de Avrupalı devletler, kıtada kurulan yeni düzenin İtalya yüzünden tekrar bozulabileceğinden korkmaktaydı.

Sonuçta Arnavut halkının bölgesel olarak gösterdiği tepkiler, İtalyanların 1920 Mayıs'ından itibaren Arnavutluk'taki kuvvetlerini geri çekmeye başlamasını sağladı. Arnavutluk Ulusal Konseyi de bu sırada Avlonya'nın İtalya tarafından ilhak edilmek istenmesine karşı İtalyan işgal kuvvetleri komutanına bir ültimatom gönderdi. Bu ültimatomda Arnavutluk'un toprak bütünlüğünün bozulmasındaki tek sorumlunun İtalya olduğu belirtiliyordu. Ancak ültimatomonun ciddiye alınmaması üzerine Arnavutluk kuvvetleri Avlonya'yı işgalden kurtarmak amacıyla 11 Haziran 1920'de İtalyan kuvvetlerine saldırmaya başladı.⁹³ İtalyan işgal kuvvetleri ile çıkan çatışmalarda her iki taraf da ağır kayıplar verdi.⁹⁴

Avlonya'da başlayan silahlı çatışmalar, en fazla uluslararası kamuoyunda tepkiye yol açtı ve İtalya'ya yönelik baskılar arttı. Nihayet Roma yönetimi, 27 Haziran 1920'de Arnavutluk'taki silahlı çatışmalara son verdi. Uzlaşma için aynı yılın Temmuz ayında Arnavutluk ile İtalya arasında görüşmeler başladı ve 1 Ağustos 1920'de iki devlet arasında Tiran protokolü imzalandı.⁹⁵ Bu protokole göre; Avlonya Arnavutluk'a devredilecek ve siyasi nedenlerden ötürü tutuklanan Arnavutlar da serbest bırakılacaktır. İtalya, 1920 yılı yaz aylarında yapılan görüşmelerde, Dalmaçya kıyıları üzerindeki haklarının düzenlenmesini de kabul etmişti. Nitekim Yugoslavya ile İtalya arasında yapılan görüşmeler neticesinde İtalya; İstriya, Riyeka ve Zadar şehirleri hariç Adriyatik Denizi'nin doğu kıyısındaki tüm haklarından vazgeçmiştir.⁹⁶ İtalyan işgal kuvvetleri en son Avlonya olmak üzere 2 Eylül 1920'de artık tüm Arnavutluk'u terk etmiş⁹⁷, sadece Avlonya Limanı'nın karşısındaki Sazan Adası'nı elinde tutar vaziyette kaldı.⁹⁸ Ayrıca Epir'in kuzeyindeki Yunan işgalini sonlandırmak için sarf ettiği çabalar karşılığında Saranda Limanı'nın yönetimi de Arnavutluk tarafından İtalya'ya bırakılmıştır.⁹⁹

⁹² Armaoğlu, 2018: 135.

⁹³ Özcan, 2011: 90.

⁹⁴ Doko, 2020: 13.

⁹⁵ Doko, 2020: 13.

⁹⁶ Anzerlioğlu, 2007: 212.

⁹⁷ Baklacioğlu, 2017: 361; Ozkan, 2012: 49.

⁹⁸ Anzerlioğlu, 2007: 212.

⁹⁹ Özcan, 2011: 92.

Arnavutluk, İtalyan işgalinden kurtulmasının ardından belki de kendisini uluslararası güvenlik altına almak amacıyla, 17 Aralık 1920'de¹⁰⁰ Fransa, İtalya ve Yugoslavya'nın itirazlarına rağmen Cemiyet-i Akvam'a üye olmuş, böylelikle uluslararası bir başarı elde etmiştir.¹⁰¹ Fakat Arnavutluk'un Cemiyet-i Akvam'a üye olması, Arnavut siyasetçilerinden çok Londra yönetiminin bir başarısıydı. Çünkü Londra, Arnavutluk'un Cemiyet-i Akvam'a üye olabilmesi için Anglo-Persian Oil Company'ye Arnavutluk'ta petrol araştırma-çıkarma faaliyetleri için imtiyaz verilmesini şart koşmuştu. Arnavutluk'un bu şartı kabul etmesi üzerine de İngiltere, üyelik sürecinde ona yoğun destek vermiştir.¹⁰² Dolayısıyla Arnavutluk'u, yeni keşfedilmiş petrol kaynakları Cemiyet-i Akvam'a sokmuştur, denilebilir.

1.2.2. Arnavutluk'ta Yugoslav ve Yunan İşgallerinin Sona Ermesi

İtalya'nın Arnavutluk işgali sona erdikten sonra, Tiran yönetimi ülkedeki diğer işgallerin de bitmesi için çalışmalara başladı. Bunun için ilk olarak Arnavutluk'taki Yunan ve Yugoslav işgallerini Cemiyet-i Akvam üyeliğini kullanarak uluslararası alana taşıdı. Londra yönetimi ise bu sırada Arnavutluk'taki işgallerin sona erdirilmesini geciktirerek petrol çıkarmak için daha fazla imtiyaz elde etmeyi amaçlamaktaydı. Bununla birlikte, Yunanistan'ın Arnavutluk'taki işgaline destek verip vermeme konusundaki kararını, aynı tarihlerde devam etmekte olan Türk-Yunan Savaşı'nın sonucu belirleyecekti. Nitekim Yunanistan Anadolu'da sürekli başarısızlık elde edince, Londra yönetimi Arnavutluk'un güney sınırında Yunanistan'ın lehine bir değişiklik olmamasını desteklemiştir. Kasım 1921'de ise tıpkı Arnavutluk'a bağımsızlığını kazandıran 1912/13 Büyükelçiler Konferansı gibi İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın katılımı ile bir başka Büyükelçiler Konferansı toplanmış ve bu konferansa katılan büyük devletlerin elçileri, 9 Kasım 1921'de Arnavutluk'un bağımsızlığını yeniden tanımıştır.¹⁰³ Ancak bu konferansta, öncekinden farklı olarak Arnavutluk'la alakalı yeni bir karar daha alınmıştır. Buna göre; Arnavutluk'ta gerçekleşebilecek darbe, isyan veya iç savaş gibi büyük bir siyasi olaya, konferansa katılan diğer devletlerin de onayının alınması şartıyla İtalya tarafından müdahale edilebilecektir.¹⁰⁴ İtalya böylelikle kendi içinde düzeni sağlayıp gücünü tekrar kazandıktan sonra, kendisinin çıkaracağı bir olay sebebiyle Arnavutluk'a müdahale edebilmek için gerekli yasal zemini hazırlamıştır. Bu da Avrupalı büyük devletlerin, özellikle 20 yüzyıl başlarından itibaren

¹⁰⁰ Özkan ve Yavuz'un verdiği bilgilere göre ise Arnavutluk, 17 Eylül 1920 tarihinde Cemiyet-i Akvam'a kabul edilmiştir. Bkz. Özkan, 2012: 51; Yavuz, 2022: 22.

¹⁰¹ Özcan, 2011: 93; Kelkitli, 2017: 425; Anzerlioğlu, 2007: 213.

¹⁰² Özcan, 2011: 93; Çetiner, 1966: 14.

¹⁰³ Jelavich, 2019: 189; Doko, 2020: 13.

¹⁰⁴ Özcan, 2011: 97.

kendilerine hedef olarak belirledikleri ülkeleri doğrudan askeri bir müdahale yoluyla değil çoğu zaman resmi olarak ve geçerli bir sebebe dayanarak hakimiyetleri altına alma yolunu tercih ettiklerini göstermektedir.

Öte yandan bu sırada Yunanistan, Anadolu'daki savaş sebebiyle Arnavutluk'taki işgal kuvvetlerinin büyük bir kısmını Anadolu'ya aktarmak zorunda kalmıştı. Onun Arnavutluk'ta boşalttığı toprakları ise müttefiki Yugoslavya işgal etmiştir. Yugoslavya ve Yunanistan, Arnavutluk'ta işgal ettikleri bölgeleri kaybetmek istemedikleri için 1921 Büyükelçiler Konferansı'nda Arnavutluk'un sınırlarıyla ilgili alınan kararları protesto etmişlerdir. Fransa bu konuda Yugoslavya ve Yunanistan'ı desteklemiştir. Bu yüzden aynı konferansta Arnavutluk ile Yugoslavya sınırında Yugoslavya'nın lehine sınır değişikliği yapılması kararı alınmıştır.¹⁰⁵ Karara göre, Arnavutluk'un doğusu ile kuzey doğusundaki Luma, Hasi ve Goloborda yerleşimleri Yugoslavya'ya dahil edilecektir. Lakin Yugoslavya bu kararı yeterli bulmamış, bu yüzden de Yugoslav işgal birlikleri ile Arnavutluk kuvvetleri arasında birçok çatışma yaşanmıştır. Nihayet İngiltere ve İtalya'nın Belgrad yönetimi üzerindeki baskıları neticesinde Yugoslav kuvvetleri işgal ettikleri İşkodra'dan çıkmak zorunda kalmıştır.¹⁰⁶ 12 Mayıs 1922'de Cemiyet-i Akvam tarafından ilan edilen raporla da Arnavutluk'un siyasi ve askeri olarak tam bağımsız bir devlet olduğu garantilenmiştir.¹⁰⁷

Sonuç olarak Arnavutluk 1921 yılında yeniden doğmuş bir devlet olarak dünya devletleri arasındaki yerini almıştır. Ancak bunu yaparken verilen tavizler nedeniyle İngiltere Arnavutluk'ta petrol çıkarma, İtalya ise ilerde Arnavutluk üzerinde hakimiyet kurabilme adına ihtiyaç duyduğu resmi gerekçelere kavuşmuşlardır. Bununla birlikte İngiltere, Akdeniz'de kendisine tehdit oluşturabilecek Fransa, Yunanistan ve Yugoslavya'nın Arnavutluk üzerinden daha da güçlenmelerini engellemiştir. Arnavutluk ise İngiltere'nin desteği sonucunda parçalanmaktan kurtulmuştur, denilebilir.

1.3. Arnavutluk'ta Cumhuriyet'in İlanına Giden Süreç ve Ahmet Zogu

1920'li yılların başında, Osmanlı Devleti'nden kalma olan ağalık düzeni nispeten Arnavutluk'ta devam ediyordu. Bu sistem, bilhassa taşradaki fakir Arnavut köylülerini, ovalardaki toprak zengini ağaların emrinde çalışmak zorunda bırakmaktaydı.¹⁰⁸ Arnavutluk'un ulaşım altyapısının gelişmemiş olması ve ülkenin ekseriyetinin de dağlık

¹⁰⁵ Özcan, 2011: 96.

¹⁰⁶ Baklacioğlu, 2017: 362.

¹⁰⁷ Anzerlioğlu, 2007: 213.

¹⁰⁸ Osmanlı Devleti tarafından bölgedeki Müslüman Arnavutlara bazı imtiyazlar verilmesinden ötürü bu toprak ağalarının ekseriyeti Müslüman Arnavutlardan oluşmuştur. Bkz. Baklacioğlu, 2017: 363.

olması bu sistemin 1920’li yıllarda hala devam etmesinin temel nedeniydi ve aynı sebep toprak ağalarıyla, aşiret reislerinin keyfi faaliyetlerine de engel olunamamasına yol açıyordu.

Öte yandan ağalık düzeni altında yaşamakta olan Ortodoks ve Katolik Arnavutlar, 1920’lerde yavaş yavaş ülkede açılan yabancı okullarda eğitim almaya başlamışlardır. Ayrıca, yurtdışına giderek buralarda üniversite eğitimi aldıktan sonra yeni fikirler ile Arnavutluk’a geri dönenler de olmuştur. Bu kişilerden birisi de Fan Noli idi.¹⁰⁹

Fan Noli, 6 Ocak 1882’de Doğu Trakya’da Ortodoks Arnavut ailenin bir üyesi olarak dünyaya geldi.¹¹⁰ İlk ve orta eğitimlerini Rum okullarında aldıktan sonra 1903 yılında Atina’daki Yunan Gimnaziyumu’nu bitirip, Yunanca öğretmeni olarak Mısır’a gitti.¹¹¹ Mısır’da, Arnavutluk’un bağımsızlığı için çalışmalar yürüten Arnavut Ulusal Hareketi’ne katıldı.¹¹² Akabinde 1906 yılında Amerika Birleşik Devletleri’ne giderek¹¹³ Harvard’dan mezun oldu. ABD’de bulunduğu vakitlerde buradaki Arnavut diasporası içinde yükselerek Arnavut liderden biri haline geldi. Bu tarihten sonra da elde ettiği mevkiini kullanarak Arnavutluk’un bağımsızlığı için çalışmalar yürütmeye başladı. Öyle ki, 1908 yılında vaazların Yunanca değil Arnavutça yapıldığı Arnavut Ortodoks Kilisesi’ni kurarak burada rahiplik yapmaya başladı. Bu kilise aynı zamanda Arnavutluk’un bağımsızlığı için çalışanların toplanma merkezi haline gelmişti. Noli, hayatı boyunca birçok kitap yazdığı gibi Shakespeare’in eserlerini de Arnavutçaya çevirmiştir.¹¹⁴

ABD’deki Arnavut diasporası, Noli’yi kendilerini temsilen Ocak 1920’de Lushnja’da yapılan Ulusal Kongre’ye katılması için vekil seçmişti. Böylece Fan Noli, Arnavutların en güçlü diasporasının desteğini arkasına alarak o anki durumu hakkında hiçbir şey bilmediği Arnavutluk siyaseti hayatına giriş yaptı. Noli’nin fikirlerine göre, Arnavutluk’un Avrupa devletlerinin gerisinde kalmasının tek sebebi Arnavutluk’taki Türk hakimiyeti ve İslam diniydi. Ona göre, Arnavutluk ancak bunlardan ve bunları savunanlardan kurtulursa huzura ve refaha erişebilirdi.¹¹⁵ Oysa Arnavutluk siyasetindeki fikir çatışmalarının temelinde inanç farklılıklarından ziyade dünyanın birçok yerinde olduğu gibi ekonomik çıkarlar etkiliydi.

Arnavutluk’ta işgallerin sona erdirilmesinden sonra, Arnavutluk yöneticileri uzun süredir çözülmeyi bekleyen devlet rejiminin belirsizliği meselesine yöneldiler. Yeni ve detaylı bir anayasanın hazırlanması ile ülkenin tamamına hakim olacak geçici bir yönetimin kurulması ise öncelikli ele alınan konular olmuştur. Bu tür sorunların çözümü için de

¹⁰⁹ Baklacioğlu, 2017: 363.

¹¹⁰ Ruga, 2020: 50.

¹¹¹ Ruga, 2020: 51.

¹¹² Baklacioğlu, 2017: 364.

¹¹³ Ruga, 2020: 52.

¹¹⁴ Ruga, 2020: 53.

¹¹⁵ Baklacioğlu, 2017: 364.

Arnavutluk yöneticileri karşıt fikirleri savunan iki fırkaya ayrılmışlardır: Muhafazakarların oluşturduğu ve liderliğini Şevket Verlaçi'nin yaptığı Terakki Fırkası ile reform fikirlerini savunan Süleyman Delvina'nın önderliğindeki Halk Fırkası. Terakki Fırkası, 1921 yılında Şevket Verlaçi tarafından eski toprak düzenini devam ettirmek isteyen aşiret reisleri ve büyük çiftlik ağalarının destekleriyle kurulmuştur.¹¹⁶ Terakki Fırkası'na göre ilerlemenin tek yolu geçmişten gelen sosyal düzeni devam ettirmektir. Halk Fırkası'nda ise Süleyman Delvina'yla birlikte Fan Noli ve Ahmet Zogu, Arnavutluk'ta toprak reformu yapılarak fakir çiftçilere ekebilmeleri için arazi verilmesi fikrini savunuyorlardı.¹¹⁷

Bu kişilerden Ahmet Zogu, Arnavutluk'un orta kısımlarında yer alan Mati bölgesinin tanınmış aşiret reislerinden Cemal Paşa Zoguğlu'nun üçüncü çocuğu olarak 8 Ekim 1895'de Burgayet Kalesi'nde doğmuştur.¹¹⁸ Babası ve dedesi Osmanlı Devleti'nde paşalık yapmış kişilerdi. Zogu, Manastır Askeri İdadisi'nde bir süre eğitim gördükten sonra İstanbul'a giderek Galatasaray Lisesi'nde okumaya başlamıştır.¹¹⁹ İstanbul'da okuduğu sıralarda "Vakit" gazetesinde muhabirlik yapmış ve bu sayede ileri seviyede Türkçe öğrenmiştir.¹²⁰ Gazetede çalışmasının bir getirisi olarak da şiire ve edebiyata ilgisi artmıştır.¹²¹ Lakin Birinci Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine eğitimine ara vererek savaşa katılmıştır. Balkan Savaşlarının hemen ardından Arnavutluk'un başına Prens Wied'in getirilmesi üzerine Avusturya'ya gitmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Viyana'da bulunarak Avusturya-Macaristan ordusunu yakından incelemiştir.¹²² Tıpkı Noli gibi 1920 yılında yapılan Lushnja Kongresi'ne katılarak Arnavutluk siyasetine giriş yapmıştır. Kongre'nin ardından 1921 Aralık'ında yapılan seçimleri Halk Fırkası'nın kazanması üzerine Süleyman Delvina tarafından kurulan hükümette Zogu içişleri bakanı, Fan Noli ise dışişleri bakanı olarak görev almıştır.¹²³

Ahmet Zogu'nun bu kadar hızlı yükselmesinde hem ailesinin Arnavutluk'taki gücü hem de emrindeki silahlı grupların etkisi büyüktü. Bunun dışında Zogu, İçişleri Bakanı olarak görevine başladıktan sonra yaptıklarıyla kişiliğinin ve ülke içinde nasıl bir siyaset yürüteceğinin sinyallerini de vermeye başladı. Halkı silahtan arındırma çalışmasıyla dağlı aşiretler hariç neredeyse tüm halkın silahlarına el konulmuştur. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı sonrasında Yugoslavya sınırları içinde kalan ve 1920'lerin başında Belgrad destekli Sırp

¹¹⁶ Özcan, 2017: 143.

¹¹⁷ Özcan, 2011: 144.

¹¹⁸ Yavuz, 2022: 20.

¹¹⁹ Yavuz, 2022: 20.

¹²⁰ Özcan, 2011: 144.

¹²¹ Baklacioğlu, 2017: 365.

¹²² Baklacioğlu, 2017: 365.

¹²³ Yavuz, 2022: 22; İdrizi, 2018: 154; Özkan, 2012: 50; Rruça, 2020: 54.

Çetnikleri'nin saldırılarına uğrayan Kosovalı Müslüman Arnavutlar,¹²⁴ saldırılardan kaçarak Arnavutluk'a sığınmak istediklerinde Ahmet Zogu bunlara engel olmuştur. Sadece bununla kalmayan Zogu, Yugoslavya ile iş birliği de yaparak Arnavutluk'un sınır güvenliğini arttırmıştır. Kosova Arnavutlarını ayrılıkçı olarak nitelendirmiş ve Sırp tarafından topraklarının ellerinden alınıp göçe zorlanmalarına herhangi bir tepki vermemiştir.¹²⁵ Ahmet Zogu, Arnavutluk'ta bağımsızlıktan sonra yaşanan merkezi otorite boşluğunu dolduracak nitelikte bir insandı. Zira, ailesinin Arnavutluk'un önde gelen ailelerinden olması, iyi bir eğitim almış olması ise onun diğer avantajlarıydı ve bunlar siyasi hayatı boyunca çokça işine yaramıştır. Sonuçta Zogu'nun eline geçen fırsatları değerlendirmeyi bilen, cesur, kararlı, gerçekçi ama en önemlisi acımasız birisi olduğu söylenebilirdi.

Zogu, sahip olduğu karizmatik kişiliğinin de etkisiyle Arnavutluk'u "medenî demokratik batılı ülkeler"¹²⁶ seviyesine getirebilmek için Maliye Bakanlığı'nın Hollandalı, İçişleri Bakanlığı'nın İngiliz, Çalışma Bakanlığı'nın Alman, Tarım Bakanlığı'nın İtalyan ve ordunun da Avusturyalı danışmanların eline bırakılmasını sağlamıştır.¹²⁷ Ayrıca kadınların örtünmeleri zorunluluğunu kaldırarak, çok eşliliği yasaklamıştır.¹²⁸

Ancak İçişleri Bakanı olarak uyguladığı bu politikalar, ülke içinde kendisine karşı büyük bir halk muhalefetine yol açtı. Aynı şekilde hükümette de kendisine karşı muhalif olanların sayısı arttı. Hatta 1922 Mart'ında Başbakan Süleyman Delvina ve Dışişleri Bakanı Fan Noli, görevlerinden istifa ederek Ahmet Zogu'nun çalışmalarına karşı olduklarını belli ettiler.¹²⁹ Bu istifalar başkent çapında siyasetçilerin dahil olduğu bir istifalar zincirine neden oldu. Ahmet Zogu, İngiltere'nin de ara buluculuğuyla istifa eden devlet adamlarını görevlerine geri getirtmeyi başardı. Öte yandan Zogu, kendisine karşı başlatılan bu istifa zincirinden yararlanarak 2 Aralık 1922 tarihinde hem Halk Fırkası'nın başına geçti hem de Arnavutluk Başbakanı seçildi.¹³⁰ Tabi başbakan olunca içişleri bakanlığı görevini bırakmadı, onu da uhdesinde tuttu.¹³¹ Zogu ayrıca tam bu dönemde Terakki Fırkası'nın lideri Şevket Verlaçi ile yakınlaşmaya başlayarak, Verlaçi'nin kızıyla nişanlandı. Zogu'nun muhafazakar toprak ağaları ve Terakki Fırkası ile yakınlaşması, Halk Fırkası'nda uzun süredir onun eylemlerine muhalif olanların firkadan ayrılmasına sebep oldu.¹³²

¹²⁴ İdrizi, 2018: 156.

¹²⁵ Baklacioğlu, 2017: 365.

¹²⁶ Baklacioğlu, 2017: 365.

¹²⁷ Yavuz, 2022: 25.

¹²⁸ Özcan, 2011: 144; Özkan, 2012: 53.

¹²⁹ Baklacioğlu, 2017: 365.

¹³⁰ İdrizi, 2018: 158.

¹³¹ Yavuz, 2022: 23; Özcan, 2017: 143.

¹³² Baklacioğlu, 2017: 366.

Mevcut gelişmeler üzerine Fan Noli ve Süleyman Delvina gibi Halk Fırkası'nın önde gelenleri, çoğunluğu Ortodoks Arnavutlardan oluşan yeni bir muhalefet fırkası kurdu. Bu yeni muhalefetin başlıca hedefleri tarım reformu, anayasal bir meclisin toplanması ve devletin siyasal yapısının belirlenmesiydi. Yeni muhalefet iktidara gelebilmek için Arnavutluk'un güneyinde yaşayan Ortodoks Arnavutların desteğini aldı. Zira uzun yıllar ayrımcılığa maruz kaldıklarını iddia eden Ortodoks Arnavutlar, yeni muhalefetin bu durumu değiştirmesini istiyordu. Dini bir ayrımcılık gibi yansıtılan bu mesele, aslında ekonomik sebeplere dayanmaktaydı. Çünkü Osmanlı'nın son dönemlerinde Arnavutluk'un güneyinden Avrupa ve ABD'ye büyük göçler gerçekleşmişti. Bu göçmenlerin bir kısmı daha sonrasında ana vatanlarına geri dönerek bu bölgenin gelişmesine büyük katkıda bulunmuşlardır. Böylece Arnavutluk'un güneyinde yaşayan Ortodoks Arnavutlar zenginleşmiştir. Bir süre sonra ise hala azınlıkta olmalarına rağmen sahip oldukları zenginliği kullanarak Arnavutluk yönetiminde söz sahibi olmak istemişlerdir. Ülke yönetiminde elde etmeyi planladıkları güçle de vergi ve benzeri konularda ayrıcalık sahibi olmayı planlıyorlardı.¹³³

Sonuç olarak 27 Aralık 1923'te yapılan Arnavutluk seçimlerinde Ahmet Zogu gereken çoğunluğa ulaşamayarak meclisteki 95 sandalyeden 40'ını kazanabildi.¹³⁴ Mecliste gerekli sayıyı sağlayamadığı için başbakanlığı bırakması beklenirken o, görevine devam etti. Başbakanlık koltuğunu bırakmaması muhalefet tarafından diktatör olarak suçlanmasına neden oldu. Hatta 23 Şubat 1924 tarihinde¹³⁵ Ahmet Zogu'ya, Arnavut bir genç tarafından meclis merdivenlerinde başarısız bir suikast girişiminde bulunuldu.¹³⁶ Zogu'nun yaralı kurtulduğu suikast sırasında, toplantı halinde olan mecliste de kavga çıkmış¹³⁷ ve Zogu yaralı haliyle konuşma yaparak meclisteki kavgayı sona erdirmeyi başarmıştır.¹³⁸ Suikasttan sonra içişleri bakanlığı görevini elinde tutmak şartıyla başbakanlıktan istifa eden Zogu, bu görevi müstakbel kayınpederi Şevket Verlaçi'ye bıraktı.¹³⁹ Lakin onun istifası da Arnavutluk'ta iç düzenin sağlanmasına yeterli gelmedi. Fan Noli ve taraftarları Şevket Verlaçi'nin yeni başbakan olmasına büyük tepki gösterdi. Ancak muhalefet, Zogu ile çevresindekileri iktidardan uzaklaştırabilmek için halkın desteğine muhtaç olduğunun da farkındaydı. Bu yüzden halkı iktidara karşı isyan ettirmenin yolları aranmaya başlanmıştır.¹⁴⁰

¹³³ Baklacioğlu, 2017: 366.

¹³⁴ Baklacioğlu, 2017: 366.

¹³⁵ Dogo'nun verdiği bilgilere göre Zogu 20 Şubat 1924 tarihinde suikasta uğramıştır. Bkz. Doko, 2020: 16.

¹³⁶ Özcan, 2011: 145.

¹³⁷ Suikast sonucunda meclis kavgası ile birlikte aynı zamanda başkent Tiran'ın farklı noktalarında da silahlı çatışmalar yaşanmıştır. Bkz. Özcan, 2011: 145.

¹³⁸ Özcan, 2011: 145.

¹³⁹ Özkan, 2012: 51.

¹⁴⁰ Baklacioğlu, 2017: 366; Özcan, 2011: 145.

Söz konusu bu karışık dönemde, Arnavutluk'taki iktidar ve muhalefetin sahip oldukları güç bakımından birbirlerine yakın konumda oldukları, iki tarafın da birbirini zor durumda bırakabilmelerinden anlaşılabilir. Fakat Ahmet Zogu'nun Fan Noli'ye kıyasla siyaset alanında daha kabiliyetli olması, onu çoğu zaman rakiplerinden bir adım önde tutmuştur. Zogu elindeki gücü kaybetmemek için şartlar neyi gerektiriyorsa onu yapmış ve bu şekilde yıllar içinde Arnavutluk'taki konumunu giderek daha da güçlendirmiştir.

Fan Noli ve taraftarları ise 1924 yılı başlarında, Arnavut halkına kötü durumdaki ülke ekonomisinin tek sorumlusunun Zogu olduğunu iddia etmişlerdir. Bu şekilde halk arasında Zogu karşıtları giderek artmıştır. Arnavutluk'un nüfusu bu tarihlerde yaklaşık 800 bindi. Nüfusun 4'te 1'i ise açlık sınırının altında yaşamaktaydı ve ülkedeki bazı kurumlar tarafından Cemiyet-i Akvam'a, Arnavutluk'a gıda yardımı yapması için başvurular yapılıyordu.¹⁴¹ Çiftçiler son senelerdeki kuraklık nedeniyle büyük sıkıntılar çekmişlerdi. Hem çiftçilerin sıkıntıları hem de Arnavut milletinin üretim azlığı nedeniyle yeterli beslenememesi, hakikaten muhalefetin isyan hareketine halk tarafından büyük katılımların olmasını sağlamıştı. Zogu, içişleri bakanı olarak Arnavut halkının bu isyanına karşı 1924 Nisan'ında askeri hal/sıkı yönetim ilan etmiştir. Buna karşın ülkede art arda çıkan sorunlar nedeniyle memurlara maaşları ödenemez olmuş ve özellikle dağlık olan kuzey bölgesinde aşiretler tarafından ayrılıkçı hareketler başlamıştır.¹⁴² Zogu'ya karşı yürütülen bu isyan hareketlerine bir de Esat Toptani Paşa'nın katili olarak bilinen¹⁴³ Avni Rüstem'in faaliyetleri eklenince ülkede kaos önü alınamaz bir hale geldi. Nitekim Avni Rüstem, o sıralarda Arnavutluk siyasetinde aktif rol oynamaktaydı ve Bashkim kulüpleri aracılığıyla Arnavut gençlerini Ahmet Zogu aleyhtarlığına yönlendirmekteydi. Ayrıca Avni Rüstem'in 5 Mayıs 1924 tarihinde¹⁴⁴ bir suikast sonucu öldürülmesi¹⁴⁵ de yine mevcut kargaşayı artırdı.¹⁴⁶ Çünkü muhalefete göre suikasttan Zogu sorumluydu¹⁴⁷, ancak bunu kanıtlamıyorlardı.¹⁴⁸ Avni Rüstem'in Avlonya'da düzenlenen cenazesinde de güvenlik güçleri ile muhalifler arasında büyük çatışmalar çıktı. Cenaze sonrasında ülkenin dört bir yanından Tiran'a gelen insanlar, Zogu'nun aleyhinde gösteriler düzenlemeye başladı. Ahmet Zogu ise bu noktada can

¹⁴¹ Baklacioğlu, 2017: 366.

¹⁴² Özcan, 2011: 146.

¹⁴³ Özkan, 2012: 50; İdrizi, 2018: 155; Birecikli, 2016: 522.

¹⁴⁴ İdrizi'nin verdiği bilgilere göre Avni Rüstem, 20 Nisan 1924 tarihinde gerçekleştirilen bir suikastla öldürülmüştür. Bkz. İdrizi, 2018: 159.

¹⁴⁵ Özkan, 2012: 52.

¹⁴⁶ Yavuz, 2022: 23.

¹⁴⁷ Muhalefet safında Ahmet Zogu düşmanlığı öyle bir hale gelmiştir ki muhalif taraftan kişilerin İşkodra yakınlarında öldürdüğü iki ABD vatandaşının da ölümlerinden Ahmet Zogu sorumlu tutulmuş ve Zogu, ABD'ye şikayet edilmiştir. Bkz. Özcan, 2011: 145.

¹⁴⁸ Özcan, 2011: 145.

güvenliğini tehdit altında hissederek Mayıs 1924'te Arnavutluk'u terk edip Yugoslavya'ya sığındı.¹⁴⁹

Zogu'nun Arnavutluk'tan ayrılmasını müteakip Fan Noli, başbakan olarak 10 Haziran 1924'te yeni bir hükümet kurdu.¹⁵⁰ Yeni hükümetin programında kamu düzeninin sağlanması, yabancı yatırımın teşviki, denk bütçe uygulaması, feodalizmin sona ermesi, köylü ile çiftçiye yardım, tarım reformu ve siyasal özgürlük teminatı gibi birçok konu ve vaat yer alıyordu. Ancak hem hükümette hem de halk içinde bu reformları istemeyenlerin sayısı azımsanmayacak derecede fazlaydı.¹⁵¹

Fan Noli Hükümeti, ilk önce eski iktidar sahipleri olan Ahmet Zogu ile Şevket Verlaçi'yi vatan haini suçlamasıyla yargılayarak gıyaplarında ölüm cezası verilmesini sağladı. Onların Arnavutluk'taki mal varlıklarına el koydurdu. Sonrasında uluslararası alanda kendine müttefik bulmak amacıyla Sovyetler ile yakın ilişkiler kurma yoluna gitti¹⁵² ve Moskova'ya bir temsilci gönderdi.¹⁵³ Böylece Sovyet yönetimini tanıyan ilk Balkan ülkesi Arnavutluk oldu.¹⁵⁴ Fan Noli'nin başbakan olduktan sonra Arnavutluk'un güneyi ve burada yaşayan Ortodoks Arnavutlara yönelik gerçekleştirdiği pozitif ayrımcılık, bu kez ülkedeki Müslüman Arnavutların tepkisine yol açtı. Üstelik Noli Hükümeti, aylar geçmesine rağmen hala programındaki vaatlerinden bütçe denkleştirmesi hariç hiçbirini gerçekleştirememişti. Ayrıca kısa süre önce Zogu Hükümeti'ne baskı yapmak için kullandıkları tarım reformu konusunda da hiçbir çalışma başlatmamışlardı. Dolayısıyla yeni hükümet, en büyük destekçisi olan çiftçileri yavaş yavaş kaybetmeye başladı.¹⁵⁵

Diğer taraftan Ahmet Zogu, Arnavutluk'u terk ettikten sonra Zagreb'e gitmiş ve burada bulunduğu süre boyunca Arnavutluk'taki yeni hükümetin çalışmalarını yakından takip etmiştir. Özellikle Noli Hükümeti'nin Sovyetlerle yakınlaşma çalışmaları başlayınca, Zogu da Yugoslavya'nın desteğiyle burada bir ordu kurmaya başlamıştır. Yugoslavya'nın Ahmet Zogu'yu bu kadar desteklemesinde Belgrad yönetiminin Arnavutluk üzerindeki menfaatleri etkiliydi. Belgrad elbette bu yardımların unutulmayacağını ve Zogu'nun tekrar iktidara gelmesinden sonra Yugoslavya'nın Arnavutluk'un iç işlerine daha rahat müdahale edebileceğini düşünüyordu.

Aslında Zogu'nun elinde Yugoslavya'nın sağlamakta olduğu ordudan daha önemli bir güç bulunmaktaydı ki bu güç Arnavutluk ordusuydu. Fan Noli'nin iktidara geldikten sonra

¹⁴⁹ Baklacioğlu, 2017: 367; Özcan, 2017: 145; Özkan, 2012: 52.

¹⁵⁰ Yavuz, 2022: 24; Özkan, 2012: 52; Rruga, 2020: 54.

¹⁵¹ Baklacioğlu, 2017: 367; Özkan, 2012: 52.

¹⁵² Özkan, 2012: 52.

¹⁵³ Özcan, 2011: 146.

¹⁵⁴ Özkan, 2012: 206.

¹⁵⁵ Baklacioğlu, 2017: 367.

göz ardı ettiği Arnavutluk ordusu, Zogu'nun başbakan ve içişleri bakanı olduğu dönemde kurulmuştu. Bu yüzden Arnavutluk ordusu, varlık sebebini Zogu'ya borçlu görmekteydi, denilebilir. Fan Noli'nin yaptığı en büyük hatalardan bir diğeri ise iktidarını korumak için kendi kontrolünde yeni bir savunma gücü oluşturmamış olmasıydı.

Neticede Yugoslavya, Zogu'ya Arnavut, Sırp ve Rus gibi birçok milletten oluşan 12 bin kişilik bir ordu sağladı¹⁵⁶ ve bu ordu, 13 Aralık 1924'de harekete geçerek Arnavutluk sınırlarından içeri girdi.¹⁵⁷ Fan Noli ve destekçileri, Zogu'nun ordusuna karşı koyamayacaklarını anlayınca Arnavutluk'u terk ettiler.¹⁵⁸ Noli Hükümeti'nin İtalya'ya kaçması üzerine¹⁵⁹ Ahmet Zogu, başkent Tiran'a geldi. Akabinde hemen geride kalan meclis üyelerinin oy birliğiyle 21 Ocak 1925 tarihinde oldukça radikal bir karar alarak Arnavutluk'ta cumhuriyeti ilan etti.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Özkan, 2012: 52; Doko, 2020: 16.

¹⁵⁷ Baklacioğlu, 2017: 367; Özcan, 2017: 145.

¹⁵⁸ Özkan, 2012: 52.

¹⁵⁹ Özkan, 2012: 52.

¹⁶⁰ Özcan, 2011: 147; Bulut, 2007: 103; Özcan, 2017: 143; Doko, 2020: 17.

İKİNCİ BÖLÜM

ARNAVUTLUK'TA CUMHURİYET DÖNEMİ

2.1. Arnavutluk'ta Cumhuriyetin İlanı (21 Ocak 1925)

Prens Wied'in ülkeyi terk etmesinden sonra Arnavutluk'un siyasi rejiminin esasen gayri resmi cumhuriyet olduğu iddia edilebilir. Ancak Arnavutluk'ta 1925 yılına kadar iktidara gelen herkes cumhuriyeti resmen ilan etmekten özellikle kaçınmıştır. Çünkü prenslik rejimi Arnavutluk halkı veya Arnavutluk siyasetçileri tarafından belirlenmediğinden ülkede resmi olarak devam eden prenslik rejimini değiştirmek Arnavutluk için ciddi sonuçlara yol açabilirdi. Bu yüzden ülkenin bağımsızlığını sağlayan ve rejimini belirleyen Avrupalı büyük devletlerin onayı alınmadan bir rejim değişikliğine gidilmesi sakıncalı görülmüştür. Böylesi bir hamle, sadece iç mesele olmayıp uluslararası bir sorun haline de gelebilirdi. Ahmet Zogu ise Yugoslavya'nın yardımıyla iktidara tekrar geldikten sonra, iktidarı elinde tutmanın tek yolunun cumhuriyeti ilan etmekten geçtiğini düşünmüştür.

Cumhuriyetin ilan edilmesinden on gün sonra ise 31 Ocak 1925'te yapılan seçimle Ahmet Zogu, 7 seneliğine Arnavutluk Cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹⁶¹ Akabinde 7 Mart 1925'te kabul edilen yeni anayasa ile ülke yönetimine ilişkin birçok yetki Arnavutluk'un ilk Cumhurbaşkanı olan Zogu'nun elinde toplanmıştır. Zira yapılan kanun değişiklikleriyle Arnavutluk Cumhurbaşkanı'na bakanları atama ve görevden alma, yasa tasarılarını veto etme ile idari atamaları gerçekleştirme yetkileri verilmiştir.¹⁶² Cumhurbaşkanı, ayrıca kara kuvvetleri komutanı ve jandarma genel komutanı unvanlarını da sahip olmuştur.¹⁶³ Zogu, tüm bu yetkileri elinden topladıktan sonra ilk olarak, aynı kendisine yapıldığı gibi, Fan Noli ve destekçilerini vatan haini ilan etmiştir. Ülkeyi terk etmeyip Arnavutluk'ta kalan eski yönetici ve iktidar sahiplerine karşı da baskı kurmaya başlamıştır. Zaten kısa bir süre sonra da bunların bazıları tutuklanmış veya yurtdışına kaçmıştır.¹⁶⁴

Kendisine karşı daha önce oluşan veya tekrar ortaya çıkma ihtimali bulunan tüm muhalifler bu şekilde tasfiye edildikten sonra Zogu, ülkede daha pervasız bir yönetim izlemiştir, denilirse abartılı olmayacaktır. Şöyle ki, resmi dairelere portresini astırmış, pullara fotoğrafını bastırmıştır, hatta İşkodra'daki bir dağa yüzünün silüetini yaptırtmıştır. Tabi Zogu

¹⁶¹ Yavuz, 2022: 25; Özkan, 2012: 54; Anzerlioğlu, 2007: 214; Doko, 2020: 17.

¹⁶² Ayrıca iki kamaralı parlamentodaki senatonun 18 üyesinin 6'sını da Zogu atıyordu. Bkz. Baklacioğlu, 2017: 367; Yavuz, 2022: 25.

¹⁶³ Özkan, 2012: 53.

¹⁶⁴ Özkan, 2011: 147.

ile birlikte Arnavutluk'taki toprak ağaları ile aşiret reislerinin de ülke içindeki güçlerinin artmaya başladığı burada belirtilmelidir.¹⁶⁵

2.2. İtalya'nın Yayılmacı Politikası

Birinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin Avrupa kıtasında uzun yıllar devam ettiğine kimsenin şüphesi yoktur. Savaşta verilen can ve mal kayıplarıyla beraber birçok imparatorluk da savaş sırasında veya savaş sonunda parçalanmıştır. Parçalanmış imparatorlukların toprakları üzerinde kurulan yeni ulus devletleri ise bağımsızlıklarını daha güçlü komşularına karşı korumak için birçok farklı yol izlemiştir. Özellikle yeni kurulan devletlerden bazılarının savaş sonrasında Avrupalı büyük güçlerin himayesine girme yolunu tercih etmeleri, bulunan en önemli formül olmuştur.

İtalya, Birinci Dünya Savaşı sonrasında güç arayışında olan ve bu konuda öne çıkan devletlerin başında geliyordu. Bunun başlıca nedeni, İtalya'ya İtilaf devletleri safında yer alması için vaat edilen toprakların çoğunun savaş sonunda verilmemiş olmasıydı. İngiltere ile Fransa'nın, Akdeniz'de güçlü bir İtalya istememesi ve İtalya'nın savaş sırasında kendisinden beklenen başarıyı gösterememesi bu toprakların İtalya'ya verilmemesine gerekçe gösterilmişti.

Üstelik savaştan istediğini bulamayan, savaştan sonra ise ekonomik sıkıntılar yaşayan, bu bağlamda da sık sık hükümet değişikliklerine maruz kalan İtalya'da, daha önce de belirtildiği üzere, yeni ideolojik fikirler yaygınlaşmaya başlamıştı. Sosyalizm, Liberalizm, Komünizm ve Sendikalizm gibi fikir akımları, halk arasındaki ayrımcılığı arttırarak ülke içindeki sorunların daha da büyümesine yol açmıştır.¹⁶⁶ Üstelik savaş sonrasında ABD'nin İtalyan göçmenlerin ülkesine kabulünü durdurması ile İtalyan ana karasındaki nüfus hızla artmaya başlamıştır.¹⁶⁷ Öte yandan ordunun terhis edilmesiyle birlikte evlerine dönen askerler, aşırı nüfus yüzünden iş bulamamış ve eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Sonuçta İtalya'daki bu tür sorunlar, daha öncekilerden farklı bir iktidarın başa geçmesi için gerekli ortamı hazırladı.

Söz konusu ideolojilerden biri olarak faşizme dayanan ve Benito Mussolini'nin liderliğini yaptığı Faşist Parti, öncelikle 1919 yılında "Fascio di Combattimento" adıyla kurulmuş, 1921 yılında da ise siyasi bir parti haline gelmiştir.¹⁶⁸ Faşistler, İtalyan halkının ihtiyacı olan düzen ve gelişmeyi, İtalyanların çıkarlarını her şeyden üstün tutarak elde etmeyi vaat etmişlerdi. Hedeflerine ulaşmak için kabul ettikleri ana ilke ise "disiplin" idi. Öyle ki

¹⁶⁵ Özcan, 2011: 147.

¹⁶⁶ Armaoğlu, 2018: 135; Çelikçi ve Kakışım, 2013: 86.

¹⁶⁷ Kelkitli, 2017: 430.

¹⁶⁸ Roberts, 2003: 287; Çelikçi ve Kakışım, 2013: 86.

siyasi bir parti haline geldikleri 1921 yılı seçimlerinde parlamentoya girmeyi de başarmışlardır.¹⁶⁹ Aynı tarihlerde komünizm taraftarı olan işçilerin çıkardığı ayaklanmalar, komünizm karşıtı grupların da Faşist safında birleşmesine yol açarak, Faşist Parti'nin daha fazla büyümesini sağladı.¹⁷⁰ Böylece Mussolini liderliğindeki 26 bin Faşist, 28 Ekim 1922'de,¹⁷¹ Napoli'den Roma'ya yürüyerek darbe girişiminde bulundu. Lakin darbeye gerek kalmadan İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele hükümet kurma görevini Faşistlere verdi.¹⁷² Dolayısıyla 31 Ekim 1922 tarihinde Mussolini başbakan oldu¹⁷³ ve ilk iş olarak muhalefeti ortadan kaldırıp ülkeyi parti devleti haline getirdi. İtalya'da tutuklananların sayısı kısa bir sürede öyle bir arttı ki, 1926 senesine kadar İtalya'da tutuklananların sayısı 200 bin kişiye ulaşmıştır. Tüm bu tutuklamalar neticesinde İtalyan hapishanelerinde boş yer kalmamıştı.¹⁷⁴ Faşist yönetimin baskılarından İtalya'daki kurum ve kuruluşlar da etkilenmişti. Faşizm karşıtı yazılar yazan veya yazma ihtimali bulunan tüm muhalif gazeteler kapatıldı.¹⁷⁵ İtalya'da bulunan yabancı basın mensupları dahi Faşist yönetimle ilgili haberlerini ancak İtalya dışına çıktıktan sonra yayımlayabiliyordu.¹⁷⁶

Faşist yönetim sadece ülke içi politikalarında değil dış politikada da benzer şekilde baskıcı bir yol izledi. 1923 Şubat'ında Mussolini'nin İtalyan senatosunda yaptığı konuşmasındaki şu sözler, Faşist yönetimin dış politikada nasıl bir yol izlemeyi hedeflediğini özetlemektedir: “Şunu söylemek cesaretine sahip olmamız gerekir ki, İtalya bir tek denizde ebediyen kapanıp kalamaz, bu deniz Adriyatik olsa bile. Adriyatik'ten başka Akdeniz var.”¹⁷⁷

2.3. İtalya'nın Arnavutluk'taki Nüfuzunu Arttırması

Mussolini'nin Adriyatik ile ilgili planlarında ilk önce Fiume ve daha sonra Arnavutluk aracılığıyla Balkanların içlerine nüfuz etmek vardı.¹⁷⁸ Mussolini'nin yayılmacı planları arasında Balkanlar'ın bulunmasının nedeni, bu vakitlerde Balkanların çok karışık bir halde bulunmasıydı. Coğrafi yakınlık da yine İtalya'nın Balkanlara ilgi duymasının bir başka sebebiydi. Ayrıca Balkanlar, İtalya'nın ilgisini çektiği kadar diğer Avrupalı büyük devletlerin ilgisini çekmiyordu. Bu yüzden İtalya, karşısına güçlü bir rakip çıkmadan burada rahat bir

¹⁶⁹ Çelikçi ve Kakışım, 2013: 88.

¹⁷⁰ Armaoğlu, 2018: 135; Bulut, 2007: 20; Çelikçi ve Kakışım, 2013: 86.

¹⁷¹ Bulut, 2007: 20.

¹⁷² Armaoğlu, 2018: 135; Çelikçi ve Kakışım, 2013: 89.

¹⁷³ Kelkitli, 2017: 426.

¹⁷⁴ İtalya'da, Faşist yönetim tarafından tutuklananlar arasında milletvekilleri dahi bulunmaktaydı. Bkz. “200,000 Mevkuf, İtalya'da Tevkifat O Kadar Çok ki Hapishanelerde Yer Kalmamış”, *Cumhuriyet*, 29.11.1345 (1926).

¹⁷⁵ “İtalya'da Tazyik, İtalya Gazeteleri Faşistler Tarafından Birer Birer Tatıl Neşriyata Mecbur Ediliyor”, *Cumhuriyet*, 05.12.1345 (1926).

¹⁷⁶ “İtalya Oturulmaz Bir Hale Gelmiştir, İtalya'daki Muharririmiz, Hakiki Vaziyeti Yazabilmek İçin Almanya'ya Geçmek Mecburiyetinde Kalmıştır”, *Cumhuriyet*, 20.11.1345 (1926).

¹⁷⁷ Armaoğlu, 2018: 136; Çelikçi ve Kakışım, 2013: 91.

¹⁷⁸ Mengeş, 2020:147.

şekilde yayılabileceğini düşündü. Himayesi altına alabileceği ilk ülke olarak da kendisine Arnavutluk'u hedef seçti. Zira İtalya'nın Balkanlara ulaşmasının en kısa ve kolay yolu Adriyatik Denizi'nden geçiyordu. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı sonunda İtalya dışında Adriyatik'e kıyısı bulunan sadece iki devlet vardı: Yugoslavya ve Arnavutluk. Bu iki devlet arasında daha güçsüz olanı ise Arnavutluk'tu.

Yugoslavya Krallığı her ne kadar çok genç bir devlet olsa da komşuları ile kıyaslandığında daha geniş yüz ölçümüne sahipti ve nüfusu¹⁷⁹ da aynı şekilde daha fazlaydı. Yine Arnavutluk'a nazaran da çok daha tecrübeli devlet adamlarına sahipti. Bununla birlikte Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yönetim modelini örnek alarak, ülkelerini bu imparatorluğun varisi olarak görmekteydiler. Üstelik Yugoslavya siyasetçileri, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun tekrardan kurulmasını engellemek ve onun topraklarında kurulmuş devletlerden gelebilecek saldırılara karşı da Küçük İtilaf'ın¹⁸⁰ kurulmasını sağlayarak ülkelerini koruma altına almışlardı.

Anlaşılabileceği üzere İtalya'nın Balkanlarda yayılma amacını gerçekleştirebileceği en rahat yol Arnavutluk'tan geçiyordu. Bu yüzden İtalya, Balkanlardaki menfaatlerine engel olmamaları için önce Yugoslavya ve Yunanistan'ı korkutarak onlara göz dağı verdi. Nitekim 1920 yılında Yugoslavya ile anlaşıp serbest şehir yapılan Fiume'yi İtalya sınırlarına dahil etmişti.¹⁸¹ 1923 yılında ise Korfu Adası'nı Yunanistan'daki İtalyan sınır temsilcisinin öldürülmesine karşılık işgal etmişti.¹⁸² 1 Eylül 1923 tarihinde Yunanistan tarafından ödenen elli milyon liralık tazminat sonrası İtalya Korfu'dan geri çekilse de¹⁸³ hem Atina hem de Belgrad yönetimleri, karşılarında Balkanların batısını gözüne kestirmiş bir İtalya olduğunu anlamışlardı.

Öte yandan İtalya'nın Balkanlardaki bu saldırgan hareketleri, Avrupa'da yeni bir dünya savaşı başlayacak korkusunun artmasına da neden oldu. Özellikle Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler Mussolini'nin "Bizim Deniz" (Mare Nostrum)¹⁸⁴ doktrini sebebiyle kendilerini sürekli tehdit altında hissediyorlardı. Dönemin Avrupa basınına yansıyan haberlerde, İtalya hangi ülkeyle bir antlaşma yapsa bu antlaşmanın kutuplaşmaya yol açacağı yazılıyordu.¹⁸⁵

¹⁷⁹ 1920'li yılların başında Yugoslavya'nın nüfusu yaklaşık 14-15 milyondur. "Tarihin Bir Tekerrürü mü?", *Cumhuriyet*, 14.12.1345 (1926).

¹⁸⁰ Küçük Antant yada diğer adıyla Küçük İtilaf, 1920 ve 1921 yıllarında revizyonist devletlere karşı Çekoslovakya, Romanya ve Yugoslavya'nın aralarında yaptıkları antlaşmalar sonucu ortaya çıkmış bir uluslararası savunma örgütüdür. Bkz. Armaoğlu, 2018: 147.

¹⁸¹ Mengeş, 2020: 147; Bulut, 2007: 19; Kelkitli, 2017: 433.

¹⁸² Armaoğlu, 2018: 137; Kelkitli, 2017: 432; Çelikçi ve Kakışım, 2013: 91.

¹⁸³ Bulut, 2007: 68.

¹⁸⁴ Armaoğlu, 2018: 136; Çelebi, 2015:104; Bulut, 2007: 49; Çelikçi ve Kakışım, 2013: 91.

¹⁸⁵ "İlkbaharda Harp mi Olacak? Sırp Mahafil Siyasetine Göre İtalya Türkiye'yi Harbe Mecbur Etmek Arzusundadır", *Cumhuriyet*, 15.11.1345 (1926).

İtalya'nın yayılmacı politikasından en fazla tedirgin olan devlet ise İngiltere idi. Akdeniz üzerinden geçen sömürge yollarını tehlikeye sokacak bir İtalya, İngiltere tarafından elbette hoş karşılanmazdı. Özellikle Hindistan'a giden en kısa yolun buradan, Süveyş Kanalı'ndan geçmesi bu kanalın güvenliği konusunda İngiltere'yi hareket geçirdi ve İtalya ile anlaşmanın yollarını aramaya başladı. Bu noktada İngiltere için öncelikli mesele, hem Süveyş Kanalı ile birlikte Akdeniz'deki ticaret yolunu güvenlik içinde tutmak hem de bir Avrupa devletinin sömürge elde etmek amacıyla yeni bir dünya savaşı çıkarmasına engel olmak şeklinde özetlenebilir. İngiltere bu iki hassas sorunu, kendi menfaatlerine zarar gelmediği müddetçe İtalyan yayılmacılığına ses çıkarmamak şeklinde çözümlemeye karar verdi. Böylesi bir yöntem, esasen İtalya'nın desteklenmesi anlamına geliyordu, ki İngiltere de zaten bu suretle Akdeniz'de Fransa ile İtalya'yı karşı karşıya getirmeyi ve iki devleti de belli bir seviyede tutmayı amaçlamıştır.

2.3.1. Arnavutluk Milli Bankası

İtalya, Arnavutluk'ta nüfuzunu arttırmak için ülkenin en zayıf olduğu alan olan ekonomiyi öncelikli hedef olarak belirlemişti. Faşist yönetimden önce de Roma yönetimleri Arnavutluk'un ekonomik olarak İtalya'ya bağımlı olması için çalışmalar yürütmüştü. İki ülke arasındaki ticaretin Birinci Dünya Savaşı sonrasında yüksek bir artış grafiğinde olması da zaten İtalyanların Arnavutluk üzerindeki ekonomik hegemonyasının ilk işareti olarak değerlendirilebilirdi.¹⁸⁶

Arnavutluk'ta cumhuriyetin ilanından sonra merkezi otorite büyük manada kurulmuş ve ülkede birçok alanda gelişme kaydedilmiştir. Eğitim¹⁸⁷ alanındaki faaliyetler artmış, özellikle yeni yapılan okullar ile kız çocukların eğitiminde büyük atılımlar sağlanmıştır. Asfalt yolların yapımına ve büyük şehirlerin birbirine bağlanmasına yönelik gayretler ise bayındırlık alanındaki en önemli gelişmeler olarak belirtilebilir.¹⁸⁸ Ancak tüm bu gelişmelerin aynı hızda devam edebilmesi için ülkenin maddi kaynaklara ihtiyacı vardı. İşgallerden yeni kurtulmuş ve geri kalmış bir ülke olarak Arnavutluk, bu noktada gelişmek için yoğun bir şekilde yabancı sermayeye ihtiyaç duymuştur. Hatta Ahmet Zogu, 1922 yılında içişleri

¹⁸⁶ 1921 yılında Arnavutluk'un İtalya'ya ihracatı 1 milyon 613 bin altın frank iken bu sayı 1924 yılında 6 milyon 378 bin altın franga çıkmıştır. Benzer şekilde 1921 yılında Arnavutluk'un İtalya'dan ithalatı 13 milyon 175 bin altın franktan 1925 yılında 15 milyon 462 bin altın franga çıkmıştır. Bkz. Özcan, 2011: 172.

¹⁸⁷ Tiran'da eğitim, Arnavutça, İngilizce ve Fransızca yapılmaya başlanmıştır. Görice ve Ergri'de okullar açılmış ve Tiran'da Arnavutça, İtalyanca fen mektepleri açılmıştır. Yine Tiran'da eğitim dili Arnavutça ve Fransızca olan İstanbul Galatasaray Lisesi ayarında iki lise daha açılmıştır ve öğretmenler Fransa'dan getirilmiştir. Ayrıca Amerikalı profesörlerin öncülüğünde ziraat ve bir sanayi okulu açılmıştır. Arnavut Küçük Zabitan Mektebi düzenlenerek ordunun zabıt ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır. "İtalya ve Balkanlar Mussolini'nin Siyaseti Balkanlar Sulhu İçin Bir Tehlikedir", *Cumhuriyet*, 25.10.1346 (1927).

¹⁸⁸ "Arnavutluk Sefiri Ankara'dan Beyanatta Bulunuyor, Rauf Bey'e Göre İtalya'nın Bugünkü Vaziyeti, Eski Türkiye'nin Vaziyeti Gibidir", *Cumhuriyet*, 06.01.1345 (1927).

bakanıyken Arnavutluk'un ihtiyaç duyduğu bu kaynağı bulabilmek adına Cemiyet-i Akvam'a başvurmuş ve 22 milyon dolar kredi istemişti. Ancak ona önerilen krediler kendi istediğinin çok altında kalmıştı.¹⁸⁹ Zogu'nun aradığı krediyi bulamamasında Arnavutluk'un siyasi istikrarsızlığı ve krediyi geri ödeyemeyeceği düşüncesi etkili olmuştu. Ayrıca bazı büyük Avrupalı devletler de Cemiyet-i Akvam üzerindeki nüfuzlarını kullanarak Arnavutluk'a kredi verilmesini engellemişlerdir. Bu yüzden Ahmet Zogu'nun yabancı sermaye için Yugoslavya ve İtalya'dan başka seçeneği kalmamıştır.¹⁹⁰

Yugoslavya'nın, İtalya'ya kıyasla daha yeni kurulmuş ve Arnavutluk'la benzer şekilde her alanda geri kalmış olması, Arnavutluk'un isteyeceği krediyi vermekte onu zorlayacaktı. Ayrıca Yugoslavya'nın Arnavutluk ile doğrudan sınırının bulunması ve sınırlarının içinde birçok Arnavut yaşıyor olması, Zogu'nun iktidarı için ciddi bir tehlike olabilirdi. Yugoslavya'dan alınacak kredi nedeniyle Arnavutluk'un işlerinde Belgrad'ın nüfuzu artarsa Yugoslavya bu nüfuzu kullanarak Arnavutluk'u kendi sınırları içine dahil etmenin bir yolunu bulabilirdi. İtalya ise Arnavutluk'a kredi vererek onun güçlenmesini istememekteydi. Bu yüzden İtalya, Arnavutluk'un içinde bulunduğu ekonomik dar boğazı kendi lehine kullanmaya karar verdi.

15 Mart 1925 tarihinde İtalya'yı temsilen İtalya Hükümet Temsilcisi Mario Alberti ile Arnavutluk'u temsilen Arnavutluk Ticaret ve Dışişleri Bakanı Müfit Libohova, bir ticaret antlaşması imzaladı. Böylelikle İtalya, Arnavutluk'u ekonomik açıdan kendine bağımlı hale getirmenin ilk adımını attı.¹⁹¹ Arnavutluk Meclisi'nin 5 Temmuz 1925'te merkez bankası ve para politikalarını ayarlayan kanunları onaylaması sonrası büyük bir İtalyan finans grubu olan Il Credito Italiano ile de 50 yıllık bir ticaret antlaşması imzalandı. Bu sayede İtalya tarafından Arnavutluk'un ilk milli bankası kuruldu.¹⁹² Banka, 2 Eylül 1925 tarihinde başlangıç olarak 12.5 milyon nominal altın frank sermayesiyle hizmete açıldı. Bankanın hisselerinin %51'i İtalyan yatırımcıların %49'u ise Arnavut yatırımcıların olacak şekilde anlaşma sağlanmasına karşın Arnavut hisselerinin %30'u da yine İtalya'daki Arnavutların elinde bulunuyordu. Bu yüzden her ne kadar bankanın adı "Arnavutluk Milli Bankası" olsa da aslında İtalya Bankası'nın Arnavutluk şubesinden başka bir şey değildi. Öte yandan Arnavutluk'un bu tarihe kadar kendi para birimi de bulunmamaktaydı. Ticaretin her alanında diğer Avrupalı devletlerin para birimini kullanıyordu. Neyse ki Milli Banka'nın kurulmasından sonra Arnavutluk'un para birimi olan "lek" basılmaya başlandı. Bankanın elinde mali politikalar,

¹⁸⁹ Özcan, 2011: 176.

¹⁹⁰ Baklacioğlu, 2017: 367.

¹⁹¹ "Tiran Muahdesi Etrafında İfşaat, Arnavutluk'taki İngiliz ve İtalyan Menafî Nasıl Birleşiyor?", *Cumhuriyet*, 11.01.1345 (1927).

¹⁹² Özcan, 2011: 179.

hisse senedi satma, para basımı ve kredi ile devlet borçları gibi birçok konuda geniş yetkiler bulunmaktaydı. Bununla birlikte idari bürosu Draç'daymış gibi gözüксе de asıl yönetim merkezi Roma'daydı. Zaten kısa bir süre sonra da idari büro resmen Roma'ya taşındı. Bankanın Arnavutluk sınırları içinde Tiran, Görice, Avlonya, İşkodra, Berat, Elbasan ve Eğri'de şubeleri açıldı. Arnavutluk Milli Bankası'nın meclis idaresinde iki Arnavut ve iki İtalyan yönetici bulunuyordu. Bankada çalışan memurlar da aynı şekilde yarısı Arnavut yarısı İtalyan'dı. Fakat varılan anlaşmaya göre Arnavut memur bulmakta zorlanılır ise İtalyan memurlar çoğunluğu oluşturabilecekti.¹⁹³

Bankanın kurulmasını sağlayan İtalyan sermayedarlar grubu, aynı zamanda Arnavutluk İktisadi Kalkınma Şirketi'nin (SVEA) de kurulmasını sağladılar.¹⁹⁴ Bu şirketin amacı, Arnavutluk Milli Bankası'ndan alınan krediler ile Arnavut halkının ihtiyacı olan kamusal hizmetleri¹⁹⁵ sağlamaktır. Bu hizmetlerin ne olacağına İtalyanlar karar vereceği gibi hizmetleri hayat geçirenler de yine onlar olacaktı. Bankanın kurulduğu tarihlerde Arnavutluk'un yıllık geliri ise yaklaşık 14 milyon altın franktı. Oysa giderleri yaklaşık 18 milyon altın frankı buluyordu. Bu nedenle Tiran yönetimi, 1925 yılında bankadan 40 senede ödemek üzere 50 milyon altın frank aldı. %7.5 faizle alınan bu paranın geri ödemesi toplamda 71 milyon altın frank olacaktı.¹⁹⁶ Ancak kredinin zamanında ödenemeyen taksitleri sebebiyle devlet tekelinde bulunan sigara, tütün ve kibrit gibi ürünlerin üzerine banka tarafından ağır vergiler konularak bunlardan gelen kazancın tamamen borçların ödenmesine ayrılması sağlandı.¹⁹⁷

Sonuç olarak İtalya'nın Avrupalı büyük devletlerin birçok ülkede uyguladığı ekonomik açıdan bağımlı hale getirme planını ilk olarak Arnavutluk üzerinde uyguladığı söylenebilir. Bu plan başarılı bir şekilde devam ettirilerek Arnavutluk'un İtalya'ya sadece iktisadi değil diğer birçok alanda da bağımlı hale gelmesi sağlanmıştır.

2.3.2. Livorno Görüşmesi

Ahmet Zogu, Arnavutluk için mali destek arayışında Cemiyet-i Akvam ve İngiltere'den kredi alamayacağını anladıktan sonra Yugoslavya'ya yönelmiştir. Dahası Zogu, Arnavutluk'un Yugoslavya himayesine girmesi karşılığında Belgrad yönetiminden 150 bin

¹⁹³ "Tiran Muahedenamesi Nasıl İmzalandı? Arnavutluk, İtalyan Çizmesinin Ölçüsünü Teşkil Ediyor", *Cumhuriyet*, 09.01.1345 (1927).

¹⁹⁴ Kelkitli, 2017: 433; Anzerlioğlu, 2007: 214.

¹⁹⁵ Yol, liman, tünel, altyapı ve demir yolu yapımı gibi hizmetler. Bkz. Özkan, 2012. 55; Doko, 2020: 18.

¹⁹⁶ Özcan, 2011: 182.

¹⁹⁷ Özcan, 2011: 182.

altın frank talep etmiştir.¹⁹⁸ Himaye teklifi, Yugoslavya Dışışleri Bakanı Ninçiç tarafından bir süreliğine değerlendirilse de, Zogu'ya olumlu veya olumsuz bir geri dönüş yapılmadı.¹⁹⁹

Roma yönetimi ise 24 Haziran 1926 tarihinde Tiran'daki elçisi Baron Pompeo aracılığıyla Cumhurbaşkanı Zogu'ya Arnavutluk'un İtalyan himayesine girmesini teklif etti. İtalyan elçi Pompeo, Arnavutluk'un güvenliğini sağlama almak amacıyla İtalya'ya silahla müdahale etme yetkisinin verilmesi istedi. Elçi, bu teklifin kabul edilmesi karşılığında üç bin tüfek, iki bin askeri üniforma, beş yüz mitralyöz, on sahra bataryası, iki bin katır ve on beş bin lirenin Arnavutluk'a hibe edileceğini Zogu'ya ilette.²⁰⁰ Ayrıca elçi, teklif ile birlikte şu tehdidi de açık bir şekilde dile getirmişti: “Arnavutluk'ta isyanlar çıkacak ve isyanları bastıramayacaksınız, bu durum sebebiyle Yugoslavya ile anlaşılacak ve Arnavutluk'a müdahale edilecektir. Müdahale sırasında Arnavutluk hükümeti yetkilerini de kullanamayacaktır”.²⁰¹

İtalyan elçisinin bu tehdidi, Ahmet Zogu tarafından oldukça ciddiye alındı. Çünkü 1921 yılındaki Büyükelçiler Konferansı'na göre eğer Arnavutluk yönetimi tarafından bastırılmayacak büyüklükte siyasi olaylar çıkarsa, İtalya konferansa katılmış diğer büyük devletlerin de onayını almak şartıyla Arnavutluk'taki olaylara müdahale edebilme yetkisine sahipti. Yani İtalya, Zogu'ya bir nevi, ya İtalyan himayesi kabul edilir ve bundan Arnavutluk da karlı çıkar veya kabul edilmez ve Arnavutluk zararlı çıkarken İtalya yine karlı çıkar, demiştir.

Ahmet Zogu bu teklifi İngiltere ve Yugoslavya'dan çekindiği için başta kabul etmek istememiştir. İtalya elçisinin teklifiyle tehdidini de o vakte kadar hamisi olarak gördüğü İngiltere'ye Tiran'daki İngiliz elçisi aracılığıyla bildirmiştir. İngiltere bu himaye teklifinden haberdar olduktan sonra meselenin açıklanma talebi Roma'daki elçisi Renold Graham tarafından Mussolini'ye iletmiştir.²⁰² İtalya Başbakanı Mussolini ise böyle bir teklifin yapıldığından haberinin olmadığını, bu durumun Tiran'daki elçilerinin kendi kendine bir hareketi olabileceğini söylemiştir.²⁰³ Londra yönetimi bu cevaptan tatmin olmayarak meselenin açıkça konuşulması amacıyla İngiltere Dışışleri Bakanı Chamberlain ile Mussolini arasında 1926'nın Yaz aylarında gerçekleşecek yüz yüze bir görüşme ayarlamıştır. İki devlet

¹⁹⁸ “Fena İnsanlarla Bir Hasbihal, Meğer Zavallı Arnavutluk'un da Hürriyet ve İtilafçıları Varmış”, *Cumhuriyet*, 17.02.1345 (1927).

¹⁹⁹ “Karanlık Nokta”, *Cumhuriyet*, 14.01.1345 (1927).

²⁰⁰ Özcan, 2011: 185; “Tiran Muahedenamesi Nasıl İmzalandı? Arnavutluk, İtalyan Çizmesinin Ölçüsünü Teşkil Ediyor”, *Cumhuriyet*, 09.01.1345 (1927).

²⁰¹ “Tiran Muahedenamesi Nasıl İmzalandı? Arnavutluk, İtalyan Çizmesinin Ölçüsünü Teşkil Ediyor”, *Cumhuriyet*, 09.01.1345 (1927).

²⁰² “Tiran Muahedenamesi Nasıl İmzalandı? Arnavutluk, İtalyan Çizmesinin Ölçüsünü Teşkil Ediyor”, *Cumhuriyet*, 09.01.1345 (1927).

²⁰³ “Karanlık Nokta”, *Cumhuriyet*, 14.01.1345 (1927).

adamı için buluşma yeri olarak da İtalya'nın Livorno şehri açıklarındaki bir zırhlı seçilmiştir.²⁰⁴

İngiltere'nin Arnavutluk'a olan ilgisi, sömürge yolları üzerinde olmasıyla beraber 20. yüzyıl başlarında ülkede bulunan petrol yataklarıyla daha da artmıştı. Nitekim İngiltere, Anglo-Persian Oil Company aracılığıyla Arnavutluk'ta petrol çıkarma imtiyazları da elde etmişti.²⁰⁵ Ancak her ne kadar Arnavutluk petrol yatakları zengin olsa da petrolün kalitesiz ve çok derinde oluşu, kısa zaman içinde İngiltere'nin Arnavutluk'a olan ilgisini azalttı.²⁰⁶ Dolayısıyla Chamberlain'in Arnavutluk'ta İtalyan himayesi istememesinin başlıca sebebi olan petrol etkeni, Arnavutluk petrolünün çıkarılmaya değmeyecek değerde olması nedeniyle kendiliğinden ortadan kalktı.

Livorno görüşmesi, Chamberlain ile Mussolini'nin ilk gizli görüşmesi olmayıp daha önce de bu iki devlet adamı benzer amaçlarla buluşmuşlardı. Nitekim yine bir İtalyan şehri olan Rapallo'da Chamberlain ile Mussolini gizli bir şekilde Musul Meselesini görüşmek üzere bir araya gelmişlerdi. Bu görüşme sonucunda İtalya, Musul Meselesinde İngiltere'yi destekleme kararı almış ve çok geçmeden mesele İngiltere'nin lehine olacak şekilde sonuçlanmış, Musul Irak'a bırakılmıştı. Rapallo Görüşmesi'nden sonra ise İngiltere ve İtalya, menfaatleriyle alakalı bir mesele olduğunda her zaman ortak hareket etmeye çalışmışlardır.²⁰⁷ Arnavutluk'un himayesini ele alan Livorno görüşmesi de işte bu gizli ortaklığın bir diğer örneği olmuştur.

Chamberlain Livorno görüşmesinde Mussolini'den öncelikle Arnavutluk'un toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına hiçbir şekilde zarar gelmemesini istemiştir. Mussolini ise İtalya'nın sadece Arnavutluk'u tehlikelerden koruyabilmek için bir antlaşma imzalamak niyetinde olduğunu bildirmiştir.²⁰⁸ İngiltere ile İtalya arasındaki bu menfaat birliğinin yazıya dökülerek bir itilafname şeklinde imzalanmış olduğu, dönemin basını tarafından iddia edilmiştir. Ayrıca yine iddialara göre, İngiltere bu gizli itilafnameyle İtalya'nın Balkanlardaki hedeflerinin ve eylemlerinin tamamını kabul etmiştir. İtalya'nın Balkanlardaki eylemlerinden

²⁰⁴ "Tiran Muahedenamesi Nasıl İmzalandı? Arnavutluk, İtalyan Çizmesinin Ölçüsünü Teşkil Ediyor", *Cumhuriyet*, 09.01.1345 (1927).

²⁰⁵ "Tiran Muahedesi Etrafında İfşaat, Arnavutluk'taki İngiliz ve İtalyan Menafi Nasıl Birleşiyor?", *Cumhuriyet*, 11.01.1345 (1927); Özcan, 2011: 165.

²⁰⁶ Daha sonrasında Anglo-Persian Oil Company petrol çıkarma imtiyazlarını Azienda Italiana Petroli Albanesi şirketine devretmiştir. Bu şirket ise Avlonya'ya kadar bir petrol boru hattı döşeyerek Arnavutluk'tan çıkarılan petrolü işlemek üzere gemilerle İtalya'ya taşımıştır. Bkz. "Tiran Muahedesi Etrafında İfşaat, Arnavutluk'taki İngiliz ve İtalyan Menafi Nasıl Birleşiyor?", *Cumhuriyet*, 11.01.1345 (1927).

²⁰⁷ "Meselenin İç Yüzü", *Cumhuriyet*, 08.04.1345 (1927).

²⁰⁸ Özcan, 2011: 185.

dolayı çıkabilecek çatışmalarda ise İngiliz ve İtalyan filolarının kuvvetlerini birleştirip beraber hareket edecekleri hakkında fikir birliğine varıldığı ileri sürülmüştür.²⁰⁹

Chamberlain ile Mussolini arasında yapılan bu anlaşma, aslında İngiltere'nin bundan böyle Arnavutluk'u İtalya'ya karşı himaye etmeyeceğini gösteriyordu. İngiltere, faşistlerin hakimiyetinde olan bir İtalya ile düşman olmak yerine, onu dost edinerek kendi lehine kullanma yolunu seçmişti.

Livorno görüşmesinin tüm detaylarıyla New York Herald Tribune gazetesinde ifşa edilmesi, dünya kamuoyunda büyük yankı uyandırdı. Türkiye'de ise Cumhuriyet gazetesi adı geçen gazeteden bu bilgileri aktarmıştır.²¹⁰ Livorno görüşmesinin ifşası sonrası hem İngiltere hem de İtalya tekzip yazıları yayımlanmıştır.²¹¹ Lakin bu tekzipler ortak bir şekilde yayınlanmadığı için görüşmenin gerçekliğine ve içeriğine dair yapılan ifşaatın doğruluğuna en büyük kanıt bu iki ülkenin tekzipleri olmuştur.

İtalya yaptığı tekzipte Livorno'da bir görüşme gerçekleştirildiğini kesin bir şekilde ret ederek, Arnavutluk'la ilgili konuşmak için Chamberlain ile Mussolini'nin hiçbir şekilde bir araya gelmediklerini açıklamıştır. İngiltere ise Chamberlain ile Mussolini'nin Livorno'da bir araya gelerek Arnavutluk'a dair konuştuklarını kabul etmiş, fakat bu görüşmede Arnavutluk'un bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün garantilenmesinden başka bir konunun konuşulmadığını açıklamıştır. İngiltere'nin açıklamasındaki kafa karıştıran durum, neden hali hazırda bağımsız olan bir ülkenin bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün tekrar garantilemek icabına ihtiyaç duyulduğudur.²¹² Bu açıklamalar sonrasında Avam kamarasının bir oturumunda Chamberlain'e İngiltere muhalefeti tarafından şu soru sorulmuştur: "İngiltere hükümetinin çeşitli uluslararası alanlara dahil olduğu halde İtalya'nın çeşitli alanlarla ilgili olan siyasi veya iktisadi isteklerine yardım etmeyi garanti ederek İtalya ile gizli yahut açık bir antlaşma yapılmış mıdır?" Chamberlain bu soruya, "Yardım için İtalya ile ne gizli ne de açık bir antlaşma bulunmamaktadır."²¹³ şeklinde cevap vermiştir.

İtalya ile İngiltere'nin Akdeniz başta olmak üzere birçok konuda beraber hareket ettikleri haberi diğer ülkeler tarafından da öğrenilince, Türkiye de birçok Akdeniz ülkesi gibi kendini İtalya'dan gelebilecek saldırılara karşı tehdit altında hissetmiştir. Bu yüzden

²⁰⁹ "İtalya Sefiri Dün Ankara'dan Geldi, Sefaret Müsteşarı Sefirin Ankara Temaslarından Çok Memnun Olarak Avdet Ettiklerini Söylemiştir", *Cumhuriyet*, 30.04.1345 (1927).

²¹⁰ "Karanlık Nokta", *Cumhuriyet*, 14.01.1345 (1927).

²¹¹ "Sırp-İtalya Hududunda Askeri Hazırlık, İtalyanların Yugoslavya Aleyhinde Vasi Mukayesinde İstihzaratta Bulunduklarına Dair Müheyyic Haberler Geliyor", *Cumhuriyet*, 01.05.1345 (1927).

²¹² "Karanlık Nokta", *Cumhuriyet*, 14.01.1345 (1927).

²¹³ "Acaba Doğru mu? Sir "Chamberlain" İtalya ile İngiltere Arasında Samimi ve Sarih Bir Antlaşma Olmadığını Söylüyor", *Cumhuriyet*, 03.06.1345 (1927).

müttefiklik amacıyla Fransa'ya yakınlaşmaya çalışmıştır. Bu müttefiklik isteğini Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü'nün şu beyanatı ortaya koymaktadır:

“Livorno’da İngiltere ile İtalya arasında imzalanan itilaf üzerine iki hükümet donanmasının birleşmesi durumu bir tehdit teşkil edebilir, bu ise bir barış siyaseti takip etmekte olan Fransa ile barışın gelişmesini isteyen Türkiye arasında acaba bir amaç uğruna beraber çalışmayı mümkün kılar mı?”²¹⁴

Livorno görüşmesi aslında Balkanları uzun bir süre meşgul edecek olan Arnavutluk Meselesinin başlangıcı olarak da kabul edilebilir. Hatta öyle ki Arnavutluk ile İtalya arasında 1926 Kasım’ında imzalanacak olan Tiran Antlaşması’na²¹⁵ daha sonrasında “Livorno Antlaşması” dahi denilmiştir.²¹⁶ İngiltere, Livorno görüşmesinde Arnavutluk’un himayesini İtalya’ya bırakarak Kıbrıs ve Süveyş Kanalı gibi önemli noktaların güvenliğini sağlayıp, İtalya’nın yönünün Balkanlara kaymasını da kesinleştirmiştir.²¹⁷

2.3.3. Arnavutluk İsyanı

Roma yönetimi Livorno görüşmesiyle İngiltere’nin onayını ve desteğini aldıktan sonra Arnavutluk’ta İtalyan himayesini resmileştirmek amacıyla çalışmalara başladı. Bunun için de Büyükelçiler Konferansı’nda kendisine verilen hakkın kullanılmasını sağlayacak bir gerekçenin ortaya çıkması gerekiyordu. Bu yüzden Arnavutluk’un kuzeyinde bulunan Katolik Malisor Arnavutlarını isyan etmeleri için teşvik etti ve 20 Kasım 1926’da isyan başlattı.²¹⁸ İtalya bu isyana hem Ortodoks hem de Müslüman Arnavutların destek vereceğini ummuştı. Ancak isyan hareketine katılım sadece Katolik Arnavutlar ile sınırlı kaldı. Yine de merkezi idarenin tam oturmadığı Arnavutluk’ta, böylesi bir isyan kısa süre içinde bastırılamazsa isyan büyüyerek iç savaşa dönüşebilirdi.

İsyanın çıkış nedeni olarak ise kuzeyde yaşayan Katolik Arnavutların bağımsızlık talebi gösterilmiştir. İsyan, Katolik bir Papaz liderlik ediyordu. Başlangıçta İşkodra civarındaki dağlarda yağmalar yapan isyancılar, ilk iki gün içinde Arnavutluk jandarmasına karşı da gerilla saldırıları yaparak birkaç küçük başarı kazanmışlardı. Bu başarılar isyanın büyümesine yol açarken, Tiran yönetiminin isyancıların üzerine daha fazla güvenlik kuvveti göndermesine sebep olmuş ve iki taraf arasında Dev Kazı tepelerinde çeşitli çatışmalar yaşanmıştır. İsyan, Yugoslavya-Arnavutluk sınırında ortaya çıkıp gelişim gösterdiği için

²¹⁴ “Türkiye-Fransa”, *Cumhuriyet*, 05.06.1345 (1927).

²¹⁵ Tiran Antlaşması’nın resmi adı İtalya-Arnavutluk Yardımlaşma ve Emniyet Antlaşması’dır. Bkz. “İtalya-Arnavutluk, Senyör “Mussolini ile Ahmed Zogo Arasında Mektuplar ve Nişanlar Teati Edildi”, *Cumhuriyet*, 19.12.1345 (1926).

²¹⁶ “Tiran Muahedenamesi Nasıl İmzalandı? Arnavutluk, İtalyan Çizmesinin Ölçüsünü Teşkil Ediyor”, *Cumhuriyet*, 09.01.1345 (1927).

²¹⁷ “Şikago Tribune Bu Gazeteye Nazaran Türkiye Antalya Havalisinde İtalya’ya Karşı Tahşidat Yapmıştır”, *Cumhuriyet*, 21.11.1345 (1926).

²¹⁸ “Arnavutluk’ta İsyan”, *Cumhuriyet*, 24.11.1345 (1926).

Belgrad yönetimi de sınırdaki görevlilere daha dikkatli olmaları ve sınırı geçmeye çalışan isyancıların tutuklamaları emrini verdi.²¹⁹

Anlaşılabacağı üzere, hükümet kuvvetleri isyanın ilk günlerinde pek başarılı olamamışlardır. Bu sebeple isyancılar Arnavutluk'un kuzeyindeki en büyük şehir olan İşkodra'ya üç kilometre kadar yaklaşmış,²²⁰ bölgedeki karakollara da baskınlar düzenlemiştir. İsyanın daha fazla büyümemesi ve halkın yatıştırılması için Tiran yönetimi gazeteler aracılığıyla isyanın bastırıldığını duyursa da haber ajansları sürekli olarak isyanda herhangi bir azalmanın olmadığını yazmaktaydı. Bir süre sonra Arnavut halkı da başta Tiran olmak üzere büyük şehirlerde gösteriler düzenlemeye başladı. Hükümet lehine gerçekleşen bu gösterilerde, isyancılar aleyhine konuşmalar yapılmış, Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu için tezahüratlarda bulunulmuştur.²²¹

Roma ve Belgrad yönetimlerinin ise isyan başlayalı daha bir hafta dahi olmamışken devreye girdikleri görülmektedir. Nitekim Roma ve Belgrad yönetimleri önce isyanla ilgili aralarında bilgi alışverişinde bulunmuşlardır. Daha sonra ortak bir açıklama yaparak isyana karşı Tiran'a desteklerini bildirmişlerdir. Ayrıca her iki yönetim de Arnavutluk'un huzur ve barışından başka bir istekleri olmadığını söylemiştir.²²² Roma ile Belgrad yönetimlerinin ortak bir açıklama yapmaları, elbette Arnavutluk yönetimini endişeye düşürmüştü.

İsyan bu sırada büyüyerek devam ediyordu. Başlamasından yaklaşık bir hafta sonra Kasım 1926'nın son günlerinde isyancılar bu kez ülkenin kuzey sınırındaki telgraf hatlarını kestiler. Aralık ayının ilk günlerindeyse İşkodra'nın ele geçirildiği ve İtalyan filosunun da İtalya'nın Brindizi şehrine ulaştığı haberi geldi.²²³ İşkodra'nın isyancıların eline geçtiği haberi hemen İşkodra valisi tarafından yalanlandı, ancak isyanın giderek büyüdüğü haberi bölgedeki memurlardan gelen bilgilerle doğrulandı. Sonuçta isyan, ancak Aralık ayının ilk günlerinde Tiran Antlaşması'nın Arnavutluk Meclisi tarafından onaylanmasından birkaç gün sonra sona erdi. İsyancıların birçoğu yakalandı, yakalanamayanlar ise dağlara kaçtı.²²⁴ Ocak 1927'de Divan-ı Harp'te yaklaşık 1200 isyancı yargılandı ve 30 isyancı idama mahkum edilerek cezaları halka açık bir şekilde infaz edildi.²²⁵ Böylece yaklaşık bir buçuk ay süren Arnavutluk isyanı, isyancıların talebinin karşılanmasından ziyade Arnavutluk'un resmen İtalya

²¹⁹ "Arnavutluk İsyanı", *Cumhuriyet*, 25.11.1345 (1926).

²²⁰ "Arnavutluk İsyanı, Asiler, "İşkodra'ya Yaklaştılarsa da Tard Edildiler", *Cumhuriyet*, 26.11.1345 (1926).

²²¹ "Arnavutluk İsyanı, Resmi Telgraflara Nazaran Bastırılmış Ajans Haberlerine Göre Devam Ediyor", *Cumhuriyet*, 28.11.1345 (1926).

²²² "Arnavutluk İsyanı, Resmi Telgraflara Nazaran Bastırılmış Ajans Haberlerine Göre Devam Ediyor", *Cumhuriyet*, 28.11.1345 (1926).

²²³ "Arnavutluk İsyanı Devam Ediyor, Asiler İşkodra'yı Zabtı Haberi Teyit Etmedi", *Cumhuriyet*, 01.12.1345 (1926).

²²⁴ "Arnavutluk İsyanı, Asiler Mağlubiyeti ile Hitama Erdi", *Cumhuriyet*, 02.12.1345 (1926).

²²⁵ "Bir Sırp Gazetesinin Mühyyic İstihbaratı, Cenubu Sırbistan'da İhtilal Çıkarmak İçin Ahmet Zogu'nun İtalyan Sefiriyle Hazırladığı Plan", *Cumhuriyet*, 24.01.1345 (1927).

himayesine girmesini sağlayacak olan sürecin yaşanmasına, yani Tiran Antlaşması'nın kabul edilmesine yol açtı. Parçalanma korkusunu yakinen hissedenden Arnavutluk yönetimi, beka sorunu yaşamaktansa ülkenin bütünlüğünü korumak suretiyle başka bir devletin himayesi altına girmeyi kabul etmiş oldu.

2.4. Tiran Antlaşması (27 Kasım 1926)

20 Kasım 1926'da Arnavutluk'un kuzeyinde başlayan isyanın hemen sonrasında Roma ve Belgrad yönetimlerinin isyanla alakalı iletişime geçmeleri Tiran yönetimini endişeye sevk etmişti. İki ülke arasında yapılan gizli bir antlaşmayla Arnavutluk'un kuzeyinin Yugoslavya'ya, güneyinin ise İtalya'ya bırakılacağı haberleri basında yer almıştı.²²⁶ Bununla birlikte İtalyan filusunun da Brindizi'ye gelişi ve filonun gelişinin Arnavutluk isyanıyla alakalı olabileceği düşüncesi Tiran yönetiminin daha da tedirgin olmasına vesile olmuştur denilebilir. Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu isyanın bastırılması ve İtalya tarafından gelebilecek bir saldırıya karşı İngiltere'nin desteğini talep etmiştir.²²⁷ Lakin İngiltere'den hiçbir destek gelmemiş ve İtalya elçi de eğer antlaşma imzalanırsa isyanın hemen bastırılacağını söylemiştir. Bunun üzerine Tiran Antlaşması, İtalya Kralı'nı temsilen İtalyan Bakan Baron Pompeo Aloisi ile Arnavutluk Cumhurbaşkanı'nı temsilen Arnavutluk Dışişleri Bakanı Hüseyin Viryoni tarafından 27 Kasım 1926 tarihinde²²⁸ Tiran'da imzalanmıştır.²²⁹ Antlaşma'nın imzalandığı tarihte imzacı taraflar haricinde antlaşmadan sadece İngiltere'nin Tiran'daki elçisi William Zedes'in haberi bulunmaktaydı.²³⁰ Ayrıca aynı İngiliz elçi, Ahmet Zogu'ya Arnavutluk'un antlaşmayı imzalamasını da tavsiye etmişti.²³¹

Tiran Antlaşması imzalandıktan birkaç gün sonra Tiran'daki İtalyan Elçiliği'ne Roma'dan iki çanta gönderilmiştir. İtalya elçisi bu çantalarda ne olduğunu bilmediği için birisini açmış ve İtalyan liriyle dolu olduğunu görünce kime gönderildiğini anlamıştır. Ardından bu iki çantayı hemen Cumhurbaşkanı Zogu'ya ulaştırmıştır. Aynı gün Zogu'nun yakın bir akrabası iki buçuk milyon İtalyan liritini Amerikan dolarına çevirmiştir. Ayrıca Tiran yönetiminin Arnavutluk Milli Bankası'ndaki bütçesi de 400 bin altın franga

²²⁶ "Arnavutluk'un Taksimi mi? İtalya ve Yugoslavya Arasında Menatik Nüfuza mı Taksim Ediliyor?", *Cumhuriyet*, 28.01.1345 (1927).

²²⁷ "Arnavutluk İsyanı Devam Ediyor", *Cumhuriyet*, 12.01.1345 (1927).

²²⁸ Mengeş, antlaşma tarihi için 26 Kasım 1926 demektir. Bkz. Mengeş, 2020, 148.

²²⁹ "İtalya-Arnavutluk Muahedesi'nin İfşa Ettiği Hakikatler", *Cumhuriyet*, 09.12.1345 (1926); Özcan, 2011: 187; Bulut, 2007: 51; Özcan, 2018: 346; Kelkitli, 2017: 433; Özkan, 2012: 55; Anzerlioğlu, 2007: 216; Çelikçi ve Kakışım, 2013: 92; Doko, 2020: 19; İdrizi, 2018: 161.

²³⁰ "Tiran Muahedenamesi Nasıl İmzalandı? Arnavutluk, İtalyan Çizmesinin Ölçüsünü Teşkil Ediyor", *Cumhuriyet*, 09.01.1345 (1927).

²³¹ "Tiran Muahedesi Tasdik Edilirken ... Yugoslavya Sefiriyle Arnavutluk Reis-i Cumhur'u Arasında Şayan-ı Dikkat Bir Münakaşa Cereyan Etmiştir", *Cumhuriyet*, 10.01.1345 (1927).

çıkartılmıştır.²³² Tiran Antlaşması'nın imzalanması sonrasında Zogu'nun Roma'ya davet edildiği ve bu ziyareti sırasında kendisine yüksek mevkiden bir eş bulunması planlandığı da dönemin basını tarafından yazılmıştır.²³³

Ahmet Zogu ülkesinin gelişmesi için gerekli olan maddi kaynağın ancak dışarıdan sağlanabileceğini düşünmüş fakat bunu elde ederken de hiçbir ülkeye bağımlı olmak istememişti. Lakin Arnavutluk'un merkezi otoritesinin tam oturamamış olması ve güvenlik alanındaki zaafılarından ötürü İtalya tarafından çıkarılan bu isyan kısa sürede büyümüştür. Zogu, isyanın Arnavutluk'ta sebep olabileceği bir parçalanmayı engellemenin tek yolunun İtalya'yla antlaşma imzalamak olduğunu düşünmüştür.

2.4.1. Tiran Antlaşması'nın İçeriği ve Onaylanması

Tiran Antlaşması içeriğiyle Arnavutluk'un ciddi bir şekilde İtalyan himayesi altına girmesine yol açmıştır. Antlaşma 5 maddeden oluşmaktaydı:

Madde 1: İtalya ve Arnavutluk, Arnavutluk'un bütünlüğüne politik ve hukukî yapılan her türlü saldırının her iki ülkenin politik yatırımlarına yapılmış olduğunu tanır.

Madde 2: Yukarıdaki politik yatırımları koruyabilmek için yüksek antlaşma tarafları birbirlerine her türlü destek ve yardımlaşmayı sağlar ve antlaşmada öngörüldüğü şekilde diğer tarafın bilgisi dâhilinde olmadan politik ve askerî antlaşmalar yapılamaz.

Madde 3: Yüksek antlaşma tarafları normal diplomatik kanallarla çözülemeyen aralarında çıkabilecek anlaşmazlıklar durumunda uzlaşma prosedürlerinin oluşturmasını sağlarlar.

Madde 4: Bu mevcut antlaşma 5 yıl yürürlükte kalacak olup antlaşma süresi dolmadan 1 yıl öncesinde uzatılır veya sona erdirilir.

Madde 5: Bu antlaşma meclisler tarafından onaylanacak ve Cemiyet-i Akvam tarafından tanınacak olup hükûmet onayları Roma'da karşılıklı değiştirilecektir.

Tiran Antlaşması, Arnavutluk Meclisi tarafından 3 Aralık 1926 tarihinde yapılan oturumda onaylanmıştır.²³⁴ Tiran Antlaşması'nın onaylanması münasebetiyle Mussolini ile

²³² “Tiran Muahedenamesi Nasıl İmzalandı? Arnavutluk, İtalyan Çizmesinin Ölçüsünü Teşkil Ediyor”, *Cumhuriyet*, 09.01.1345 (1927).

²³³ New York Herald Tribune gazetesi aynı Livorno görüşmesi gibi Tiran Antlaşması'yla da ilgili detaylı haberlere yer vermiştir. Bu haberleri Cumhuriyet gazetesi adı geçen gazeteden aktarmıştır. Bkz. “Tiran Muahedenamesi Nasıl İmzalandı? Arnavutluk, İtalyan Çizmesinin Ölçüsünü Teşkil Ediyor”, *Cumhuriyet*, 09.01.1345 (1927).

²³⁴ “Tiran Muahedesi Tasdik Edilirken ... Yugoslavya Sefiriyle Arnavutluk Reis-i Cumhur'u Arasında Şayan-ı Dikkat Bir Münakaşa Cereyan Etmıştır”, *Cumhuriyet*, 10.01.1345 (1927).

Ahmet Zogu arasında telgraflaşmalar yapılmıştır. Bu telgraflarda Tiran Antlaşması'nın gelecekte İtalya ile Arnavutluk arasındaki yardımlaşmayı geliştireceğinden bahsedilmiştir.²³⁵

Arnavutluk ve İtalya tarafından onaylanan Tiran Antlaşması'nın onaylanmış suretleri 24 Ocak 1927'de Roma'da karşılıklı değiştirilmiştir.²³⁶ Antlaşmanın imzalanmasından kısa bir süre sonra etkisi görülmüştür. İtalyan şirketleri başta Avlonya olmak üzere özellikle Arnavutluk'un güneyinde fabrikalar açmaya ve İtalyan mallarının Arnavutluk'ta belli başlı ürünlerde tekel haline gelmesine neden olmuşlardır.

Tiran Antlaşması'nın maddeleri her iki hükümete birbirinin menfaatini gözetmek ve gerekirse birbirlerine yardım etmek vazifesini zorunlu kılmaktaydı. Halbuki bu gibi amaçları hedef edinen itilaf antlaşmalarının ancak güç ve büyüklükleri yakın seviyede olan devletler arasında yapılmasıyla istenilen amaca ulaşılabilceği bilinen bir gerçektir. Antlaşmaya göre iki ülke arasında diplomatik görüşmeler ile çözülemeyen anlaşmazlıklar olursa siyasi mahkemelere başvurulacaktır. Fakat dönemin siyasi mahkemelerinin Avrupalı büyük devletlerin elinde olduğu da bilinen bir gerçektir. Yani İtalya ile Arnavutluk arasında gerçekleşebilecek olan önemli bir anlaşmazlığın İtalya'nın aleyhine sonuçlanabileceğini düşünmek sadece gerçek dışıydı. Daha önce de birçok defa benzerleri yapılmış olan bu antlaşma, yayılmacı bir politika izleyen büyük devlet konumundaki İtalya'nın, otoritesini tam sağlayamamış olan bir hükümet ve bu hükümetin başındaki şahsın kişisel çıkarları sonucunda yapılmış resmi bir mandacılık antlaşmasıdır.

Antlaşmanın maddeleri Avrupalı devletler tarafından birçok farklı şekilde yorumlanmıştır. Özellikle 2.maddedeki “politik yatırımları koruyabilmek için yüksek antlaşma tarafları birbirlerine her türlü destek ve yardımlaşmayı sağlar” cümlesinin askeri amaçla olup olmadığı sorusu dönemin siyasetçileri tarafından uzun süre tartışılmıştır. Arnavutluk'ta çıkabilecek olası bir isyan yahut benzeri olaya Tiran yönetiminin yardım istemesi üzerine İtalya'nın müdahale etmek bahanesiyle Avlonya ve Draç'tan asker çıkaracağı, askerlerin toplanma noktasının da İşkodra olacağı iddia edilmiştir.²³⁷

²³⁵ “İtalya-Arnavutluk, İtalyan Ajansına Nazaran Yugoslavya Hükümeti Muahedeyi Protesto Edecek”, *Cumhuriyet*, 15.12.1345 (1926).

²³⁶ Özcan, 2011: 188.

²³⁷ “İtalya Arnavutluk Antlaşması, Tan Gazetesine Göre Bu İtilaf Sonucunda Beklenmemiş Yeni Bazı Yakınlaşmalar Oluşturacaktır”, *Cumhuriyet*, 13.12.1345 (1926).

2.4.2. Tiran Antlaşması'na Yönelik Tepkiler

2.4.2.1. Fransa'nın Tepkisi

Tiran Antlaşması'nın imzalandığı vakitlerde İtalya'yla Fransa arasında ciddi sınır sorunları bulunmaktaydı.²³⁸ Bununla birlikte Fransa, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra Balkanlar'da boş kalan büyük devlet hamiliği pozisyonu için Yugoslavya'yla yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Böylece Yugoslavya aracılığıyla Orta Avrupa ve Balkanlar'daki nüfuzunu güçlendirmeyi amaçlamıştır. Küçük İtilaf'ın kurulmasından sonra Fransa bu örgütün kurucusu veya üyesi olmamasına rağmen üç üye ülkeyle de ayrı ayrı antlaşmalar yaparak Orta Avrupa'daki nüfuzunu arttırmıştır.²³⁹

Tiran Antlaşması'nın onaylanacağı vakitlerde Fransa Dışişleri Bakanlığı antlaşmayla ilgili Londra'dan açıklama istedi. Fakat İngiltere bu meselenin İtalya'yla özel olarak incelenmekte olduğu söylemiştir. Fransa bu cevap üzerine İngiltere'nin bundan sonra Balkanlar'daki çıkarlarını İtalya'yla birlikte planlamakta olduğunu anlamıştır.²⁴⁰ Böylece bir süre Tiran Antlaşması'yla ilgili bir süre yorum yapmaktan kaçınarak antlaşma sonrası yaşanacak yeni gelişmeleri takip ederek bundan sonraki hamlelerini planlamıştır. Bir süre sonra ise Yugoslavya'nın yanında yer alarak Tiran Antlaşması aleyhinde hareket etmiştir.

2.4.2.2. Yugoslavya'nın Tepkisi

Yugoslavya, Çekoslovakya ve Romanya; Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılışından kazançlı çıkmışlardı. Bu üç devlet, Birinci Dünya Savaşı'yla kaybettikleri toprakları geri kazanmak isteyen Macaristan ve Avusturya gibi revizyonist²⁴¹ devletlere karşı birlik olma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu yüzden savaş sonunda elde ettikleri toprakları koruyabilmek amacıyla Küçük İtilaf'ı kurmuşlardır. İtalya kazanan tarafta olmasına rağmen savaşın sonundan beklentileri karşılanmadığı için doğal olarak revizyonist bir ülke olmuştur. 1920'li yıllarda İtalya'nın önceliği, Birinci Dünya Savaşı'na girerken kendisine vaat edilen ama verilmeyen toprakları elde etmektir. Bu sebeple Adriyatik'in doğu kıyıları için Yugoslavya'yla sürekli karşı karşıya gelmişlerdir. Özellikle Mussolini'nin iktidara gelişinden sonra Yugoslavya, İtalya'ya karşı sınırlarını korumak için ülke içinde birliğin sağlanması gerektiğini anlamıştır. Yugoslavya Başbakanı Pasiç'in ölmeden hemen önce yaptığı şu beyanatı bu durumu kanıtlamaktadır:

²³⁸ "İtalya-Arnavutluk, İtalyan Ajansına Nazaran Yugoslavya Hükümeti Muahedeyi Protesto Edecek", *Cumhuriyet*, 15.12.1345 (1926).

²³⁹ Armaoğlu, 2018: 148; Kelkitli, 2017: 425.

²⁴⁰ "Tiran Muahedesi Tasdik Edilirken ... Yugoslavya Sefiriyle Arnavutluk Reis-i Cumhur'u Arasında Şayan-ı Dikkat Bir Münakaşa Cereyan Etmiştir", *Cumhuriyet*, 10.01.1345 (1927).

²⁴¹ Revizyonist devletler Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan düzenden memnun olmayan ve bunun değişmesini isteyen devletlerdir. Bkz. Çelebi, 2015: 110.

“İç işlerimiz vahimdir. Dışişlerimiz için de aynı hal bulunmaktadır. Tedbirli ve bir arada olmalıyız. 10-15 sene elimizdekileri sağlamlaştırmaya çalışmalıyız. I. Dünya Savaşı’nda kazandıklarımızı muhafaza etmek için ihtiraslarımızdan feragat etmeliyiz.”²⁴²

Pasiç ölmeden evvel İtalya’nın Yugoslavya’yı çevreleyerek çelik bir çember içine almaya çalıştığını da söylemiştir.²⁴³ Bu yüzden Tiran Antlaşması’na en büyük tepkiyi doğal olarak Yugoslavya vermiştir. Yugoslavya’nın Tiran’daki elçisi antlaşmanın imzalandığını öğrenir öğrenmez antlaşmayı protesto ettikten sonra hükümeti ile temasta bulunmak üzere başkent Belgrad’a gitmiştir.²⁴⁴ Belgrad yönetimi Tiran Antlaşması’nın imzalanmasına öyle hazırlıksız yakalanmıştır ki, Yugoslavya Dışişleri Bakanı Ninçiç bile antlaşmanın imzalanmasından sonra bir beyanatında şunları söylemiştir: “Tiran’daki Yugoslavya elçisi Belgrad’a geri çağırılmıştır. İtalya-Arnavutluk Antlaşması gayet mühim ve vahim bir hadise olduğundan elçinin vereceği bilgiler öğrenilmeden önce durum hakkında bir beyanatta bulunmayacağım.” Dışişleri Bakanı Ninçiç ile elçinin görüşmeleri neticesinde Ninçiç, antlaşmaya bir tepki olarak istifa etmiştir.²⁴⁵ Ninçiç’in istifa dilekçesinde şu cümleler istifasının nedenini açıklamaktadır:

“Hariciye Nazırı sıfatıyla siyaset-i hariciyemiz için memleketin çıkarına en muvafık olduğunu hükmettiğim mecrayı verdim. Bu istifayı dürüstçe riayet ettiğim müteakıl itilafnamelere müstenid idi. Son günlerde bir vaka olmuştur ki siyasetin istinad ettiği itimadı sarsmıştır.”²⁴⁶

Ninçiç daha sonra Sırp Basınına Tiran Antlaşması’nın imzalanması sebebiyle istifa ettiğini söylemiştir: “İtalya-Arnavutluk Antlaşması’nın manası üzerine dikkatli bir şekilde bakılmak gerekir ki istifamı bunun için verdim.”²⁴⁷ Ninçiç’in bu sözlerinden de anlaşılıyor ki, dışişleri bakanı görevinden istifa ederken ki amacı Avrupa’nın dikkatinin Tiran Antlaşması’na yönelmesini sağlamaktı. Ona göre Tiran Antlaşması, Balkan devletleri arasında ki münasebetleri altüst edebilecek bir antlaşmaydı.

²⁴² “Pasiç’in Hakkı Varmış?, İtalya Macaristan’ı Kendisine Celp Etmek ve Yugoslavya’yı Büsbütün Tecrit Etmek İçin Macarlara Transit Mahreci Olmak Üzere Fiume’yi Teklif Ediyor”, *Cumhuriyet*, 14.01.1345 (1927).

²⁴³ “Pasiç’in Hakkı Varmış?, İtalya Macaristan’ı Kendisine Celp Etmek ve Yugoslavya’yı Büsbütün Tecrit Etmek İçin Macarlara Transit Mahreci Olmak Üzere Fiume’yi Teklif Ediyor”, *Cumhuriyet*, 14.01.1345 (1927).

²⁴⁴ “Baş Muharririmizin “Lozan’dan Telgrafnamesi: Vakay-i Mühimme Arifesindeyiz! Sırbistan Arnavutluk’taki Sefirini Geri Çağırdı, Kabine İstifa Etti İtalya-Arnavutluk Muahedesi Sırbistan’da Azim Bir Heyecan Uyandırmıştır, Sırbistan Hükümeti Vaziyete Karşı Bazı Tedabir İttihazını Tasvir Etmektedir”, *Cumhuriyet*, 08.12.1345 (1926).

²⁴⁵ “Tiran Muahedesi Tasdik Edilirken ... Yugoslavya Sefiriyle Arnavutluk Reis-i Cumhur’u Arasında Şayan-ı Dikkat Bir Münakaşa Cereyan Etmiştir”, *Cumhuriyet*, 10.01.1345 (1927); Kelkitli, 2017: 434.

²⁴⁶ “Baş Muharririmizin “Lozan’dan Telgrafnamesi: Vakay-i Mühimme Arifesindeyiz! Sırbistan Arnavutluk’taki Sefirini Geri Çağırdı, Kabine İstifa Etti İtalya-Arnavutluk Muahedesi Sırbistan’da Azim Bir Heyecan Uyandırmıştır, Sırbistan Hükümeti Vaziyete Karşı Bazı Tedabir İttihazını Tasvir Etmektedir”, *Cumhuriyet*, 08.12.1345 (1926).

²⁴⁷ “Balkan Hükümetleri Arasındaki Münasebet Altüst mü Olacak ? İtalya-Arnavutluk Muahedesi Gizli Bir de Askeri Mukaveleyi İhtiva Ediyor! Cemiyet-i Akvam Muhafili Belgrad’daki İstifaların Akabinde Endişe Etmektedir, İtalya Meclis-i Mebusanı 14 Kanun-i Evvelde İçtimaya Çağıldı”, *Cumhuriyet*, 09.12.1345 (1926).

Ninçic'in istifasını takiben Yugoslavya Kabinesi de istifa etmiştir.²⁴⁸ Yugoslavya Dışişleri Bakanı'nın istifasıyla birlikte bütün kabinenin de istifası etmesi Cemiyet-i Akvam'da büyük bir şaşkınlık uyandırmıştır. Belgrad yönetimi, İtalya'nın Tiran Antlaşması'nı kullanarak Arnavutluk'u himayesi altına alacağını iddia etmiştir. 1924 yılında Yugoslavya ile İtalya arasında Arnavutluk'un bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü garantileyen, bir antlaşma imzalanmıştı. Belgrad yönetimi İtalya'nın bu antlaşmaya uymadığını söyleyerek, Tiran Antlaşması'nın imzalanmadan önce kendisinin bilgilendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Bu durum ile alakalı İstanbul'daki bir Yugoslavya devlet görevlisi de Türk Basınına şu beyanatta bulunmuştur:

“Her iki tarafta da malum olduğu üzere Yugoslavya ile İtalya arasında Arnavutluk'un bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak için bir antlaşma imzalanmıştı. İtalya, Yugoslavya'ya önceden haber vermeksizin Arnavutluk ile bir yardımlaşma daha doğrusu himaye antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşma gereğince İtalya her zaman Arnavutluk'a istediği meselelerde karışabilecek ve daha doğrusu İtalya, Arnavutluk sayesinde Balkanlar'ı etkisi altında bulunduracak demektir. Bu antlaşma ortada bulunduğu sürece “Balkanlar Balkan milletlerindir” de tamamen iflas etmiş demektir. İşte Yugoslavya'da bu antlaşmaya bu kadar tepki göstermiş ve sinirlenmiştir.”²⁴⁹

Yugoslavya'nın Tiran Antlaşması'nı İtalya'nın Balkanlar'a adım atması olarak yorumlaması²⁵⁰ üzerine Mussolini, bunun yanlış bir değerlendirme olduğu ile ilgili şu beyanatta bulunmuştur:

“Gayet açık olarak teminat veriyorum ki İtalya'nın Balkanlar'ın iktisadi anlamda gelişmesini istemekten başka bir arzusu yoktur. İtalya, Balkanlar'da sanayi için çıkış yerleri aramaktadır. İtalya'nın Balkanlar'da emperyalizm siyaseti takip ettiğini iddia edenlerin yanlışlıklarını beyan ederim. Balkanlar hakkında katıyen kötü niyetler beslememekteyiz.”²⁵¹

Ayrıca Mussolini anlaşmazlığın azalması için Yugoslavya ile İtalya arasında bir antlaşmanın daha imzalanmasını teklif etmiştir.²⁵²

Yugoslav ve Fransız Basınları başta olmak üzere birçok ülkenin basını Tiran Antlaşması'nı İtalya'nın Balkanlara müdahalesi olarak yorumlamıştır. Ayrıca antlaşma nedeniyle önce İtalya ile Yugoslavya'nın, sonra da Balkan devletlerinin ilişkilerinin altüst olacağını rivayet etmişlerdir. Bu antlaşmanın Yugoslavya'ya olduğu kadar Balkanlar'a da

²⁴⁸ “Baş Muharririmizin “Lozan'dan Telgrafnamesi: Vakay-i Mühimme Arifesindeyiz! Sırbistan Arnavutluk'taki Sefirini Geri Çağırdı, Kabine İstifa Etti İtalya-Arnavutluk Muahedesi Sırbistan'da Azim Bir Heyecan Uyandırmıştır, Sırbistan Hükümeti Vaziyete Karşı Bazı Tedabir İttihazını Tasvir Etmektedir”, *Cumhuriyet*, 08.12.1345 (1926).

²⁴⁹ “İtalya-Arnavutluk Muahedesi, Belçika Fabrikalarında Yugoslavya Hükümeti Hesabına Mühimmat-ı Harbiye İmal Edildiği Hakkında Haberler Vardır!”, *Cumhuriyet*, 12.12.1345 (1926).

²⁵⁰ “Arnavutluk İtalya'nın Himayesi Altına mı Giriyor?”, *Cumhuriyet*, 04.12.1345 (1926).

²⁵¹ “İtalya ve Balkanlar, Senyör “Mussolini Balkanlar Hakkında Katıyen Fena Maksatlarımız Yoktur, Diyor”, *Cumhuriyet*, 02.12.1345 (1926).

²⁵² “Yugoslavya-İtalya İhtilafı, Senyör (Mussolini) İhtilafın Azalması İçin Bir Yugoslavya-İtalya Muahedesi Akdini İstiyor”, *Cumhuriyet*, 10.12.1345 (1926).

yapılmış bir ihanet olduğunu, Arnavutluk'un ise artık bağımsızlığını kaybetmiş olduğunu yazmışlardır.

Yugoslav siyasetçiler Tiran Antlaşması'nı İtalya'nın Balkanlar'da genişlemesinin ilk adımı olarak yorumlamış, bu yüzden antlaşmanın sadece kendileri için değil bütün Balkan devletleri için tehlike arz ettiğini iddia etmişlerdir. Yaptıkları açıklamalar sonucunda kendilerinin verdiği tepkinin diğer Balkan devletlerinden de geleceğini ummuşlardır.

Yugoslavya Maslahatgüzarı, Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu'yu antlaşma onaylanmadan birkaç saat önce ziyaret ederek Tiran Antlaşması'nın onaylandığı takdirde antlaşmanın Yugoslavya-Arnavutluk ilişkilerine geri döndürülemez derecede zarar verebileceğini ve eğer Arnavutluk'a bir İtalyan askeri bile çıkarsa iki hükümet arasında ki ilişkilerin kesin şekilde kopacağını söylemiştir. Ayrıca Ahmet Zogu'nun ihtiyacı olduğu vakit ona kapılarını açanın Yugoslavya olduğunu, yine Yugoslavya'nın desteğiyle Cumhurbaşkanı olduğunu hatırlatmıştır. Zogu ise kendisini mazur göstermek için, son isyan hareketi sırasında İtalyan elçisinin eğer antlaşma onaylanırsa isyanların biteceğini söylediğini ve İngiltere elçisinin de antlaşmanın tasdikini tavsiye etmiş olması sebebiyle antlaşmayı imzalamak mecburiyetinde kaldıklarını beyan etmiştir.²⁵³

Bu konuşma Belgrad yönetiminin Zogu tarafından ihanete uğramış gibi hissetmekte olduğunu net olarak göstermektedir. Lakin Belgrad'ın görmek istemediği durum ise 1926 Kasım'ında çıkan isyanda Belgrad yönetiminin isyanla ilgili Roma'yla görüşerek Tiran'ı korku içinde bırakmalarıydı. Zogu'da ülkesinin parçalanmasından endişe ederek bu antlaşmayı imzalamak zorunda kalmıştı.

Yugoslavya yönetimi Tiran Antlaşması'nın onaylanması ile Arnavutluk'un bağımsızlığını kaybettiğini iddia ederek, bu durumdan başta Cumhurbaşkanı Zogu olmak üzere tüm Tiran yönetimini sorumlu tutmuştur. Tiran yönetimini Arnavutların istiklalini ve haysiyetlerini kendi çıkarları pahasına satmakla suçlamış ve devamlı olarak da Zogu'nun Tiran Antlaşması'nı imzalayarak "Balkanlar Balkanlılarıdır" prensibine ihanet ettiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca Sırp gazeteleri de Arnavutluk'un Yugoslavya'ya karşı kullanılmak üzere İtalyan askeri üssü haline geldiğini iddia etmişlerdir.²⁵⁴

Yugoslavya'nın muhalefet partileri Yugoslavya Meclisi'nde dış politika hakkında hükümete gensoru hazırlamıştır. Sloven Halk Partisi Lideri Doktor Kuruseç gazetecilere verdiği röportajda şunları söylemiştir: "İtalya'nın Yugoslavya'ya karşı vaziyeti günden güne dostane ilişkilerden uzaklaşmaktadır. Yugoslavya için artık kimin dostluğuna ihtiyacı

²⁵³ "Tiran Muahedesi Tasdik Edilirken ... Yugoslavya Sefiriyle Arnavutluk Reis-i Cumhur'u Arasında Şayan-ı Dikkat Bir Münakaşa Cereyan Etmiştir", *Cumhuriyet*, 10.01.1345 (1927).

²⁵⁴ "Balkan Hükümetleri Arasındaki Münasebet Alt Üst mü Olacak?", *Cumhuriyet*, 09.12.1345 (1926).

olduğunu düşünme zamanı gelmiştir. Adriyatik Denizi, İtalya'nın arka bahçesi olamaz.”²⁵⁵ Yugoslav siyasetçi Lazar Markoviç de bu konu hakkında şunları demiştir: “Tiran Antlaşması'nın imzalandığı haberinin bizde yaptığı ilk tesir büyük bir hayal kırıklığı oldu. Çünkü İtalya'nın dostluğuna samimi bir surette inanmıştık.”²⁵⁶

Yugoslavya'nın Tiran Antlaşması'na yönelik tepkileri zaman içinde artarak devam etmiştir. Kısa süre sonra sadece Belgrad yönetimi değil Yugoslav halkı da İtalya'ya karşı düşmanca bir tavır almaya başlamıştır. Belgrad yönetimi İtalya'nın Balkanlar'da sürdürdüğü bu yayılmacı politikaya karşı Avrupalı devletlerin bir dur demeleri gerektiğini yoksa İtalya'nın sebep olabileceği sonuçlardan onların da sorumlu olacağını söylemiştir. Yugoslavya, Tiran Antlaşması'na karşı aldığı tavrın aynısını Küçük İtilaf müttefiki olan Romanya'dan beklemiş ancak Romanya'dan benzer hiçbir açıklama yapılmamıştır. Romanya'nın Tiran Antlaşması aleyhinde bir açıklama yapmamasının başlıca nedeni İtalya'nın Beserabya meselesinde Romanya'yı desteklemiş olmasıydı. Çekoslovakya ise Küçük İtilaf'ın bir üyesi olarak bu konuda Yugoslavya'ya açık bir şekilde destek vermiştir. Antlaşmanın imzalanmasından yaklaşık iki hafta sonra Çekoslovakya Parlamentosu'nun bir toplantısında Sosyal Demokrat ve Milli Sosyalistler tarafından Mussolini aleyhinde ağır sözler sarf edilmiştir. Mussolini'ye edilen hakaretler nedeniyle Prag'taki İtalyan elçisi Çekoslovakya Dışişlerine protesto içeren bir nota vermiştir.²⁵⁷ Prag yönetiminin Yugoslavya'nın yanında İtalya'ya karşı aldığı bu tavra Çek Basını da katılmış ve Faşistlerin yayılmacı politikasını eleştirmişlerdir. Bu politikanın komşu devletler de karışıklık çıkarmak suretiyle Avrupa'nın gelişim sürecine büyük bir tehdit olduğuyla ilgili haberler yapmışlardır.

Belgrad yönetimi Balkanlar özelinde Tiran Antlaşması'na karşı yalnız kalmak istemeyerek, İtalya'nın yayılmacı politikasında tedirgin olan Yunanistan'ın da Tiran Antlaşması konusunda kendisine destek vermesini istemiştir. Yugoslavya'nın öne çıkan siyasetçilerinden Hırvat Partisi Lideri Radiç, İtalya-Arnavutluk antlaşmasından bahsederek iki ülke arasındaki bu yakınlaşmanın Sırp'ların olduğu kadar Yunanların da çıkarlarına aykırı olduğunu çünkü bu yakınlaşma sayesinde İtalyanların Balkanlar'a adım atmış olduğunu belirtmiştir.²⁵⁸ Bu sebeple Yunanistan'ın da doğal olarak Tiran Antlaşması'na karşı olması gerektiğini söylemiştir. Yugoslavya ayrıca Bükreş'teki elçisi aracılığıyla Romanya'nın da Tiran Antlaşması'na karşı bir tavır takınması için Bükreş yönetimi nezdinde daha fazla siyasi

²⁵⁵ “İtalya-Arnavutluk Muahedesi'nin İfşa Ettiği Hakikatler”, *Cumhuriyet*, 09.12.1345 (1926).

²⁵⁶ “Selanik ve İstanbul'a Doğru Bir Tehdit mi? Sırp'lar “Bugün Ani Bir Tehlike Karşısında Değiliz, Fakat İstikbal Ciddi Tehlikelerle Doludur Diyorlar”, *Cumhuriyet*, 07.01.1345 (1927).

²⁵⁷ “Yugoslavya-İtalya İhtilafı, Senyör (Mussolini) İhtilafın Azalması İçin Bir Yugoslavya-İtalya Muahedesi Akdini İstiyor”, *Cumhuriyet*, 10.12.1345 (1926).

²⁵⁸ “Arnavutluk İtalya'nın Himayesi Altına mı Giriyor?”, *Cumhuriyet*, 04.12.1345 (1926).

çaba harcamıştır. Elçi, Romanya'nın desteğini alabilmek için Tiran Antlaşması'nın Balkanlar'daki siyasi dengeyi tehlikeye düşürmekte olduğunu dile getirmiştir.²⁵⁹

Tiran Antlaşması onaylandıktan kısa bir süre sonra 1926 Aralık'ında Yugoslav halkı Belgrad'da İtalya'nın ve Tiran Antlaşması'nın aleyhinde mitingler düzenlenmek istemiş,²⁶⁰ fakat devlet tarafından bu miting girişimleri engellenmiştir.²⁶¹ Aynı vakitlerde Ninç'ın istifası nedeniyle oluşan kabine buhranı devam etmekte ve Yugoslavya'da haftalardır yeni kabine oluşturulamamaktaydı.

Yugoslavya Kralı Aleksandr, meclis başkanıyla görüşmesinden sonra yeni kabinenin oluşumu için eski Başbakan Ozonoviç'i görevlendirmiştir. Ozonoviç ilk önce radikallerin lehinde bir kabine teşkil etmek istese de partisi tarafından destek görmemiş ve bu yüzden müzakereler kesintiye uğramıştır. Bunun üzerine karma bir kabinenin oluşturulması için çalışmış ancak Yugoslavya Meclisi'nde hiçbir parti önemli bir çoğunluğa sahip olmadığı için Ozonoviç kısa bir süre sonra kabine kurma görevinden alınmıştır.²⁶² Tiran Antlaşması, Yugoslavya Meclisi'ndeki bütün tarafların ortak düşman olarak gördükleri İtalya'ya karşı birleşmelerini sağlamıştı. Fakat bu birliktelik dahi yeni kabinenin kurulmasını kolaylaştırmamıştır.²⁶³

Belgrad yönetimi, Tiran Antlaşması'yla ortaya çıkan bu Arnavutluk Meselesini²⁶⁴ kabine eksikliği sebebiyle kendi lehine sonuçlandırmanın zor olduğunu düşünmüş, bu yüzden Arnavutluk Meselesi hakkında kendileriyle müzakerelerde bulunmak üzere Roma, Paris, Tiran ve Ankara'daki elçilerini Belgrad'a davet etmiştir.²⁶⁵ Yugoslavya siyasi çevreleri, elçilerin başkentte toplanmasının Arnavutluk Meselesiyle ilgili olduğunu yalanlamış, elçilerin eski Başbakan Pasiç'in cenazesi için geldiklerini iddia etmişlerdir. Bu durumla alakalı olarak bir Yugoslavya devlet adamı Cumhuriyet gazetesine verdiği beyanatta şunları söylemiştir:

“Pasiç'in vefatı sebebiyle Belgrad'da bütün siyasi faaliyetler sekteye uğramıştır. Bugün cenaze merasimi gösterişli bir şekilde yapılmıştır. Yarından itibaren yeni kabinenin oluşturulması için partiler arasında yeniden görüşmelere başlanacaktır. Yeni kabine büyük ihtimalle bütün partilerin görevlilerinden oluşacaktır. Yugoslavya'da hiçbir parti parlamentoda önemli bir çoğunluğa sahip

²⁵⁹ “İtalya-Arnavutluk Antlaşması, Tan Gazetesine Göre Bu İtilaf Sonucunda Beklenmemiş Yeni Bazı Yakınlaşmalar Oluşturacaktır”, *Cumhuriyet*, 13.12.1345 (1926).

²⁶⁰ “Yugoslavya-İtalya İhtilafı, Senyör (Mussolini) İhtilafın Azalması İçin Bir Yugoslavya-İtalya Muahedesi Akdini İstiyor”, *Cumhuriyet*, 10.12.1345 (1926).

²⁶¹ “Ne Olacak? İtalya-Sırbistan Cemiyet-i Akvam İtalya-Arnavutluk Muahedesi'ni Tanırsa Sırbistan Cemiyetten Çekilecek”, *Cumhuriyet*, 14.12.1345 (1926).

²⁶² “Vaziyet”, *Cumhuriyet*, 11.12.1345 (1926).

²⁶³ “Baş Muharririmizin Mektubu, Balkanlar'da İtalya Tehlikesi Muvacehesinde Muvaffak ve Muhalif Bütün Yugoslavya İttihat Etmiş Bulunmaktadır”, *Cumhuriyet*, 11.12.1345 (1926).

²⁶⁴ Cumhuriyet gazetesi, Tiran Antlaşması'yla başlayan ve Yugoslavya ile İtalya'nın karşı karşıya geldiği bu ihtilafa Arnavutluk Meselesi adını vermiştir. Bkz. “Arnavutluk Meselesi”, *Cumhuriyet*, 16.01.1345 (1927); “Arnavutluk Meselesi”, *Cumhuriyet*, 09.06.1345 (1927).

²⁶⁵ “İtalya-Arnavutluk Antlaşması, “Tan Gazetesine Nazaran Bu İtilaf Neticesi Beklenmeyen Yeni Bazı Mukarenetler Tesis Edecektir”, *Cumhuriyet*, 13.12.1345 (1926).

olmadığından yeni kabineyi tek başına oluşturabilecek bir parti yoktur. Kabineye Radikal ve Demokratlardan başka Radiç'in Partisi'nden de bazı kişilerin katılması muhtemeldir. Belgrad'da elçilerden ibaret bir konferans toplanması haberi doğru değildir. Buna gerek yoktur. Çünkü Yugoslavya'nın Roma ve Tiran elçileri aslında Belgrad'da bulunmaktadır. Diğer elçiler de Pasiç'in cenaze merasiminde hazır bulunmak üzere Belgrad'a gitmişlerdir. Bu arada siyasi durum hakkında müzakerelerde bulunulması pek doğalsı da buna bir konferans süsü vermek doğru değildir. Elçi Popoviç Belgrad'a davet edilmemiştir. Bilakis kendisi cenaze merasiminde hazır bulunmak ve hükümetle yakından temas etmek üzere Belgrad'a gitmek üzere müsaade talep etmiştir. Elçinin yeni kabinede bir vazife üstlenmesi de mevzubahis değildir. Mösyö Popoviç bir hafta on güne kadar İstanbul'a varacaktır. İtalya-Arnavutluk Yardımlaşma Antlaşması'nın imzası üzerine ortaya çıkan vaziyete gelince, bunun Yugoslavya'da soğuk bir tarzda karşılanması elbette doğaldır. Bundan anlaşılıyor ki İtalya Balkanlarda eskiden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun oynadığı rolü elde etmek istiyor. Bu çabalar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun uğradığı akıbet ile neticelendiğinden İtalya'nın bu siyasetinde pek de ileriye gitmeyeceğini ve Balkanları yine Balkan milletlerine bırakacağını ümit ediyoruz.”²⁶⁶

1926 Aralık'ının sonlarına doğru hem Belgrad hem de Roma yönetimleri bir aydır birbirlerine karşı soğuk bir savaş yürütmekteydiler. İki tarafın da pes etmemesi nedeniyle bir süre sonra karşı tarafa suçlamalarda bulunarak bir hata yapmasını sağlamak istemişlerdir. Suçlamalar, İtalya resmi çevrelerinin gazetesi olan Journal di İtalya'nın bir haberinde Belçika fabrikaları tarafından Yugoslavya yönetimine silah üretildiğini iddia etmesiyle başlamıştır.²⁶⁷ Belgrad yönetimi bu haberi tekzip edip, karşılık olarak Tiran Antlaşması hakkında Cemiyet-i Akvam'a müracaatta bulunarak antlaşmanın Cemiyet-i Akvam tarafından tanınmamasını talep etmiştir. Bu talebin kabul edilmemesi halinde ise Yugoslavya'nın Cemiyet-i Akvam'dan ayrılacağını bildirmiştir.²⁶⁸

Roma yönetimi Yugoslavya'nın kendi aralarındaki anlaşmazlığa Cemiyet-i Akvam'ı dahil etmesi üzerine şu açıklamayı yapmıştır:

“Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı tarafından İtalya ile Arnavutluk'un imzaladığı Tiran Antlaşması'na gösterdiği gücenme belirtileri sebepsiz değildir, çünkü Sırbistan bugün İşkodra'nın da içinde bulunduğu Arnavutluk'un kuzeyini ele geçirmek istiyordu. İtalya-Arnavutluk ittifakı ise bu saldırgan planın suya düşmesine neden olmuştur.”²⁶⁹

Belgrad Ajansı bu haberi tekzip ederek, Arnavutluk'un bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün Yugoslavya dış politikasının en önemli esaslarından birini oluşturduğunu açıklamıştır.

²⁶⁶ “İtalya-Arnavutluk Antlaşması, “Tan Gazetesine Nazaran Bu İtilaf Neticesi Beklenmeyen Yeni Bazı Mukarenetler Tesis Edecektir”, *Cumhuriyet*, 13.12.1345 (1926).

²⁶⁷ “İtalya-Arnavutluk Antlaşması, Belçika Fabrikalarında Yugoslavya Hükümeti Hesabına Mühimmat-ı Harbiye İmal Edildiği Hakkında Haberler Vardır!”, *Cumhuriyet*, 12.12.1345 (1926).

²⁶⁸ “Ne Olacak”, *Cumhuriyet*, 14.12.1345 (1926).

²⁶⁹ “Harp Başladı!! Fakat İtalyan ve Sırp Ajansları Arasında Sırbistan Şimali Arnavutluk'u Ele Geçirmek İstiyormuş”, *Cumhuriyet*, 17.12.1345 (1926).

Her iki devlet de 1926'nın son günlerinden itibaren Arnavutluk Meselesini Cemiyet-i Akvam'ın desteğini alarak kendi lehlerine olacak şekilde çözmek istemişlerdir. Özellikle Yugoslavya, Arnavutluk Meselesinde beklediği uluslararası desteği alamayışını Cemiyet-i Akvam'ı kullanarak kendi lehine çözmek istemekteydi. Ancak Cemiyet-i Akvam'da da sözü geçen devletin İngiltere olması sebebiyle Belgrad çabalarının karşılığını alamamıştır. Yugoslavya buna rağmen Arnavutluk Meselesini uzun süre daha Cemiyet-i Akvam'a götürmüş ve bu meselenin dünya gündeminde kalmasını ummuştur denilebilir.

Yugoslavya, Arnavutluk Meselesinin gündemindeki en önemli olduğu vakitlerde dahi kabine kuramamış olduğundan bu meseleyi kendi lehine çözmekte zorlanmıştır. Kabine eksikliğinin hızlı bir şekilde ortadan kalkması amacıyla Yugoslavya Kralı Aleksandr, Demokrat Partisi Lideri Davidoviç'i bir koalisyon kabinesi kurması için görevlendirilmiştir. Fakat Davidoviç de 1926 Aralık'ının sonuna doğru kabine kurma görevinde başarısız olmuştur.²⁷⁰ Yaklaşık bir aydır kabine kurmaya çalışan Yugoslavya Meclisi, Aralık ayının son haftasında eski Başbakan Ozonoviç liderliğinde koalisyon bir kabine kurmayı başarmıştır.²⁷¹ Yeni kabinede Ozonoviç'in kendisi başbakan olurken yeni dışişleri bakanı ise eski maliye ve adliye bakanı olan Ninkoperiç olmuştur. Yeni kabinede Hırvat partilerinden de katılım olmasından ötürü Yugoslavya dış politikasında ciddi değişimler gerçekleşeceği düşünülmüştür. Kabineye giren Hırvat temsilciler ülkenin Rusya ile yakınlaşmasıyla ve Hırvatların çoğunlukta olduğu yerlerin özerk olmasıyla ilgili çalışmalar yapmıştır.

Yeni kabine, izleyeceği dış politika fikirleri hakkında geçmişte olduğu gibi mevcut ittifaklarla devam etmeyi sürdüreceğini açıklamıştır. Arnavutluk Meselesiyle ilgili ise Yugoslavya çıkarlarını gözeterek ve milli karakter saygınlığını tatmin edebileceği zamana kadar İtalya'ya karşı bekleyiş üzerinde olacağı bir politika takip etmeyi planlamıştır. Kabine, Küçük İtilaf üyeleriyle de ilişkileri artırtmayı amaçlamıştır.²⁷² İtalya'nın müttefik olmaya çalıştığı devletlerin İtalya ile yakınlaşmamaları için çabalar harcayarak o devletlerle kendisi yakınlık kurmaya çalışmıştır.²⁷³ Eski Başbakan Pasiç'in de öngördüğü gibi İtalya'nın Yugoslavya'yı demir bir çember içine almasını engellemek için de çaba gösterilmiştir. Lakin bu sırada İtalya ile de ilişkilerin tamamen kopmamasına dikkat edildi. Çünkü her ne kadar Tiran Antlaşması sonrası yaşanan kabine buhranı atlatılmış gibi dursa da, Yugoslavya meclisi, özellikle Hırvat milletvekillerinin hareketleri sebebiyle Arnavutluk Meselesini kendi lehine

²⁷⁰ "Yugoslavya Mühim Kararlar İttihaz Etmek Üzere, (Davidoviç) de Kabine Teşkil Edemiyor-Ahmed Zogo Bey Kanun-i Sani'de (Roma)'ya Gidecek", *Cumhuriyet*, 24.12.1345 (1926).

²⁷¹ "Sırp Kabinesi Teşkil Etti, Yeni Kabineye Hırvat Fırkası'nın da İştirakı, Sırp Siyaset Hariciyesinde Mühim Tebeddül Olacağına Delil Ad Ediliyor", *Cumhuriyet*, 26.12.1345 (1926).

²⁷² "Yeni Sırp Kabinesi İtalya-Arnavutluk Muahedesi'ne Karşı Nasıl Bir Siyaset Takip Edecek?", *Cumhuriyet*, 02.01.1345 (1927).

²⁷³ "Sırbistan'ın Siyaseti, İtalya'ya İntizarkar, Macaristan'a Teveccühkar", *Cumhuriyet*, 31.12.1345 (1926).

çözmekte zorlanmaktaydı. Yeni kabinede ilk sorunlar kısa süre içinde ortaya çıkmış ve Radikaller sebebiyle kabine tekrardan istifanın eşiğine gelmiştir. Hatta sosyal yardımlaşma ve ziraat bakanları istifa etmişlerdir.²⁷⁴ Kabine içerisindeki anlaşmazlıklar yaklaşık bir ay kadar devam ettikten sonra Başbakan Ozonoviç özellikle Hırvat partilerinin baskıları sonucunda Kral Aleksandr'a istifasını vererek kabineyi düşürmüştür.²⁷⁵

Yugoslavya, iç işlerinde yaşadığı tüm bu sıkıntılara rağmen Arnavutluk Meselesi için uluslararası alanda destek aramak için yoğun çaba harcamaya devam etmiştir. Küçük İtilaf müttefiki Romanya'dan beklediği desteği alamadığı için diğer Balkan ülkelerine yönelmiştir. Balkan devletlerinden beklediği desteği almak için Tiran Antlaşması'nın sadece kendisi için bir sorun değil tüm Balkanlar'ın geleceği için ama özellikle İstanbul ve Selanik için tehlike olduğunu belirtmiştir. Böylece Yunanistan ve Türkiye'yi kendi tarafına çekerek İtalya'ya karşı Arnavutluk Meselesinde bu iki ülkeden bir destek görmeyi amaçlamıştır.²⁷⁶

Yugoslavya'nın Romanya'dan beklediği desteği alamaması Küçük İtilaf'ta da bazı sorunlar çıkarmış ve itilafın üyeleri arasında çıkan anlaşmazlıklar yüzünden birlik dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.²⁷⁷ Kral Aleksandr, Romanya'nın desteğini alabilmek için bizzat Bükreş'e ziyaret gerçekleştirmiştir. Kral, Bükreş seyahatinden sonra ülkesine geri dönmüş ve bunu takiben Paris'e gitmiştir.²⁷⁸ Yugoslavya, Arnavutluk Meselesinin Avrupa gündeminden düşmemesini sağlamak amacıyla 1927 Ocak'ında İtalya hariç tüm Avrupalı devletlere nota göndererek eğer Arnavutluk'ta çıkabilecek büyük bir ihtilal üzerine İtalya müdahale amacıyla eylemde bulunursa, bunu engellemek için ne gerekiyorsa yapacağını bildirmiştir.²⁷⁹

2.4.2.3. Tiran Antlaşması Sonrası İtalya ve Arnavutluk

Tiran Antlaşması sonrası İtalya ve Arnavutluk'un yakınlaşmaları Yugoslavya'nın tüm engelleme çabalarına rağmen sürekli olarak artmıştır. İki ülke arasındaki bu yakınlığı Arnavutluk Cumhurbaşkanı Zogu'nun 1926 Aralık'ında İtalya Başbakanı Mussolini'ye gönderdiği mektubundaki şu sözleriyle görmekteyiz:

“Arnavutluk ile İtalya arasında bir Yardımlaşma ve Emniyet Antlaşması'nın imzası kıymetli şahsiyetiniz tarafından memleketim hakkında takip edilen dürüst bir siyasetin delili olduğunu görmekle

²⁷⁴ “Sırp Kabinesi'nde Yeniden Buhran mı?”, *Cumhuriyet*, 04.01.1345 (1927).

²⁷⁵ “Balkanlar'da Karışıklık Devam Ediyor: Sırp Kabinesi İstifa Etmiş, Sırbistan'da Yeni Bir Buhran Başlamıştır!”, *Cumhuriyet*, 30.01.1345 (1927).

²⁷⁶ “Siyasi Vaziyet, Tiran Muahedesi ve Türkiye Güya Belgrad'daki Sefirimiz Sırbistan ile Sıkı Revabit Husule Getirmeye Çalışıyormuş!”, *Cumhuriyet*, 06.01.1345 (1927).

²⁷⁷ “Yugoslavya-İtalya, Sırlar, İtalya'ya Karşı Bir Harekette Bulunmakta İctinab Ediyorlar”, *Cumhuriyet*, 07.01.1345 (1927).

²⁷⁸ “Sırp Kralı'nın Manidar Bir Seyahati”, *Cumhuriyet*, 21.03.1345 (1927).

²⁷⁹ “Arnavutluk Meselesi”, *Cumhuriyet*, 16.01.1345 (1927).

övmekteyim. Bu şekilde siz, İtalyan Milletinin kardeş Arnavutluk hakkındaki samimi duygularını gösteren kıymetli şahsiyetiniz sayesinde iki komşu millet arasındaki geleneksel dostluğu destekleme ve barışı tesise yardımcı olmuştur. Bu münasebetle kıymetli şahsınıza Arnavutluk milli nişanının büyük kordonunu takdim etmekten mutluluk duymaktayım.”²⁸⁰

Mussolini ise Zogu’ya cevaben şu telgrafnameyi göndermiştir:

“İtalyan ve Arnavut milletlerinin dostane duyguları ve barış hakkında besledikleri arzu, geçenlerde imzalanan Yardımlaşma ve Emniyet Antlaşması sayesinde samimi ve devamlı bir şekil almıştır. Kıymetli şahsiyetiniz tarafından idare edilmekte olan asil Arnavut Milletinin iki hükümet arasında barış sahasında bir çalışma yolu açan bu antlaşmayı samimiyetle karşıladıklarını görmekle büyük bir mutluluk duymaktayım. Kıymetli şahsiyetinizin sağlığının iyiye gitmesi konusunda en samimi duyguları beslemekteyim. Takdim edilen Arnavutluk nişan kordonundan dolayı çok teşekkür eder ve Kral Hazretlerinin, (Saint Moris) Nişanı’nın büyük kordonunu kıymetli şahsiyetinize hediye ettiğini arz ederim.”²⁸¹

Ayrıca Arnavutluk Dışişleri Bakanı da Mussolini’ye gönderdiği bir telgrafta Tiran ile Roma’nın arasındaki samimi ilişkilerden bahsetmiştir. Mussolini bu telgrafa verdiği cevapta iki hükümet arasındaki ortak amaç olan düzen ve dayanışma için bir yol oluşturduğunu bildirmiştir. Yugoslavya tarafından, İtalya ile Arnavutluk’un Tiran Antlaşması’yla birlikte gizli bir askeri antlaşma da imzaladıklarını iddia etmesi üzerine Arnavutluk’un Roma Elçiliği bu iddiayla ilgili bir bildiri yayınlamıştır. Elçilik, bildirisinde Tiran Antlaşması’na bağlı bir de askeri antlaşma yapıldığı hakkındaki haberleri kesin bir dille yalanlamıştır. Aynı şekilde Arnavutluk’un Paris elçisi de Tiran Antlaşması’nda, İtalya’nın Arnavutluk içişlerine karışmasını sağlayacak bir bölüm olmadığını ve antlaşmanın Cemiyet-i Akvam’a tamamen uygun olduğunu söylemiştir.²⁸² 8 Şubat 1927 tarihinde ise Tiran Antlaşması, Cemiyet-i Akvam’ca, ekinde Arnavutluk yönetimi tarafından talep edilmedikçe İtalya’nın Arnavutluk’un iç ve dış işlerine karışma hakkı olmayacağını açıklayan bir mektupla birlikte tanınmıştır.²⁸³ İtalya, diğer Avrupalı büyük devletler gibi himaye altına almak istediği Arnavutluk’taki eylemlerini Tiran Antlaşması’yla resmi hale getirmiştir. Antlaşmanın da Cemiyet-i Akvam şartlarına uygun bir şekilde yapılmasını sağlayarak kendisine daha sonra yöneltilebilecek tüm suçlamalardan kurtulmayı amaçlamıştır.

Arnavutluk’un Ankara elçisi Rauf Fico’nun 28 Aralık 1926’da ülkesinden görev yerine dönmesi üzerine Cumhuriyet gazetesi, Tiran Antlaşması ve ortaya çıkardığı Arnavutluk

²⁸⁰ “İtalya-Arnavutluk, Senyör “Mussolini ile Ahmed Zogu Arasında Mektuplar ve Nişanlar Teati Edildi”, *Cumhuriyet*, 19.12.1345 (1926).

²⁸¹ “İtalya-Arnavutluk, Senyör “Mussolini ile Ahmed Zogu Arasında Mektuplar ve Nişanlar Teati Edildi”, *Cumhuriyet*, 19.12.1345 (1926).

²⁸² “Siyasi Vaziyet, İtalya-Sırbistan İhtilafı Bir Taraftan Gerginlik Devam Ederken, Diğer Taraftan Yeni Siyasi Tertiplerden Bahis Olunuyor”, *Cumhuriyet*, 21.12.1345 (1926).

²⁸³ Özcan, 2011: 188.

Meselesiyle ilgili elçiyle röportaj yapmıştır. Elçi Fico, Tiran Antlaşması'yla ilgili sorulan sorulara karşılık şu açıklamaları yapmıştır:

“Arnavutluk-İtalya Antlaşması bir emniyet ve dostluk antlaşmasından ibarettir. Bu antlaşma etrafında bazı yanlış yorumlamalar ve farklı okumalar tamamen yersizdir. Antlaşmada iddia edildiği şekilde İtalya'nın Arnavutluk üzerinde bir himayesi söz konusu değildir. Antlaşmada böyle bir madde de yoktur zaten. Aslında Arnavutluk himaye fikrini sindirecek bir memleket de değildir. Size şunu gayet kesin olarak söyleyebilirim ki Arnavutluk'un herhangi ecnebi bir memleketin himayesine ihtiyacı yoktur. Bu antlaşma ile Arnavutluk'un İtalya'nın himayesi altına girdiğini iddia edenlere karşı da hükümetimizin herhangi bir devletle bu tarzda bir antlaşma imzalamayacağını söylemem gerekir. Arnavutluk, İtalya ile ilişkilerini dostane tutmak arzusundadır. Çünkü ihracatımızın yüzde seksenini İtalya ile yapmaktayız. Bu kadar yakın ticari ilişkilerimizin bulunduğu İtalya ile iyi ilişkilerimizin olması elbette çok doğaldır.”²⁸⁴

“Antlaşmanın Yugoslavya'da meydana getirdiği memnuniyetsizliğe ne demektesiniz?” sorusu üzerine elçi Fico şunları söylemiştir:

“Bu memnuniyetsizlik iki hükümetin ilişkileri üzerinde gerçekleşebilecek sıkıntılardan sorumlu tutulabilir mi? Yugoslavya'daki memnuniyetsizlik fikrimce, sırf bir tezahürattan ibaret olsa gerekir. Daha doğrusu Yugoslavya, Arnavutluk hakkında başka bir ecnebi devletle görüşmeye başlama yetkisini kendinde görüyor da Arnavutluk hükümeti kendi çıkarlarına uygun gördüğü herhangi bir devletle antlaşma imzalama yetkisine neden sahip olamasın? Bununla birlikte mesele büyütüldüğü kadar ciddi bir mesele değildir. Bu antlaşma Arnavutluk ile Yugoslavya arasındaki ilişkileri kötü bir şekilde etkilemeyecektir.”²⁸⁵

“İtalya'nın bu antlaşma ile Balkanlar'da bir nüfuz bölgesi tesis etmek istediği hakkındaki yorumlamalara ne diyorsunuz?” sorusuna: “Biz yalnız himaye fikrinden azat olarak Arnavutluk'la İtalya arasındaki dostane ilişkileri geliştirmek gayesini takip ediyoruz.”²⁸⁶

“Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu Bey'in Roma'ya seyahatinden ve İtalya Kralı'na misafir olacağından söz ediliyor”, denilmesi üzerine ise: “Bu konu hakkında resmi olarak bilgi sahibi değilim. Fakat Cumhurbaşkanı Hazretlerinin aslında Avrupa'da bir seyahat düzenlemeleri ve hatta Fransa'ya kadar gitmeleri mevzubahis edildi. Bu konuda Roma'ya da gidip gitmeyeceklerini bilmiyorum.”²⁸⁷

Elçi Rauf Fico, 1927 Ocak'ında verdiği başka bir röportajda ise kendi söyledikleriyle çelişecek cümleler kurarak Arnavutluk'un Osmanlı hakimiyetinde olduğu dönemde kültür

²⁸⁴ “Arnavutluk Sefiri Geldi Diyor ki: “Arnavutluk'ta İtalyan Himayesi Mevzu Bahis Değildir, Bizim Herhangi Bir Himayeye İhtiyacımız Yoktur”, *Cumhuriyet*, 29.01.1345 (1926).

²⁸⁵ “Arnavutluk Sefiri Geldi Diyor ki: “Arnavutluk'ta İtalyan Himayesi Mevzu Bahis Değildir, Bizim Herhangi Bir Himayeye İhtiyacımız Yoktur”, *Cumhuriyet*, 29.01.1345 (1926).

²⁸⁶ “Arnavutluk Sefiri Geldi Diyor ki: “Arnavutluk'ta İtalyan Himayesi Mevzu Bahis Değildir, Bizim Herhangi Bir Himayeye İhtiyacımız Yoktur”, *Cumhuriyet*, 29.01.1345 (1926).

²⁸⁷ “Arnavutluk Sefiri Geldi Diyor ki: “Arnavutluk'ta İtalyan Himayesi Mevzu Bahis Değildir, Bizim Herhangi Bir Himayeye İhtiyacımız Yoktur”, *Cumhuriyet*, 29.01.1345 (1926).

merkezlerinin İstanbul olduğunu lakin şüandaysa bu merkezin Roma olduğunu söylemiştir. Arnavutluk'un dış politikada barışsever bir yol izlediğini ancak Yugoslavya'nın ise Arnavutluk'ta çıkan her sorunu komşu devletlerle görüştüğü için Arnavutluk'un İtalya'yla yakınlaştığını dile getirmiştir.²⁸⁸

Belgrad yönetimi 1927 yılının ilk aylarında Arnavutluk Meselesiyle ilgili tutumunun şiddetini yavaş yavaş arttırmaya başlamıştır. İtalya ile Arnavutluk'un kendisini agresif ve saldırgan taraf olarak göstermeleri karşısında, Yugoslavya, basını kullanarak asıl saldırganın İtalya'nın desteklediği Arnavutluk olduğu fikrini yaymaya çalışmıştır. Yugoslavya'nın Arnavutluk üzerinde işgal planları olduğunu açıklayan ve bu yüzden Tiran Antlaşması'na bu kadar tepki gösterdiğiyle alakalı haberlere karşılık Yugoslav Basını ise Zogu'nun İtalya'daki Tiran elçisiyle birlikte Yugoslavya'da darbe planları yaptığını yazmıştır. Ayrıca Roma yönetiminin aracılığıyla Kosova Arnavut Komitesi üyelerinin Tiran'da Zogu ile görüştürülerek, bu komite aracılığıyla Yugoslavya'daki Arnavutların ilkbaharda isyan çıkarmak için kışkırtılacaklarını iddia etmiştir.²⁸⁹ Bu haberlerin bir kısmının doğru olduğu 1927 Mart'ında anlaşılabilecek ve Arnavut Komiteciler ile Bulgar Komiteciler²⁹⁰ Yugoslavya sınırlarından içeri girerek Arnavutların yaşadığı yerlerde olaylar çıkaracaklardır.²⁹¹

Zogu her ne kadar Roma'nı yardımlarıyla Arnavutluk'ta gücünü günden güne arttırmaktaysa da bunun karşılığında Roma için yaptıkları sebebiyle ülke içindeki muhalifleri de sürekli olarak artmıştır. 1926 Kasım'ında çıkardıkları isyandan dolayı yargılanan 30 mahkumun halka açık şekilde idam edilmesi, Arnavutluk ordusunun üst kademelerine İtalyan generallerin getirilmeye başlanması ve devamlı olarak İtalya'dan borçlar alınması gibi sebepler sonucunda hem üst kademe yöneticiler hem de halk arasında Zogu aleyhtarlığı artmaya başlamıştır. Zogu kendisine yönelik artan muhalefet karşısında 1927'nin Şubat ayında Arnavutluk kabinesine baskı uygulamış ve bu baskı neticesinde bütün bakanlar istifa²⁹² etmişlerdir.²⁹³

²⁸⁸ “Arnavutluk Sefiri Ankara'dan Beyanatta Bulunuyor, Rauf Bey'e Göre İtalya'nın Bugünkü Vaziyeti, Eski Türkiye'nin Vaziyeti Gibidir”, *Cumhuriyet*, 06.01.1345 (1927).

²⁸⁹ “Bir Sırp Gazetesinin Mühyyic İstihbaratı, Cenubu Sırbistan'da İhtilal Çıkarmak İçin Ahmed Zogu'nun İtalyan Sefiriyle Hazırladığı Plan”, *Cumhuriyet*, 24.01.1345 (1927).

²⁹⁰ Bulgar komitecilerin bu faaliyetlerde Mussolini'nin talimatıyla bulunduğunu Bulgaristan'ın eski Belgrad elçisi itiraf etmiştir. Bkz. “Mussolini'nin Tertipleri”, *Cumhuriyet*, 15.03.1345 (1927).

²⁹¹ “Arnavutluk'ta Hazırlık, Taarruz Zuhur Ederse İtalyan Donanması Müdahale Edecek”, *Cumhuriyet*, 18.03.1345 (1927).

²⁹² İstifa ettirilen tüm bakanlara Ahmed Zogu tarafından Arnavutluk'un en büyük nişanı da takdim edilmiştir. Bkz. “Arnavutluk Kabinesi İstifa mı Etti?”, *Cumhuriyet*, 06.02.1345 (1927).

²⁹³ “Arnavutluk'ta Kıyam mı Var?”, *Cumhuriyet*, 11.02.1345 (1927).

2.5. Askeri Hazırlıklar ve Çatışmalar

Arnavutluk Meselesindeki taraflar, anlaşmazlıklarını bir süre sözlü ve yazılı bir şekilde halletmeye çalışmışlardır. Fakat 1927 yılının ilk çeyreğinde itibaren taraflar arasında silahlanma yarışı ve sınır çatışmaları gerçekleşmeye başlamıştır. İtalya bu vakitlerde, Balkanlarda kendisine rakip olarak gördüğü Yugoslavya'yı yalnızlaştırmak için çalışmalarını hızlandırmıştır. Bunun için Yugoslavya'nın komşusu olan ülkelerle yakınlaşıp antlaşmalar yaparak onu bir çember içine almayı planlamıştır. Yugoslavya ise kendisinin Roma tarafından çembere alındığını fark ettikten sonra benzer bir planı İtalya'ya uygulayamayacağı için onun Balkanlar'daki üssü durumuna gelmiş olan Arnavutluk'a uygulamak istemiştir. Kendisinin yaşadığı tedirginlik hissini Arnavutluk'un da yaşaması amacıyla 1927 Mart'ından itibaren Arnavutluk'la olan sınırına asker konuşlandırmaya başlamıştır.²⁹⁴

Yugoslavya'nın Arnavutluk sınırına asker yığması üzerine Tiran yönetimi de buna karşılık olarak kuzey sınırına İtalya'dan temin edilmiş olan dağ bataryalarını yerleştirmiştir. Ayrıca yine sınıra askeri kuvvet gönderilmesi de göz önünde bulundurulmuştur. Sınırlarda askeri yığılma artarken Roma yönetimi yaptığı bir açıklama ile Yugoslavya'nın Arnavutluk'ta bir darbe planlığını, bu darbeye yönetime kendi taraftarlarının geçirilmek istenildiğini açıklamıştır.²⁹⁵

Yugoslavya, Arnavutluk ile olan sınırına asker yığdığına dair haberlerin doğru olmadığını ve bu haberlerin her zaman İtalyan Basını tarafından dünya kamuoyuna yayımlandığını açıklamıştır. Ayrıca İtalya'nın yakın zamanda Arnavutluk'ta büyük bir olay çıkarıp suçu Belgrad yönetimi üzerine atmak istediğini iddia etmiştir. Roma yönetimi, Arnavutluk'ta çıkaracağı büyük olaydan sonra, Tiran Antlaşması'na dayanarak ülkeye müdahale edip buraya kalıcı olarak asker yerleştirecekti.²⁹⁶ 1927 Mart'ının sonlarına doğru İtalya, Yugoslavya ile olan sınırına askeri yığınak yapmaya başlamıştır. İtalyan bayrağı taşıyan dört nakliye gemisi de Arnavutluk'a cephane ve erzak taşımıştır. Yine gemilerle yüzden fazla İtalyan zabıta da sivil kıyafetler ile Arnavutluk'un Draç şehrine gitmişlerdir.²⁹⁷ Ayrıca Belgrad yönetimi Nisan ayında aldığı bir istihbarata göre Arnavutluk'ta 25-30 bin civarında İtalyan askerinin sivil olarak bulunduğunu²⁹⁸ ve birçok savaş araç gereçleriyle

²⁹⁴ "Balkanlar'da Yine Ne Var?", *Cumhuriyet*, 21.03.1345 (1927).

²⁹⁵ "İtalya-Yugoslavya Münasebeti Gerginliğini Muhafaza Etmektedir-İngiltere İtalya'ya Zahir Bir Vaziyet Almıştır-Şehrimizdeki Sefaretler Vaziyetten Bihaber Görünmektedir-Meselenin Cemiyet-i Akvam'a Gitmesi Muhtemeldir", *Cumhuriyet*, 22.03.1345 (1927).

²⁹⁶ "Gerginliğin Korkulacak Tarafı Kalmadı, İtalya ve Yugoslavya Hükümetleri Arasında Hadis Olan Gerginlik Maslahını Bir Şekilde Hal Edecek", *Cumhuriyet*, 23.03.1345 (1927).

²⁹⁷ "Arnavutlar Ahmed Zogu'yu İtham Ediyorlar", *Cumhuriyet*, 25.03.1345 (1927).

²⁹⁸ İtalyan askerlerin belli kısmını yönetmesi için bir İngiliz general de Arnavutluk'a gelmiştir. Bkz. "Balkanlar İhtilafı, İtalya ile Sırp Arasında Doğru Müzakerat Başladı, Arnavutluk'ta Bir İngiliz Generali", *Cumhuriyet*, 13.04.1345 (1927).

askeri üniformaların da İtalya tarafından Arnavutluk'a gönderildiğini iddia etmiştir.²⁹⁹ İki taraf da, şiddet içeren en küçük bir hatanın tüm kıtayı tekrardan savaşa sürükleyebileceğini bildiklerinden dolayı 1927'nin ilk çeyreği boyunca Arnavutluk Meselesini çözmek için şiddet içermeyen tüm eylemleri uygulamaya çalışmışlardır.

Yine Mart ayında Kral Aleksandr, Paris'e bir seyahat gerçekleştirerek³⁰⁰ İtalya'ya karşı Fransa'nın tam desteğini almayı başarmıştır.³⁰¹ Fransa ise Yugoslavya'ya vereceği destekle rakip olarak gördüğü İtalya'nın Balkanlar'da yayılmasını engellemeye çalışmıştır. Fransa, Yugoslavya'ya verdiği bu desteği sayesinde yine aynı yıl içinde Küçük İtilaf'a dahil olarak Orta Avrupa ve Balkanlar'daki konumunu güçlendirdi.³⁰²

Arnavutluk Meselesi birkaç ay içinde Avrupa'da büyük bir kutuplaşma meydana getirmiştir. Yugoslavya bu vakte kadar tek başınayken Fransa'nın da art arda yaptığı açıklamalarla Arnavutluk Meselesinde yanına güçlü bir müttefik bulmuştur. Fransa'nın destekleri ilk olarak uluslararası siyaset alanında tecrübe paylaşımı olmuş, sonrasındaysa Tiran Antlaşması'nı kullanarak Arnavutluk ile İtalya üzerinde baskı kurmaya çalışmıştır. Fransa'nın Arnavutluk'tan Tiran Antlaşması'nın tefsirini istemesi bu baskının en önemli örneğidir.³⁰³ Tiran yönetimi Fransa'nın bu talebine bir süre cevap vermekten kaçınmıştır. Fransa'nın tefsir talebini ısrarla sürdürmesi üzerine, Roma yönetimi Tiran Antlaşması'yla elde ettiklerini korumak için üçüncül ülkelerin Arnavutluk Meselesine dahil olmasını engelleme yoluna gitmiştir.³⁰⁴ Roma yönetimi şu açıklamayı yaparak Tiran Antlaşması'nın tefsiri talebine son verebileceğini düşünmüştür:

“Roma ve Tiran Hükümetleri arasında 27 Kasım 1926 tarihinde imzalanmış Tiran Dostluk ve Emniyet Antlaşması'ndan doğan tüm meselelerde aralarındaki dayanışmayı resmen onaylamak arzusuyla İtalya Hükümet Başkanı ile Arnavutluk'un Roma'daki Elçisi Cemal Dino Bey arasında 26 Nisan 1927 tarihinde karşılıklı verilen notalar ile ortaklaşa olarak Tiran Antlaşması'nın uygulanmasına veyahut adı geçen antlaşmaya diğer bir üçüncü devletin dahil olmasına veyahut da İtalya ile Arnavutluk arasındaki ilişkilere dair bir görüşmeye davet edildikleri takdirde iki hükümet arasında önce kendi aralarında

²⁹⁹ “Balkanlar İhtilafı, İtalya ile Sırp Arasında Doğru Müzakerat Başladı Arnavutluk'ta Bir İngiliz Generali !”, *Cumhuriyet*, 13.04.1345 (1927).

³⁰⁰ “Sırp Kralı'nın Manidar Bir Seyahati”, *Cumhuriyet*, 21.03.1345 (1927).

³⁰¹ Fransa'nın Yugoslavya'ya desteği karşılıksız olmamıştır. Yugoslavya aynı yıl içinde savunma bütçesini bir önceki seneye göre inanılmaz bir şekilde arttırarak genel bütçesinin %20'sine denk getirmiş ve Fransa'dan da 25 savaş uçağı almak için antlaşma imzalamıştır. Bkz. “İtalya'da da Tahkikat Yapılmalı!”, *Cumhuriyet*, 26.03.1345 (1927).

³⁰² Armaoğlu, 2018: 148.

³⁰³ “İtalya-Yugoslavya Münasebeti Gerginliğini Muhafaza Etmektedir-İngiltere İtalya'ya Zahir Bir Vaziyet Almıştır-Şehrimizdeki Sefaretler Vaziyetten Bihaber Görünmektedir-Meselenin Cemiyet-i Akvam'a Gitmesi Muhtemeldir”, *Cumhuriyet*, 22.03.1345 (1927).

³⁰⁴ “Tiran Muahdesi”, *Cumhuriyet*, 16.05.1345 (1927).

görüŖeceklerini ve tam bir itilaf ile ve her iki hükümet de görüşmelere dahil olmadıkça iki taraftan hiçbirinin böyle bir görüşmeyi kabul etmeyeceğini beyan ederler.”³⁰⁵

Fransa’nın diplomasi alanındaki bu saldırılarına karşı İtalya ise Yugoslavya’yı çember içine almak için Bulgaristan, Romanya ve Macaristan ile antlaşmalar yapmayı planlamıştır. Fransa Başbakanı Briand bu ülkelerin Paris’teki elçileriyle görüşerek bu çemberin oluşmadan kırılmasını amaçlamıştır. Fransız Basını da Paris yönetimini destekler nitelikte Belgrad’ı savunan haberler yapmışlardır.

Fransa’nın Yugoslavya’yı açık bir şekilde desteklemesi, uzun süredir iddia edilen ama tarafların sürekli yalanladığı İngiltere-İtalya itilafının ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1927 Mart’ında İngiltere’nin Belgrad elçisi, Yugoslavya Dışışleri Bakanı’nı Paris’i ziyaret ederek Arnavutluk Meselesinde İngiltere’nin İtalya ile aynı tarafta olduğunu açıklamıştır. Bununla birlikte eğer Arnavutluk sebebiyle Yugoslavya’nın İtalya’yla ilişkileri tehdit altına girerse aynı durumun İngiltere için de geçerli olacağını söylemiştir.³⁰⁶

Mart ayının sonlarında Yugoslavya Meclisi’nde gerçekleştirilen bir oturum sırasında milletvekillerinden bazıları İtalya aleyhinde tezahürat yapmaya başlamışlar. Ayrıca mecliste hazır bulunan İtalyan elçiye de ağır hakaretler etmişlerdir. Elçi olaylar daha da büyümeden meclisten ayrılmış ve meclisin oturumuna da ara verilmiştir.³⁰⁷ Bu olay üzerinden birkaç gün geçmeden Yugoslavya Dışışleri Bakanı, İtalya’nın Belgrad elçisinden resmen özür dilemiştir. İtalyan elçiye hakaret etmiş bir milletvekili de meclisten men edilmiştir.³⁰⁸

İtalya ve Yugoslavya’nın arası Arnavutluk Meselesi yüzünden git gide açılmaktayken, meselenin Cemiyet-i Akvam’a taşınması fikri tekrar gündeme gelmiştir. Fakat Roma yönetimi bu sorunun Cemiyet-i Akvam’a gitmesine kesin bir şekilde karşı çıkmaktaydı. Bunun nedeni açık bir şekilde söylenmese de Arnavutluk Meselesinin daha da büyüüp Cemiyet-i Akvam sayesinde tüm Avrupa’nın resmi bir sorunu haline gelmesinin istenmemesi olmuştur denilebilir. Yugoslavya Dışışleri Bakanı Paris ise meselenin Cemiyet-i Akvam tarafından ne şekilde sonuçlandırılırsa sonuçlandırılısın ülkesinin bu sonucu kayıtsız şartsız kabul edeceğini söylese de meselenin Cemiyet-i Akvam’a gitmesi için ciddi bir çaba harcamamıştır.³⁰⁹ Eğer

³⁰⁵ “İtalya-Arnavutluk Münasebeti, Aralarındaki Tesanüdü Resmen Teyit Ediyorlar!”, *Cumhuriyet*, 17.05.1345 (1927).

³⁰⁶ “İtalya-Yugoslavya Münasebeti Gerginliğini Muhafaza Etmektedir-İngiltere İtalya’ya Zahir Bir Vaziyet Almıştır-Şehrimizdeki Sefaretler Vaziyetten Bihaber Görünmektedir-Meselenin Cemiyet-i Akvam’a Gitmesi Muhtemeldir”, *Cumhuriyet*, 22.03.1345 (1927).

³⁰⁷ “Gerginliğin Korkulacak Tarafı Kalmadı, İtalya ve Yugoslavya Hükümetleri Arasında Hadis Olan Gerginlik Maslahını Bir Şekilde Hal Edecek”, *Cumhuriyet*, 23.03.1345 (1927).

³⁰⁸ “Gerginliğin Şiddeti Azalıyor, Roma ile Belgrad Arasında Doğrudan Doğruya Bir İtilaf Akdi Muhtemeldir”, *Cumhuriyet*, 24.03.1345 (1927).

³⁰⁹ “İtalya, Sırp Hududunda Tahşidat Yapıyor, İngilizlere Göre İhtilaf Bilkuvve Hal Edilmiştir, “Briand’a Nazaran Sulh Mumindir, Fakat İtalya, Tahkikat İcrası Hakkındaki Teklifleri Kabul Etmiyor”, *Cumhuriyet*, 25.03.1345 (1927).

Arnavutluk Meselesi Cemiyet-i Akvam'a giderse İngiltere'nin cemiyetteki nüfuzuyla meselenin İtalya lehine sonuçlanması sağlanabilirdi. Pariş de bu yüzden meselenin Cemiyet-i Akvam tarafından çözülmesi için çaba harcamamış olabilir.

İngiltere ve Fransa da meselenin Cemiyet-i Akvam'a gitmesini istememişler³¹⁰ onun yerine, Yugoslavya'nın sınıra asker yığmasını araştırarak iki tarafın uzlaşmasını sağlayacak bir araştırma komisyonu kurulmasını teklif etmişlerdir.³¹¹ Fransız, İngiliz ve Alman üyelerden oluşacak bu komisyona İtalya ve Yugoslavya'dan da gözlemcilerin dahil olması planlanmıştır.³¹² Komisyon fikri hem Belgrad hem de Roma tarafından olumlu bir şekilde karşılanmış lakin Yugoslavya, komisyon tarafından İtalya'nın da sınıra asker yığıp yığmadığının araştırılmasını istemiştir.³¹³ Çünkü Yugoslavya kendisinin hiçbir şekilde sınıra asker yığmadığını ve bunu kanıtlamak için her türlü araştırmaya açık olduğunu ısrarla söyleyerek asıl asker yığanın İtalya olduğunu kanıtlamayı hedeflemiştir.³¹⁴ Arnavutluk'un da 1927 Nisan'ından itibaren Yugoslavya'yla olan sınırına açık bir şekilde asker yığmaya başlaması üzerine araştırma komisyonu fikri birkaç haftalığına gündemden düşmüştür.³¹⁵ Nisan ayının ortalarına doğru planlanan araştırma komisyonu kurulmuş³¹⁶ ancak bu komisyon hiçbir zaman saha görevi gerçekleştirememiştir.

Hem Arnavutluk Meselesinin iki tarafı hem de Avrupa'nın büyük devletleri bu anlaşmazlığın doğurabileceği yeni bir dünya savaşından korktuklarından dolayı olayın daha da büyümeden hızlı bir şekilde halledilmesini istemişlerdir. Ancak Arnavutluk Meselesinin kısa sürede çözülemeyecek derecede derin bir mesele olduğu bir süre sonra anlaşılacaktır.

Komisyonun oluşumu süresince sınırlara yığıldığı iddia edilen askerlerin bir savaşa neden olmamaları amacıyla Londra ve Paris yönetimleri, İtalya ile Yugoslavya'nın birebir görüşmelerini tavsiye etmiştir. Özellikle İngiliz Dışişleri Bakanı Chamberlain bu meselenin Cemiyet-i Akvam'a gitmesine gerek duyulmadan taraflar arasında doğrudan gerçekleştirilecek görüşmeler neticesinde çözülebileceğine inanmaktaydı. Bu görüşmelerin İtalya ile Yugoslavya arasında Arnavutluk'un bağımsızlığını garanti edecekleri bir antlaşmayla da sonlandırılması beklenmiştir. Fakat görüşmelerin içeriğinin hangi konulardan

³¹⁰ "İtalya, Sırp Hududunda Tahşidat Yapıyor, İngilizlere Göre İhtilaf Bilkuvve Hal Edilmiştir, "Briand'a Nazaran Sulh Mumindir, Fakat İtalya, Tahkikat İcrası Hakkındaki Teklifleri Kabul Etmiyor", *Cumhuriyet*, 25.03.1345 (1927).

³¹¹ "İtalya-Sırp İhtilafı, Bir Fransız, Bir İngiliz ve Bir Almandan İbaret Heyet Hudutta Tahkikat İcra Edecek", *Cumhuriyet*, 27.03.1345 (1927).

³¹² "İtalya-Yugoslavya, Doğrudan Doğruya Müzakereye Başladılar", *Cumhuriyet*, 08.04.1345 (1927).

³¹³ "İtalya-Sırp İhtilafı'nın Halli İçin Teşebbüs", *Cumhuriyet*, 26.03.1345 (1927).

³¹⁴ "Adriyatik Meselesi", *Cumhuriyet*, 27.03.1345 (1927).

³¹⁵ "Sırlar da, Arnavutlar da Tahşidat Yapıyorlar, Belgrad ile Roma Müzakereye Girişeceklerse de Sırlar Cemiyet-i Akvam'ın Müdahalesini İstiyorlar", *Cumhuriyet*, 01.04.1345 (1927).

³¹⁶ "İtalya-Sırp İhtilafı Bir İngiliz, Bir Fransız ve Bir Almandan Mükkepe Hudut Komisyonu Teşkil Etti", *Cumhuriyet*, 11.04.1345 (1927).

oluşacağı meselesinde bir türlü anlaşılamamıştır. Yugoslavya'ya göre Tiran Antlaşması dahil tüm konulara yer verilmesi gerekmektedir. Yugoslavya'nın yeni Dışişleri Bakanı Martinoviç 1927 Nisan'ının sonlarında Fransız Basınına verdiği bir röportajda şunları söylemiştir:

“Şu andaki vaziyet uzun müddet devam edemez. Münakaşa olan bütün meseleleri dürüst bir olgunluk ile açıkça tek tek tetkik etmek ve bunları gerçekçi bir zihniyetle ve izzet-i nefis ve şan-ı şeref düşüncelerine karşıt vermeksizin temelli surette halletmek icap eder. Ben İtalya'nın Arnavutluk'ta maddi ne gibi gayeler takip etmekte olduğunu bilemiyorum. Biz Cemiyet-i Akvam'a bu ihtilafın gücünü kullanacak şekilde kendisine bırakılmasını istemeyecek derecede fazla önem vermekteyiz.”³¹⁷

İtalya ise Tiran Antlaşması'nın Arnavutluk ile aralarında imzalanmış bir antlaşma olduğunu ve bu sebeple üçüncü ülkelere söz hakkı verilmemesi gerektiği fikrini savunmuştur.³¹⁸ Mussolini konuyla alakalı şu beyanatta bulunmuştur: “Tiran Antlaşması hakkında görüşmelere başlama meselesi uygun değildir. Bu antlaşmanın Yugoslavya ile bir alakası yoktur.”³¹⁹ Roma'ya göre bu görüşmelerde konuşulacak tek mesele Yugoslavya'nın Arnavutluk sınırına yığıldığı askerler olmalıydı.³²⁰

Sınırlarda gerçekleşebilecek bir olay sonrası ise Fransız ve İngiliz Ateşemiliterleriyle birlikte Alman Elçiliği memurlarının ilgili bölgeye gitmeleri ve olayları yatıştırmaları planlanmıştır.³²¹ İtalya ile Yugoslavya heyetlerinin birebir görüşmeleri İtalya'nın görüşmeyi kabul etmediği bazı konular sebebiyle gerçekleşmemiştir.³²²

2.6. Yeni Kutuplaşmalar ve Kutuplar Arası Gerilimler

1927 yılının ilk aylarında İtalya ve Yugoslavya, Arnavutluk Meselesinin kendi isteklerine göre neticelenmesi için uluslararası alandaki diplomasi becerilerini kullanmışlardır. Lakin aynı zamanda iki devlet de birbirleri ile olan sınırlara asker yığmaya başlamışlardı. İtalya, Fiume ve çevresinde sıkı yönetim ilan ederek Yugoslavya'yla olan sınırına kilometrelerce uzunlukta siperler, zırhlı korunmuş bölgeler ve topçu mevzileri yapmıştır.³²³

³¹⁷ “Arnavutluk'un Postu Etrafında, Sırp Hariciye Nazırı “Bu Vaziyet Uzun Zaman Devam Edemez, Münazaa Meseleleri Hal Etmeliyiz Diyor”, *Cumhuriyet*, 29.04.1345 (1927).

³¹⁸ “Arnavutluk'un Postu Etrafında, Sırp Hariciye Nazırı “Bu Vaziyet Uzun Zaman Devam Edemez, Münazaa Meseleleri Hal Etmeliyiz Diyor”, *Cumhuriyet*, 29.04.1345 (1927).

³¹⁹ “Mussolini Aleyhinde Yazı, “Times'in” Avrupa Mahafil Siyasetinde Fevkalade Ehemmiyetli Telakki Edilen Meşhur Baş Makalesi”, *Cumhuriyet*, 24.04.1345 (1927).

³²⁰ “Hangi Cemiyet-i Akvam?”, *Cumhuriyet*, 21.04.1345 (1927).

³²¹ “Roma-Belgrad, İki Hükümet Arasında Doğru Müzakerat Olacak”, *Cumhuriyet*, 03.04.1345 (1927).

³²² “Tebeddül Yok! İtalyan-Sırp İhtilafı Üç Gün Evvelki Vaziyeti Muhafaza Ediyor”, *Cumhuriyet*, 06.04.1345 (1927).

³²³ “Sırp-İtalya Hududunda Askeri Hazırlık, İtalyanların, Yugoslavya Aleyhinde Vasi Mikyasında İstihzaratta Bulunduklarına Dair Müheyyic Haberler Geliyor”, *Cumhuriyet*, 01.05.1345 (1927).

Ayrıca Adriyatik Denizi'nin kuzeyinde İtalyan filosu da tatbikatlar gerçekleştirerek Yugoslavya'ya gözdağı vermeyi amaçlamıştır.³²⁴ 1927 Mayıs'ının başlarında İtalya-Yugoslavya sınırında Sırp Milis Sınır Muhafızları ile İtalyan Faşist Gönüllüleri arasında 5 kişinin öldüğü bir çatışma gerçekleşmiştir.³²⁵ Bu olayın hemen ardından Fiume'nin Yugoslavya'ya ait olan kısmı Susak Limanı'na Fransız gemileriyle silah ve savaş araç gereçleri çıkarılmıştır.³²⁶

Arnavutluk Meselesi tarafları arasında sınır çatışmaları gerçekleşirken bu çatışmaların bir savaşa dönüşebilme ihtimali yüzünden kutuplaşma çalışmaları da her geçen gün daha fazla artmaktaydı. Tiran Antlaşması, İtalya'nın Yugoslavya'yı bir çember içine alma isteğinin en somut örneğiydi. İtalya, Tiran Antlaşması'yla Arnavutluk'taki nüfuzunu önemli ölçüde arttırdıktan sonra Yugoslavya'nın diğer sınır komşularıyla da benzer antlaşmalar yapmaya çalışmıştı.³²⁷

İtalya, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Beserabya'nın kime bırakılacağı konusunda Romanya'ya destek verip onunla ilişkilerini yakınlaştırmış ve benzer yakınlığı Bulgaristan ile Yunanistan'la da kurmak istemiştir. Bunun için hem Yunanistan hem de Bulgaristan'la dostluk antlaşmaları için görüşmelere başlamıştır.³²⁸ Aynı vakitlerde Macaristan'la bir süredir gerçekleştirilen görüşmeler olumlu bir şekilde neticelenmişti. Macaristan'a, Fiume Limanı'ndan Adriyatik Denizi'ne çıkışı için kullanım hakkı verilmesi karşılığında 1927 Nisan'ında İtalya ile Macaristan arasında 10 yıllık³²⁹ bir dostluk ve yardımlaşma antlaşması imzalanmıştır.³³⁰ 1927 Mayıs'ında ise iki tarafın da yetkili kurumları bu antlaşmayı onaylamışlardır.³³¹ Mussolini bu antlaşmayla ilgili olarak aynı Tiran Antlaşması gibi barışı muhafaza etme ve ekonomik ilişkilerin artırılması amacıyla yapıldığını söylemiştir.

Macaristan Başbakanı Kont Bethlen ise antlaşmanın onaylanmasından hemen önce şu beyanatta bulunmuştur:

“Macaristan için muhtelif suretlerle önemli olan bütün dış meseleleri Roma'da ele alma ve inceleme fırsatını buldum. İtalya ile imzaladığımız antlaşma Belgrad'da veya Bükreş'te endişeyi gerektirecek hiçbir noktayı içermemektedir. İtalya, Macaristan'la Sırbistan arasında bir yakınlaşma olması meselesine aleyhtar olmak şöyle dursun bilakis Budapeşte ile Belgrad arasında bir itilaf imzalanmasını

³²⁴ “Tiran Muahedenamesi ve Devletler, İtalyan-Yugoslav İhtilafını Hal İçin Süfera Konferansı Mukarreratı Tefsir Edileceği Biliniyor”, *Cumhuriyet*, 04.05.1345 (1927).

³²⁵ “İlk Ateş mi? Sırp-İtalyan Hududunda Bir Müsademe Oldu!”, *Cumhuriyet*, 05.05.1345 (1927).

³²⁶ “Arnavutluk Meselesi”, *Cumhuriyet*, 08.05.1345 (1927).

³²⁷ “Pasiç'in Hakkı Varmış! İtalya Macaristan'ı Kendisine Celp Etmek ve Yugoslavya'yı Büsbütün Tecrit Etmek İçin Macarlara Transit Mahrici Olmak Üzere “Fiume'yi Teklif Ediyor”, *Cumhuriyet*, 14.01.1345 (1927).

³²⁸ “Bulgar Komitecileri Faaliyete mi Geçti? İtalya İle Bulgaristan Arasında Mütemediyen Artan Teşrik –i Mesai Haklı Şüpheler Tevlid Ediyor”, *Cumhuriyet*, 05.05.1345 (1927).

³²⁹ Antlaşmanın içeriğine göre eğer bu süre içinde iki taraftan birisi antlaşmayı feshetmez ise antlaşmanın geçerliliği devam edecektir. Bkz. “Balkanlar'da Vaziyet”, *Cumhuriyet*, 09.04.1345 (1927).

³³⁰ “İtalya Yugoslavya'yı Süngü Çemberi İçine Alıyor”, *Cumhuriyet*, 07.04.1345 (1927); Bulut, 2007: 51.

³³¹ “Macaristan, İtalya ile İtilafı Onayladı”, *Cumhuriyet*, 06.05.1345 (1927).

memnuniyetle görecektir. Zira ancak şu şartlardır ki Fiume sayesinde ticaret faaliyetleri gerçekleştirebileceğiz. İtalya-Yugoslavya anlaşmazlığına gelince fikrimce bu çekişmelere fazla önem atfetmek doğru değildir. Bununla birlikte her türlü ihtimallere karşı az çok uyanık davranmamız gerekmektedir. Zira şuan bulunduğumuz mevkide tedbirli hareket etmemiz ve kendimizi kötü hallere kaptırmamamız gerekmektedir.”³³²

Arnavutluk Meselesi tüm Balkan ve Orta Avrupa ülkelerini meşgul etmekten sonra Nisan ayı sonlarında yeni bir kabine kurmayı başarmıştı.³³³ Yeni kabine, Mayıs ayında Prag’da yapılacak olan Küçük İtilaf konferansında itilafın tüm üyelerinin İtalya’ya karşı Arnavutluk Meselesinde Yugoslavya’ya destek vermesini birincil önceliği olarak görmüştür.³³⁴

Küçük İtilaf konferansı 14 Mayıs 1927’de Çekoslovakya, Yugoslavya ve Romanya Dışişleri Bakanları’nın katılımıyla başlamıştır.³³⁵ İtalya’yla Arnavutluk Meselesinin nasıl halledeceği konusu konferansın ana başlıklarından birisi olurken asıl konu üç ülkenin güvene dayanan karşılıklı ilişkilerinin geliştirilmesi olmuştur.³³⁶ İtalya, Arnavutluk Meselesinde tek başına bir rakip olarak çıkmak yerine Macaristan’ı da kendi safına çekerek Balkanlar ve Orta Avrupa’daki nüfuzunu güçlendirmeyi hedeflemişti. Romanya’yı da Besarabya konusunda destekleyerek Küçük İtilaf’a içeriden zarar vermeyi başarmıştır. Romanya’nın bir Küçük İtilaf üyesi olarak Arnavutluk Meselesinde Yugoslavya’ya destek vermemesi Küçük İtilaf’ın kurulma nedeninin sorgulanmasına sebep olmuştur.

Küçük İtilaf konferansının yapıldığı vakit, Trieste’nin İtalya’ya ilhakının yıldönümüne denk gelmiştir. Bu şehir Yugoslavya ile İtalya sınırında bulunması sebebiyle İtalya birkaç gün boyunca Adriyatik Denizi’nde askeri tatbikatlar yaparak Yugoslavya’ya gözdağı vermeye devam etmiştir. Yıldönümü sebebiyle İtalya Kralı Victor Emmanuel, beraberinde savaş gemileri, denizaltılar ve uçaklar olan kırk kadar savaş aracının refakatiyle Trieste’ye giderek burada İtalyan Faşist kitalarının gösterilerini izlemiştir.³³⁷ Chamberlain ile Briand, Arnavutluk

³³² “Macaristan, İtalya ile İtilafı Tasdik Etti, Macar Baş Vekili, İtilafnamede Sırlar ve Romanları Endişeye Düşürecek Hiçbir Nokta Yoktur, Diyor”, *Cumhuriyet*, 06.05.1345 (1927).

³³³ Yeni kabine üyeleri arasında parlamento mensubu olmayan iki generalde bulunmaktaydı. Bu durum Yugoslavya’nın İtalya ile savaşmaya ne kadar yakın olduğunu göstermektedir. Bkz. “Balkanlar ve Türkiye”, *Cumhuriyet*, 28.04.1345 (1927).

³³⁴ “Sırp Kabinesi Teşkil Etti, Fakat Tehlike Devam Ediyor-İtalya Cemiyet-i Akvam’a Gitmemeye Razi Değildir!”, *Cumhuriyet*, 19.04.1345 (1927).

³³⁵ “Küçük İtilaf Konferansı Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, 15.05.1345 (1927).

³³⁶ “Küçük İtilaf Konferansı Çok Mühimdir, Küçük İtilaf Devletleri, İtalya Siyasetinin Ahdas Etmiş Olduğu Vaziyeti Müzakere Edecektir”, *Cumhuriyet*, 13.05.1345 (1927).

³³⁷ “Trieste’nin Yıl Dönümü Bahanesiyle, İtalyanlar “Trieste’de Muazzam Tezahürat Yapacaklar, Bu Nümayişler Küçük İtilaf Konferansı’na Bir Nümayiş Telakki Ediyorlar”, *Cumhuriyet*, 20.05.1345 (1927).

Meselesinin bu vakte kadar çözülememesi nedeniyle Paris ve Londra’da gerçekleştirdikleri görüşmelerde bu meseleyi de gündemlerine almışlardır.³³⁸

2.6.1. Balkan Lokarnosu

1927 Nisan’ından itibaren Fransa’nın Arnavutluk Meselesinde Yugoslavya’ya açık bir şekilde destek vermesi Belgrad’ın bu meseleyi kendi lehine çözebileceğine dair umudunu arttırmıştır. Yugoslavya özellikle Mayıs ayından itibaren Türkiye ve Yunanistan’la da ilişkilerini arttırmaya çalışmıştır. Böylece, İtalya’nın Akdeniz’deki yayılmacı politikasından tedirgin olan bu devletleri Arnavutluk Meselesinde kendi tarafına çekebilmeyi hedeflemiştir. Bunun için de Balkanlar’da uzun süredir kullanılan “Balkanlar Balkanlılarıdır” sözünü gündeme getirmiştir. Yugoslavya’nın bu sözü kullanmaya başlamasından sonra Yunanistan’ın Ankara’daki elçisi Camados da bu söze desteğini şu sözleriyle dile getirmiştir: “Balkanlar Balkanlılarıdır. Ayrıca şunu da söylemeliyim ki Tiran Antlaşması karşısında prensip itibarıyla Yunan görüşü bundan ibaret olmakla birebir, Yunanistan bu antlaşmada kendi hesabına düşmanca bir tavır görmemiştir.”³³⁹

Yunanistan bu şekilde bir açıklama yaparak Arnavutluk Meselesinde iki tarafa da kesin bir destek vermemiştir. Bu meseleyi zamana bırakıp hangi tarafın üstün geleceğini görmek istemiştir denilebilir.

Belgrad yönetimi, Balkanlar’da kendi liderliğinde kurulacak bir Balkan ittifakıyla, İtalya’nın Arnavutluk’taki himayesinin sonlandırılabilmesine inanmıştır. Yugoslavya, kurmak istediği Balkan birliğine Türkiye’nin de dahil olmasını istemekteydi. Bunu başarmak amacıyla Yugoslav Basınıni kullanarak Türkiye’nin de birliğin oluşturulmasında büyük çaba harcadığını iddia etmiştir. Balkan Lokarnosu adı verilen bu birliğin Yugoslavya, Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan tarafından oluşturulacağı rivayet edilmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü bu haberleri yalanlayarak Balkan Lokarnosu için herhangi bir çalışma yürütmediklerini söylemiştir.³⁴⁰

Tevfik Rüştü mecliste yaptığı bir konuşmasında Türkiye’nin Balkan meselelerini dikkatle takip etmekte olduğunu ve Balkanlar’da Türkiye’nin dahil olmadığı her teşkilatın aleyhlerine olarak tanımlanacağını söylemiştir.³⁴¹ Türkiye’nin Balkan Lokarnosu adında bir

³³⁸ “(Londra) Mülakatında İngiliz ve Fransız Ricali Neler Konuşacaklar?”, *Cumhuriyet*, 06.05.1345 (1927).

³³⁹ “Türkiye’nin de Dahil Olacağı Bir Balkan İtilafı Mümkün müdür? Yunan Sefiri Mösyö Cadamos, Böyle Bir İtilaftan Bir Temenni Gibi Değil, Fakat Mevki Tatbiki İsalı Mümkün ve Tahkiki Lazım Bir Fikir Olarak Bahis Etmiştir”, *Cumhuriyet*, 21.05.1345 (1927).

³⁴⁰ “Bu da Başka Bir Nağme! Hariciye Vekilimiz Balkan Lokarnosu Tesis İçin Sarf-ı Mesai Ediyormuş!”, *Cumhuriyet*, 02.05.1345 (1927).

³⁴¹ “Türkiye ve Balkanlar, Yine Balkan Lokarnosu, “Tan” Gazetesi Türkiye’nin Balkanlar’da En Kuvvetli Bir Emel Olduğunu Beyan Ediyor”, *Cumhuriyet*, 11.05.1345 (1927).

birliğin kurulmasına da sıcak bakmadığını, çünkü Balkanlarda şuan için böyle bir birliğin kurulmasına imkan vermediklerini belirtmiştir.

Yugoslavya bu vakte kadar Türkiye'nin Balkanlardaki kuvvetini göz ardı etmişti. Lakin kendi menfaatleri için Türkiye'ye muhtaç kalması durumu Ankara'da pek hoş karşılanmamıştır. Ankara'nın Balkan Lokarnosu hakkında merkez konuma gelmesi nedeniyle İngiliz ve İtalyan elçileri, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü ile bu konu hakkında uzun görüşmeler gerçekleştirmişlerdir.³⁴² İngiltere Dışişleri Bakanı Chamberlain ise konuyla alakalı olarak eğer bir Balkan Lokarnosu yapılacak ise bunun içinde Türkiye ve Bulgaristan'ın da bulunması gerektiğini söylemiştir.³⁴³

Balkan Lokarnosu ile ilgili en olumlu tutumu gösteren ülkelerden birisi de Yunanistan olmuştur. Yunanistan'ın Ankara'daki elçisi Camados, Cumhuriyet gazetesine verdiği bir beyanatında şunları demiştir:

“Tiran Antlaşması'nın imzalanmasından önce bu derece zorluk teşkil etmeyen Balkan itilafı fikri bu antlaşmadan sonra yapılması güç bir fikir haline gelmiş, çok nazik bir mesele önemini almıştır. Tiran Antlaşması mevcut oldukça bir Balkan itilafının gerçekleşmesi için bundan kendi aleyhine yapılmış bir tertip olmadığını İtalya'ya ispat etmek gerekmektedir. Fakat buna rağmen bir Balkan itilafı imkan dahilinde bulunan bir meseledir, ve bilhassa Balkanların huzuru adına üzerinde çalışılması lazım gelen bir fikirdir. Balkan devletleri yani Türkiye, Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan anlaşınca Arnavutluk da er geç onlara katılmak isteyecektir. Tiran Antlaşması, fikrimce buna mani değildir. Çünkü bu antlaşma etrafındaki söylentiler ne olursa olsun yazılmış olan metnine itibar etmek gerekmektedir. Antlaşma metni ise antlaşmayı barışın koruyucusu olarak göstermektedir. Bununla birlikte Tiran Antlaşması'nın Arnavutluk'un bir Balkan itilafına girmesini imkansız bıraktığını kabul edelim. Bu takdirde antlaşma süresinin sonlanmasında girer. Şimdi olmazsa bile beş sene sonra girmiş olur.”³⁴⁴

Yine Cumhuriyet gazetesi, 1927 Mayıs'ının sonlarında Balkan Lokarnosuyla ilgili Arnavutluk'un ne düşündüğünü öğrenmek için meseleyi Arnavutluk'un Ankara'daki elçisi Rauf Fico'ya sormuştur. Elçi kendisiyle yapılan röportajda Balkan Lokarnosu fikrine genel bir değerlendirme yaparak:

“Arnavutluk bir Balkan itilafı fikrine karşı olamaz. Meselenin biraz öncesine baktığımızda görüyoruz ki Arnavutluk, Cemiyet-i Akvam'a girdiği vakit Arnavutluk sınırları içinde bulunan azınlıkların haklarına riayet göstereceğine dair teminat vermişti. Lakin kendi sınırları dışında kalan farklı ülkeler içindeki Arnavut azınlığa karşı hak ettikleri hakların verilmeyişi karşısında sessiz kalmak zorunda kalmıştır. Bunun sebebi ise Arnavutluk'un komşularından daha geride oluşudur. Komşularımızın seviyesine

³⁴² “Türkiye'nin de Dahil Olacağı Bir Balkan İtilafı Mümkün müdür? Yunan Sefiri Mösyö Cadamos, Böyle Bir İtilaftan Bir Temenni Gibi Değil, Fakat Mevki Tatbiki İsali Mümkün ve Tahkiki Lazım Bir Fikir Olarak Bahis Etmiştir”, *Cumhuriyet*, 21.05.1345 (1927).

³⁴³ “Balkanlar Lokarnosu”, *Cumhuriyet*, 21.06.1345 (1927).

³⁴⁴ “Yunan Sefiri Diyor ki: “Türk, Bulgar, Sırp ve Yunan Devletleri Anlaşınca Arnavutluk'ta Er Geç İltihak Edecektir!”, *Cumhuriyet*, 22.05.1345 (1927).

ulaşabilmek için Arnavutluk'un huzura ve barışa ihtiyacı vardır. Bu bizim siyasetimizin en temel ögesidir. Zayıf olmamız sebebiyle bir Balkan misakını biz ortaya atamayız, çünkü kimse buna ilgi göstermezdi. Lakin bu konu hakkında teklifler konuşulmaya başlanınca en büyük destek verenlerden biri biz olduk.”³⁴⁵

demiştir.

Elçi iki sene önce benzer şekilde Yunanistan tarafından Balkan devletlerine bir Balkan itilafı kurulmasıyla ilgili ayrı ayrı teklifler gönderildiğini ancak Arnavutluk'un bu teklifi kabul ettiği halde Yugoslavya'nın itilafa yanaşmaması yüzünden bu teşebbüslerin gerçekleşmediğini söylemiş ve sözlerine devam etmiştir:

“Balkan itilafından bahsederken Balkanlar Balkanlılarıdır deniyor. Bu prensip Tiran Antlaşması'nın imzasından sonra da karşımıza çıkarıldı. Halbuki yalnız Balkanlılar Balkanlılarıdır kelimeleri ile ifade edilen bu fikir eksiktir. Eksikleri giderilmelidir. Yarın Balkan devletlerinden birinin emperyalist amaçları artarsa bütün Balkanları yahut Balkanların büyük kısmını istila edecek olursa o zaman ne olacak. Bu sebeple denilmelidir ki, Balkanlar eşit haklar karşısında Balkanlılarıdır. Arnavutluk'un bakış açısı budur. Türk bakış açısının da bundan başka olacağına ihtimal vermiyorum.”³⁴⁶

Bunun üzerine muhabir demiştir ki:

“Balkan devletlerinin birbirlerinin haklarına riayet etmesi Balkan itilafı sağlandıktan sonra halledilebilecek bir meseledir. Lakin bu itilafın sağlanmasını engelleyecek zorluklar daha önemlidir. Mesela Tiran Antlaşması'nın Balkanları Balkanlılara bırakması lazım gelen bir itilafı uyuşur olup olmadığını bilmekte fayda vardır.”³⁴⁷

Bu görüş üzerine elçi Fico karşılık olarak şunları söylemiştir:

“1920 senesinden beri Arnavutluk'ta çeşitli teşvikler ile farklı zamanlarda darbeler yapılmıştır. Ülkenin bugün burasında yarın orasında bir mesele çıkartılmıştır. Bunlar Arnavutluk'u takip edeceği gelişme yolundan alıkouyordu. Biz barışa muhtaç olduğumuz ve bu fena durumlara son vermek istediğimiz için Tiran Antlaşması'nı imzaladık. Bu antlaşma Arnavutluk üzerindeki müdahalelere engel olmak itibarıyla Arnavutluk için büyük çıkarlar temin etmektedir. Diğer taraftan İtalya da, Arnavutluk arazisinin ve Arnavutluk sahillerinin kendi güvenliğini ihlal edebilecek tesirlerden ve durumlardan kurtulması faydasını elde etmiştir. Görülüyor ki antlaşma barışı ve huzuru hedefleyen bir antlaşmadır. Böyle olduktan sonra bir barış sağlamlaştırıcısı halinde tesis edecek bir Balkan itilafına neden engel olsun.”³⁴⁸

Elçi verdiği bu röportajla Arnavutluk'un Balkan devletlerine güvenmediğini belirtmiş ve Tiran Antlaşması'yla Balkan Devletlerinin Arnavutluk içişlerine karışmalarına son verildiğini söylemiştir.

Balkan Lokarnosu fikri dönemin ve bölgenin şartlarının uygun olmadığının anlaşılması üzerine 1927 yılında bir anda gündeme geldiği gibi yine bir anda gündemden

³⁴⁵ “Arnavutluk Sefiri Diyor ki: Balkanlar Balkanlılarıdır Prensibi Nakıstır”, *Cumhuriyet*, 24.05.1345 (1927).

³⁴⁶ “Arnavutluk Sefiri Diyor ki: Balkanlar Balkanlılarıdır Prensibi Nakıstır”, *Cumhuriyet*, 24.05.1345 (1927).

³⁴⁷ “Arnavutluk Sefiri Diyor ki: Balkanlar Balkanlılarıdır Prensibi Nakıstır”, *Cumhuriyet*, 24.05.1345 (1927).

³⁴⁸ “Arnavutluk Sefiri Diyor ki: Balkanlar Balkanlılarıdır Prensibi Nakıstır”, *Cumhuriyet*, 24.05.1345 (1927).

düşmüştür. Yugoslavya'nın Balkanlar'da İtalyan ilerleyişini durdurmak için kurmak istediği bu Balkan itilafı fikri, yaklaşık yedi sene sonra Almanya'da Nazilerin başa gelmesi sonrasında Balkan Antantı³⁴⁹ adıyla gerçekleşecektir.³⁵⁰

2.7. Casus Tercüman Meselesi

1927 ilkbaharında bir Balkan birliğinin kurulabileceği haberleri kısa süre sonra yerini tekrardan Balkanlarda çıkan anlaşmazlıklara bırakmıştır. 27 Mayıs 1927'de Tiran yönetimi, Çoraşkoviç adlı bir Arnavutluk vatandaşının evinde incelemelerde bulunmuştur. İncelemeler sonucunda şahsın evinde devletin güvenliğini ve bazı faaliyetlerini meydana çıkaran gizli belgeler ortaya çıkmıştır. Mevzubahis belgelere el konulduktan sonra şahıs tutuklanarak adli makamlara teslim edilmiştir.³⁵¹ Bu olay üzerine Tiran'daki Yugoslavya maslahatgüzarı, Arnavutluk Dışişleri Bakanlığı nezdinde girişimlerde bulunup, Çoraşkovic'in Yugoslavya'nın Tiran Elçiliği'nde çalışan bir tercüman olduğunu bildirerek tahliyesini talep etmiştir. Bu talebin yazılı bir şekilde yapılmaması ve Çoraşkoviç'in elçilikte tercüman olduğuna dair resmi bir belge bulunmaması nedeniyle tahliye talebi gerçekleştirilmemiştir. Sözde tercümanın tahliye edilmemesi üzerine Yugoslavya maslahatgüzarı tahliyenin ısrarını talep ederek 31 Mayıs'ta Arnavutluk Dışişleri Bakanlığı'na ağır hakaretler içeren bir nota vermiştir.³⁵² Tiran yönetimi bu notadaki ifadelerin değiştirilmesini istemiştir. Cumhurbaşkanı Zogu dahi Yugoslavya Dışişleri Bakanı'na çektiği bir telgraf ile notanın geri çekilmesini talep etmiştir. Yugoslavya Dışişleri Bakanı Marinkoviç'in Cumhurbaşkanı Zogu'dan gelen telgrafa rağmen notayı geri çekmemesi bu notanın Belgrad yönetiminin emriyle verildiğine dair bir kanıt olmuştur.

Yugoslavya Dışişleri Bakanlığı tarafından 4 Haziran 1927'de yayınlanan bir bildiri ile Tiran'da tutuklanan Yugoslavya Elçiliği tercümanı tahliye edilmez ise Yugoslavya maslahatgüzarının ve bütün elçilik görevlilerinin pasaportlarını isteyip Arnavutluk'u terk etmeleri için talimat verilmiştir.³⁵³ Cumhurbaşkanı Zogu, Yugoslavya ile tüm ilişkilerin kopmaması amacıyla bu kararın uygulanmaması için iki gün boyunca görüşmeler gerçekleştirmiştir.³⁵⁴ Tercümanın serbest bırakılmaması üzerine 6 Haziran'da Yugoslavya maslahatgüzarı ve elçilik görevlileri pasaportlarını da alarak protokole uygun bir şekilde

³⁴⁹ 1934 yılında Atina'da imzalanan antlaşmayla Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya; Balkan Antantı'nı kurmuşlardır. Bkz. Armaoğlu, 2018: 257.

³⁵⁰ Armaoğlu, 2018: 257.

³⁵¹ "Tiran'da Bir Tevkif", *Cumhuriyet*, 02.06.1345 (1927).

³⁵² "Arnavutluk'la Sırbistan'ın Arası Yeniden Açıldı, Tiran'daki Sırp Maslahatgüzarı ve Sefaret Erkanı Tevkif edilen Tercümanın Tahliye Edilmesi Üzerine, Pasaportlarını Alarak Memleketlerine Gittiler", *Cumhuriyet*, 07.06.1345 (1927).

³⁵³ "Arnavutluk-Sırbistan, Tevkif Hadisesi Gerginliğin Tevlid Etti", *Cumhuriyet*, 05.06.1345 (1927).

³⁵⁴ "Arnavutluk Meselesi", *Cumhuriyet*, 09.06.1345 (1927).

elçilik binasından ayrılıp Kotor'a gitmek üzere Draç'da vapura binmişlerdir.³⁵⁵ Bu olaydan sonra Belgrad yönetimi, Arnavutluk ile ilişkilerin eski haline gelmesi için tercümanın bırakılmasını şart koşmuştur.³⁵⁶

Yugoslavya'nın Tiran'daki tüm elçilik çalışanlarını geri çağırarak ilişkileri koparması üzerine Arnavutluk'ta aynı şekilde karşılık vermiş ve 15 Haziran 1927'de Belgrad'daki elçisini geri çağırmıştır.³⁵⁷ Aynı gün içinde Yugoslavya'nın Avlonya, İşkodra ve Görice'deki konsolosları da aldıkları emir üzerine Arnavutluk'u terk etmişlerdir. İki ülke arasındaki tüm iletişim kanallarının bir anda kopması sonucunda Yugoslavya Dışişleri Bakanı Marinkoviç, Belgrad ile Tiran arasında ilişkilerin kesilmesinin tek suçlusunun Tiran yönetimi olduğunu açıklamıştır.³⁵⁸ İtalya'nın Belgrad Elçiliği ise Haziran ayının sonlarına doğru Tiran yönetiminin talebi ve kendi hükümetinin emri üzerine, Yugoslavya dahilinde Arnavutluk çıkarlarının himayesini üstüne almıştır.³⁵⁹

Komşu iki Balkan ülkesinin ilişkilerinin koptuğu sırada İtalya ise hem karadan hem de denizden askeri tatbikatlar yaparak Yugoslavya'ya gözdağı vermeyi sürdürmüştür. Böylece İtalya, casus tercüman meselesiyle Yugoslavya'nın verdiği zafiyet durumundan olabildiğince yararlanarak Belgrad'ın üzerinde baskı kurmayı hedeflemiştir.

İtalyan filosu Dalmaçya kıyılarında bulunduğu sıralarda Yugoslavya Kralı Aleksandr ülkesinde seyahatler gerçekleştirerek Yugoslav halkına ülkenin toprak bütünlüğü ve şerefi için teyakkuzda bulunmalarını öğütlemiştir.³⁶⁰ Aynı vakitlerde sınırda görevli olan İtalyan Faşist milisleri tarafından Yugoslavya sınır muhafızlarına ateş açılmıştır. Açılan ateş neticesinde ölen veya yaralanan olmadığı için olayın daha da büyümesinin önüne geçilmiştir.³⁶¹

Avrupalı büyük devletler casus tercüman meselesinde iki ülkenin uzlaşarak bu anlaşmazlığı çözmeleri için çaba harcamışlardır. Özellikle İngiltere ve Fransa meselenin savaşa dönüşmesinden korkarak iki tarafı da memnun edecek bir sonuca ulaşmak

³⁵⁵ "Arnavutluk'la Sırbistan'ın Arası Yeniden Açıldı, Tiran'daki Sırp Maslahatgüzarı ve Sefaret Erkanı Tevkif edilen Tercümanın Tahliye Edilmesi Üzerine, Pasaportlarını Alarak Memleketlerine Gittiler", *Cumhuriyet*, 07.06.1345 (1927).

³⁵⁶ "Sırp-Arnavutluk İhtilafı, Arnavutlar Tercümanı Bırakacak, Sırplar Notayı Geri Alacak mı?", *Cumhuriyet*, 10.06.1345 (1927).

³⁵⁷ "Sırp-Arnavut İnkıta, Arnavutluk Sefiri "Belgrad'dan Gidiyor", *Cumhuriyet*, 15.06.1345 (1927).

³⁵⁸ "Siyasi Gerginlikler Arasında, Lehistan "Moskova'nın" Notasına Cevap Verdi, "Belgrad" ve "Tiran'da" Müdahaleye Karar Verildi", *Cumhuriyet*, 17.06.1345 (1927).

³⁵⁹ "Müşterek Teşebbüs Düvel-i Muazzama, Belgrad ve Tiran'da Teşebbüste Bulundular", *Cumhuriyet*, 22.06.1345 (1927).

³⁶⁰ "Sırp-Arnavutluk İhtilafı, Arnavutlar Tercümanı Bırakacak, Sırplar Notayı Geri Alacak mı?", *Cumhuriyet*, 10.06.1345 (1927).

³⁶¹ "Siyasi Gerginlikler Arasında, Lehistan "Moskova'nın" Notasına Cevap Verdi, "Belgrad" Ve "Tiran'da" Müdahaleye Karar Verildi", *Cumhuriyet*, 17.06.1345 (1927).

istemişlerdir.³⁶² Bu devletlerin uğraşları sonucunda iki ülkenin sınırlarının açık kalması sağlanmıştır.³⁶³ Ayrıca İngiltere Dışişleri Bakanı Chamberlain Cenevre'ye giderek meseleyi Cemiyet-i Akvam'la birlikte de çözmeye çalışmıştır.³⁶⁴ İtalya-Yugoslavya sınırında şiddet olaylarının başlamasından sonra büyük devletler tercümanın tahliyesini ve Yugoslavya maslahatgüzarı tarafından verilen notanın değiştirilmesini tavsiye etmişlerdir.³⁶⁵ 1927 Haziran'ının sonlarında Fransız, İngiliz, Alman ve İtalyan elçileri Arnavutluk ile anlaşmazlığın ortadan kaldırılması amacıyla Belgrad'da Dışişleri Bakanı Marinkoviç nezdinde girişimlerde bulunmuşlardır. Belgrad yönetimi devletlerin gerçekleştirdikleri girişimler üzerine Arnavutluk'a verdiği notayı değiştirmiştir.³⁶⁶ Notanın değiştirilmesi sonucunda Tiran yönetimi de Yugoslavya Elçiliği tercümanını tahliye etmiştir.³⁶⁷ Casus tercüman meselesi, Tiran Antlaşması nedeniyle Arnavutluk ile Yugoslavya'nın ilişkilerinin ne kadar zayıfladığının göstergesidir denilebilir. Yugoslavya bu casus tercüman meselesiyle kendisini hem Arnavutluk'un hem de İtalya'nın karşısında zayıf duruma düşürmüş ve Arnavutluk Meselesinde kendi aleyhinde kullanılmak üzere koz vermiştir.

³⁶² "Mistir "Chamberlain" Bütün Dirayet ve Ferasetiyle Arnavutluk-Yugoslavya İhtilafını Halle Çalışacak", *Cumhuriyet*, 17.06.1345 (1927).

³⁶³ "Sırp-Arnavutluk İhtilafı", *Cumhuriyet*, 20.06.1345 (1927).

³⁶⁴ "Mistir "Chamberlain" Bütün Dirayet ve Ferasetiyle Arnavutluk-Yugoslavya İhtilafını Halle Çalışacak", *Cumhuriyet*, 17.06.1345 (1927).

³⁶⁵ "Sırp-Arnavutluk İhtilafı Hal Ediliyor", *Cumhuriyet*, 18.06.1345 (1927).

³⁶⁶ "Sırp-Arnavut İhtilali Nihayet Bir Çare Hal Bulunuyor", *Cumhuriyet*, 25.06.1345 (1927).

³⁶⁷ "Arnavutluk Hükümeti'nin İtilafperverane Hareketi", *Cumhuriyet*, 27.06.1345 (1927).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYETTEN KRALLIĞA ARNAVUTLUK

Casus tercüman meselesi, Arnavutluk ile Yugoslavya arasında ilişkilerin kesilmesine, İtalya ile Yugoslavya arasında ise sınır hattı boyunca silahlanmaların artmasına neden olmuştur. Ancak Avrupalı büyük devletlerin de dahil olduğu bir aylık yoğun bir diplomasi trafiği neticesinde mesele daha da büyümeden çözülmüştür. Ancak bu meselenin çözümüne rağmen hem İtalya'nın hem de Yugoslavya'nın Arnavutluk Meselesi özelinde birbirlerine karşı sürdürdükleri düşmanca tavırda herhangi bir azalma olmamıştır. Roma yönetimi 1927 İlkbaharından itibaren Doğu Akdeniz'de de nüfuzunu attırma girişimlerine hız vermişti. Temmuz ayında Türk ve Yunan bakanların İtalyan devlet adamlarıyla yaptıkları görüşmeler³⁶⁸ ve aynı bakanların İtalya'ya yaptıkları diplomasi ziyaretlerinin³⁶⁹ artması bu durumun en büyük kanıtıdır.

Ankara ve Atina'nın Roma ile yakınlaşmayı tercih etmelerinin en önemli nedeni ise Tiran Antlaşması'ndan sonra İtalya'nın art arda kazandığı diplomatik zaferlerdir. Özellikle İngiltere'nin de Arnavutluk Meselesinin başlangıcından beri önce gizli, sonra da açık bir şekilde İtalya'yı desteklemesi bölgedeki ülkelerin dikkatini çekmişti.

İngiltere ile İtalya'nın Akdeniz ve çevresinde ortak hareket ettiği iddiası 1927 Eylül'ünde Chamberlain ile Mussolini'nin tekrar yüz yüze görüşmeleri nedeniyle yeniden gündeme gelmiştir.³⁷⁰ Eylül ayındaki görüşmenin ana konusu İtalya'nın Tanca³⁷¹ Limanı'nda istediği imtiyazlar olmuştur. İtalya, Arnavutluk Meselesinde kazandığı zaferler nedeniyle daha da özgüvenli bir şekilde Akdeniz'de başka menfaatler de elde etmek istemekteydi.

İtalya, Arnavutluk üzerindeki nüfuzunu kullanarak 1927 Sonbaharında Yugoslavya'ya karşı İşkodra'daki silahlanmayı arttırmıştır. Ayrıca Bulgar komitecilerini Yugoslavya sınırında içeri sokarak Makedonya'daki Bulgarları bağımsızlık hareketi için ayaklandırmakla görevlendirmiştir.³⁷² Bu sebeple Yugoslavya, siyasi gündemine sınırlarının güvenliğini de eklemek zorunda kalmıştır.

³⁶⁸ “Hariciye Vekilimiz Nezdinde, İtalyan Sefiri Tevfik Rüştü Beyle Uzun Bir Mülakatta Bulunmuştur”, *Cumhuriyet*, 13.07.1345 (1927).

³⁶⁹ “Roma’da Yunan Nazırları Silah ve Cephane İmalathanelerini Geziyorlar”, *Cumhuriyet*, 14.07.1345 (1927).

³⁷⁰ “Siyasi ve Manidar Bir Mülakat: “Chamberlain ve “Mussolini Tekrar Görüşüyorlar!”, *Cumhuriyet*, 21.09.1346 (1927).

³⁷¹ Tanca, Fas’a bağlı bir liman şehridir. Akdeniz ile Atlas Okyanusu arasındaki ticarete önemli bir duraktır.

³⁷² “Balkanlar Yeni Karışıklıklar Arifesinde Bulunuyor, Sırbistan Bulgaristan’a Kısa Mühletli Bir Ultimatom Gönderdi Hudud Hadisatı Dolayısıyla İki Hükümet Arasında Münasebetin İnkıta Uğraması Muhtemeldir, Cemiyet-i Akvam Meclisi’nin Serian-ı İçtimai Davet Edileceği Zan Ediliyor”, *Cumhuriyet*, 10.10.1346 (1927); Bulut, 2007, 51.

Yugoslavya, Bulgar Komitecilerin geçişini engellemek için aldığı hızlı bir karar neticesinde Bulgaristan ile olan sınırını kapatmıştır.³⁷³ Ayrıca iki ülke arasındaki ilişkilerin kesilmesi de gündeme gelmiştir. Komitecilerin kargaşa çıkardığı vaktin, Bulgaristan Kralı Boris'in İtalya'da bulunduğu ana denk gelmesi akıllarda bazı soru işaretleri oluşmasına yol açmıştır.³⁷⁴ İtalya'nın art arda Bulgaristan'ı savunan açıklamalar yapması ve Yugoslavya'ya baskı yaparak Bulgaristan'la savaşa girmemesi konusunda tehdit etmesi de komiteciler konusunda İtalya'nın tarafsız olmadığını göstermiştir.³⁷⁵ Ayrıca bu olayın da İtalya'nın Yugoslavya'yı yalnızlaştırma planının bir parçası olabileceği düşüncesi dönemin Avrupa Basını tarafından haber yapılmıştır. Belgrad yönetimi Ekim ayının sonlarında yaptığı bir açıklamayla Bulgar Komitecilerin; Kral Aleksandr ile Yugoslavya'nın Paris, Berlin ve Atina elçilerine suikast hazırlığında olduklarını iddia etmiştir.³⁷⁶

Arnavutluk için ise 1927 Sonbaharı Ahmet Zogu'nun ülke içindeki otoritesini daha da arttırdığı bir dönem olmuştur. Zogu, Eylül ayı başında Katolik Mirdita Aşireti'nin reislerini yüz yüze görüşmek için İşkodra'ya davet etmiş,³⁷⁷ fakat Zogu'ya muhalifliğiyle bilinen bu aşiretin altı reisinden sadece iki tanesi davete icabet etmişlerdir. Bu iki reis de Arnavutluk geleneklerinden olan ve Zogu tarafından kendilerine verilen ekmek ile tuzu kabul etmekte çekimser davranmışlardır. Cumhurbaşkanı'na yapılan bu saygısızlık üzerine iki aşiret reisi de tutuklanarak İşkodra Hapishanesi'ne gönderilmiştir.³⁷⁸ Ekim ayında ise Cumhuriyet'in ilanından önce Zogu'nun en büyük muhalifleri olan Fan Noli dahil dokuz devlet adamı hakkında idam kararı alınmıştır.³⁷⁹ Zogu bu tutuklamalar ve idam kararlarıyla ülke içi ve dışındaki muhaliflerine gözdağı verip korku üzerine inşa edilen bir otorite kurmaya devam etmiştir.

Tüm bu gözdağlarına rağmen halk ve devlet yöneticileri İtalya'nın Arnavutluk'ta artmaya devam eden nüfuzu sebebiyle Zogu'yu eleştirmişlerdir. Zogu ise kendine muhalif olanları yatıştırmak için devamlı olarak açıklamalar yapmıştır. 1927 Eylül'ünde mecliste yaptığı bir konuşmasında Arnavutluk'un İngiltere, Fransa, Mısır, Türkiye ve Japonya ile ticaret antlaşmaları imzalamak üzere olduğunu söylemiştir. Ayrıca Papalık ile de bir konkordato imzalanmasının muhtemel olduğunu açıklamıştır. Himaye altına girmiş bir

³⁷³ "Yugoslavya, Bulgarlara Hududunu Kapadı, Bulgar Komitecileri Sırp Karakollarına Bombalar Attılar", *Cumhuriyet*, 09.10.1346 (1927).

³⁷⁴ "Yugoslavya Heyecan ve Galeyan İçinde, Okodapari Balkanlar'daki Teşevvüşlerin İtalya'nın Arnavutluk Siyasetinden Doğduğunu Yazıyor", *Cumhuriyet*, 11.10.1346 (1927).

³⁷⁵ "Balkan Buhranının Önü Alınıyor, Fakat Halk Sofya'da Yaşasın Makedonya Diye Bağırıyor İtalya, Yugoslavya'yı, Bulgaristan'la Harbe Girişmemesi İçin Tazyik Ediyor", *Cumhuriyet*, 12.10.1346 (1927).

³⁷⁶ "Sırp Kralı Aleyhine Bir Suikast", *Cumhuriyet*, 24.10.1346 (1927).

³⁷⁷ "Ahmed Zogu'nun Aşiret Reisleriyle Mülakatı", *Cumhuriyet*, 02.09.1346 (1927).

³⁷⁸ "Ahmed Zogu ve Mirditalılar", *Cumhuriyet*, 06.09.1346 (1927).

³⁷⁹ "Arnavutluk'ta İdam Kararları", *Cumhuriyet*, 11.10.1346 (1927); Rruga, 2020: 65.

ülkenin başka devletler ile bu kadar kolay antlaşma yapmasının mümkün olmadığını savunmuştur. Ayrıca Tiran Antlaşması'nın Arnavutluk'un bağımsızlığını ihlal ettiği hakkındaki söylentilerin de asılsız olduğunu belirtmiştir.³⁸⁰

Tüm bu iç sıkıntıların üstüne bir de 1927 Ekim'inde Arnavutluk'un Prag elçisi Sena Bey bir suikast sonucunda öldürülmüştür. Sena Bey aynı zamanda Ahmet Zogu'nun eniştesiydi ve daha öncesinde Arnavutluk'un Belgrad elçisi olarak da görev yapmıştı. Sena Bey, Belgrad'da elçisiyken Tiran Antlaşması ve İtalya aleyhinde açıklamalarda bulunmuştu. Yugoslav halkı Sena Bey'in öldürülmesi üzerine Belgrad'da İtalyanlar aleyhine gösteriler düzenlemişlerdir. Suikastın da İtalya'da eğitim görmüş bir genç tarafından işlenmesi nedeniyle Yugoslav Basını suikasttan Roma yönetimini sorumlu tutmuştur. Bu suçlamaya karşı İtalya ise Belgrad'daki elçisi aracılığıyla suikastın kendileriyle bir bağlantısı olmadığını açıklayıp tüm iddiaları Dışişleri Bakanlığı nezdinde protesto etmiştir.³⁸¹

İtalya'nın Arnavutluk üzerindeki gittikçe artan nüfuzu nedeniyle yüksek kademedeki yöneticiler arasında da sorunlar çıkmaya başlamıştır. Ekim ayının sonlarına doğru bakanlar arasında gerçekleşen bir anlaşmazlık yüzünden Arnavutluk Kabinesi istifa etmiştir.³⁸² Arnavutluk'un genel durumuyla ilgili olarak elçi Rauf Fico kendisine sorulan sorulara, ülkenin tam bir huzur ve barış içinde olduğunu aynı zamanda ekonomik olarak da iyiye gidildiğini, her tarafta şirketler ve fabrikalar açıldığı cevabını vermiştir.³⁸³

3.1. Fransa-Yugoslavya Savunma Antlaşması (11 Kasım 1927)

Tiran Antlaşması sonrası Yugoslavya, İtalya'nın Balkanlar'daki yayılmacılığına karşı müttefiklerinden destek istemişse de bu desteği istediği şekliyle görememişti. Kral Aleksandr'ın 1927 Mart'ında Paris'e gerçekleştirdiği ziyaret sonrasında Fransa açık bir şekilde Arnavutluk Meselesiyle ilgili Yugoslavya'ya destek vermeye başlamıştı. İtalya ile Yugoslavya arasında belirli vakitlerde gerginlik azalmış, fakat iki taraf da Arnavutluk Meselesinin kendi menfaatlerine uygun olarak çözülmesi konusunda geri adım atmamışlardır. Roma yönetimi Balkanlar ve Orta Avrupa'da başka devletlerle ilişkilerini arttırmaktayken, Belgrad ise bir yıl boyunca Arnavutluk Meselesinde kendisi için olumlu bir ilerleme kaydedememişti. Ayrıca süreç boyunca İtalya'nın Adriyatik Denizi'ndeki askeri tatbikatları da Yugoslav halkını sürekli tedirgin bir durumda tutmuştur. Yugoslavya herhangi bir savaş

³⁸⁰ "Arnavutluk Ticaret Muahedeleri İmzalıyor", *Cumhuriyet*, 22.09.1346 (1927).

³⁸¹ "(Belgrad)'da İtalyanlar Aleyhine Nümayişler", *Cumhuriyet*, 18.10.1346 (1927).

³⁸² "Arnavutluk Endişede", *Cumhuriyet*, 24.10.1346 (1927).

³⁸³ "Arnavutluk Sefiri Rauf Bey, Arnavutların Cumhuriyet-i İdareden Aldığı Feyizleri İzah Ediyor", *Cumhuriyet*, 25.10.1346 (1927).

ihtimalinde İtalya'ya karşı yalnız kalmak istemediği için Fransa ile daha da yakınlaşmak istemiştir.

Yugoslavya ile Fransa arasında savunma nitelikli bir antlaşmanın imzalanması yaklaşık bir buçuk senedir gündemdeydi. Paris yönetimi, Roma'yla arasını bozmamak için imza sürecini sürekli erteletmiştir. Lakin İtalya'nın 1927 Sonbaharında Tanca Limanı'na donanma filosunu göndermesi³⁸⁴ üzerine Fransa'nın İtalya ve Arnavutluk Meselesine yönelik takip ettiği siyaset büyük oranda değişti. Bunun sebebi ise Fransa'nın Tanca'da önemli çıkarlarının bulunmasıydı. İtalyan filosu Tanca'ya vardktan sonra filonun teşvikleriyle yerel halk yabancı güçlere karşı gösteriler düzenlemiştir. Bu vakte kadar Fransa ile Yugoslavya arasında sürekli ertelenen savunma antlaşması, İtalya'nın Tanca'daki hareketleri sebebiyle kısa süre içinde imzalanmaya hazır hale gelmiştir.³⁸⁵

Antlaşma için görüşmeler devam ederken Paris tarafından, Roma ve Londra'ya antlaşmanın imzalanmasıyla ilgili bilgi verilmiştir. Verilen bilgilendirme de antlaşmanın bir ittifak antlaşması olmayacağı sadece iki ülkenin yakınlaşması amacıyla yapılan bir antlaşma olduğu belirtilmiştir.³⁸⁶ Bu ayrıntının dile getirilmesiyle Fransa'nın, İtalya'dan gelebilecek tepkileri azaltmak istediği söylenebilir.

Yugoslavya Dışişleri Bakanı Marinkoviç, antlaşma imzalanmadan birkaç gün önce Kral Aleksandr'la görüşmeler gerçekleştirmiştir.³⁸⁷ Marinkoviç 11 Kasım 1927 tarihinde Paris'e giderek Fransa Dışişleri Bakanı Briand ile de görüşmüştür. Görüşme sonrası aynı gün saat 17.00'de³⁸⁸ iki bakan Fransa-Yugoslavya Dostluk Antlaşması ile Hakemlik Sözleşmesi'ni imzalamışlardır.³⁸⁹ İmza merasiminin hemen ardından Bakan Briand, basın temsilcilerine hitaben şunları söylemiştir:

“Antlaşma uzun süreden beri mevcut olan gerçekleri ve hiçbir zaman sorunla karşılaşmamış olan bir dostluğu kesinleştirmiştir. Metnin içeriği bu konuda yazılmış olan haberlerin asılsız olduğunu gösterecektir. Antlaşmada kime karşı olursa olsun önemli saldırıdan hiçbir madde yoktur ve tamamen Cemiyet-i Akvam prensiplerine uygundur. Antlaşma yeni bir Lokarno niteliğindedir.”³⁹⁰

³⁸⁴ Kelkitli, 2017: 431.

³⁸⁵ “Fransız-Sırp Mukavelesi”, *Cumhuriyet*, 18.11.1346 (1927).

³⁸⁶ “Yeni Bir İttifak mı? Sırp-Fransız Müzakeratı Fransızlar “İttifak” Değil, Muhadenet Ediyorlar Ama, Galiba İtalya'yı Kuşkulandırmak İçin!..”, *Cumhuriyet*, 05.11.1346 (1927).

³⁸⁷ “Fransa-Sırbistan Dostluk Muahedesi Yakında İmzalanacak”, *Cumhuriyet*, 08.11.1346 (1927).

³⁸⁸ “Fransa, İtalya Siyasetini Değiştirdi mi? Fransa-Sırbistan Muahedesi'nde Sonra Vaziyet İtalya Hal-ı İnfiradda Kalmıştır, Bunun Sebebini İtalyanların Tanca'da Yaptıkları Nümayişte Aramalıdır”, *Cumhuriyet*, 13.11.1346 (1927).

³⁸⁹ “İtalya'ya İnat Muahede Dün İmzalandı, Sırp ve Fransız Hariciye Nazırları, İtalya'yı Telaşa Düşüren Yeni Antlaşmayı İmzaladılar”, *Cumhuriyet*, 12.11.1346 (1927); Mengeş, 2020: 148; Kelkitli, 2017: 434; Özkan, 2012: 56; Anzerlioğlu, 2007: 208; Çelikçi ve Kakışım: 2013, 92.

³⁹⁰ “Fransa, İtalya Siyasetini Değiştirdi mi? Fransa-Sırbistan Muahedesi'nde Sonra Vaziyet İtalya Hal-ı İnfiradda Kalmıştır, Bunun Sebebini İtalyanların Tanca'da Yaptıkları Nümayişte Aramalıdır”, *Cumhuriyet*, 13.11.1346 (1927).

Gerçekten de antlaşma Lokarno'dan esinlenilmiş olup her iki tarafı sebepsiz bir saldırı karşısında birbirlerini müdafaa etmeye mecbur bırakmaktaydı. Bu yönüyle Tiran Antlaşması'na da benzediği söylenebilir. Kasım ayının sonuna doğru Kral Aleksandr da antlaşmayı imzalamıştır.³⁹¹

Antlaşma maddeleri Cumhuriyet gazetesinde şu şekilde özetlenmiştir:

“...her iki hükümet Cemiyet-i Akvam'ın yapılmasını emredeceği hareketler hariç olmak kaydıyla savaşa müracaat etmemeyi, dostane bir şekilde halledilmemiş olan tüm zorlukları hakem ile çözmeye müracaat etmeyi, antlaşmanın tesis etmiş olduğu statükoyu alakadar eden meselelerin ortaya çıkması takdirinde dünya barışının tehlide maruz kalması dolayısıyla Cemiyet-i Akvam'ın müdahalesi hali müstesna olmak kaydı i ihtirazisiyle birbirleriyle itilaf etmeyi taahhüt etmektedirler. Antlaşma ve mukavelenin metinleri Cemiyet-i Akvam'a verilmek üzere hazırlanacaktır. Fransız-Sırp Ticaret Antlaşması ise kısa sürede imzalanacaktır.”³⁹²

Antlaşmanın imzalanmasından sonra Yugoslavya'daki birçok parti lideri antlaşmayı öven açıklamalar yapmışlardır. Müstakil Demokratlar lideri Perinçihviç, Fransa-Yugoslavya Antlaşması'nın Yugoslav halkını kuvvetle tatmin edeceğini, çünkü Yugoslavya'nın bundan böyle kendisini büyük Avrupa meselelerinde dışlanmış görmeyeceğini söylemiştir. Ayrıca antlaşmanın Yugoslavya'nın yalnızlaşması için çaba harcayan İtalyan saldırganlığına karşı bir engel teşkil edeceğini de ilave etmiştir. Çiftçi Fırkası lideri Yovanoviç ise: “dayanışma hissi her iki ülkenin barışı sürdürme ve Avrupa'yı barış içinde görme arzusunu uluslararası bir şekilde gösterdi.” demiştir. Hırvat Fırkası lideri Radiç de antlaşma ile iki ülke arasında mevcut olan dostluğun resmiyete dökülmesini sevinçle karşıladığını söylemiştir.³⁹³

İtalya ise bu antlaşmanın kendisine karşı imzalandığı yorumunu yapmış ve tepki olarak kendi müttefikleriyle bu antlaşmayı değerlendirmek için görüşmeler yapılmasını planlamıştır. Antlaşmanın imzalandığı gün Avrupa Basını; Bulgaristan, İspanya ve İtalya Krallarının yakın zamanda Napoli'de toplanacakları iddia etmiştir. Bu üç kralın toplantısında Mussolini'nin de bulunacağı ve toplantıda görüşülecek konulardan birisinin de Fransa-Yugoslavya İttifakı olacağı detayı verilmiştir.³⁹⁴ İtalyan Basını ise bu antlaşmadan sonra İtalya-Fransa ilişkilerinin yeni bir döneme girdiğini, değişimin tek sorumlusunun da barış

³⁹¹ “Arnavutluk Meclis-i Mebusanı Tedefüi İttifak Muahedesi'ni Tasvib Etti”, *Cumhuriyet*, 28.11.1346 (1927).

³⁹² “İtalya'ya İnât Muahede Dün İmzalandı, Sırp ve Fransız Hariciye Nazırları, İtalya'yı Telaşa Düşüren Yeni Antlaşmayı İmzaladılar”, *Cumhuriyet*, 12.11.1346 (1927).

³⁹³ “İtalya-Arnavutluk Muahedesi'ne Mukabele, Sırp-Fransız İttifakı Ortahğı Karıştıracak mı? Bu Antlaşma İtalya'nın Yugoslavya'ya Karşı Tecavüzkar Amallerine Teşkil Edecek Mahiyettir”, *Cumhuriyet*, 10.11.1346 (1927).

³⁹⁴ “Üç Kral Napoli'de Toplanıp Ne Yapacaklar? “Kotid Biyen Gazetesi, Senyör “Mussolini'nin de Hazır Bulunacağı Bu Krallar İçtimaini, Fransa ve Sırbistan Aleyhinde Bir Maksat Ad Ediyor”, *Cumhuriyet*, 11.11.1346 (1927).

düşmanı Yugoslavya'ya destek veren Fransa olduğunu yazmıştır.³⁹⁵ Antlaşma Roma'da ciddi bir telaşa sebep olmuştur. İtalya'nın Belgrad elçisi, Mussolini'ye antlaşmayla ilgili detaylı bilgi vermek üzere Roma'ya gitmiştir.³⁹⁶

İtalya'nın antlaşmaya yönelik tepkilerinin basında yer alması üzerine Yugoslavya Dışişleri Bakanı Marinkoviç yaptığı bir açıklamasında şunları söylemiştir: “İtalya'nın endişelerini tamamıyla yersiz buluyorum. Yugoslavya siyaseti saldırgan bir siyaset değildir. Sonuç olarak bu antlaşmanın barışın desteklenmesine çalışanlar tarafından iyi bir şekilde kabul görmemesi mümkün değildir.”³⁹⁷

İtalya ile Yugoslavya arasındaki bu düşmanca tavır iki ülkenin halkını da önemli ölçüde etkiler hale gelmiştir. Hem Sırp³⁹⁸ hem de İtalyanlar Kasım ayında birbirleri aleyhinde gösteriler düzenlemişlerdir.³⁹⁹ İtalya'da da üniversite öğrencileri de Fransa ve Yugoslavya aleyhinde gösteriler yapmak istemişler ancak güvenlik görevlileri tarafından engellenmişlerdir.⁴⁰⁰

3.2. Arnavutluk-İtalya Savunma Antlaşması (22 Kasım 1927)

Fransa ile Yugoslavya'nın yaptıkları savunma antlaşmasıyla resmen müttefik olmaları İtalya tarafından tepki ile karşılanmıştı. İtalya bu antlaşmaya yönelik en büyük tepkisini Arnavutluk ile yeni bir antlaşma yaparak vermiştir. 22 Kasım 1927'de Tiran'da İtalya ile Arnavutluk arasından “İşbirliği ve Güvenlik Paktı” adıyla askeri karakterli değiştirilmez savunma işbirliği antlaşması imzalanmıştır.⁴⁰¹ Antlaşmayı Arnavutluk adına Dışişleri Bakanı Hüseyin Viryoni ile İtalya adına İtalya'nın Tiran'daki elçisi Ogosola imzalamıştır. 7 maddeden oluşan antlaşmanın maddeleri şunlardı:

1. Arnavutluk'un Cemiyet-i Akvam'a üye olmasından sonra dahi bu antlaşmanın hükümlerine uygun olarak iki ülke arasındaki çıkar ve karşılıklı ilişkiler devam edecektir.

³⁹⁵ “Sırbistan'ın Siyaseti Tecavüzkar Bir Mahiyette Değildir, Belgrad'a Dönen Sırp Hariciye Nazırı İtalya'nın Endişelerini Na Bemehal Buluyor”, *Cumhuriyet*, 18.11.1346 (1927).

³⁹⁶ Hatta İtalya'nın Arnavutluk hükümeti nezdindeki elçisi dahi antlaşma hakkında Mussolini'yle görüşmeye gitmiştir. Bkz. “İtalya Aleyhinde Mitingler, Bütün Yugoslavya'da Umumi Tezahürat”, *Cumhuriyet*, 15.11.1346 (1927).

³⁹⁷ “Sırbistan'ın Siyaseti Tecavüzkar Bir Mahiyette Değildir, Belgrad'a Dönen Sırp Hariciye Nazırı İtalya'nın Endişelerini Na Bemehal Buluyor”, *Cumhuriyet*, 18.11.1346 (1927).

³⁹⁸ Sırbistan'daki milli cemiyetler, Rapallo Muahedes'i'nin yıldönümü sebebiyle İtalya aleyhinde mitingler düzenlemişlerdir. Bkz. “İtalya Aleyhinde Mitingler, Bütün Yugoslavya'da Umumi Tezahürat”, *Cumhuriyet*, 15.11.1346 (1927).

³⁹⁹ “İtalya'da Yugoslavya Aleyhinde Nümayişler”, *Cumhuriyet*, 21.11.1346 (1927).

⁴⁰⁰ “Sırbistan'ın Siyaseti Tecavüzkar Bir Mahiyette Değildir, Belgrad'a Dönen Sırp Hariciye Nazırı İtalya'nın Endişelerini Na Bemehal Buluyor”, *Cumhuriyet*, 18.11.1346 (1927).

⁴⁰¹ “İtalya-Arnavutluk İttifakı Nasıl Karşılandı, İtalya'nın Belgrad Sefiri, Sırbistan'ı Yeni Muahedenin İmzasından Haberdar Etti”, *Cumhuriyet*, 27.11.1346 (1927); Mengeş, 2020: 148; Bulut, 2007: 104; Özkan, 2012: 382; Anzerlioglu, 2007: 216; Çelikçi ve Kakışım, 2013: 92; Doko, 2020: 19; İdrizi, 2018: 162.

2. 20 yıl boyunca bir tarafta Arnavutluk bir tarafta İtalya olmak üzere değiştirilemez savunma antlaşması mevcut olacaktır. Bu işbirliği 18 ya da 19'ncu yılında iptal edilebilir. Eğer bu yapılmazsa antlaşma aynı süre kadar uzatılmış sayılır. İki hükûmet de bu iki ülkenin dış saldırılara karşı güvenliğini sağlamak için en üst düzeyde çaba gösterir.

3. Bir önceki maddede (2. madde) bahsi geçen sorumluluğun gereğini yapmanın bir sonucu olarak iki ülke de kendisi tarafından başlatılmamış bir savaş tehdidi altında bulunan diğer ülkeyi korumak için her türlü imkânı seferber eder.

4. Tehdit altında olan ülke tarafından talep edilmesi durumunda böyle bir durumda askerî, ekonomik vb. kaynakların seferber edilmesi ile bu karışıklığın ortadan kaldırılması için diğer ülke bütün imkânlarını seferber eder.

5. 4. maddede yazılan olaylar durumunda iki ülke birbirlerinin karşılıklı mutabakatları olmadan barış görüşmelerine ya da antlaşmalarına giremezler.

6. Bu mevcut antlaşma dört orijinal kopya iki İtalyanca iki de Arnavutça olarak imzalanmıştır.

7. Bu antlaşma meclis onayına sunulacak ve Cemiyet-i Akvam tarafından tanınacaktır.⁴⁰²

Ayrıca antlaşmaya daha sonra bir mektup ile ekleme de yapılmıştır. Bu eklemeye göre: iki taraftan herhangi biri tehdide maruz kaldığı ve diğer tarafın yardımını talep ettiği takdirde müttefik kuvvetlerin emir kumandasının Arnavutluk'ta Arnavut Başkumandanlığına, İtalya'da İtalya Başkumandanlığına verileceği kararlaştırılmıştır.⁴⁰³ Antlaşma imzalandıktan birkaç gün sonra İtalya'nın Belgrad'daki elçisi ile Yugoslavya Dışişleri Müsteşarı arasında bir görüşme gerçekleşmiştir. Bu görüşme sayesinde Yugoslavya Dışişleri Bakanlığı resmi olarak savunma antlaşmasının imzalanışıyla ilgili haberdar edilmiştir.⁴⁰⁴

Arnavutluk Dışişleri Bakanı İlyas Viryoni, İtalya-Arnavutluk Savunma Antlaşması'nın imzalanmasından yaklaşık bir ay sonra onaylanmış kopyalarını İtalya ile değişmek için Roma'ya gitmiştir.⁴⁰⁵ Antlaşmanın onaylanmış kopyaları değiş tokuş edildikten kısa bir süre sonra ise Roma yönetimi, Cemiyet-i Akvam'ı antlaşmayla ilgili detaylı olarak bilgilendirmiştir.⁴⁰⁶

Bakan Viryoni, Kasım ayının sonlarına doğru basına yaptığı bir açıklamasında İtalya ile Arnavutluk arasında imzalanan antlaşmanın büyük bir müttefiklik ile kardeşlik siyasetinin

⁴⁰² Özcan, 2011: 196.

⁴⁰³ "Müheyyic Bir Vaziyet, İtalya-Arnavutluk İttifakı", *Cumhuriyet*, 26.11.1346 (1927).

⁴⁰⁴ "İtalya-Arnavutluk İttifakı Nasıl Karşılandı, İtalya'nın Belgrad Sefiri, Sırbistan'ı Yeni Muahedenin İmzasından Haberdar Etti", *Cumhuriyet*, 27.11.1346 (1927).

⁴⁰⁵ "Arnavutluk Hariciye Nazırı Ziyarete Gidiyor", *Cumhuriyet*, 23.12.1346 (1927).

⁴⁰⁶ "İtalya-Arnavutluk", *Cumhuriyet*, 07.01.1346 (1928).

sonucunda olduğunu söylemiştir. Dışişleri Bakanı, açıklamasında demiştir ki: “Antlaşma hiç kimseye yönelik değildir. Bu antlaşma iki ülke arasında ortak çalışmayı tesis etmek için bir adım, Balkanlar barışı için bir garanti teşkil etmektedir. Ben bu antlaşmayı imzalama ile gururlanıyorum.”⁴⁰⁷

Yine aynı vakitlerde Arnavutluk Dışişleri Bakanı Viryoni ve bazı siyasetçiler antlaşma onaylanmadan önce Arnavutluk Meclisi’nde antlaşmayı öven konuşmalar gerçekleştirmiştir. Konuşmalarında, bu antlaşmanın barışı korumadaki öneminden ve Arnavutluk’a sağlayacağı ekonomik getirilerden bahsetmişlerdir. Arnavutluk Basın Kalemî, meclisin bu konuşmaları heyecanla dinledikten sonra antlaşmayı oy birliğiyle onayladığını açıklamıştır. Meclis, antlaşmayı onaylandıktan sonra onu meydana getiren Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu ile İtalya Başbakanı Mussolini’ye karşı minnettarlıklarını dile getirilerek onları alkışlamışlardır. Daha sonrasında Arnavut halkı ise bayraklar ve şarkılar ile Cumhurbaşkanlığı Sarayı’na giderek Ahmet Zogu’ya Arnavutluk’un barış içinde gelişmesini hedef edinen çabalarından dolayı teşekkürlerini göstermişlerdir.⁴⁰⁸

Meclis aynı oturumunda İtalya Kralı’na, Mussolini’ye ve İtalya Meclis Başkanı’na tebrik telgrafları da çekmeye karar vermiştir. Arnavutluk’un tüm bölgelerini temsilen milletvekillerinden oluşan özel bir heyet, Cumhurbaşkanı Zogu’yu ziyaret ederek meclis adına minnettarlıklarını arz etmişlerdir.⁴⁰⁹ Zogu ise Mussolini’ye İtalya ile Arnavutluk’un toprak bütünlüğüyle birlikte ortak hedeflerinin de elde edilmesini garanti eden bu savunma antlaşmasından dolayı milletin ve kendisinin teşekkürlerini açıklayan bir telgraf göndermiştir. Mussolini bu telgrafa verdiği cevapta İtalya ile Arnavutluk arasındaki samimi dostluktan ve Arnavutluk’un toprak bütünlüğünü garantiden başka bir amaçlarının olmadığını yazmıştır.⁴¹⁰

İngiltere siyasi çevreleri bu antlaşmayla ilgili belli bir süre boyunca görüş bildirmekten kaçınmışlardır. Aynı şekilde İngiliz Basını da antlaşmayla ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıklarını bahane göstererek görüşlerini belirtmemişlerdir.⁴¹¹ İngiltere takip ettiği bu tutum ile Balkanlar özelinde ve Avrupa genelinde gerilimin tırmanmasına mani olmaya çalışarak yeni bir savaşın çıkmasını engellemeye çalışmıştır denilebilir. Fransız Basını ise

⁴⁰⁷ “İtalya-Arnavutluk Sırbistan, Son İttifak Muahedesi’ni Cemiyet-i Akvam Nezdinde Protesto Edecek”, *Cumhuriyet*, 30.11.1346 (1927).

⁴⁰⁸ “İtalya-Arnavutluk, Ahmed Zogu ile Mussolini Arasında Şayan-ı Dikkat Telgraflar Teati Edildi”, *Cumhuriyet*, 29.11.1346 (1927).

⁴⁰⁹ “Arnavutluk Meclis-i Mebusanı Tedaü-i İttifak Muahedesi’ni Tasvib Etti”, *Cumhuriyet*, 28.11.1346 (1927).

⁴¹⁰ “İtalya-Arnavutluk, Ahmed Zogu ile Mussolini Arasında Şayan-ı Dikkat Telgraflar Teati Edildi”, *Cumhuriyet*, 29.11.1346 (1927).

⁴¹¹ “İtalya-Arnavutluk İttifakı Nasıl Karşılandı, İtalya’nın Belgrad Sefiri, Sırbistan’ı Yeni Muahedenin İmzasından Haberdar Etti”, *Cumhuriyet*, 27.11.1346 (1927).

açık bir şekilde İtalya-Arnavutluk İttifakının Arnavutluk'u İtalya'ya karşı boyun eğen bir duruma soktuğunu yazmıştır.⁴¹²

Belgrad yönetimi, İtalya-Arnavutluk Savunma Antlaşması'yla ilgili basın aracılığıyla verdiği ilk tepkilerinde antlaşmanın gereksizliğini vurgulamıştır. Bu antlaşmanın Yugoslavya'nın Arnavutluk'a saldırı ihtimaline karşı yapılmış olduğunu iddia etmiştir. Ancak böyle bir saldırının hiçbir zaman gerçekleşmeyeceğinin garantisinin Tiran yönetimine uzun zaman önce verildiğini açıklamıştır. Bununla birlikte İtalya ile Arnavutluk'un bu antlaşma sonrasında bir araya getirebilecekleri askeri gücün, Fransa ile Yugoslavya'nın bir araya getirebileceği askeri güç karşısında çok güçsüz olacağını belirterek yeni İtalya-Arnavutluk Savunma Antlaşması'nı aşağılamıştır.⁴¹³

Belgrad yönetimi yeni antlaşmayı gereksiz görüp, aşağılamasına rağmen yine de antlaşmayı Cemiyet-i Akvam nezdinde protesto etmekten de geri durmamıştır. Bu protestonun hem Fransa hem de İngiltere tarafından desteklenmesini beklemiş ve antlaşmanın alelacele bir şekilde hazırlanıp imzalandığını söylemiştir.⁴¹⁴ Arnavutluk Basın İdaresi, Belgrad Basını tarafından haber edildiği gibi antlaşmanın birkaç gün içinde ve Fransa-Yugoslavya Savunma Antlaşması'na karşı yapıldığını yalanlayarak bu antlaşmanın uzun bir hazırlanma evresi geçirdiğini açıklamıştır.⁴¹⁵

1927 Aralık'ının ilk günlerinde Mussolini ile Briand arasında bir görüşmenin gerçekleşeceği haberleri gündeme gelmiş lakin İtalya tarafı böyle bir görüşmenin planlanmadığını söyleyerek haberleri yalanlamıştır. Londra yönetimi ise adı geçen iki devlet adamı arasında bir görüşmenin gerçekleştirilmesi için çaba harcadığını belirtmiştir.⁴¹⁶ Londra'nın çabaları sonrasında Briand tarafından Mussolini'ye görüşme teklif edilmişse de bu teklife İtalya tarafından bir süre yanıt verilmemiştir.⁴¹⁷ Daha sonra Cemiyet-i Akvam'ın ve İngiltere'nin çalışmaları sonucunda Chamberlain dahil üç devlet adamının yakın zamanda toplanacakları söylenmiştir. Mussolini'nin de Fransa lehine iki ülkenin de ortak yönlerini sayarak açıklama yapması bu toplantının gerçekleşmesi için gerekli ortamın sağlandığını göstermiştir.⁴¹⁸

⁴¹² “İtalya-Arnavutluk, Ahmed Zogu ile Mussolini Arasında Şayan-ı Dikkat Telgraflar Teati Edildi”, *Cumhuriyet*, 29.11.1346 (1927).

⁴¹³ “Muahedeler Etrafında”, *Cumhuriyet*, 30.11.1346 (1927).

⁴¹⁴ “İtalya-Arnavutluk Sırbistan, Son İttifak Muahedesi'ni Cemiyet-i Akvam Nezdinde Protesto Edecek”, *Cumhuriyet*, 30.11.1346 (1927).

⁴¹⁵ “Arnavutluk'un Bir Tekzibi”, *Cumhuriyet*, 04.12.1346 (1927).

⁴¹⁶ “Balkan Volkanı Fena Kaynamaya Başladı! İtalya İle Fransa Arasındaki Müthiş Rekabet Ciddi Endişeler Tevliid Ediyor-İngiltere Hükümeti Fransa ve İtalya Başvekilleri Arasında Bir Mülakat Temine Çalışıyor”, *Cumhuriyet*, 04.12.1346 (1927).

⁴¹⁷ “İtalya ve Devletler”, *Cumhuriyet*, 11.12.1346 (1927).

⁴¹⁸ “Fransa, İngiltere ve İtalya Arasında Bir Mukarenet mi?”, *Cumhuriyet*, 13.12.1346 (1927).

3.3. Fransa ile İtalya Arasındaki Sömürge Meselesi

1927 yılının son aylarında İtalya ile Fransa; Arnavutluk Meselesi yüzünden karşı taraflarda bulunmaktaydılar. İtalyan filosunun Tanca Limanı'na gitmesiyle iki ülke arasındaki ilişkiler iyice gerilmişti. İtalyan filosunun Tanca'da ayaklanmalar çıkartması Roma'nın 'buradan ben de pay istiyorum' deme şekli olarak yorumlanmıştır. İtalya'nın Akdeniz'de takip ettiği yayılmacı politikası bu vakitlerde tüm çevre devletler tarafından bilinen bir gerçek haline gelmişti. Akdeniz'e kıyısı olan birçok toprak 1920'lere kadar Fransa ile İngiltere tarafından sömürgeleştirilmişti. İtalya, Arnavutluk ile imzaladığı savunma antlaşmasıyla bu ülkedeki nüfuzunun ne kadar ciddi boyutlara ulaştığını Avrupa'ya göstermişti. Fransa'nın Arnavutluk Meselesinde açık bir şekilde karşı safta yer alması üzerine, Roma yönetimi Akdeniz'deki yayılmacılığını Fransa'nın sömürge toprakları üzerinden devam ettirmeyi planlamıştır.

İtalya ile Fransa arasında sömürge meselesinin ortaya çıkmasının birçok nedeni bulunmaktaydı. İngiltere'nin başta Akdeniz olmak üzere İtalya'yı birçok konuda desteklemeye başlaması, İtalya'nın Arnavutluk'ta sağladığı başarılı himaye politikası nedeniyle özgüveninin artması, İngiltere'nin Akdeniz'de güçlü bir Fransa istememesi nedeniyle yeni çıkan sömürge paylaşımı meselesine kayıtsız kalması gibi sebepler bunların en öne çıkanlarıydı. Bu yüzden İtalya'nın Tunus, Cezayir ve Suriye başta olmak üzere Fransa sömürgelerine karşı ilgisi daha çok belirginleşmeye başlamıştır.⁴¹⁹

İtalya'nın bu ilgisi 1927 Aralık'ında yazılı isteklere dönüşmüştür. İtalyan Basını, Roma yönetiminin Fransa'dan şu 9 maddeyi talep ettiğini iddia etmiştir.⁴²⁰

- 1- Akdeniz'de İtalya'nın merkezi durumunun onaylanması
- 2- İtalya'nın Tanca'nın idaresine dahil edilmesi
- 3- Tunus'taki İtalyanların durumlarının tespiti
- 4- Afrika'daki iki ülke sınırlarının tespiti
- 5- İtalya'nın Adriyatik ve Balkanlar'daki çıkarlarının onaylanması
- 6- Sendikalar Meselesinin incelenmesi
- 7- İtalya'nın toprak olarak genişleme ihtiyacının onaylanması
- 8- Fransa'daki İtalyan göçmenlerinin durumlarına dair tedbirler alınması
- 9- Fransa'daki İtalyan halkının milliyetlerinin korunması

Bu istekler ile İtalya'nın Fransa'yla alakalı olarak sadece sömürgelerine değil aynı zamanda iç işlerine de karışmak istediği anlaşılmaktadır. 9 maddeden özellikle İtalya'nın

⁴¹⁹ "İtalya; Tunus ve Cezayir'e mi Göz Dikti?", *Cumhuriyet*, 12.10.1346 (1927).

⁴²⁰ "Senyör Mussolini Söylüyor, "İtalya'dan" Sulhu İhlal Edebilecek Mahiyette Hiçbir Teşebbüs Beklenmez", *Cumhuriyet*, 18.12.1346 (1927).

topraklarını genişletme ihtiyacının kabul edilmesi ve İtalya'nın Adriyatik Denizi ile Balkanlardaki çıkarlarının onaylanması maddeleri Paris yönetiminden büyük tepki görmüştür. İtalya'nın Balkanlardaki çıkarları diye belirtilen maddeyle, İtalya'nın Arnavutluk'taki himayesinin kastedildiği söylenebilir. Bununla birlikte İtalyan Basını sömürge meselesinin sadece iki devleti ilgilendirmediyini yazarak bu meselede İngiltere'nin de desteğinin alınabileceği sinyali vermiştir.

Mussolini, bu isteklerin basın tarafından yayınlanmasından birkaç gün sonra yaptığı konuşmasında iddia edilen isteklerin doğru olduğunu söylemiştir. Mussolini konuşmasında İtalya'nın barışı ihlal edecek hiçbir teşebbüste bulunmayacağını lakin İtalya'nın topraklarını genişletmeye de muhtaç olduğunu belirtmiştir.⁴²¹ 1927'nin son günlerinde Suriye'nin İtalya'ya verileceği söylentileri gündeme gelmiştir. Mussolini, İtalya'nın nüfusunun sürekli artmasını ve bu yüzden de ülke topraklarının genişlemeye ihtiyaç duyduğunu söylemesi üzerine, Fransa Başbakanı Briand ise İtalya'nın güneyi ile Trablusgarp'ta birçok boş yer olduğunu belirtti.⁴²² İtalya'nın gözlerini Afrika yerine aniden Suriye'ye dikmesine sebep olan durum ise o vakte kadar Fransızların Suriye'de iyi bir yönetim kuramamış olmalarıydı.⁴²³ Ayrıca İtalya, Suriye'nin kısa bir süre önce Fransız hakimiyetine geçmesi nedeniyle buranın diğer Fransız sömürgelerine kıyasla kendisine verilmesinin daha da kolay olacağını düşünmüştür. Suriye'nin İtalya'ya bırakılması fikri Fransa tarafından hiç olumlu karşılanmamış, bunun yerine İspanya'nın da onay vermesiyle Tanca Limanı'nın idaresine İtalya'nın da katılımı kabul edilmiştir.⁴²⁴ Dönemin ünlü yazarlarından Francesco Coppola, *Giornale d'Italia* gazetesinde konuyla alakalı bir makalesinde Akdeniz'in İtalya için bir hapisane gibi olduğunu ve Tanca Limanı'nın ise bu hapishaneden kurtulmak için bir anahtar öneminde olduğunu ifade etmiştir.⁴²⁵

İtalya ile Fransa arasındaki bu sömürge meselesi devam ederken savunma antlaşmasının uygulanmaya başlamasıyla Yugoslavya başta askeri ve siyasi olmak üzere Fransa'dan birçok alanda destek almıştır. Bu durum Yunanistan'ın, Selanik'te gözü olduğu bilinen Yugoslavya'dan daha çok çekinmesine sebep olmuştur. Yunanistan, Selanik'in güvenliğini garanti altına alabilmek amacıyla 1928'in başlarından itibaren İtalya'yla yakınlaşmıştır.

⁴²¹ "Mussolini'nin Söyledikleri, İtalya Başvekili "İtalya'dan" Sulhu Mahal Mahiyetinde Hiçbir Teşebbüs Beklenmez Diyor, Sonrada İtalya'nın Tevessu Araziyi Muhtaç Olduğunun Tasdikini İstiyor", *Cumhuriyet*, 20.12.1346 (1927).

⁴²² "Fransa ve İtalya", *Cumhuriyet*, 22.12.1346 (1927).

⁴²³ "Kısa Yol", *Cumhuriyet*, 15.01.1346 (1928).

⁴²⁴ "İtalya ile Yunanistan Bir Misak Akdine Çalışıyorlar, İtalya, On İki Adayı İstikbalde Yunanistan'a mı Verecek?", *Cumhuriyet*, 23.12.1346 (1927); Kelkitli, 2017: 431.

⁴²⁵ "İtalya Ne İstiyor?", *Cumhuriyet*, 05.01.1346 (1928).

Yani Fransa-Yugoslavya İttifakı'nın gerçekleşmesi İtalya'nın işine yaramış ve Arnavutluk'tan sonra Yunanistan'ı da kendi yanına çekebilmek için bir sebep ortaya çıkmıştır.⁴²⁶ İki ülkenin yakınlaşmasına dair ilk belirtiler Cenevre'de gerçekleşmiş, Cemiyet'i Akvam toplantısından sonra Yunanistan Dışişleri Bakanı Mihalkopulos Roma'ya giderek Mussolini ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirmiştir. Dışişleri Bakanı bu görüşmelere sebep olarak ise Cenevre'deki toplantıda İtalyan devlet adamlarının kendisine gösterdiği desteği öne sürmüştür.⁴²⁷ Bakan, Roma'da bulunduğu sırada son yapılan savunma antlaşmasının imzalı halini değiştirmek için başkente gelen Arnavutluk Dışişleri Bakanı İlyas Viryoni'yle de görüşmüştür.⁴²⁸

Yunanistan Dışişleri Bakanı'nın ülkesine döndükten sonra yaptığı şu açıklamasıyla Mussolini ile yapılan görüşmelerin olumlu geçtiği anlaşılmıştır: “Balkanlar Balkanlılarıdır, derken buraya büyük devletlerden hiç birinin gelmemesini anlar ve kabul ederiz. Fakat Balkanlar Balkanlılarıdır, düsturu ile Balkan devletlerinden biri diğerlerine hükmetmeye kalkışırsa işte buna asla tahammül edemeyiz!”⁴²⁹ Yunanistan son birkaç yılda İtalya'nın yayılmacı hamlelerine karşı gelmek için yapılan çabaların sonuçsuz olduğunu görmüş ve İtalya'nın yanında yani kazanan tarafta bulunmak istemiştir.

3.4. Yugoslavya'nın Balkanlar'da Nüfuz Kaybı

Balkanlar'daki siyasi ortam 1927 yılının sonlarında itibaren hızlı bir şekilde Yugoslavya'nın aleyhine olacak şekilde gelişmeye başlamıştır. Hem içişlerinde hem de dışişlerinde sorunların artmasıyla bir de İtalya'nın çevre ülkelerle yakınlaşmayı arttırıp Yugoslavya'yı yalnızlaştırmayı başarması Belgrad yönetimine zor aylar yaşatmıştır.

İtalya'nın Avrupalı devletlerle açıktan yürüttüğü siyasi yakınlaşmaların dışında bir de gizliden yürüttüğü yasadışı faaliyetleri bulunmaktaydı. Bu faaliyetlerin başındaysa casusluk ve suikastlar bulunmaktaydı. 1927 Ekim'inde Arnavutluk'un eski Belgrad elçisi Sena Bey yeni görev yeri olan Prag'da bir suikast sonucunda öldürülmüştü. Elçinin, Arnavutluk Meselesinde Yugoslavya'yı desteklemesi ve bununla alakalı bazı çalışmalar yürütmesi sebebiyle suikastın Roma yönetimi tarafından tertip edildiği düşünülmüştür. Özellikle Sırp Basınının suikast ile ilgili İtalya'yı suçlayan yazıları Yugoslav halkının Belgrad'da İtalya aleyhine gösteriler yapmasına neden olmuştu.⁴³⁰ İtalya ise kendisine yönelik bu suçlamaları

⁴²⁶ “Balkan Milletleri”, *Cumhuriyet*, 26.01.1346 (1928).

⁴²⁷ “Mihalkopulos'un Beyanati”, *Cumhuriyet*, 06.01.1346 (1928).

⁴²⁸ “Yine İtalya ve Balkanlar?”, *Cumhuriyet*, 02.01.1346 (1928).

⁴²⁹ “(Roma)'dan Sonra”, *Cumhuriyet*, 20.01.1346 (1928).

⁴³⁰ “(Belgrad)'da İtalyanlar Aleyhine Nümayişler”, *Cumhuriyet*, 18.10.1346 (1927).

kesin bir şekilde yalanlayarak Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla bir protesto notasında bulunmuştu.⁴³¹

Yugoslavya, Arnavutluk Meselesinde sürekli olarak İtalya'nın birkaç adım gerisinde kalırken bir de ülke içindeki büyük sorunlar ile uğraşmaktaydı. Bu sorunların başında ise artık bir gelenek haline gelmiş kabine istifaları ve yeni kabinenin uzun müddet kurulamayışı vardı. Yugoslavya'da bir kabine daha 1928 Şubat'ında beş Demokrat bakanın⁴³² beklenmedik istifası yüzünden dağılmıştır.⁴³³ Kralın istifayı kabul etmesinden sonra saraya çağrılan Hırvat Çiftçi Fırkası lideri Stefan Radiç yeni kabineyi kurmakla görevlendirilmiştir.⁴³⁴ Ancak Radiç, fırkaların kendisine karşı aldıkları düşmanca tavır dolayısıyla kabine oluşturmaya başaramayarak birkaç gün sonra görevi bırakmak zorunda kalmıştır.⁴³⁵ Radiç'in başarısız olması üzerine Kral Aleksandr, Meclis Başkanı Pariç'i kabineyi oluşturmakla görevlendirmiştir. Kral, Pariç'e bu konuda ona çok güvendiğini ve elinden gelen tüm çabayı göstermesini söylemiştir.⁴³⁶ Pariç'in de yoğun çalışmalarına rağmen kabineyi oluşturamamasından sonra görev eski Dışişleri Bakanı Marinkoviç'e verilmiş ancak o da başaramayarak 1928 Şubat'ının sonlarında vazgeçmiştir.⁴³⁷ Hemen ardından görevi üstlenen Vokiçeviç ise gerçekleştirdiği görüşmeler sonrasında Radikaller, Demokratlar, Sloven Halkçılar ve Müslümanlar arasında itilaf sağlayarak yeni kabineyi kurmayı başarmıştır.⁴³⁸

Arnavutluk Meselesi 1928 yılının birinci yarısında da taraf ülkelerin gündemini meşgul etmeye devam etmekteydi. 1928 Nisan'ının ilk günlerinde Tiran yönetimi, Yugoslavya'da yayılmakta olan tifo hastalığını bahane göstererek Yugoslavya'yla olan sınırını kapatmıştır.⁴³⁹ Belgrad yönetimi sınırın kapatılmasına büyük bir tepki göstermiş ve Tiran'daki elçisi aracılığıyla bu durumun derhal sona erdirilmesini talep etmiştir. Ayrıca sınırdaki halkında tifo hastalığının olmadığını kanıtlayıp Arnavutluk'un bu hareketini protesto etmek için de elçisine gerekli talimatları vermiştir.⁴⁴⁰ Sırp Basını konuyla ilgili detaylı makaleler yazıp, Tiran yönetiminin sınırı kapatmayla Arnavutluk içindeki Yugoslavya'ya karşı harekete geçmek üzere olan çetelerin faaliyetlerini gizlediğini iddia etmiştir.⁴⁴¹

⁴³¹ "Sırp-İtalya Münasebeti", *Cumhuriyet*, 20.10.1346 (1927).

⁴³² Bu bakanlar arasında Dışişleri Bakanı Marinkoviç de bulunmaktaydı. Bkz. "Sırp Kabinesi'nde Buhran", *Cumhuriyet*, 04.02.1346 (1928).

⁴³³ "Sırp Kabinesi İstifa Etti", *Cumhuriyet*, 09.02.1346 (1928).

⁴³⁴ "(Radiç) Kabine Teşkiline Memur", *Cumhuriyet*, 10.02.1346 (1928).

⁴³⁵ "Sırbistan'da Buhran Devam Ediyor", *Cumhuriyet*, 12.02.1346 (1928).

⁴³⁶ "Sırbistan'da Buhran Devam Ediyor", *Cumhuriyet*, 12.02.1346 (1928).

⁴³⁷ "Sırp Kabinesi Teşkil Edemiyor", *Cumhuriyet*, 24.02.1346 (1928).

⁴³⁸ "Sırp Kabinesi'ni Kim Teşkil Ediyor?", *Cumhuriyet*, 24.02.1346 (1928).

⁴³⁹ "Arnavutluk'la Sırbistan Arasında Yeni Bir Hadise", *Cumhuriyet*, 04.04.1346 (1928).

⁴⁴⁰ "Tevfik Rüştü Bey Dün Akşam Geldi, Tevfik Rüştü Bey Senyör Mussolini Mülakatında Konuşulan Şeyleri Mahiyeti Nedir?", *Cumhuriyet*, 10.04.1346 1928

⁴⁴¹ "Arnavutluk'la Sırbistan Arasında Yeni Bir Hadise", *Cumhuriyet*, 04.04.1346 (1928).

Roma yönetimi Balkanlarda sağlam temellere oturttuğu dış siyasetini 1928 yılında da başarılı şekilde devam etmekteydi. Doğu Akdeniz’de özellikle Yunanistan ve Türkiye’yle olan ilişkilerini yakınlaştırarak tüm tarafların yararına olacak antlaşmalar yapmaya çalışmıştır. Nisan ayında Mussolini’nin hem Yunanistan Dışişleri Bakanı hem de Türkiye Dışişleri Bakanı’yla yüz yüze görüşmeleri olmuştur.⁴⁴² 4 Nisan 1928 tarihinde Mussolini ile Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü, İtalya’nın Milano ⁴⁴³ şehrinde saatlerce süren bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. ⁴⁴⁴ Bu görüşme neticesinde iki ülke arasında bir saldırmazlık antlaşmasının yapılması için müzakerelere başlanması kararı alınmıştır.⁴⁴⁵ Mussolini, Tevfik Rüştü’den sonra Yunanistan Dışişleri Bakanı Mihalkopulos ile de benzer bir görüşme yapmıştır.⁴⁴⁶ İtalya-Türkiye saldırmazlık antlaşması için müzakerelere başlanacağı haberinin duyulmasından birkaç gün sonra Yunanistan’ın Ankara’daki elçisi de benzer bir saldırmazlık antlaşmasının Türkiye ile Yunanistan arasında da yapılması gerektiğini dile getirmiştir.⁴⁴⁷

Mussolini 1928 İlkbahar’ında Macaristan, Polonya, Romanya ve Letonya’nın genellikle Dışişleri Bakanları olmak üzere önde gelen devlet adamlarıyla da görüşerek İtalya’yla daha da yakınlaşmalarını sağlamıştır. Mussolini’nin yoğun dış siyasetine karşılık Sırp Basını tüm bu görüşmelerin Yugoslavya’ya karşı gerçekleştirildiğini yazmıştır. Fransız Basını ise İtalya’nın Küçük İtilaf’ın dağılması için uğraştığını iddia etmiştir.⁴⁴⁸ Belgrad yönetimi, bir süre sonra Balkanlar’daki dengenin kendi aleyhine dönmekte olduğunu fark ederek buna karşı adımlar atmaya başlamıştır. Yunanistan ile iki ülke arasındaki meseleleri çözmek için dışişleri bakanı düzeyinde görüşmeler başlatmak istemiştir. ⁴⁴⁹ Ayrıca Balkanlar’daki nüfuzunun azalışını durdurarak tekrardan arttıracığına ilişkin açıklamalar da yapmıştır. 1928 Mayıs’ında Yugoslavya Dışişleri Bakanı Marinkoviç muhalefet liderlerinin dış politikaya ilişkin önergelerine verdiği cevapta, İtalya’nın Arnavutluk ile gümrük birliği antlaşması yapacağını iddia etmiştir. Bununla birlikte İtalya’nın Arnavutluk’taki himayesini de resmen ilan edeceğinin doğrulandığını açıklamıştır. İtalya’nın Arnavutluk’u himayesi

⁴⁴² “Tevfik Rüştü Bey Roma’da Mösyö “Mussolini” ile Bir Mülakat Yapıyor”, *Cumhuriyet*, 04.04.1346 (1928).

⁴⁴³ Tevfik Rüştü, Silahsızlanma Konferansı nedeniyle gittiği Cenevre’den dönüşünde Milano’da tren değiştirmek mecburiyetinde kalmıştır. Tesadüf eseri Mussolini de bu sırada sağlığı ile ilgili bir sebep dolayısıyla Milano’da bulunmaktaydı. Tevfik Rüştü’nün başka trene binmek için beklediğini duyunca müsteşarını gönderip Tevfik Rüştü’yü öğle yemeğine davet etmiştir. Bkz. “Milano Mülakatı”, *Cumhuriyet*, 08.04.1346 (1928).

⁴⁴⁴ “Tevfik Rüştü Bey-Mussolini Mülakatı Saatlerce Süren Mülakat Pek Samimi Olmuş, İki Memleketi Alakadar Eden Bütün Mesail-i Siyasiye ve İtalya-Türkiye Mükareneti Esasları Görüşülmüştür”, *Cumhuriyet*, 05.04.1346 (1928); Bulut, 2007: 117; Anzerlioğlu, 2007: 211.

⁴⁴⁵ Mengeş, 2020: 149.

⁴⁴⁶ “Bir Türkiye-İtalya Mukarenetinden Bahis Olunuyor, Yunan Hariciye Nazırı Da Senyör Mussolini ile Görüştü Türk-Yunan Müzakeratına Ankara’da Devam Edilecektir”, *Cumhuriyet*, 06.04.1346 (1928).

⁴⁴⁷ “Ankara’da Yeni Müzakerat-ı Siyasiye Arifesinde, İtalya ve Yunanistan’la Neler Müzakere Edeceğiz? Tevfik Rüştü Bey’in Hareketi Bugüne Kaldı, İtalya Sefiri de Bugünlerde Ankara’ya Gidecektir”, *Cumhuriyet*, 11.04.1346 (1928).

⁴⁴⁸ “Dışarıdan Görünüş”, *Cumhuriyet*, 18.04.1346 (1928).

⁴⁴⁹ “Yugoslavya-Yunanistan Münasebeti”, *Cumhuriyet*, 20.04.1346 (1928).

altına almasıyla ilgili ise bu himayenin uluslararası kanunlara uyduğunu ve Yugoslavya'nın çıkarlarına engel olmadığı sürece yapılabilecek bir şey olmadığını belirtip şunları söylemiştir:

“Yugoslavya hiçbir gizli amaç takip etmemekte ve “Balkanlar Balkanlılarındır” prensibine sadık bulunmaktadır. Balkanlılarla daha samimi ilişkilerde bulunmak niyetine gelince bu yalnız Yugoslavya'nın değil, biraz da komşuların iradesine gerek duymaktadır. Bununla birlikte Yugoslavya bu konuyu bir hakimiyet meselesi yapmayacaktır. Balkanlılar arasında ittifak Balkanlıların geleceği için de lazımdır. Bundan dolayıdır ki Yugoslavya dostane ilişkileri geliştirmek istemektedir.”⁴⁵⁰

Marinkoviç bu açıklamalarıyla Yugoslavya'nın iç sorunları sebebiyle Balkanlarda nüfuz kaybetmekte olduğunu ancak pes etmeyerek İtalya'ya karşı mücadeleyi sürdüreceklərini kapalı bir şekilde söylemiştir.

30 Mayıs 1928 tarihinde Türkiye ile İtalya arasında Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Yargısal Çözüm Antlaşması imzalanmıştır.⁴⁵¹ Bu antlaşma başta Türkiye ve İtalya için önemli olmak ile birlikte Balkanların barışı için son birkaç senede atılmış tek gerçek adım olmuştur denilebilir. Ayrıca antlaşma Türkiye'nin bir batı ülkesiyle, İtalya'nın da bir doğu ülkesiyle bu nitelikte imzaladığı ilk antlaşma olmuştur. Türkiye'nin kuruluşundan itibaren Avrupa ülkelerinden çekinmesi ve yalnız Moskova'yla yakınlaşmış olması bu antlaşmayla son bulmuştur. İtalya antlaşma sayesinde verdiği saldırmazlık garantisinin bir bedeli olarak Türkiye'den kendisinin gelişme ihtiyacını tatmin edecek bazı ekonomik imtiyazlar istemiştir.⁴⁵² İtalya genişleme planları açısından Türkiye özelinde ekonomik nüfuzunun artmasını amaçlamıştır. Türkiye, Arnavutluk kadar küçük ve güçsüz olmadığından dolayı Roma yönetiminin saldırmazlık garantisi vererek Türkiye üzerinde daha uzun zamana yayılmış planlarının olduğu söylenebilir. Çünkü İtalya'nın Arnavutluk'taki hakimiyeti de yine aynı şekilde ekonomik nüfuzunun arttırışıyla başlamıştı.

Türkiye'nin Roma'daki elçisi Suad Davaz bu antlaşmayla ilgili olarak Rusya ve İran'la imzalanmış antlaşmalardan çokta farklı olmadığını söylemiştir.⁴⁵³ Türkiye-İtalya Tarafsızlık Antlaşması'nın imzalanmasından birkaç gün sonra Tiran yönetimi de Türkiye'yle benzer bir antlaşma yapmak istediğini Ankara'ya iletmiştir. Türkiye'nin Tiran'daki elçisi Tahir Lütü konu hakkında detaylı bilgi vermek üzere Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü'yle yüz yüze görüşmek için Türkiye'ye gitmiş⁴⁵⁴ ve burada yaklaşık 10 gün kalmıştır.⁴⁵⁵ Onun

⁴⁵⁰ “Yugoslavya Hariciye Nazırı'nın Beyanâtı”, *Cumhuriyet*, 13.05.1346 (1928).

⁴⁵¹ “Siyaset Alanında Pek Mühim Bir Hadise, Türkiye-İtalya Bitarafılık ve Telif Bin Muahedesi Roma'da İmzalandı”, *Cumhuriyet*, 03.06.1346 (1928); Mengeş, 2020: 150; Çelebi, 2015: 107; Bulut, 2007: 119; Anzerlioğlu, 2007: 211.

⁴⁵² “Muahedenin Hariçteki Tesirleri, Türk-İtalyan Antlaşması Fransa'yı Telaşa Düşürdü!”, *Cumhuriyet*, 05.06.1346 (1928).

⁴⁵³ “Roma Sefirimizin Beyanâtı, Türk-İtalyan Misakı'nın Can Alacak Noktası?”, *Cumhuriyet*, 06.06.1346 (1928).

⁴⁵⁴ “Arnavutluk Hükümeti ile de Bir Antlaşma Akd Olunacak”, *Cumhuriyet*, 05.06.1346 (1928).

ayrılışından hemen sonra ise Yugoslavya'nın Ankara'daki elçisi, Tevfik Rüştü'yle bir görüşme gerçekleştirmiştir.⁴⁵⁶ Bu son yaşanan gelişmelere bakınca Balkanlar özelinde İtalya'nın siyasi üstünlüğü kesin bir şekilde görülmekteyken Yugoslavya ise İtalya'nın yeni girişimlerini engellemek için çalışmalar yürütmüştür.

1927 Kasım'ında Fransa-Yugoslavya Savunma Antlaşması'nın imzalanması ve bu antlaşmaya tepki olarak benzer bir antlaşmanın da İtalya ile Arnavutluk arasından yapılmasından sonra İtalya-Yugoslavya ilişkileri neredeyse kopma düzeyine gelmişti. İki ülke arasındaki gerginliğin ortadan kalkması için tarafların üst düzey devlet adamlarının görüşmeler gerçekleştirerek ilişkileri tekrardan normal bir hale getirmeleri Avrupalı büyük devletler tarafından birçok kez dile getirilmiştir. Avrupa Basını, 1928 İlkbaharında iki ülke arasındaki sorunların yapılacak görüşmeler sayesinde halledileceğini rivayet etmiştir.⁴⁵⁷

Bir süreliğine İtalya-Yugoslavya ilişkilerinin iyiye gideceği yönünde sinyaller görülürken 1928 Mayıs'ının son günlerinde Yugoslavya'nın farklı noktalarında ciddi bir sebep olmaksızın İtalya karşıtı gösteriler yapılmaya başlanmıştır. Yugoslav halkının bir anda gösteriler yapmaya başlaması hem Belgrad'da hem de Roma'da şaşkınlık uyandırdı. Üniversite öğrencileri Belgrad'da sokaklara çıkarak anlaşmazlıkların ancak savaş ile halledilebileceğini bu yüzden İtalya'yla savaş istediklerini söylemişlerdir.⁴⁵⁸ Öğrenciler, İtalya'nın emperyalist siyasetine karşı şiddetli konuşmalar yapmış ve bir İtalya bayrağı yırtmışlardır. Gösterilere müdahale eden emniyet güçleriyle göstericiler arasında sert çatışmalar yaşanırken birçok tutuklama gerçekleştikten sonra güvenlik gerekçesiyle Belgrad Üniversitesi'nde derslere ara verilmiştir.⁴⁵⁹ Sırp Basını bu gösterilerin, İtalyan Faşistlerin 27 Mayıs 1928'de Zadar'da ki Yugoslavya Konsolosluğu'na saldırısı yüzünde gerçekleştiğini iddia etmiştir.⁴⁶⁰ Bu saldırıda Yugoslav konsolos hafif şekilde yaralanmıştı. Öğrenciler tarafından Belgrad'da başlatılan bu gösteriler kısa sürede ülkenin tamamına yayılmıştır.

İtalyan halkı kendileri aleyhine yapılan gösterilere kayıtsız kalmayarak Zadar'da Yugoslavya aleyhinde gösteri düzenlemişlerdir. Aynı tarihlerde Zagreb'de ve Dubrovnik'de de gösteriler gerçekleşmiş, Hırvatlardan oluşan büyük bir kalabalık Hırvat liderler Radiç ile Prinçeviç'in konuşmalarında sonra caddelere dökülerek İtalyan Konsolosluğu'yla İtalyan okuluna doğru yürümeye çalışmışlardır. Özellikle Zagreb'te çıkan çatışmalarda polislerin

⁴⁵⁵ "Mezunen Memleketimize Gelen Siyasi Memurlarımız, Tiran Sefirimiz ve Lahey Maslahatgüzarımız Dün Gittiler", *Cumhuriyet*, 16.06.1346 (1928).

⁴⁵⁶ "Yugoslavya Sefiri'nin Ziyareti", *Cumhuriyet*, 17.06.1346 (1928).

⁴⁵⁷ "Yeni Bir Mülakat mı?", *Cumhuriyet*, 04.03.1346 (1928).

⁴⁵⁸ "Sırbistan'da İtalya Aleyhtarları", *Cumhuriyet*, 28.05.1346 (1928).

⁴⁵⁹ "Yeni Bir Hadise mi Çıkacak? İtalya ve Yugoslavya Arası Fena Açıldı: Her İki Memlekette Büyük ve Kanlı Nümayişler Yapılmaktadır", *Cumhuriyet*, 30.05.1346 (1928).

⁴⁶⁰ "İtalya ve Yugoslavya'da Aleyhterane Nümayişler", *Cumhuriyet*, 29.05.1346 (1928).

kılıçlarını çekerek göstericiler üzerine yürümelerinden dolayı çıkan hengamede 20 öğrenci ağır şekilde yaralanmış, 50 kişi de tutuklanmıştır. Roma yönetimi, Belgrad'daki elçisi General Bodrero'nun aracılığıyla ülkesi aleyhinde çıkan bu gösterilerden dolayı Belgrad yönetimine şiddetli bir protesto notası vermiştir. Notada İtalyan konsolosluklarına gerçekleştirilen saldırılardan dolayı tazminat talep edilmiştir. Yugoslavya'daki gösterilerin giderek artması üzerine İtalya'da da çoğunluğu üniversite öğrencilerinden oluşan yaklaşık bin beş yüz kişi Roma'daki Yugoslavya elçisinin evinin önüne yürümüşlerdir. Emniyet güçlerinin çabaları sonucunda eve girmeleri engellenerek olay çıkmadan dağılmaları sağlanmıştır.⁴⁶¹ Yugoslavya'da 26 Mayıs 1928'de başlayan gösteriler Haziran ayının ilk günlerinde de devam etmiştir. Spalato şehrinde 600 kişi İtalyan Konsolosluğu'nun önünde gösteri yapmış ve İtalyan kurumlarına saldırılar gerçekleştirmişlerdir. Yine Haziran ayında Saraybosna'da düzenlenen gösterilerde birçok kişi tutuklanmış, Belgrad'daki gösterilerde ise 22 kişi ölmüş ve 55 kişi yaralanmıştır. Gösterilerin giderek artmasına rağmen Yugoslavya Meclisi gerçekleştirdiği toplantıda hükümete güvenoyu vermiştir. Göstericilerin İtalya ile imzalanan Nettuno Antlaşması'nın reddini talep etmeleri üzerine Yugoslavya Dışişleri Bakanı Marinkoviç konuyla ilgili yaptığı açıklamada kabinenin bu antlaşmayı kesinlikle onaylayacağını söylemiştir.⁴⁶²

İtalya'nın Yugoslavya'ya verdiği sert notaya Belgrad yönetimi yaklaşık bir hafta sonra cevap vermiştir. Bakan Marinkoviç notayı veren İtalya elçisi General Bodrero'ya gönderdiği mektupta şunları yazmıştır:

“Mayıs’ın 26. ve 27. günlerinde Spalato’da gerçekleşen üzücü olaylardan dolayı Kraliyet Hükümeti çok samimi ve ciddi üzüntülerini İtalya Hükümeti’ne bildirmelerini zatı asilanelerinden rica ederim. Kraliyet Hükümeti bu şehirde gerçekleşen karışıklıkların yayılmasından haberdar olur olmaz gerek bu şehirde gerek diğer bölgelerde de bu gibi olayların tekrarı engel olacak tedbirleri derhal almıştır. Kraliyet hükümeti bu olayın adı geçen şehirde gerçekleşmesi niteliğinin Zara gösterisi hakkında yayılmış olan yanlış haberler üzerine gerçekleştirilen gösterilerin ani bir şekilde önünün alınmış olduğu ve kötü bir duruma dönüşebileceğini yerel memurlar tarafından önceden tahmin edilmemiş olmasından dolayı gerçekleştiği zannedilmektedir. Bu sıralarda hükümet görevlileri bu olayları bastırmak için gerekli olan kuvvetlere sahip bulunmuyordu. Bununla birlikte İçişleri Bakanı yeterli olmayan polis kuvvetlerini arttırmak üzere gereken tedbirleri almıştır. Adı geçen bakan aynı zamanda düzeni korumaya görevli memurları ayarlama meselelerinin takibini zamanında yapmıştır. ...”⁴⁶³

⁴⁶¹ “Yeni Bir Hadise mi Çıkacak? İtalya ve Yugoslavya Arası Fena Açıldı: Her İki Memlekette Büyük ve Kanlı Nümayişler Yapılmaktadır”, *Cumhuriyet*, 30.05.1346 (1928).

⁴⁶² “Muahede’nin Balkanlar’daki Tesiri, Sırp İtalyan Münasebetindeki Gerginlik Biraz Azaldı”, *Cumhuriyet*, 03.06.1346 (1928).

⁴⁶³ “İtalya Yugoslavya İtilafı, Yugoslavya Hükümeti Gerçekleşen Gösterilerden Dolayı İtalya Hükümeti’nden Özür Diledi”, *Cumhuriyet*, 05.06.1346 (1928).

Son yaşanan bu özür hadisesi ile Belgrad'ın Balkanlar'daki siyasi nüfuz savaşında Roma'ya karşı büyük bir taviz daha vermek zorunda kaldığı söylenebilir. Marinkoviç'in özrü İtalya'dan karşılık görmüştür. Lakin Elçi Bodrero özür mektubunun Mussolini tarafından zorunlu memnuniyetle karşılandığını söylemiştir.⁴⁶⁴ İki hükümet arasında gerçekleşen bu yakınlaşma bir süre daha Yugoslavya sokaklarına yansımamış ve üniversite öğrencilerinin gösterileri başta Belgrad olmak üzere birçok şehirde devam etmiştir. Belgrad'da 4 Haziran'da çıkan gösterilerde üniversite öğrencileri masa, sandalye, şişe ve benzeri eşyaları gösterilere müdahale eden atlı polisler fırlatmışlardır. Olaylara son verilememesi üzerine polisler gerçek silah kullanmak zorunda kalmış, olaylarda 60 göstericiyle 16 polisin yaralanması ve birçok kişinin tutuklanması sonrasında göstericiler ancak dağıtılabilmişlerdir. Benzer şekilde Üsküp'te de gösteriler yapılmış, 7 bin kişilik bir topluluk Kral Aleksandr'ın ismini haykırarak milli türküler söylemiş ve İtalya aleyhinde sözler sarf etmişlerdir. İtalyan Konsolosluğu'na yürüdükleri sırada polislerin müdahalesi sonucunda çatışmalar yaşanmıştır.⁴⁶⁵

Ülkede yaklaşık on gündür süren gösteriler sonrasında muhalefet partileri iktidarı suçlayarak hükümetin istifasını talep etmişlerdir. Bununla birlikte bazı muhalefet milletvekilleri de göstericilerin yaralanmalara sebep olan polislerin tespit edilip cezalandırılmalarını istemiş, aksi takdirde meclis toplantılarının yapılmasını engelleyeceklerini açıklamışlardır. Bu durum karşısında Meclis Başkanı meclis görüşmelerini 8 Haziran 1928'e kadar tatil etmiştir.⁴⁶⁶ Görüşmelere tekrar başladıktan sonra çıkan bir kavgada 8 tane milletvekili zorla parlamentodan dışarı çıkartılmıştır. Milletvekilleri dışarı çıkarılırken ise muhalefet partileri milli marş söyleyerek yine hükümetin istifasını talep etmişlerdir.⁴⁶⁷

Yugoslavya'daki İtalya karşıtı gösteriler 1928 Haziran'ının ortalarına doğru son bulmuştur. Yaşanan tüm olaylardan sonra Kral Aleksandr, gösterilerle ilgili basına bir röportaj vermiş ve bu röportajda ülkesinde yaşayan insanların devletlerine ve birbirlerine çok derinden bağlı olduğundan bahsetmiştir.⁴⁶⁸

⁴⁶⁴ "İtalya Sırp İhtilafı", *Cumhuriyet*, 06.06.1346 (1928).

⁴⁶⁵ "İtalya Aleyhinde Yeni Gösteriler", *Cumhuriyet*, 07.06.1346 (1928).

⁴⁶⁶ "İtalya Yugoslavya İtilafı, Yugoslavya Hükümeti Gerçekleşen Gösterilerden Dolayı İtalya Hükümeti'nden Özür Diledi", *Cumhuriyet*, 05.06.1346 (1928).

⁴⁶⁷ "Yugoslavya Parlamentosunda", *Cumhuriyet*, 11.06.1346 (1928).

⁴⁶⁸ "Sırp Kralı'nın Açıklamaları", *Cumhuriyet*, 20.06.1347 (1928).

3.5. Hırvat Sorunu

Yugoslavya'daki İtalya karşıtı gösteriler 1928 Mayıs'ının sonlarında bir anda ortaya çıkmış ve Haziran ayının ortalarında da yine başladığı gibi bir anda bitmiştir. Gösteriler tüm ülke geneline yayıldığı sırada dahi Yugoslavya Meclisi'nde bir birlik sağlanamamış, muhalefet partileri gösterileri iktidara karşı kullanmıştır. Meclisin birlik içinde olamaması Roma yönetimine karşı Belgrad'ın elini zayıflatmış ve Yugoslavya, ülkesinde yaşanan olaylardan ötürü İtalya'dan resmen özür dilemek zorunda kalmıştır.

Gösterilerin son bulmasının hemen ardından Kral Aleksandr'ın tüm Yugoslav halkını kucaklayıcı bir konuşma yapması ise olayların tamamen sona erdirildiğini düşündürmüştür. Ancak kralın açıklamalarından sadece birkaç gün sonra 21 Haziran 1928'de yapılan meclis oturumu sırasında bir milletvekilinin tabancayla ateş açması Yugoslavya'yı daha büyük bir sorunla karşı karşıya bırakmıştır. Açılan ateş sonucunda Hırvat Çiftçi Partisi'nden 2 milletvekili ölmüş, 4 milletvekili ise yaralanmıştır. Karadağlı bir milletvekili olan Raçiç ismindeki katil ise olay gününün akşamı Yugoslavya İçişleri Bakanlığı'na giderek teslim olmuştur.⁴⁶⁹

Hırvat milletvekillerinin öldürülmesi birçok Hırvat şehirde gösteriler yapılmasına yol açmıştır. Hırvatlar evlerine siyah bayraklar asarak özerklik istediklerini söylemişlerdir. Zagreb'te şiddetli gösteriler yapılmış, halk ile emniyet güçleri arasında silahlı çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalarda 4 kişi ölmüş, 60 kişi yaralanmış ve 160 kişi tutuklanmıştır.⁴⁷⁰ İki milletvekilinin cenazesini taşıyan treni, istasyonda yaklaşık 20 bin kişi karşılamış, cenazelerine ise 50 binden fazla kişi katılmıştır.⁴⁷¹ Hırvatlar özerklik dışında hükümetin istifa etmesini ve isteklerini dikkate alacak yeni bir kabine kurulmasını da talep etmişlerdir.⁴⁷² Yugoslavya'da birbiri ardına siyasi nitelikte gösterilerin yapılması bu gösterilerin doğal şekilde çıkmadığı yönündeki şüpheleri arttırmıştır.

1928 Temmuz'unun ilk günlerinde Dışişleri Bakanı Marinkoviç'in çabalarıyla mevcut hükümet baskılara bir süre dayanmış fakat aynı ayın birinci haftası bitmeden Vokiçević Hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır.⁴⁷³ Hükümetin istifası beklenen yatışmayı sağlamamış tam aksine yeni hükümetin kısa sürede kurulamaması sebebiyle Hırvatların gösterileri daha da şiddetlenmiştir.

⁴⁶⁹ "Sırp Meclisi'nde Kanlı Bir Vaka! Bir Mebus Tabanca ile Çiftçi Fırkasından İki Kişiyi Öldürdü, Dört Kişiyi Yaraladı", *Cumhuriyet*, 22.06.1347 (1928).

⁴⁷⁰ "Hırvatistan Alt Üst Oluyor, Zagreb'te Kanlı Gösteriler Olmuş ve Halk Güvenlik Görevlilerine Ateş Açmıştır", *Cumhuriyet*, 24.06.1347 (1928).

⁴⁷¹ "Sırp Meclisi'ndeki Olay Etrafında", *Cumhuriyet*, 25.06.1347 (1928).

⁴⁷² "Sırbistan'da Durum Sırp Kabinesi'nin İstifası Bekleniyor", *Cumhuriyet*, 28.06.1347 (1928).

⁴⁷³ "Sırp Kabinesi'nin İstifası", *Cumhuriyet*, 06.07.1347 (1927).

Hırvat milletvekillerinin Ağustos ayında Zagreb'te toplanmaları Belgrad tarafından ayrılıkçı bir eylem olarak yorumlanmıştır.⁴⁷⁴ Hırvat Çiftçi Partisi'nin lideri olan Stjepan Radiç meclisteki saldırıda yaralanan milletvekillerinden birisiydi. Radiç'in yaşam mücadelesi yaklaşık bir buçuk ay sürmüştür. Onun ölmesi Hırvat sorununun daha da büyümesine neden olmuştur.⁴⁷⁵ Hırvat Çiftçi Partisi'nin yeni lideri Priçoviç, Viyana gazetelerinden birine verdiği röportajda Hırvatların tam bir sakinlik içinde kalıp Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü korunmalarının Radiç'in ölmeden önceki son dileği olduğunu söylemiştir. Ayrıca kendisinin de Radiç gibi Hırvatlar için bağımsızlık istemediğini, tek isteklerinin tarafsız bir hükümet ve adil seçimler olduğunu açıklamıştır. Radiç'in cenazesine yaklaşık 200 bin kişinin katıldığı tahmin edilmektedir.⁴⁷⁶

Her ne kadar Radiç'in son dileğinin Yugoslavya'da huzurun sağlanması olduğu açıklansa da Hırvatlar bu dileğe sadece birkaç gün uymuşlardır. 17 Ağustos 1928'den itibaren Hırvat şehirlerinde tekrardan gösteriler yapılmaya başlanmıştır. Şimline'de, İtalyan konsolosunun o sırada içinde bulunduğu kafeye saldırı gerçekleştirilmiştir. Polisin olaya müdahalesi sonucunda konsolos yara almadan olay sonlandırılmıştır. Ancak Roma yönetimi konsolosunun saldırıya uğramasından dolayı protesto notası vererek resmi özür talep etmiştir.⁴⁷⁷ Hemen ertesi gün Sibenik'de de gösteriler düzenlenmiş ve çıkan arbedelerde birçok kişi yaralanırken birçok kişi de gözaltına alınmıştır.⁴⁷⁸ Roma yönetimi ilk protesto notasının üzerinden daha bir gün geçmemişken Dalmaçya şehirlerinde İtalyanlara karşı gösterilerin devam etmesi nedeniyle Belgrad'a ikinci bir nota daha vermiştir. Belgrad bu iki notaya verdiği cevap ile İtalya'nın haklılığını kabul ederek gösterilerin yoğun olarak yaşandığı bir şehrin valisinin İtalyan Konsolosluğu'ndan özür dilemesini sağlamıştır. Ayrıca valilik memurlarından bazıları da görevden alınmıştır.⁴⁷⁹

Yugoslavya'nın Balkanlardaki İtalyan üstünlüğünü kabul ettiğinin en büyük kanıtı ise 13 Ağustos 1928'de Nettuno Antlaşması'nın Yugoslav Meclisi'nde onaylanması olmuştur. Bu antlaşmayla İtalya Krallığı vatandaşlarının Dalmaçya kıyılarına göç etmelerinin önü açılmıştır. Nettuno Antlaşması yaklaşık üç senedir Hırvat milletvekillerinin engellemeleri nedeniyle meclisten onay alamamaktaydı. Ancak Radiç'in ölümü sonrası Hırvat milletvekillerinin Yugoslavya Meclisi'ne gelmeyi bırakmalarından dolayı Anton Korosec liderliğinde kurulan yeni hükümet, yapılan ilk oylamada antlaşmanın meclisten onay almasını

⁴⁷⁴ "Yugoslavya Krallığı'nın Dağılmasına Doğru", *Cumhuriyet*, 04.08.1347 (1928).

⁴⁷⁵ "Yugoslavya'yı Karıştırması Muhtemel Bir Ölüm!", *Cumhuriyet*, 10.08.1347 (1928).

⁴⁷⁶ "Radiç'in Muazzam ve Gösterişli Cenaze Töreni Yapıldı", *Cumhuriyet*, 14.08.1347 (1928).

⁴⁷⁷ "İtalya Sırp Münasebetleri, Sırbistan'da İtalya Aleyhinde Gösteriler", *Cumhuriyet*, 18.08.1347 (1928).

⁴⁷⁸ "İtalya Mahallesinde Nümayişler", *Cumhuriyet*, 19.08.1347 (1928).

⁴⁷⁹ "Sırlar İtaat Ettiler Belgrad Hükümeti İtalyan Görüşünü Kabul Etti", *Cumhuriyet*, 24.08.1347 (1928).

sağlamıştır.⁴⁸⁰ Hırvat milletvekilleri ise kendilerinin yokluğundan yararlanılarak onaylanan Nettuno Antlaşması'na itiraz etmişlerdir. Ağustos ayında Berlin'de yapılan Uluslararası Meclis Kongresi'nde hali hazırdaki Hırvat Partisi lideri Maçek, Hırvat milletvekillerinin antlaşmanın onaylandığı sırada mecliste olmamaları sebebiyle Yugoslavya'nın tüm bölgelerinin mecliste temsil edilmediğini ve bu yüzden alınan kararların geçersiz olduğunu söylemiştir. Belgrad yönetimi bu itiraza karşılık Eylül ayında Hırvat liderler hakkında vatan hainliği soruşturması kararı almıştır.⁴⁸¹

Hırvatların gösterileri Eylül ayı başlarında son bulmuştur. Ancak Hırvatlar yine uzun süre sakin kalmamışlar ve Kasım ayının ortalarında Rapallo Antlaşması'nın⁴⁸² yıldönümü sebebiyle tekrardan özerklik için gösteriler düzenlemeye başlamışlardır.⁴⁸³ 2 Aralık 1928'de Hırvatistan'ın Yugoslavya'ya ilhakının yıldönümü olması nedeniyle Zagreb'te siyah bayraklar açılarak Sırp esaretine karşı gösteriler yapılmıştır. Emniyet güçlerinin göstericilere müdahaleleri sonucunda ölenler ve yaralananlar olmuştur.⁴⁸⁴ Zagreb'teki olaylardan ötürü Belgrad yönetimi bölgenin valisini değiştirerek yerine Miralay Maksimo'yu tayin etmiş, lakin Vilayet İdaresi Meclisi bu değişimi kabul etmemiştir.⁴⁸⁵ 1928 yılının son günlerinde Hırvatların kendilerine ait bir ordu kurmak istedikleriyle ilgili söylentiler yayılmaya başlamıştır.⁴⁸⁶

Hırvat gösterilerinin olduğu vakitlerde Yugoslavya, komşusu olan ülkeler ile de iyi ilişkilere sahip değildi. 1928 Temmuz'unun ortalarında Tiran'daki Yugoslavya elçisine suikast düzenlendiğiyle ilgili haberler yapılmıştır. Daha sonrasında konuyla alakalı başka haberler olmamasına rağmen elçinin öldürülmüş olabileceği söylentisi o sıralarda Belgrad'da devam etmekte olan gösterilerin daha da büyümesine neden olmuştur.⁴⁸⁷ Yugoslavya'nın İtalya ile olan ilişkisi yaz boyunca ani değişimler göstermiştir. Temmuz sonunda süresi bitmiş olan İtalya-Yugoslavya Dostluk Antlaşması yenilenmiştir.⁴⁸⁸ Fakat Ağustos ayında Hırvat milletvekillerinin Zagreb'te toplanması ve Hırvat lider Radiç'in de ölümü yüzünden, Roma yönetimi güvenlik kaygısıyla Yugoslavya sınırına asker yığmaya başlamıştır.⁴⁸⁹ Hırvatların bağımsızlık istekleri üzerine bir de İtalya'nın sınıra asker yığması sebebiyle Yugoslavya Meclisi'nde şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalar sırasında bazı milletvekillerinin

⁴⁸⁰ "Yugoslavya ve İtalya", *Cumhuriyet*, 23.08.1347 (1928).

⁴⁸¹ "Arnavutluk'ta Krallık!", *Cumhuriyet*, 02.09.1347 (1928).

⁴⁸² 1920 Kasım'ında İtalya ile Yugoslavya arasında imzalanan bu antlaşma ile Fiume'ye serbest şehir olarak bağımsızlık statüsü verilmişti. Bkz. Çelikçi ve Kakışım, 2013: 91.

⁴⁸³ "Belgrad'da İtalya Aleyhinde Gösteriler", *Cumhuriyet*, 14.11.1347 (1928).

⁴⁸⁴ "Zagreb'te Kanlı Olaylar Oldu", *Cumhuriyet*, 03.12.1347 (1928).

⁴⁸⁵ "Zagreb'te Durum", *Cumhuriyet*, 13.12.1347 (1928).

⁴⁸⁶ "Sırp Hırvat Gerginliği", *Cumhuriyet*, 19.12.1347 (1928).

⁴⁸⁷ "Tiran'da Bir Cinayet mi?", *Cumhuriyet*, 12.07.1347 (1928).

⁴⁸⁸ "Sırp İtalya Muahedesi", *Cumhuriyet*, 31.07.1347 (1928).

⁴⁸⁹ "İtalyanlar Sırp Sınırına Asker mi Yığıyorlar?", *Cumhuriyet*, 12.08.1347 (1928).

İtalya lehinde açıklamalar yapması İtalya'nın Balkanlardaki siyasi nüfuzuyla birlikte Yugoslavya Meclisi'ndeki nüfuzunu da arttırdığını göstermektedir.

Belgrad yönetimi Hırvat sorununun bastırılmasının ardından 1928 Sonbaharında tekrardan dış siyasete ağırlık vermiştir. Yugoslavya'nın bu çalışmaları kısa süre sonra Yunanistan ile bir dostluk ve saldırmazlık antlaşması için görüşmelere başlanmasını sağlamıştır.⁴⁹⁰ İtalya da uzun süredir Yunanistan'la benzer nitelikte bir antlaşma yapmak için görüşmeler yürütmekteydi. Bu görüşmeler neticesinde 24 Eylül 1928 tarihinde İtalya-Yunanistan Saldırmazlık, Hakem ve Dostluk Antlaşması, Venizelos ile Mussolini tarafından Roma'da imzalanmıştır.⁴⁹¹

3.6. Arnavutluk'ta Krallığın İlanı (1 Eylül 1928)

Ahmet Zogu, 21 Ocak 1925'te Arnavutluk'ta cumhuriyeti ilan etmiş ve kendisinin de cumhurbaşkanı olarak seçilmesini sağlamıştı. Ancak cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra Zogu'nun kendisini kral ilan etmek istediğine dair Avrupa Basınında haberler yapılmıştır. Krallık haberlerinin yapıldığı ilk vakitlerde Arnavutluk'un üzerinde belirgin bir İtalyan nüfuzu bulunmamaktaydı. Bu sebeple Zogu'nun kral olmak için Yugoslavya'nın desteğini kullanacağı ve Sırp prenseslerden birisiyle evleneceği iddia edilmiştir. Bu haberler Arnavutluk'un siyasi makamlarından yapılan açıklamalar devamlı olarak yalanlanmıştır.⁴⁹²

Tiran Antlaşması sonrasında hem İtalya'nın Arnavutluk'taki nüfuzu hem de Ahmet Zogu'nun ülkedeki gücü artmıştı. Zogu'nun gücü arttıkça ülkede kendisine muhalif olanların sayısı da gün geçtikçe azalmıştır. Bu süreç boyunca Avrupa Basını Zogu'nun kral olmak istediğiyle ilgili haberler yapmaya devam etmiş ve bu isteğinin İtalya tarafından da desteklediğini iddia etmiştir.⁴⁹³ Hatta dönemin önde gelen Türk gazetelerinden *Matin* gazetesi, Atina'dan aldığı bilgilere dayanarak Zogu'nun 28 Kasım 1927'de kendisini Arnavutluk Kralı ilan edeceğini yazmıştır.⁴⁹⁴ Zogu'nun kral olmak istediğiyle ilgili haberler Arnavutluk tarafından sürekli yalanlansa da⁴⁹⁵ 1927 yılının son günlerinde Arnavutluk Meclisi'nin Zogu'ya milli kurtarıcı unvanı vermesiyle akıllardaki şüphelerin artmasına neden olmuştur.⁴⁹⁶

⁴⁹⁰ “Yunan Sırp Görüşmeleri Başladı”, *Cumhuriyet*, 09.09.1347 (1928).

⁴⁹¹ “Yunan Baş Vekili Roma'da”, *Cumhuriyet*, 24.09.1347 (1928).

⁴⁹² “Arnavutluk İtalya'nın Himayesi Altına mı Giriyor?”, *Cumhuriyet*, 04.12.1345 (1926).

⁴⁹³ “Zogu Kral Oluyor, İtalya Hükümetinin Muvafakatını İstihsal Edilmiş”, *Cumhuriyet*, 18.05.1347 (1927).

⁴⁹⁴ “Arnavutluk ve Kraliyet Ahmed Zogu Mussolini'nin Tavsiyesiyle Kendisini Kral İlan Etmek Niyetindedir”, *Cumhuriyet*, 25.11.1346 (1927).

⁴⁹⁵ “Zogu Kral Olmak İstiyor”, *Cumhuriyet*, 12.02.1346 (1928).

⁴⁹⁶ “Ahmed Zogu, Milli Halaskar”, *Cumhuriyet*, 15.12.1346 (1927).

Tüm bu krallık haberleri devam ederken Zogu'ya suikast planlayan bir grup muhalifin 1928 Haziran'ında yakalanması krallığın ilanına giden yolda bir bahane olmuştur.⁴⁹⁷ Suikast planının lideri Priştineli Hasan başta olmak üzere Niko Abaciyef, Teodor Volkanof ve Arap İbrahim çok hızlı bir yargılanmadan sonra idam edilmişlerdir.⁴⁹⁸ Suikast haberinin duyulmasının ardından Arnavutluk genelinde Cumhurbaşkanı Zogu'ya destek için gösteriler düzenlenmiştir. Suikastın arkasında büyük bir gücün olup olmadığı bilinmemekle birlikte kesin olan şey ise bu suikast haberinin halk tarafından Zogu'ya verilen desteği arttırdığıdır.

Cumhuriyet Gazetesi, Arnavutluk'ta krallığın ilan edileceğiyle ilgili söylentiler artmaya başladıktan sonra 1928 Ağustos'unda Arnavutluk Jandarma Genel Komutanı Kasım Bey'le konuyla alakalı bir röportaj yapmıştır. Kasım Bey, o sırada Türk Jandarmasını incelemek amacıyla Türkiye'de bulunmaktaydı. Verdiği röportajda şunları söylemiştir:

Arnavutluk'ta güvenlik mükemmeldir. Suikastlar ve cinayetler gerçekleştiğine dair gelen haberler ya abartılı ya da yalandır. Sadece bir suikast gerçekleşmiştir. Ve buna dahil olanlar yakalanmışlardır. Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu aleyhinde bariz bir muhalefet yoktur. Arnavutluk'ta bir hükümdarlık kurulmasına ihtimal vermiyorum. Cumhurbaşkanlığı seçimi bizde 7 senede bir gerçekleştiriliyor. Arnavutluk'ta kan davası kalmamıştır. Eğitim günden güne gelişiyor. 700 okula ve 35.000 öğrenciye sahibiz. Arnavutluk'un nüfusu 900.000 kadardır. Kadınlık günden güne gelişmektedir. Bütçemiz 29 milyon altın Marka tekabül etmektedir. Türkiye ile ilişkilerimiz fevkalade mükemmel ve dostanedir.⁴⁹⁹

Kasım Bey bu röportajdan kısa bir süre sonra verdiği beyanatta Arnavutluk askerlerinin İtalyan subaylar tarafından eğitildiğini itiraf etmiş⁵⁰⁰ ve Türkiye'deki incelemelerini bitirip ülkesine döner dönmez tutuklanmıştır. Tutuklanma sebebi ise açıklanmamıştır.⁵⁰¹

16 Ağustos 1928 tarihinde Arnavutluk'ta genel seçimler tamamlanmış ve tüm şehirlerde Zogu'nun partisi birinci gelmiştir.⁵⁰² 20 Ağustos'tan itibaren halk tarafından Zogu'nun kral olması amacıyla gösteriler yapılmaya başlanmıştır. Tiran'da toplanan kalabalık bir kitle, ülkeye hizmetleri sebebiyle teşekkür olarak krallık tacının Ahmet Zogu'ya verilmesini istemiştir.⁵⁰³ Gösterilerin beş gün boyunca devam etmesinin sonucunda Cumhurbaşkanı Zogu kral unvanını monarşi olacak şekilde gayri resmi olarak kabul etmiştir.⁵⁰⁴ Aynı gün ise Arnavutluk Adalet Bakanı, Zogu'nun adına milletvekillerine bir konuşma yaparak gösterdikleri başarılı hizmetleri dolayısıyla onları tebrik etmiştir. 30

⁴⁹⁷ “Zogu Bey'e Bir Suikast Teşebbüsü”, *Cumhuriyet*, 28.06.1347 (1928).

⁴⁹⁸ “Arnavutluk'ta İdama Mahkum Olanlar”, *Cumhuriyet*, 02.07.1347 (1928).

⁴⁹⁹ “Arnavutluk'ta Yenilik Jandarmamız Hakkında İnceleme Yapan Kasım Bey Arnavutluk'un Durumunu Anlatıyor”, *Cumhuriyet*, 10.08.1347 (1928).

⁵⁰⁰ “Kasım Bey'in Beyanati”, *Cumhuriyet*, 16.08.1347 (1928).

⁵⁰¹ “Arnavutluk Jandarma Kumandanı Tutuklanmış !”, *Cumhuriyet*, 19.10.1347 (1928).

⁵⁰² “Arnavutluk'ta Seçim Bitti”, *Cumhuriyet*, 20.08.1347 (1928).

⁵⁰³ “Ahmed Zogu Bey'in Kral Olması İçin Mitingler”, *Cumhuriyet*, 22.08.1347 (1928).

⁵⁰⁴ “Arnavutluk'ta Kraliyet, Ahmed Zogu Bey Krallık Tacını Kabul Etti!”, *Cumhuriyet*, 27.08.1347 (1928).

Ağustos 1928’de ise Arnavutluk Meclisi’nde yapılan oylamayla rejim değişikliği kanunu kabul edilmiştir. Meclis’in yayımladığı beyannamede krallığın Arnavutluk’un manevi kuvvetini arttıracığı açıklanmıştır.⁵⁰⁵ Arnavutluk Meclisi’nde bulunan Encümen-i Mahsus, rejim şeklinin değişikliğiyle ilgili raporunu Ağustos ayının son günlerinde tamamlamış ve raporda rejim değişikliğini tavsiye etmiştir.⁵⁰⁶ Meclis-i Heyet-i Umumiye, encümenin raporunu inceleyip onaylayarak 1 Eylül 1928 tarihinde⁵⁰⁷ Ahmet Zogu’yu, Arnavutların Kralı Zog I adıyla resmen kral ilan etmiştir.⁵⁰⁸ Zogu kendisine Arnavut tacını takdim eden delege heyetine, milletin arzu ve iradesinin gösterilmiş olduğu bu armağanı kabul ettiğini söyleyerek resmen kral olmuştur.⁵⁰⁹

Eylül ayının başlarından itibaren Arnavutluk içindeki ve dışındaki cumhuriyet taraftarlarından Zogu’ya karşı tehditler gelmeye başlamıştır. Bu tehditlerde genel olarak Arnavutluk’ta krallığın ilanının tüm Balkanlar’a yönelik bir hakaret olduğu dile getirilmiştir.⁵¹⁰ Aynı ay içinde Arnavutluk kabinesinin istifa etmesi krallığın uzun süre dayanamayıp bir ihtilal ile son bulacağı düşüncesini doğurmuştur. Yeni kabine 12 Eylül 1928’de meclisten oy birliğiyle güvenoyu alarak⁵¹¹ göreve başlamıştır.⁵¹² Eylül ayının sonlarında ise Kral Zog tarafından tahta geçişi dolayısıyla sadece siyasi suçluları kapsayan genel af ilan edilmiştir.⁵¹³ Kral Zog’un bu af ile ülkede kendisine muhalif olanlardan en azından bir kısmını tarafına çekmeye çalıştığı söylenebilir.

Zog, kral olarak ilk hedeflerinden birisinin Arnavutluk Teşkilatı Esasiesi’nde önemli değişiklikler yapmak olduğunu açıklamıştır. Planlarına göre hali hazırda 57 üyesi olan Meclis-i Mebusan ve 18 üyesi olan Meclis-i Ayan tarafından seçilecek bir Milli Meclis kurulacaktır. Ayrıca Arnavutluk arazisinin dönüştürülemez olduğu ve bağımsızlığı resmen ilan edilecektir. Arnavutluk idari olarak dokuz vilayete bölünecek ve başkent Tiran ise onuncu vilayet olarak ayrı şekilde yönetilecektir. Her vilayet bir belediye meclisi tarafından idare edilecek, bu meclisin lideri ise hayat boyu şartıyla seçilecektir. Kral Zog yerini sağlamlaştırmak amacıyla Aralık ayının başlarında yeğeni Prens Esat’ı veliaht olarak tayin

⁵⁰⁵ Özcan, 2011: 201.

⁵⁰⁶ “Arnavutluk’ta Krallık!”, *Cumhuriyet*, 02.09.1347 (1928).

⁵⁰⁷ Özcan, 2018: 346; Anzerlioğlu, 2007: 215; Doko, 2020: 20.

⁵⁰⁸ Özcan, 2012: 382; Anzerlioğlu, 2007: 216; Doko, 2020: 20.

⁵⁰⁹ “Bütün Dünya Cumhuriyet’e Doğru Giderken, Ahmed Zogu Bey Nihayet Kral İlan Edildi ”, *Cumhuriyet*, 03.09.1347 (1928); Bulut, 2007, 104.

⁵¹⁰ “Zavallı Arnavut Milleti! Ahmed Zogu’nun Krallığı Bir İhtilal Doğuracak mı?”, *Cumhuriyet*, 04.09.1347 (1928).

⁵¹¹ “Arnavutluk’ta Durum, Arnavut Krallığını Şimdiye Kadar Yalnız 3 Hükümet Onayladı”, *Cumhuriyet*, 12.09.1347 (1928).

⁵¹² “Yeni Arnavut Kabinesi”, *Cumhuriyet*, 11.09.1347 (1928).

⁵¹³ “Arnavutluk’ta Genel Af”, *Cumhuriyet*, 26.09.1347 (1928).

etmiştir.⁵¹⁴ Aynı vakitlerde Kral Zog'un ülke içindeki gücünün ne kadar kuvvetli olduğunu kanıtlayan bir de olay gerçekleşmiştir. Zog'un kayın biraderi olan Prag elçisi Sena Bey'i suikast ile öldüren Bebi isimli Arnavut, suikastın devam etmekte olan bir mahkeme oturumunda silahla öldürülmüştür.⁵¹⁵

3.7. Arnavutluk'taki Rejim Değişikliğine Tepkiler

Rejim değişikliğine yönelik ilk tepki, merkezi Viyana'da olan Arnavutluk Komitesi'nden gelmiştir. Komitenin lideri olan Arnavutluk'un eski Başbakanı Fan Noli, krallığın ilanını Cemiyet-i Akvam nezdinde protesto ederek bu rejim değişikliğinin Balkanlar'daki barışı ve huzuru tehdit etmekte olduğunu söylemiştir.⁵¹⁶ Arnavutluk Komitesi 1928 Eylül'ünde yaptığı başka bir açıklamasında Kral Zog'un Mussolini'nin elinde bir kukla olduğunu, İtalyanların Arnavutluk'tan aldıkları emlak ve araziler sayesinde ülkeyi sömürge haline getirmek istediklerini iddia etmiştir.⁵¹⁷ Merkezi Paris'te olan Arnavutluk Gençler Birliği de 7 Eylül 1928 tarihinde Kral Zog ve krallık rejimine karşı sert açıklamalar yapmıştır. Açıklamalarında Kral Zog'un iktidar mevkiinde tutunabilmek için İtalya, İngiltere, Yugoslavya ve Yunanistan'a Arnavutluk'un çıkarları açısından ciddi zararlara neden olan birçok müsaadelerde bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca ülke içinde uyguladığı despotluk yüzünden binlerce Arnavut vatandaşının ülkeden kaçmaya mecbur kaldıkları ifade edilmiştir. Bununla birlikte kralın, unvanını koruyabilmek için bundan sonra takip edeceği siyasetle sadece Arnavutluk'un güvenlik ve huzuru için uğursuz olmakla kalmayacağını, en sonunda büyük bir savaşa da sebebiyet vereceğini dile getirmişlerdir. Bu gidişatın engellenmesi içinse Cemiyet-i Akvam'la birlik dahilinde özgürlüğe ve adalete inanmış olan bütün insanlığı yeni kral aleyhinde harekete davet etmişlerdir.⁵¹⁸ Romanya'da yaşayan Arnavutlar da Zog'un Arnavutların Kralı olmasını Cemiyet-i Akvam nezdinde protesto etmişlerdir.⁵¹⁹ Merkezi Viyana'da olan Arnavut Vatanseverleri cemiyeti, Arnavutluk'taki krallığı Ekim ortalarında Cemiyet-i Akvam ile büyük devletler nezdinde protesto etmiştir. Ayrıca protestosunda bazı iddialarda da bulunmuştur. Bu iddialara göre Tiran Antlaşması gizli maddeler içermekteydi ve bu gizli maddeler karşılığında Roma yönetimi, Ahmet Zogu'ya kral olması için destek vermişti. Arnavut Vatanseverleri'ne göre Tiran Antlaşması'ndaki gizli maddeler şunlardı:

⁵¹⁴ "Arnavutluk Velihtı, Zogu'nun Yeğeni Prens Esat Veliht Oldu", *Cumhuriyet*, 07.12.1347 (1928).

⁵¹⁵ "Arnavutluk Kralı'nın Kaynını Öldüreni Mahkemede Vurdular", *Cumhuriyet*, 02.12.1347 (1928).

⁵¹⁶ "Arnavutluk'ta Kraliyet, Ahmed Zogu Bey Krallık Tacını Kabul Etti!", *Cumhuriyet*, 27.08.1347 (1928).

⁵¹⁷ "Arnavutluk'ta Kraliyet, Büyük Nümayişler ile Ahmed Zogu Kral İlan Edildi", *Cumhuriyet*, 28.08.1347 (1928).

⁵¹⁸ "Zogu'nun Krallığı, Merkezi Paris'te Bulunan Arnavutluk Gençler Birliği Bir Açıklama Yayınladı", *Cumhuriyet*, 15.09.1347 (1928).

⁵¹⁹ "Zogu'nun Krallığı'nı Protesto", *Cumhuriyet*, 06.10.1347 (1928).

I- Tiran Hükümeti'ne ait geniş arazilerin müstemleke tesisi amacıyla İtalya'ya satılması

II- Tiran Hükümeti'ne ait başlıca gelir gider kaynaklarını tüketmek amacıyla gümrük birliği kurmak ve bu şekilde Arnavutluk'u mali esaret altına almak

III- Arnavutluk'ta jandarma teşkilatını kurmakta olan İngiliz subayların ülkelerine dönmesini sağlamak⁵²⁰

Krallığın ilanına karşı devlet seviyesinde ilk tepkiyi ise Yugoslavya vermiş ve Cemiyet-i Akvam'a müracaat ederek Zogu'nun Arnavutların Kralı unvanını almasını protesto etmiştir. Protestosunda Arnavutların Kralı yerine Arnavutluk Kralı unvanını almasını kabul edebileceğini bildirmiştir.⁵²¹ Yugoslavya'nın talep ettiği bu değişikliğin gerçekleşmemesi üzerine krallığın resmen ilanından birkaç gün sonra Belgrad yönetimi bu sefer de Tiran'daki elçisi vasıtasıyla Zogu'nun Arnavutların Kralı unvanını almasını tekrardan protesto etmiştir.⁵²² Eylül ayının ortalarına doğru Yugoslavya'nın Tiran'daki elçisi birçok görüşme yaparak bu rejim değişikliğinin kendi ülkesinin de lehine olması için çalışmıştır. Belgrad yönetimi kısa bir süre sonra Arnavutluk'taki rejim değişikliğini tanımış ve böylece Arnavutluk'un daha da çok İtalya'ya bağlanmasına engel olmak istemiştir.⁵²³ Yugoslavya tarafından atılan bu adım bir nevi işe yaramış ve Kral Zog, Arnavutların Kralı unvanından vazgeçmese de yeni hükümet programında Yugoslavya'ya karşı olumsuz bir yol izlenmeyeceği açıklanmıştır.⁵²⁴

1928 Ekim'inin ilk haftasında Kral Zog'a karşı bir suikast daha düzenlenmiştir, bu suikast kraliyet karşıtlarının ciddiyetinin anlaşılmasını sağlamıştır. Başarısız suikast sonrasında Arnavutluk'ta sıkıyönetim ilan edilmiş ve düzenleyicisi olan 11 kişi mahkemeye sevk edilmişlerdir. Kısa süren bir yargılanmadan sonra tüm sanıklar suçlu bulunarak idama mahkum edilmişler ve cezaları hemen uygulanmıştır.⁵²⁵ Suikastçıların hızlı bir şekilde yargılanıp cezalarının da anında gerçekleştirilmesi Kral Zog tarafından muhaliflerine yönelik bir gözdağı olarak algılanmıştır.

Belgrad'dan gelen telgraf haberlerine göre Arnavutluk'ta krallığın ilanına Londra yönetimi de kayıtsız kalmamıştır. İngiltere bu değişimin Arnavutluk'un komşuları olan

⁵²⁰ "Arnavutluk Vatanperverleri Krallık Aleyhinde!", *Cumhuriyet*, 16.10.1347 (1928).

⁵²¹ "Bütün Dünya Cumhuriyet'e Doğru Giderken, Ahmed Zogu Bey Nihayet Kral İlan Edildi ", *Cumhuriyet*, 03.09.1347 (1928).

⁵²² "Yugoslavya Protesto Ediyor", *Cumhuriyet*, 06.09.1347 (1928).

⁵²³ Özcan, 2011: 201.

⁵²⁴ "Arnavutluk'ta Vaziyet", *Cumhuriyet*, 12.09.1347 (1928).

⁵²⁵ "Arnavutluk Kralına Suikast", *Cumhuriyet*, 07.10.1347 (1928).

Yunanistan ile Sırbistan tarafından onaylanmasına kadar geciktirilmesini talep edeceği iddia edilmiştir.⁵²⁶

Arnavutluk'taki rejim değişikliğini tanıyan ilk devlet İtalya olmuştur.⁵²⁷ Zogu'nun resmen tacı kabul etmesinden hemen sonra Arnavutluk Dışişleri Bakanı, İtalya'nın Tiran elçisine gönderdiği bir notada Arnavutluk'ta krallığın nasıl ve niçin ilan edildiğini bildirip iki ülke arasındaki dostluk ile samimiyetten bahsetmiştir. Ayrıca aralarındaki ittifak ile Balkan meselelerini yorumlamaya devam edeceklerini de açıklamıştır. Nota sonrasında Kral Zog ile İtalya Kralı Vittorio ve Mussolini arasında samimi telgraflaşmalar olmuştur.⁵²⁸ Kral Zog, Mussolini'ye gönderdiği bir telgrafında saltanatı boyunca İtalya ile Arnavutluk ilişkilerinin kendisinin en önemli önceliği olacağını ve iki ülkenin ortak çalışması konusunda kendisinin desteğine dayanmış olduğunu söylemiştir. Mussolini ise bu telgrafa karşılık olarak, hakkında gösterilen övgüye teşekkür etmiş, İtalya'nın gelecekte de Arnavutluk'la ilgili dostluk siyasetini takip edeceğini açıklamıştır.⁵²⁹ İtalya Kralı'nın da Zog ile telgraflaşması Zog'un artık kral olmasından dolayı ona gösterilen saygının bir işareti olarak görülebilir.

Kral Zog Eylül ayının ilk haftasında meclis müesseseleri huzurunda kral yeminini etmiştir. Yeminin ardından hemen İtalya elçisi ve elçilik görevlilerini kabul buyurmuştur. Elçi, krala tebriklerine ilettikten sonra bir konuşma gerçekleştirerek Kral Zog'a İtalyan milletinin samimi tebriklerini iletmiştir. Konuşmasının devamında ise İtalyan ile Arnavut milletleri arasında mevcut tarihi dostluktan bahsetmiştir. Kral Zog buna karşılık Arnavut milletine karşı gösterdikleri yakınlıktan dolayı İtalya Kralı'na ve Mussolini'ye teşekkür etmiştir. Bununla birlikte İtalya ile Arnavutluk arasındaki mevcut dostane ilişkilerin gelecekte daha da gelişmesi konusundaki teminatının Roma yönetimine iletilmesini rica etmiştir. Kral Zog sözlerinin devamında İtalya ile Arnavutluk arasındaki mevcut ittifak antlaşmasının süresi bittikten sonra da aynı şekilde kalacağını ve ebedi olacağını söylemiştir.⁵³⁰

Arnavutluk'taki yeni rejim İtalya'dan sonra Yunanistan ve Macaristan tarafından da tanınmıştır.⁵³¹ Eylül ayının ortalarına doğru Amerika Birleşik Devletleri de Tiran'daki elçisi aracılığıyla krallık rejimini resmen tanımıştır.⁵³² Reuters haber ajansı İngiltere'nin Tiran'daki elçisinin Arnavutluk Dışişleri'ne verdiği bir mektup ile Kral Zog'un Arnavutluk Kralı olarak Londra yönetimi tarafından onaylandığını haberini vermiştir. Aynı şekilde Almanya'nın Tiran

⁵²⁶ “Arnavutluk'ta Krallık!”, *Cumhuriyet*, 02.09.1347 (1928).

⁵²⁷ Özkan, 2012: 57.

⁵²⁸ “Krallığın İlanından Sonra”, *Cumhuriyet*, 05.09.1347 (1928).

⁵²⁹ “Geriye Doğru Giden Memlekette, Ahmed Zogu'nun Kraliyet Tahtına Oturmasının Açıklanması”, *Cumhuriyet*, 06.09.1347 (1928).

⁵³⁰ “Geriye Doğru Giden Memlekette, Ahmed Zogu'nun Kraliyet Tahtına Oturmasının Açıklanması”, *Cumhuriyet*, 06.09.1347 (1928).

⁵³¹ “Arnavutluk'ta Vaziyet”, *Cumhuriyet*, 12.09.1347 (1928).

⁵³² “Zogu'nun Krallığı!”, *Cumhuriyet*, 15.09.1347 (1928); Özkan, 2012: 57.

maslahatgüzarı da Eylül ayının sonlarına doğru Almanya'nın Arnavutluk'taki yeni idare şeklini tanıdığı açıklamıştır.⁵³³ Kraliyetin ilanından yaklaşık bir ay sonra Yunanistan yeni rejim ile bir antlaşma imzalamak için çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Atina yönetiminin Arnavutluk ile bir dostluk ve saldırmazlık antlaşması imzalamak istemesine Sırp Basınından tepki gelmiştir.⁵³⁴ Aynı tarihlerde Briand-Kellog Paktı, Arnavutluk Krallığı'nın dahil olduğu ilk uluslararası antlaşma olmuştur. Arnavutluk Krallığı 22 Ekim 1928 tarihinde Washington'daki elçisi aracılığıyla savaş karşıtı olan bu antlaşmayı imzalamıştır.⁵³⁵ Arnavutluk'un Briand- Kellogg Paktı'nı imzalaması aslında yeni kraliyet rejiminin kimseye karşı bir tehdit oluşturmadığını kanıtlamaya çalışması olmuştur.

Avrupa Basını, krallığın ilanından kısa süre sonra Arnavutluk'la ilgili abartılı iddialarda bulunmaya başlamıştır. Daily Ekspres'in Belgrad muhabiri Kral Zog'un Ekim ayının ortalarında din değiştirerek Katolik Hristiyanlığa geçtiğini ve Papalığın Tiran temsilcisi tarafından vaftiz edildiğini iddia etmiştir.⁵³⁶ Daily Telegraph gazetesinin bir muhabiri ise Arnavutluk'ta geçirdiği vakit sonrasında İtalya'nın Yugoslavya'yla bir savaş çıkma ihtimali nedeniyle Arnavutluk'u geniş bir silah deposu haline getirmiş olduğunu yazmıştır.⁵³⁷ Zagreb merkezli bir gazetenin Arnavutluk muhabiri ise gazetesine 1928 Kasım'ında Arnavutluk'ta yaşanan gelişmeleri içeren bir makale göndermiştir. Muhabir makalesinde şunları iddia etmiştir: Kral Zog, İtalya ile imzaladığı antlaşmalara benzer şekilde İngiltere, Fransa ve Balkan devletleriyle de antlaşmalar imzalamak istemektedir. Ayrıca Tiran'daki İtalyan elçisi ile Kral Zog'un arasının açılması sonucunda İtalya ile Arnavutluk arasındaki ilişkiler tersine dönmeye başlamıştır. Bunun neticesinde Arnavutluk Milli Bankası'ndaki kral ve bakanlara ait hesaplar İtalya tarafından kapatılmıştır. Sarayda ve Arnavutluk ordusunda bulunan İtalyan subayların görevlerine son verilmesi tartışılmaya başlanmıştır. Muhabir bu iddialarına sebep olarak ise İtalya'nın dışlanmasıyla kurulan yeni İngiliz-Fransız İttifakı'nın Kral Zog'u etkilemesini göstermiştir. Aynı gazete Arnavutluk'taki Ortodoks rahiplerin çoğunluğunun mali sorunlardan dolayı Katolik mezhebine geçmeye başlayacaklarını da rivayet etmiştir.⁵³⁸ Arnavutluk'un İtalya'ya karşı siyasetini değiştirdiği iddialarına Tiran yönetiminden hemen yalanlama gelmiş ve yapılan açıklamada:

“Arnavutluk Krallığı'nın İtalya'ya karşı siyasetini değiştirdiğine dair bir gazetenin bildirip Cumhuriyet gazetesinin de naklen aktardığı olayların tamamı yalan olup, Arnavutluk'un büyük müttefiki İtalya'ya

⁵³³ “Arnavutluk'ta Yeni Şekli Hükümet”, *Cumhuriyet*, 25.09.1347 (1928).

⁵³⁴ “Yunan Arnavutluk Misakı”, *Cumhuriyet*, 02.10.1347 (1928).

⁵³⁵ “Arnavutluk Kellogg Anlaşması'nı İmzaladı”, *Cumhuriyet*, 25.10.1347 (1928).

⁵³⁶ “Arnavutluk Kralı Tenassur mu Etmiş?”, *Cumhuriyet*, 15.10.1347 (1928).

⁵³⁷ “Arnavutluk, İtalya'nın Mühimmat Deposu mu?”, *Cumhuriyet*, 25.10.1347 (1928).

⁵³⁸ “Rüzgarın Estiği Taraf! Arnavutluk, İtalya'ya Karşı Siyasetini Değiştiriyor”, *Cumhuriyet*, 11.11.1347 (1928).

karşı olan siyasetini olduğu gibi samimi dostluk dairesinde gerçekleştirmekte bulunduğundan hiçbir şekilde şüphe olunmamalıdır ve benzeri çıkan haberlere de itibar edilmemelidir”⁵³⁹ denilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, Arnavutluk’taki rejim değişikliğiyle ilgili bir süre açıklama yapmaktan kaçınmıştır. Tiran yönetiminin rejim değişikliğini doğrudan İtalya’ya bildirdiği gibi bir bildiriye Ankara’ya yapmamış olması Türkiye’nin bir süre diğer ülkelerin de tepkisini izleyerek sessiz kalmasına neden olmuş olabilir.⁵⁴⁰ Ancak diğer taraftan Türk Basını ise krallığın ilanına karşı duydukları nefreti gizlemekten çekinmemişlerdir. Cumhuriyet gazetesi rejim değişikliğiyle ilgili yaptığı haberlerde başka bir ülkenin içişlerine karışmayı uygun bulmadığını belirtse de krallığın ilanının modernleşme yolunda bir geri dönüş olduğunu da yazmaktan geri durmamıştır.⁵⁴¹ Türk Basınının yeni rejim hakkındaki genel görüşü Vasfi Raşit Bey’in konuyla alakalı yazdığı bir makalede çok net anlatılmıştır. Cumhuriyet Gazetesi’nin 8 Eylül 1928 tarihli nüshasında yayınlanan makalede, Ahmet Zogu kral olmayı istemesinden dolayı aşağılanmış ve La Fontaine’den bir hikaye ile Arnavutları gelecekte nelerin beklediği hakkında bir tahminde bulunulmuştur. La Fontaine’in hikayesi şöyledir:

“İlk başlarda kurbağalar neşe içinde özgürce yaşarlarmış. İstediklerini istedikleri zaman yaparlarmış. Kimse karışmamış onlara. Bir süre sonra kurbağalar bu özgür hayattan sıkılmaya başlamışlar. Göklere yükselen vıraklamalarla Jüpiter’den kendilerine bir kral göndermesini istemişler: Kral hayatımıza yön versin, ne yapacağımızı bize söylesin. Jüpiter önce pek dikkate almamış kurbağaların bu isteğini. Ama öylesine gürültülü, öylesine gevezeymişler ki dayanamamış, eline geçirdiği bir ağaç parçasını yukarıdan gölün ortasına fırlatmış. Bir şeyin tak diye gölün ortasına düşmesi kurbağaları susturmuş. Bu suskun krallarının yanına yaklaşmaya korkmuşlar. Tanrı Jüpiter’in gönderdiği bu sessiz kralın sağı solu belli mi olur, değil mi? Uysal gibi görünür, ama birden yaklaşan da canına okuyabilir diye düşünmüşler. Epey bir zaman sonra genç kurbağalardan biri ağaca yaklaşmış, yavaş yavaş yanına gitmiş, önce dokunmuş, sonra üzerine çıkmış, ardından üzerinde zıplamaya başlamış. Bu kral ne yaparsan yap hiç sesini çıkarmıyormuş! Göldeki bütün kurbağalar krallarının yanına koşmuşlar, üzerine çıkmışlar, tepinmişler. Bütün gün orada oyalanmışlar. Sonunda bir gün içinde kralları pis ve yosunlu hale gelmiş. Kurbağalar da krallarından bıkmışlar. Ertesi gün Jüpiter’den yeni kral istemişler. Öylesine yüksek perdeden bağıryorlarmış ki Jüpiter dayanamamış. Ama bu sefer kurbağalara kral olarak yılanı göndermiş! Şimdiye dek krallarının sessiz ve zararsız olduğundan yakınan kurbağalar bu kez de krallarının kendileri için ne kadar tehlikeli olduğundan yakınmaya başlamışlar. Yeni krallarının yanına yaklaşamıyorlarmış bile. Yılan, çevrede bulduğu kurbağaları bir lokmada midesine indiriyormuş. Kurbağalar yeni kral için vıraklamaya başlamışlar. Jüpiter şöyle demiş: Size önce iyi ve uysal kral verdim, beğenmediniz. O halde şimdi kötü ve vahşi kralınızı beğenmek zorundasınız. Çünkü bunu da istemezseniz, daha kötüsüne razı olmak zorunda kalabilirsiniz. İşte o günden beri budala kurbağalara yılanlar krallık edermiş.”⁵⁴²

⁵³⁹ “Rüzgarın Estiği Taraf! Arnavutluk, İtalya’ya Karşı Siyasetini Değiştiriyor”, *Cumhuriyet*, 11.11.1347 (1928).

⁵⁴⁰ “Arnavutluk Krallığı”, *Cumhuriyet*, 06.09.1347 (1928).

⁵⁴¹ “Arnavutluk’ta Krallık İlanı Memleketimizde Nefret ve İstikrah Tevhit Etmiştir”, *Cumhuriyet*, 07.09.1347 (1928).

⁵⁴² “Kurbağalar ve Kralları”, *Cumhuriyet*, 09.08.1347 (1928).

Bu hikayedeki benzetmelere göre Cumhuriyet gazetesi başta olmak üzere Türk Basını, Ahmet Zogu'yu kurbağaları yöneten bir yılan olarak tasvir etmiş ve Arnavutların da bu değişiklikten bir süre sonra pişman olacaklarını iddia etmiştir.

Eylül ayının başlarında Kral Zog'un annesiyle ile kız kardeşine prenses unvanı verildiği ve onlarla birlikte ülkenin seçkinlerinin de düğün, kont benzeri soylu olmaları açıklanmıştır. Türk Basını ise bu yeni Arnavut Aristokratların, unvanlarını kullanarak Amerika gibi ülkelerdeki ticaret zengini ailelerle evlilik yapıp bu yolla fakirlikten kurtulmaya çalışacaklarını yazmıştır. Yine Türk Basını Kral Zog hakkında, kral olmayı aylar önceden planladığını ve Fransa'ya 200 bin altın frank ödeyerek bir taht sipariş ettiği bilgisini vermiştir. Ayrıca Tiran'daki evine de evin değerinin on katı kadar da bir harcama yaparak taht salonu yaptırdığını iddia etmiştir.⁵⁴³ Benzer şekillerde birkaç ay daha Kral Zog ve çevresindekiler aleyhinde haberler yapılmıştır.

Krallığın ilanından sonra Ankara yönetimi, Arnavutluk ile resmi olarak kurduğu ilk iletişimde Tiran yönetiminden, eskiden Osmanlı Hanedanı'na ait olan 18 milyon altın frank ile emlakın kendilerine iadesini talep etmiştir.⁵⁴⁴ Ekim ayının ortalarından Türkiye'nin Tiran'daki elçisi Tahir Lütfi yeni rejim hakkında Ankara'yı bilgilendirmek amacıyla Türkiye'ye dönmüştür.⁵⁴⁵ Türkiye Cumhuriyeti'nin yaklaşık iki ay boyunca Arnavutluk Krallığı'nı tanımaması nedeniyle Arnavutluk dışında ikamet eden krallık karşıtı olan Arnavutlar Mustafa Kemal'e telgraflar çekerek teşekkür etmiş⁵⁴⁶ ve krala karşı mücadeleleri hususunda yardım istemişlerdir.⁵⁴⁷ Ekim sonlarında ise Tiran yönetimi daha önceleri Ankara ile imzalamış olduğu antlaşmayı feshederek Türk vatandaşlarının Arnavutluk'taki arazilerine ve mallarına el koymuştur.⁵⁴⁸

⁵⁴³ “Yeni Haşmetmeaba Dair, Ahmed Zogu Aylar Önceden 200.000 Frank Altına Taht Sipariş Etmiş!”, *Cumhuriyet*, 09.08.1347 (1928).

⁵⁴⁴ “Arnavutluk'tan Bir Talebimiz”, *Cumhuriyet*, 17.09.1347 (1928).

⁵⁴⁵ “Tiran Sefirimiz”, *Cumhuriyet*, 15.10.1347 (1928); Anzerlioğlu, 2007: 215.

⁵⁴⁶ Anzerlioğlu, 2007: 217.

⁵⁴⁷ “Arnavut Vatanseverlerinin Gazi'ye Bir Telgrafi”, *Cumhuriyet*, 17.10.1347 (1928).

⁵⁴⁸ Anzerlioğlu, 2007: 217.

SONUÇ

Arnavutluk bağımsızlığını elde ettiği andan itibaren ciddi bir merkezi otorite boşluğu ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ülkenin başına getirilen prensin, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Arnavutluk'u terk etmesi, zaten yeterli olmayan merkezi otoriteyi büsbütün altüst etmiştir. Savaş sırasında ülkeyi savunacak bir idarenin olmaması ise Arnavutluk'un birçok bölgesinin komşu ülkeler tarafından işgal edilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu ülkelerin başında ise İtalya gelmekteydi. Zira İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan önce de Arnavutluk'ta özellikle ekonomik anlamda menfaatleri bulunuyordu. Bu yüzden Arnavutluk devlet adamları önce İtalyan işgalini sonlandırmak için çalışmalar yürütmüş ve nispeten de başarılı olmuştur. İtalya'nın ardından nihayet Yugoslav ve Yunan işgallerinin de sonlandırılışı, Arnavutluk'ta merkezi otoritenin kurulması için gerekli zemini hazırlamıştır.

Öte yandan İtalya, Birinci Dünya Savaşı'na İtilaf devletleri safında katılmıştır. İtalya'nın İtilaf devletleri safında savaşa girmesinin en önemli nedeni, ona vaat edilen sömürge topraklarıydı. Lakin savaş sırasında kendisinden beklenen başarıyı gösterememesi ve İngiltere ile Fransa'nın Akdeniz'de güçlü bir İtalya istememeleri sebebiyle ona vaat edilen yerlerin çoğu savaş sonunda verilmemiştir. İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı'na girerken ki beklentilerini karşılayamaması ve savaş sonrası halkı arasında yayılmaya başlayan yeni ideolojiler ise ülkeyi birçok büyük sorunla baş başa bırakmıştır. Bu noktada kendini iyiden iyiye göstermeye başlayan Mussolini önderliğindeki Faşist Parti, özellikle milliyetçiliği ve askeri disiplini ana ilkeleri kabul ederek başta ekonomik, sosyolojik ve asayiş alanında mevcut olan tüm sorunları çözebileceğini vaat etmiştir. Üstelik Faşistlerin 1922 yılında Napoli'den Roma'ya doğru yürüyüşe geçmeleri, İtalya'da bir iç savaşın başlayacağı korkusunu doğurmuştur. Bu yüzden İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele, iç savaş çıkmasını engellemek maksadıyla Mussolini'yi başbakan olarak atamıştır. Böylelikle Faşist yönetim iktidara gelir gelmez sert bir yayılmacı politika takip ederek Akdeniz'i başlıca yayılma alanı olarak belirlemiştir.

Faşist yönetim, yayılmacı politika çerçevesinde kendisine ilk hedef olarak Arnavutluk'u seçmiştir. Bu bağlamda tıpkı kendinden önceki Roma hükümetleri gibi Faşist Parti de Arnavutluk'ta öncelikle ekonomik nüfuzunu arttırmayı amaçladı. Kullandığı en önemli argümanlardan biri ise Arnavutluk'un bağımsızlığını kazanmasından uzun yıllar sonra dahi hala kendisine ait bir para biriminin olmamasını kullandı. İtalya, Arnavutluk'un bu eksikliğinden istifade ederek 1925 yılında ilk Arnavutluk Milli Bankası'nı kurmuş ve banka

aracılığıyla Arnavutluk'u ekonomik olarak kendisine bağımlı hale getirmeye başlamıştır. Aynı yıl içinde eski Başbakan Ahmet Zogu iktidarı ele geçirerek Arnavutluk'ta cumhuriyeti ilan edip kendisini cumhurbaşkanı seçirmiştir.

Tüm bu gelişmelerin ardından Mussolini ile Chamberlain'in 1926 yılında yaptığı gizli görüşme neticesinde Arnavutluk'un hamiliği gayr-i resmi olarak İngiltere tarafından İtalya'ya bırakılmıştır. Roma yönetimi bu gizli görüşmeden sonra Cumhurbaşkanı Zogu'ya Arnavutluk üzerindeki himayesini kabul ettirecek Tiran Antlaşması'nı imzalatmak istemiştir. Bunun için Arnavutluk'un kuzeyindeki Katolik Arnavutlara isyan çıkarttırmış ve isyanın son bulma şartı olarak da antlaşmanın imzalanmasını öne sürmüştür. Gerçekten de Tiran Antlaşması'nın imzalanması, İtalya'nın Arnavutluk üzerindeki himayesini resmi hale getiren en önemli gelişme olmuştur. Yugoslavya'nın bu himayeye şiddetle karşı çıkması ise Arnavutluk Meselesinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Diğer taraftan 1926 Kasım'ından 1927 Kasım'ına kadar, tam bir yıl boyunca, Arnavutluk Meselesi Yugoslavya dış politikasının da ana gündem maddesi olmuştur. Bu süreç boyunca Yugoslavya ile İtalya arasında Arnavutluk Meselesi yüzünden şiddetli sınır çatışmaları yaşanmıştır. Kasım 1927'de ise Yugoslavya, Fransa ile savunma alanında bir antlaşma imzalayarak Arnavutluk Meselesinde kendi safına güçlü bir müttefik eklemiştir. Bunun üzerine İtalya da yine aynı ay içinde Arnavutluk ile bir savunma antlaşması imzalamıştır. İtalya, bu antlaşma ile Arnavutluk üzerindeki nüfuzunu kesin bir şekilde göstermiştir. Üstelik Fransa'nın Arnavutluk Meselesinde Yugoslavya'ya açıkça destek vermesi karşısında İtalya, Tanca Limanı'nda halk ayaklanması çıkartarak Fransa'nın Akdeniz'deki menfaatlerini tehdit etmiştir.

İtalya, Arnavutluk'la yaptığı savunma antlaşması sayesinde bu ülkedeki konumunu sağlamlaştırdıktan sonra Akdeniz'de yeni sömürgeler elde etmek istemiştir. Ancak Birinci Dünya Savaşı sonrasında Akdeniz'e kıyısı olan neredeyse tüm topraklar İngiltere ve Fransa arasında paylaşılmıştı. Bu noktada İtalya, savaş sonrası dönemde İngiltere ile iyi ilişkilere ve ortak çıkarlara sahip olduğu için hedefine Fransa'nın Akdeniz'deki sömürge topraklarını koymuştur. Dolayısıyla 1928 yılı başlarında, İtalya ile Fransa, sömürge topraklarının yeniden paylaşımı konusunda karşı karşıya gelmişlerdir. Aynı tarihlerde İtalya dış politikada Balkanlar açısından büyük başarılar da elde ederek Yugoslavya'nın burada nüfuz kaybetmesine yol açmıştır.

İtalya'nın bu siyasi başarılarından elbette Ahmet Zogu da önemli kişisel faydalar sağlamıştır. İtalya'nın destekleriyle Arnavutluk içindeki muhaliflerini ya tutuklamış ya da ülke dışına çıkarmalarını sağlamıştır. Zogu, bu şekilde ülkedeki gücünü her geçen gün arttırdıktan

sonra 1928 Eylül'ünde Arnavutluk'ta krallık ilan etmiştir. Arnavutluk'taki rejim değişikliğine en büyük destek şüphesiz İtalya'dan gelmişti. İtalya'nın Tiran Antlaşması'ndan itibaren Zogu'ya verdiği destek onun kendisini kral etme yolundaki en önemli motive aracı olmuştur. Arnavutluk'taki İtalyan nüfuzunun artışıyla doğru orantılı olarak Zogu'nun da ülkedeki gücü artmıştır. Üstelik İtalya'nın Arnavutluk üzerindeki himayesi sadece fiili olmakla kalmamış resmiyette yapılan antlaşmalarla da bu durumun uluslararası alanda tanınması sağlanmıştır. Zogu'nun kral olmasından hemen sonra Mussolini'nin tebrikleri ve aralarında geçen telgraflaşmalar dahi tek başına İtalya'nın bu rejim değişikliğinden ne kadar memnun olduğunu göstermeye yeterlidir.

Tüm bu gelişmelerden çıkarılabilecek en önemli sonuç ise iç politikanın, toplumsal barış ve huzurun, bir arada yaşama kültürünün dış politikayı oldukça yakından ilgilendirdiği gerçeğidir. İç politikada istikrarsız bir ülkenin muhtemel her türlü askeri veya siyasi dış baskılara açık olacağı, hatta bir başka devletin himayesi altına girmek gibi bağımsızlığını dahi etkileyecek neticelere yol açabileceği gerçeği Arnavutluk özelinde kendini göstermiştir. Nitekim Arnavutluk'un kurulduğu tarihten itibaren sürekli bir otorite boşluğu yaşaması, ülkedeki siyasi aktörlerin ülkenin geleceğinden ziyade kendi menfaatlerini ön planda tutması, İtalya, Yunanistan ve Yugoslavya gibi genişleme siyaseti benimsemiş ülkelerin arzularını kamçılamıştır. Arnavutluk'un kendini koruyacak askeri bir güçten, yani güçlü bir ordudan yoksun olması ise bu arzuların kolaylıkla hayata geçirilebileceği düşüncesini meydana getirmiştir. Bu yüzden söz konusu devletler kendilerince fırsat gördükleri her müdahale olasılığını değerlendirmiştir.

Gerek Arnavutluk'ta gerekse Birinci Dünya Savaşı sonrası Arnavutluk kadar olmasa da İtalya'da da bir otorite boşluğunun doğduğu, hatta toplumsal anlamda bir kaos ve istikrarsızlık döneminin yaşandığı görülmüştür. Ayrıca yine iki ülke özelinde söylemek gerekirse, istikrarsız ve kargaşa içindeki toplumlarda, toplumu etkileyecek farklı siyasi görüş ve ideolojilerin, etnik ve dinsel ayrıştırıcı düşüncelerin ortaya çıkabildiğine şahit olunmuştur. Böylesi ortamlarda, iktidara ve siyasi istikrarı sağlamaya aday olan güçler, başarılı olabilmek adına genellikle ulusu motive edecek, onları arzularının hayata geçirileceğine inandıracak bir siyasi dil, söylem kullanmışlardır. Ancak iç istikrarı sağlamada başarılı olduğu gözlemlenen bu yönetimin, iktidara gelindikten sonra muhaliflerin etkisiz hale getirilmesi, siyasi ve idari yetkilerin tek elde toplanması gibi sakıncalı sonuçlar da doğurduğu gözlemlenmiştir. Öyle ki, bu şekilde siyasi hayat süren ülkeler, ayaklarındaki felaketler prangasından kurtulmayı bir türlü başaramamışlardır. İtalya özelinden anlaşılabileceği üzere, tek bir kişinin/partinin iktidarında pervasızca saldırgan politikalar izlenmesi, savaşla karşı karşıya kalınması ve o

güne kadar elde edilen tüm güç ve sömürgelerin bir anda kaybedilmesine yol açmıştır. Arnavutluk gibi ülkelerde ise tek başına iktidar olan kişiler, elde ettikleri güçle zehirlenerek kendilerini kral ilan etmek gibi bir yol izlemişlerdir. Bu durum Arnavutluk özelinde ülke içindeki toplumların bir kısmı için refah ve zenginliği ifade ederken diğer bazı kısımları için sefalet ve yokluk anlamına gelmiştir. Kısacası toplumun tamamını kapsayan genel bir kalkınma, gelişme söz konusu olmamıştır.

Nihayetinde nispeten daha güçsüz devletlerin, emellerine ulaşmak veya varlıklarını koruyabilmek adına daha güçlü devletlerle ittifak yapma yoluna gittiklerini gösteren bu tür politikalar, aslında güçsüz devletlerin etki/himaye altına alınmasına, güçlü devletlerin ise birbirleriyle mücadele ederek yıpranmalarına yol açmıştır, denilebilir.

Cumhuriyet gazetesi, Arnavutluk Meselesi adını verdiği yaklaşık iki senelik bu rejim değişikliğine giden süreçte yaptığı haberlerle meseledeki iki tarafın da bakış açılarından yorumlara yer vermiştir. Kendi yazarlarından bazıları Tiran Antlaşması'nın aleyhinde bulunarak bunun her ne kadar resmîyette uygun bir antlaşma olduğunu kabul etseler de yine de karşısında durmuşlardır. Özellikle gazetenin kurucusu ve başyazarı olan Yunus Nadi gazetede bu fikri savunduğu birçok makale kaleme almıştır. Diğer taraftan Hamdi Kemaleddin ise Tiran Antlaşması'nın Cemiyet-i Akvam kurallarına da uygun bir antlaşma olduğu için aleyhinde sarf edilen sözlerin manasız olduğunu ve antlaşmanın Arnavutluk'a sağladığı faydalara parmak bastığı haberler yapmıştır.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

- “200,000 Mevkuf, İtalya’da Tevkifat O Kadar Çok ki Hapishanelerde Yer Kalmamış”, *Cumhuriyet*, 29.11.1345 (1926).
- “Acaba Doğru mu? Sir “Chamberlain” İtalya İle İngiltere Arasında Samimi ve Sarih Bir Muahede Olmadığını Söylüyor”, *Cumhuriyet*, 03.06.1345 (1927).
- “Adriyatik Meselesi”, *Cumhuriyet*, 27.03.1345 (1927).
- “Ahmed Zogu Bey’in Kral Olması İçin Mitingler”, *Cumhuriyet*, 22.08.1347 (1928).
- “Ahmed Zogu ve Mirditalılar”, *Cumhuriyet*, 06.09.1346 (1927).
- “Ahmed Zogu, Milli Halaskar”, *Cumhuriyet*, 15.12.1346 (1927).
- “Ahmed Zogu’nun Aşiret Reisleriyle Mülakatı”, *Cumhuriyet*, 02.09.1346 (1927).
- “Ankara’da Yeni Müzakerat-ı Siyasiye Arifesinde İtalya ve Yunanistan’la Neler Müzakere Edeceğiz? Tevfik Rüştü Bey’in Hareketi Bugüne Kaldı, İtalya Sefiri de Bugünlerde Ankara’ya Gidecektir”, *Cumhuriyet*, 11.04.1346 (1928).
- “Arnavut Vatanseverlerinin Gazi’ye Bir Telgrafı”, *Cumhuriyet*, 17.10.1347 (1928).
- “Arnavutlar Ahmed Zogu’yu İtham Ediyorlar”, *Cumhuriyet*, 25.03.1345 (1927).
- “Arnavutluk Endişede”, *Cumhuriyet*, 24.10.1346 (1927).
- “Arnavutluk Hariciye Nazırı Ziyarete Gidiyor”, *Cumhuriyet*, 23.12.1346 (1927).
- “Arnavutluk Hükümeti ile de Bir Muahede Akd Olunacak”, *Cumhuriyet*, 05.06.1346 (1928).
- “Arnavutluk Hükümeti’nin İtilafperverane Hareketi”, *Cumhuriyet*, 27.06.1345 (1927).
- “Arnavutluk İsyanı Asiler Mağlubiyeti ile Hitama Erdi”, *Cumhuriyet*, 02.12.1345 (1926).
- “Arnavutluk İsyanı Asiler, “İşkodra’ya Yaklaştılarsa da Tard Edildiler”, *Cumhuriyet*, 26.11.1345 (1926).
- “Arnavutluk İsyanı Devam Ediyor Asiler İşkodra’yı Zabtı Haberi Teyit Etmedi”, *Cumhuriyet*, 01.12.1345 (1926).
- “Arnavutluk İsyanı Resmi Telgraflara Nazaran Bastırılmış Ajans Haberlerine Göre Devam Ediyor”, *Cumhuriyet*, 28.11.1345 (1926).
- “Arnavutluk İtalya’nın Himayesi Altına mı Giriyor?”, *Cumhuriyet*, 04.12.1345 (1926).
- “Arnavutluk Jandarma Kumandanı Tutuklanmış !”, *Cumhuriyet*, 19.10.1347 (1928).
- “Arnavutluk Kabinesi İstifa mı Etti?”, *Cumhuriyet*, 06.02.1345 (1927).
- “Arnavutluk Kralı Tenassur mu Etmiş?”, *Cumhuriyet*, 15.10.1347 (1928).

- “Arnavutluk Kralı’nın Kaynını Öldüreni Mahkemede Vurdular”, *Cumhuriyet*, 02.12.1347 (1928).
- “Arnavutluk Kralına Suikast”, *Cumhuriyet*, 07.10.1347 (1928).
- “Arnavutluk Krallığı”, *Cumhuriyet*, 06.09.1347 (1928).
- “Arnavutluk Meclis-i Mebusanı Tedafü İttifak Muahedesi’ni Tasvib Etti”, *Cumhuriyet*, 28.11.1346 (1927).
- “Arnavutluk Meselesi”, *Cumhuriyet*, 08.05.1345 (1927).
- “Arnavutluk Meselesi”, *Cumhuriyet*, 09.06.1345 (1927).
- “Arnavutluk Meselesi”, *Cumhuriyet*, 16.01.1345 (1927).
- “Arnavutluk Sefiri Ankara’dan Beyanatta Bulunuyor Rauf Bey’e Göre İtalya’nın Bugünkü Vaziyeti, Eski Türkiye’nin Vaziyeti Gibidir”, *Cumhuriyet*, 06.01.1345 (1927).
- “Arnavutluk Sefiri Diyor ki: Balkanlar Balkanlılarıdır Prensibi Nakıstır”, *Cumhuriyet*, 24.05.1345 (1927).
- “Arnavutluk Sefiri Geldi Diyor ki: “Arnavutluk’ta İtalyan Himayesi Mevzu Bahis Değildir, Bizim Herhangi Bir Himayeye İhtiyacımız Yoktur”, *Cumhuriyet*, 29.01.1345 (1926).
- “Arnavutluk Sefiri Rauf Bey Arnavutların Cumhuriyet-i İdareden Aldığı Feyizleri İzah Ediyor”, *Cumhuriyet*, 25.10.1346 (1927).
- “Arnavutluk Vatanperverleri Krallık Aleyhinde!”, *Cumhuriyet*, 16.10.1347 (1928).
- “Arnavutluk ve Kraliyet Ahmed Zogu Mussolini’nin Tavsiyesiyle Kendisini Kral İlan Etmek Niyetindedir”, *Cumhuriyet*, 25.11.1346 (1927).
- “Arnavutluk Veliahtı, Zogu’nun Yeğeni Prens Esat Veliaht Oldu”, *Cumhuriyet*, 07.12.1347 (1928).
- “Arnavutluk, İtalya’nın Mühimmat Deposu mu?”, *Cumhuriyet*, 25.10.1347 (1928).
- “Arnavutluk’la Sırbistan Arasında Yeni Bir Hadise”, *Cumhuriyet*, 04.04.1346 (1928).
- “Arnavutluk’la Sırbistan’ın Arası Yeniden Açıldı Tiran’daki Sırp Maslahatgüzarı ve Sefaret Erkanı Tevkif edilen Tercümanın Tahliye Edilmesi Üzerine, Pasaportlarını Alarak Memleketlerine Gittiler”, *Cumhuriyet*, 07.06.1345 (1927).
- “Arnavutluk’ta Genel Af”, *Cumhuriyet*, 26.09.1347 (1928).
- “Arnavutluk’ta Hazırlık Taarruz Zuhur Ederse İtalyan Donanması Müdahale Edecek”, *Cumhuriyet*, 18.03.1345 (1927).
- “Arnavutluk’ta İdam Kararları”, *Cumhuriyet*, 11.10.1346 (1927).
- “Arnavutluk’ta İsyan”, *Cumhuriyet*, 24.11.1345 (1926).
- “Arnavutluk’ta Kıyam mı Var?”, *Cumhuriyet*, 11.02.1345 (1927).

- “Arnavutluk’ta Kraliyet Ahmed Zogu Bey Krallık Tacını Kabul Etti!”, *Cumhuriyet*, 27.08.1347 (1928).
- “Arnavutluk’ta Kraliyet Büyük Gösteriler ile Ahmed Zogu Kral İlan Edildi”, *Cumhuriyet*, 28.08.1347 (1928).
- “Arnavutluk’ta Krallık!”, *Cumhuriyet*, 02.09.1347 (1928).
- “Arnavutluk’ta Krallık İlanı Memleketimizde Nefret ve İstikrah Tevhit Etmıştır”, *Cumhuriyet*, 07.09.1347 (1928).
- “Arnavutluk’ta Seçim Bitti”, *Cumhuriyet*, 20.08.1347 (1928).
- “Arnavutluk’ta Yeni Şekli Hükümet”, *Cumhuriyet*, 25.09.1347 (1928).
- “Arnavutluk’taki Makedonya Komiteçileri”, *Cumhuriyet*, 19.11.1346 (1927).
- “Arnavutluk’un Bir Tekzibi”, *Cumhuriyet*, 04.12.1346 (1927).
- “Arnavutluk’un Postu Etrafında Sırp Hariciye Nazırı “Bu Vaziyet Uzun Zaman Devam Edemez, Münazaa Meseleleri Hal Etmeliyiz Diyor”, *Cumhuriyet*, 29.04.1345 (1927).
- “Arnavutluk’un Taksimi mi? İtalya ve Yugoslavya Arasında Menatik Nüfuza mı Taksim Ediliyor?”, *Cumhuriyet*, 28.01.1345 (1927).
- “Arnavutluk-Sırbistan Tevkif Hadisesi Gerginliğin Tevlid Etti”, *Cumhuriyet*, 05.06.1345 (1927).
- “Arnavutluk’ta Durum Arnavut Krallığını Şimdiye Kadar Yalnız 3 Hükümet Onayladı”, *Cumhuriyet*, 12.09.1347 (1928).
- “Arnavutluk’ta İdama Mahkum Olanlar”, *Cumhuriyet*, 02.07.1347 (1928).
- “Arnavutluk’ta Vaziyet”, *Cumhuriyet*, 12.09.1347 (1928).
- “Arnavutluk’ta Yenilik Jandarmamız Hakkında İnceleme Yapan Kasım Bey Arnavutluk’un Durumunu Anlatıyor”, *Cumhuriyet*, 10.08.1347 (1928).
- “Arnavutluk’tan Bir Talebimiz”, *Cumhuriyet*, 17.09.1347 (1928).
- “Balkan Buhranının Önü Alınıyor Fakat Halk Sofya’da Yaşasın Makedonya Diye Bağırıyor İtalya, Yugoslavya’yı, Bulgaristan’la Harbe Girişmemesi İçin Tazyik Ediyor”, *Cumhuriyet*, 12.10.1346 (1927).
- “Balkan Hükümetleri Arasındaki Münasebet Altüst Mü Olacak? İtalya-Arnavutluk Muahedesi Gizli Bir de Askeri Mukaveleyi İhtiva Ediyor! Cemiyet-i Akvam Muhafili Belgrad’daki İstifaların Akabinde Endişe Etmektedir, İtalya Meclis-i Mebusan’ı 14 Kanun-i Evvelde İçtimaya Çağırıldı”, *Cumhuriyet*, 09.12.1345 (1926).
- “Balkan Milletleri”, *Cumhuriyet*, 26.01.1346 (1928).

- “Balkan Volkanı Fena Kaynamaya Başladı! İtalya İle Fransa Arasındaki Müthiş Rekabet Ciddi Endişeler TevliD Ediyor-İngiltere Hükümeti Fransa ve İtalya Başbakanları Arasında Bir Mülakat Temine Çalışıyor”, *Cumhuriyet*, 04.12.1346 (1927).
- “Balkanlar İhtilafı İtalya ile Sırlar Arasında Doğru Müzakerat Başladı Arnavutluk’ta Bir İngiliz Generali!”, *Cumhuriyet*, 13.04.1345 (1927).
- “Balkanlar Lokarnosu”, *Cumhuriyet*, 21.06.1345 (1927).
- “Balkanlar ve Türkiye”, *Cumhuriyet*, 28.04.1345 (1927).
- “Balkanlar Yeni Karışıklıklar Arifesinde Bulunuyor Sırbistan Bulgaristan’a Kısa Mühletli Bir Ultimatom Gönderdi Hudud Hadisatı Dolayısıyla İki Hükümet Arasında Münasebetin İnkıta Uğraması Muhtemeldir, Cemiyet-i Akvam Meclisi’nin Serian-ı İçtimai Davet Edileceği Zan Ediliyor”, *Cumhuriyet*, 10.10.1346 (1927).
- “Balkanlar’da Karışıklık Devam Ediyor: Sırp Kabinesi İstifa Etmiş, Sırbistan’da Yeni Bir Buhran Başlamıştır!”, *Cumhuriyet*, 30.01.1345 (1927).
- “Balkanlar’da Yine Ne Var?”, *Cumhuriyet*, 21.03.1345 (1927).
- “Baş Muharririmizin “Lozan’dan” Telgrafnamesi: Vakay-i Mühimme Arifesindeyiz! Sırbistan Arnavutluk’taki Sefirini Geri ÇağırDı, Kabine İstifa Etti, İtalya-Arnavutluk Muahedesi Sırbistan’da Azim Bir Heyecan Uyandırmıştır, Sırbistan Hükümeti Vaziyete Karşı Bazı Tedabir İttihazını Tasvir Etmektedir”, *Cumhuriyet*, 08.12.1345 (1926).
- “Baş Muharririmizin İkinci Mühim Mektubu, Romanya Murahhası: “Türkiye’nin” Balkan İşlerine Alaka Göstermesi Tabi Bir Zaruridir Diyor”, *Cumhuriyet*, 18.05.1345 (1927).
- “Baş Muharririmizin Mektubu, Balkanlar’da İtalya Tehlikesi Muvacehesinde Muvaffak ve Muhalif Bütün Yugoslavya İttihat Etmiş Bulunmaktadır”, *Cumhuriyet*, 11.12.1345 (1926).
- “(Belgrad)’da İtalyanlar Aleyhine Nümayişler”, *Cumhuriyet*, 18.10.1346 (1927).
- “Belgrad’da İtalya Aleyhinde Nümayişler”, *Cumhuriyet*, 14.11.1347 (1928).
- “Bir Sırp Gazetesinin Müheyyc İstihbaratı Cenubu Sırbistan’da İhtilal Çıkarmak İçin Ahmed Zogu’nun İtalyan Sefiriyle Hazırladığı Plan”, *Cumhuriyet*, 24.01.1345 (1927).
- “Bir Türkiye-İtalya Mukarenetinden Bahis Olunuyor Yunan Hariciye Nazırı Da Senyör Mussolini ile Görüştü Türk-Yunan Müzakeratına Ankara’da Devam Edilecektir”, *Cumhuriyet*, 06.04.1346 (1928).
- “Bu da Başka Bir Nağme! Hariciye Vekilimiz Balkan Lokarnosu Tesis İçin Sarf-ı Mesai Ediyormuş!”, *Cumhuriyet*, 02.05.1345 (1927).
- “Bulgar Komiteçileri Faaliyete mi Geçti? İtalya İle Bulgaristan Arasında Mütemadiyen Artan Teşrik-i Mesai Haklı Şüpheler TevliD Ediyor”, *Cumhuriyet*, 05.05.1345 (1927).

- “Bütün Dünya Cumhuriyet’e Doğru Giderken Ahmed Zogu Bey Nihayet Kral İlan Edildi ”, *Cumhuriyet*, 03.09.1347 (1928).
- “Dışarıdan Görünüş”, *Cumhuriyet*, 18.04.1346 (1928).
- “Fena İnsanlarla Bir Hasbihal Meğer Zavallı Arnavutluk’un da Hürriyet ve İtilafçıları Varmış”, *Cumhuriyet*, 17.02.1345 (1927).
- “Fransa ve İtalya”, *Cumhuriyet*, 22.12.1346 (1927).
- “Fransa, İngiltere ve İtalya Arasında Bir Mukarenet mi?”, *Cumhuriyet*, 13.12.1346 (1927).
- “Fransa, İtalya Siyasetini Değiştirdi mi? Fransa-Sırbistan Muahedesi’nden Sonra Vaziyet İtalya Hal-ı İnfiradda Kalmıştır, Bunun Sebebini İtalyanların Tanca’da Yaptıkları Nümayişte Aramalıdır”, *Cumhuriyet*, 13.11.1346 (1927).
- “Fransa-Sırbistan Dostluk Muahedesi Yakında İmzalanacak”, *Cumhuriyet*, 08.11.1346 (1927).
- “Fransız-Sırp Mukavelesi”, *Cumhuriyet*, 18.11.1346 (1927).
- “Gerginliğin Korkulacak Tarafı Kalmadı İtalya ve Yugoslavya Hükümetleri Arasında Hadis Olan Gerginlik Maslahını Bir Şekilde Hal Edecek”, *Cumhuriyet*, 23.03.1345 (1927).
- “Gerginliğin Şiddeti Azalıyor, Roma İle Belgrad Arasında Doğrudan Doğruya Bir İtilaf Akdi Muhtemeldir”, *Cumhuriyet*, 24.03.1345 (1927).
- “Geriye Doğru Giden Memlekette Ahmed Zogu’nun Kraliyet Tahtına Oturmasının Açıklanması”, *Cumhuriyet*, 06.09.1347 (1928).
- “Hangi Cemiyet-i Akvam?”, *Cumhuriyet*, 21.04.1345 (1927).
- “Hariciye Vekilimiz Nezdinde İtalyan Sefiri Tefvîk Rüştü Beyle Uzun Bir Mülakatta Bulunmuştur”, *Cumhuriyet*, 13.07.1345 (1927).
- “Harp Başladı!! Fakat İtalyan ve Sırp Ajansları Arasında Sırbistan Şimali Arnavutluk’u Ele Geçirmek İstiyormuş”, *Cumhuriyet*, 17.12.1345 (1926).
- “Hırvatistan Alt Üst Oluyor Zagreb’te Kanlı Gösteriler Olmuş ve Halk Güvenlik Görevlilerine Ateş Açmıştır”, *Cumhuriyet*, 24.06.1347 (1928).
- “İlk Ateş mi? Sırp-İtalyan Hududunda Bir Müsademe Oldu!”, *Cumhuriyet*, 05.05.1345 (1927).
- “İlkbaharda Harp mi Olacak? Sırp Muhafıl Siyasetine Göre İtalya Türkiye’yi Harbe Mecbur Etmek Arzusundadır”, *Cumhuriyet*, 15.11.1345 (1926).
- “İtalya Aleyhinde Mitingler Bütün Yugoslavya’da Umumi Tezahürat”, *Cumhuriyet*, 15.11.1346 (1927).
- “İtalya Aleyhinde Yeni Gösteriler”, *Cumhuriyet*, 07.06.1346 (1928).

- “İtalya ile Yunanistan Bir Misak Akdine Çalışıyorlar İtalya, On İki Adayı İstikbalde Yunanistan’a mı Verecek?”, *Cumhuriyet*, 23.12.1346 (1927).
- “İtalya Mahallesinde Gösteriler”, *Cumhuriyet*, 19.08.1347 (1928).
- “İtalya Ne İstiyor?”, *Cumhuriyet*, 05.01.1346 (1928).
- “İtalya Oturulmaz Bir Hale Gelmiştir İtalya’daki Muharririmiz, Hakiki Vaziyeti Yazabilmek İçin Almanya’ya Geçmek Mecburiyetinde Kalmıştır”, *Cumhuriyet*, 20.11.1345 (1926).
- “İtalya Sefiri Dün Ankara’dan Geldi Sefaret Müsteşarı Sefirin Ankara Temaslarından Çok Memnun Olarak Avdet Ettiklerini Söylemiştir”, *Cumhuriyet*, 30.04.1345 (1927).
- “İtalya Sefiri Dün Ankara’dan Geldi Sefaret Müsteşarı Sefirin Ankara Temaslarından Çok Memnun Olarak Avdet Ettiklerini Söylemiştir”, *Cumhuriyet*, 30.04.1345 (1927).
- “İtalya Sırp İhtilafı”, *Cumhuriyet*, 06.06.1346 (1928).
- “İtalya Sırp İlişkileri Sırbistan’da İtalya Aleyhinde Gösteriler”, *Cumhuriyet*, 18.08.1347 (1928).
- “İtalya Tunus ve Cezayir’e mi Göz Dikti?”, *Cumhuriyet*, 12.10.1346 (1927).
- “İtalya ve Balkanlar Mussolini’nin Siyaseti Balkanlar Sulhu İçin Bir Tehlikedir”, *Cumhuriyet*, 25.10.1346 (1927).
- “İtalya Ve Balkanlar Senyör “Mussolini” Balkanlar Hakkında Katiyen Fena Maksatlarımız Yoktur, Diyor”, *Cumhuriyet*, 02.12.1345 (1926).
- “İtalya ve Devletler”, *Cumhuriyet*, 11.12.1346 (1927).
- “İtalya ve Yugoslavya’da Aleyhterane Nümayişler”, *Cumhuriyet*, 29.05.1346 (1928).
- “İtalya Yugoslavya İtilafı Yugoslavya Hükümeti Gerçekleşen Gösterilerden Dolayı İtalya Hükümeti’nden Özür Diledi”, *Cumhuriyet*, 05.06.1346 (1928).
- “İtalya, Sırp Hududunda Tahşidat Yapıyor İngilizlere Göre İhtilaf Bilkuvve Hal Edilmiştir, “Briand’a Nazaran Sulh Mumindir, Fakat İtalya, Tahkikat İcrası Hakkındaki Teklifleri Kabul Etmiyor”, *Cumhuriyet*, 25.03.1345 (1927).
- “İtalya’da Tazyik İtalya Gazeteleri Faşistler Tarafından Birer Birer Tatıl Neşriyata Mecbur Ediliyor”, *Cumhuriyet*, 05.12.1345 (1926).
- “İtalya’da Yugoslavya Aleyhinde Nümayişler”, *Cumhuriyet*, 21.11.1346 (1927).
- “İtalya’ya İnat Muahede Dün İmzalandı Sırp ve Fransız Hariciye Nazırları, İtalya’yı Telaşa Düşüren Yeni Muahedeyi İmzaladılar”, *Cumhuriyet*, 12.11.1346 (1927).
- “İtalya-Arnautluk Ahmed Zogu ile Mussolini Arasında Şayan-ı Dikkat Telgraflar Teati Edildi”, *Cumhuriyet*, 29.11.1346 (1927).
- “İtalya-Arnautluk Antlaşması’nın İfşa Ettiği Hakikatler”, *Cumhuriyet*, 09.12.1345 (1926).

- “İtalya-Arnavutluk İttifak Nasıl Karşılandı İtalya’nın Belgrad Sefiri, Sırbistan’ı Yeni Muahedenamenin İmzasından Haberdar Etti”, *Cumhuriyet*, 27.11.1346 (1927).
- “İtalya-Arnavutluk Muahedesi “Tan Gazetesine Nazaran Bu İtilaf Neticesi Beklenmeyen Yeni Bazı Mukarenetler Tesis Edecektir”, *Cumhuriyet*, 13.12.1345 (1926).
- “İtalya-Arnavutluk Muahedesi Belçika Fabrikalarında Yugoslavya Hükümeti Hesabına Mühimmat-ı Harbiye İmal Edildiği Hakkında Haberler Vardır!”, *Cumhuriyet*, 12.12.1345 (1926).
- “İtalya-Arnavutluk Muahedesi’ne Mukabele Sırp-Fransız İttifakı Ortılığı Karıştıracak mı? Bu Antlaşma İtalya’nın Yugoslavya’ya Karşı Tecavüzkar Amallerine Teşkil Edecek Mahiyettedir”, *Cumhuriyet*, 10.11.1346 (1927).
- “İtalya-Arnavutluk Münasebeti Aralarındaki Tesanüdü Resmen Teyit Ediyorlar!”, *Cumhuriyet*, 17.05.1345 (1927).
- “İtalya-Arnavutluk Senyör “Mussolini ile Ahmed Zogu Arasında Mektuplar ve Nişanlar Teati Edildi”, *Cumhuriyet*, 19.12.1345 (1926).
- “İtalya-Arnavutluk Sırbistan, Son İttifak Muahedesi’ni Cemiyet-i Akvam Nezdinde Protesto Edecek”, *Cumhuriyet*, 30.11.1346 (1927).
- “İtalya-Arnavutluk, İtalyan Ajansına Nazaran Yugoslavya Hükümeti Muahedeyi Protesto Edecek”, *Cumhuriyet*, 15.12.1345 (1926).
- “İtalya-Arnavutluk”, *Cumhuriyet*, 07.01.1346 (1928).
- “İtalyanlar Sırp Sınırına Asker mi Yığıyorlar?”, *Cumhuriyet*, 12.08.1347 (1928).
- “İtalya-Sırp İhtilafı Bir Fransız, Bir İngiliz ve Bir Almandan İbaret Heyet Hudutta Tahkikat İcra Edecek”, *Cumhuriyet*, 27.03.1345 (1927).
- “İtalya-Sırp İhtilafı Bir İngiliz, Bir Fransız ve Bir Almandan Mürekkep Hudut Komisyonu Teşkil Etti”, *Cumhuriyet*, 11.04.1345 (1927).
- “İtalya-Sırp İhtilafı’nın Halli İçin Teşebbüsat”, *Cumhuriyet*, 26.03.1345 (1927).
- “İtalya-Yugoslavya Doğrudan Doğruya Müzakereye Başladılar”, *Cumhuriyet*, 08.04.1345 (1927).
- “İtalya-Yugoslavya Münasebeti Gerginliğini Muhafaza Etmektedir-İngiltere İtalya’ya Zahir Bir Vaziyet Almıştır-Şehrimizdeki Sefaretler Vaziyetten Bihaber Görünmektedir-Meselenin Cemiyet-i Akvam’a Gitmesi Muhtemeldir”, *Cumhuriyet*, 22.03.1345 (1927).
- “Karanlık Nokta”, *Cumhuriyet*, 14.01.1345 (1927).
- “Kasım Bey’in Beyanatı”, *Cumhuriyet*, 16.08.1347 (1928).
- “Kısa Yol”, *Cumhuriyet*, 15.01.1346 (1928).

- “Krallığın İlanından Sonra”, *Cumhuriyet*, 05.09.1347 (1928).
- “Kurbağalar ve Kralları”, *Cumhuriyet*, 09.08.1347 (1928).
- “Küçük İtilaf Konferans Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, 15.05.1345 (1927).
- “Küçük İtilaf Konferansı Çok Mühimdir Küçük İtilaf Devletleri, İtalya Siyasetinin Ahdas Etmiş Olduğu Vaziyeti Müzakere Edecektir”, *Cumhuriyet*, 13.05.1345 (1927).
- “(Londra) Mülakatında İngiliz Ve Fransız Ricali Neler Konuşacaklar?”, *Cumhuriyet*, 06.05.1345 (1927).
- “Macaristan, İtalya ile İtilafı Tasdik Etti Macar Baş Vekili, İtilafnamede Sırplar ve Romanları Endişeye Düşürecek Hiçbir Nokta Yoktur, Diyor”, *Cumhuriyet*, 06.05.1345 (1927).
- “Meselenin İç Yüzü”, *Cumhuriyet*, 08.04.1345 (1927).
- “Mezunen Memleketimize Gelen Siyasi Memurlarımız Tiran Sefirimiz ve Lahey Maslahatgüzarımız Dün Gittiler”, *Cumhuriyet*, 16.06.1346 (1928).
- “Mihalkopulos’un Beyanatı”, *Cumhuriyet*, 06.01.1346 (1928).
- “Milano Mülakatı”, *Cumhuriyet*, 08.04.1346 (1928).
- “Mistir “Chamberlain” Bütün Dirayet Ve Ferasetiyle Arnavutluk-Yugoslavya İhtilafını Halle Çalışacak”, *Cumhuriyet*, 17.06.1345 (1927).
- “Muahedeler Etrafında”, *Cumhuriyet*, 30.11.1346 (1927).
- “Muahedenin Balkanlar’daki Tesiri Sırp İtalyan Münasebetindeki Gerginlik Biraz Azaldı”, *Cumhuriyet*, 03.06.1346 (1928).
- “Muahedenin Hariçteki Tesirleri Türk-İtalyan Muahedesi Fransa’yı Telaşa Düşürdü!”, *Cumhuriyet*, 05.06.1346 (1928).
- “Muamele Vergisi İstihlak Vergisi Nasıl Tadil Edildi?”, *Cumhuriyet*, 16.11.1345 (1926).
- “Mussolini Aleyhinde Yazı “Times’ın” Avrupa Mahafil Siyasetinde Fevkalade Ehemmiyetli Telakki Edilen Meşhur Baş Makalesi”, *Cumhuriyet*, 24.04.1345 (1927).
- “Mussolini’nin Söyledikleri İtalya Başbakanı, “İtalyan Sulhu Mahal Mahiyetinde Hiçbir Teşebbüs Beklenmez Diyor, Sonrada İtalya’nın Tevessu Araziyi Muhtaç Olduğunun Tasdikini İstiyor”, *Cumhuriyet*, 20.12.1346 (1927).
- “Mussolini’nin Tertipleri”, *Cumhuriyet*, 15.03.1345 (1927).
- “Müheyyic Bir Vaziyet İtalya-Arnavutluk İttifakı”, *Cumhuriyet*, 26.11.1346 (1927).
- “Müşterek Teşebbüs Düvel-i Muazzama Belgrad ve Tiran’da Teşebbüste Bulundular”, *Cumhuriyet*, 22.06.1345 (1927).
- “Ne Olacak? İtalya-Sırbistan Cemiyet-i Akvam İtalya-Arnavutluk Muahedesi’ni Tanırsa Sırbistan Cemiyetten Çekilecek”, *Cumhuriyet*, 14.12.1345 (1926).

- “Pasiç’in Hakkı Varmış! İtalya Macaristan’ı Kendisine Celp Etmek ve Yugoslavya’yı Büsbütün Tecrit Etmek İçin Macarlara Transit Mahrici Olmak Üzere “Fiume’yi Teklif Ediyor”, *Cumhuriyet*, 14.01.1345 (1927).
- “(Radiç) Kabine Teşkiline Memur”, *Cumhuriyet*, 10.02.1346 (1928).
- “Radiç’in Muazzam ve Gösterişli Cenaze Töreni Yapıldı”, *Cumhuriyet*, 14.08.1347 (1928).
- “Roma Sefirimizin Beyanatı Türk-İtalyan Misakı’nın Can Alacak Noktası?”, *Cumhuriyet*, 06.06.1346 (1928).
- “(Roma)’dan Sonra”, *Cumhuriyet*, 20.01.1346 (1928).
- “Roma’da Yunan Nazırları Silah ve Cephane İmalathanelerini Geziyorlar”, *Cumhuriyet*, 14.07.1345 (1927).
- “Roma-Belgrad İki Hükümet Arasında Doğru Müzakerat Olacak”, *Cumhuriyet*, 03.04.1345 (1927).
- “Rüzgarın Estiği Taraf! Arnavutluk, İtalya’ya Karşı Siyasetini Değiştiriyor”, *Cumhuriyet*, 11.11.1347 (1928).
- “Selanik ve İstanbul’a Doğru Bir Tehdit mi? Sırlar “Bugün Ani Bir Tehlike Karşısında Değiliz, Fakat İstikbal Ciddi Tehlikelerle Doludur Diyorlar”, *Cumhuriyet*, 07.01.1345 (1927).
- “Senyör Mussolini Söylüyor “İtalya’dan Sulhu İhlal Edebilecek Mahiyette Hiçbir Teşebbüs Beklenmez”, *Cumhuriyet*, 18.12.1346 (1927).
- “Sırbistan’da Buhran Devam Ediyor”, *Cumhuriyet*, 12.02.1346 (1928).
- “Sırbistan’da İtalya Aleyhtarları”, *Cumhuriyet*, 28.05.1346 (1928).
- “Sırbistan’ın Siyaseti İtalya’ya İntizarkar, Macaristan’a Teveccühkar”, *Cumhuriyet*, 31.12.1345 (1926).
- “Sırbistan’ın Siyaseti Tecavüzkar Bir Mahiyette Değildir Belgrad’a Dönen Sırp Hariciye Nazırı İtalya’nın Endişelerini Na Bemehal Buluyor”, *Cumhuriyet*, 18.11.1346 (1927).
- “Sırbistan’da Durum Sırp Kabinesi’nin İstifası Bekleniyor”, *Cumhuriyet* 28.06.1347 (1928).
- “Sırp Hırvat Gerginliği”, *Cumhuriyet*, 19.12.1347 (1928).
- “Sırp İtalya Muahedesi”, *Cumhuriyet*, 31.07.1347 (1928).
- “Sırp Kabinesi İstifa Etti”, *Cumhuriyet*, 09.02.1346 (1928).
- “Sırp Kabinesi Teşkil Edemiyor”, *Cumhuriyet*, 24.02.1346 (1928).
- “Sırp Kabinesi Teşkil Etti Yeni Kabineye Hırvat Fırkası’nın da İştirakı, Sırp Siyaset Hariciyesinde Mühim Tebeddül Olacağına Delil Ad Ediliyor”, *Cumhuriyet*, 26.12.1345 (1926).

- “Sırp Kabinesi Teşkil Etti, Fakat Tehlike Devam Ediyor-İtalya Cemiyet-i Akvam’a Gitmemeye Razı Değildir!”, *Cumhuriyet*, 19.04.1345 (1927).
- “Sırp Kabinesi’nde Buhran”, *Cumhuriyet*, 04.02.1346 (1928).
- “Sırp Kabinesi’nde Yeniden Buhran mı?”, *Cumhuriyet*, 04.01.1345 (1927).
- “Sırp Kabinesi’ni Kim Teşkil Ediyor?”, *Cumhuriyet*, 24.02.1346 (1928).
- “Sırp Kralı Aleyhine Bir Suikast”, *Cumhuriyet*, 24.10.1346 (1927).
- “Sırp Kralı’nın Manidar Bir Seyahatı”, *Cumhuriyet*, 21.03.1345 (1927).
- “Sırp Kralı’nın Açıklamaları”, *Cumhuriyet*, 20.06.1347 (1928).
- “Sırp Meclisi’nde Kanlı Bir Vaka! Bir Mebus Tabanca ile Çiftçi Fırkasından İki Kişiyi Öldürdü, Dört Kişiyi Yaraladı”, *Cumhuriyet*, 22.06.1347 (1928).
- “Sırp Meclisi’ndeki Olay Etrafında”, *Cumhuriyet*, 25.06.1347 (1928).
- “Sırp-Arnavut İhtilali Nihayet Bir Çare Hal Bulunuyor”, *Cumhuriyet*, 25.06.1345 (1927).
- “Sırp-Arnavut İnkıta Arnavutluk Sefiri “Belgrad’dan Gidiyor”, *Cumhuriyet*, 15.06.1345 (1927).
- “Sırp-Arnavutluk İhtilafı Arnavutlar Tercümanı Bırakacak, Sırlar Notayı Geri Alacak mı?”, *Cumhuriyet*, 10.06.1345 (1927).
- “Sırp-Arnavutluk İhtilafı Hal Ediliyor”, *Cumhuriyet*, 18.06.1345 (1927).
- “Sırp-Arnavutluk İhtilafı”, *Cumhuriyet*, 20.06.1345 (1927).
- “Sırp-İtalya Hududunda Askeri Hazırlık İtalyanların, Yugoslavya Aleyhinde Vasi Mikyasında İstihzaratta Bulunduklarına Dair Müheyyic Haberler Geliyor”, *Cumhuriyet*, 01.05.1345 (1927).
- “Sırp-İtalya Münasebeti”, *Cumhuriyet*, 20.10.1346 (1927).
- “Sırlar da, Arnavutlar da Tahşidat Yapıyorlar Belgrad ile Roma Müzakereye Girişeceklerse de Sırlar Cemiyet-i Akvam’ın Müdahalesini İstiyorlar”, *Cumhuriyet*, 01.04.1345 (1927).
- “Sırlar İtaat Ettiler Belgrad Hükümeti İtalyan Görüşünü Kabul Etti”, *Cumhuriyet*, 24.08.1347 (1928).
- “Siyaset Alanında Pek Mühim Bir Hadise Türkiye-İtalya Bitarafılık ve Telif Bin Muahedesi Roma’da İmzalandı”, *Cumhuriyet*, 03.06.1346 (1928).
- “Siyasi Gerginlikler Arasında Lehistan “Moskova’nın Notasına Cevap Verdi, “Belgrad ve “Tiran’da Müdahaleye Karar Verildi”, *Cumhuriyet*, 17.06.1345 (1927).
- “Siyasi Vaziyet İtalya-Sırbistan İhtilafı Bir Taraftan Gerginlik Devam Ederken, Diğer Taraftan Yeni Siyasi Tertiplerden Bahis Olunuyor”, *Cumhuriyet*, 21.12.1345 (1926).

- “Siyasi Vaziyet Tiran Muahedesi Ve Türkiye Güya Belgrad’daki Sefirimiz Sırbistan ile Sıkı Revabit Husule Getirmeye Çalışıyormuş!”, *Cumhuriyet*, 06.01.1345 (1927).
- “Siyasi ve Manidar Bir Mülakat: “Chamberlain ve “Mussolini Tekrar Görüşüyorlar!”, *Cumhuriyet*, 21.09.1346 (1927).
- “Şikago Tribune Bu Gazeteye Nazaran Türkiye Antalya Havalisinde İtalya’ya Karşı Tahşidat Yapmıştır”, *Cumhuriyet*, 21.11.1345 (1926).
- “Tarihin Bir Tekerrürü Mü?”, *Cumhuriyet*, 14.12.1345 (1926).
- “Tebeddül Yok! İtalyan-Sırp İhtilafı Üç Gün Evvelki Vaziyeti Muhafaza Ediyor”, *Cumhuriyet*, 06.04.1345 (1927).
- “Tevfik Rüştü Bey Dün Akşam Geldi Tevfik Rüştü Bey Senyör Mussolini Mülakatında Konuşulan Şeyleri Mahiyeti Nedir?”, *Cumhuriyet*, 10.04.1346 1928
- “Tevfik Rüştü Bey Roma’da Mösyö “Mussolini” ile Bir Mülakat Yapıyor”, *Cumhuriyet*, 04.04.1346 (1928).
- “Tevfik Rüştü Bey-Mussolini Mülakatı Saatlerce Süren Mülakat Pek Samimi Olmuş, İki Memleketi Alakadar Eden Bütün Mesail-i Siyasiye ve İtalya-Türkiye Mükareneti Esasları Görüşülmüştür”, *Cumhuriyet*, 05.04.1346 (1928).
- “Tiran Elçimiz”, *Cumhuriyet*, 15.10.1347 (1928).
- “Tiran Etrafında İfşaat Arnavutluk’taki İngiliz ve İtalyan Menafı Nasıl Birleşiyor?”, *Cumhuriyet*, 11.01.1345 (1927).
- “Tiran Muahedesi Nasıl İmzalandı? Arnavutluk, İtalyan Çizmesinin Ölçüsünü Teşkil Ediyor”, *Cumhuriyet*, 09.01.1345 (1927).
- “Tiran Muahedesi Tasdik Edilirken... Yugoslavya Sefiriyle Arnavutluk Reis-i Cumhur’u Arasında Şayan-ı Dikkat Bir Münakaşa Cereyan Etmiştir”, *Cumhuriyet*, 10.01.1345 (1927).
- “Tiran Muahedesi”, *Cumhuriyet*, 16.05.1345 (1927).
- “Tiran” Muahedenamesi ve Devletler İtalyan-Yugoslav İhtilafını Hal İçin Süfera Konferansı Mukarreratı Tefsir Edileceği Biliniyor”, *Cumhuriyet*, 04.05.1345 (1927).
- “Tiran’da Bir Tevkif”, *Cumhuriyet*, 02.06.1345 (1927).
- “Tiran’da Bir Cinayet mi?”, *Cumhuriyet*, 12.07.1347 (1928).
- “Trieste’nin Yıl Dönümü Bahanesiyle İtalyanlar “Trieste’de” Muazzam Tezahürat Yapacaklar, Bu Nümayişler Küçük İtilaf Konferansı’na Bir Nümayiş Telakki Ediyorlar”, *Cumhuriyet*, 20.05.1345 (1927).
- “Türkiye ve Balkanlar Yine Balkan Lokarnosu “Tan” Gazetesi Türkiye’nin Balkanlar’da En Kuvvetli Bir Emel Olduğunu Beyan Ediyor”, *Cumhuriyet*, 11.05.1345 (1927).

- “Türkiye’nin de Dahil Olacağı Bir Balkan İtilafı Mümkün müdür? Yunan Sefiri Mösyö Cadamos, Böyle Bir İtilaftan Bir Temenni Gibi Değil, Fakat Mevki Tatbiki İsalı Mümkün ve Tahkiki Lazım Bir Fikir Olarak Bahis Etmiştir”, *Cumhuriyet*, 21.05.1345 (1927).
- “Türkiye-Fransa”, *Cumhuriyet*, 05.06.1345 (1927).
- “Üç Kral Napoli’de Toplanıp Ne Yapacaklar? “Kotid Biyen” Gazetesi, Senyör “Mussolini”nin de Hazır Bulunacağı Bu Krallar İçtimaini, Fransa ve Sırbistan Aleyhinde Bir Maksat Ad Ediyor”, *Cumhuriyet*, 11.11.1346 (1927).
- “Vaziyet”, *Cumhuriyet*, 11.12.1345 (1926).
- “Yeni Arnavut Kabinesi”, *Cumhuriyet*, 11.09.1347 (1928).
- “Yeni Bir Hadise mi Çıkacak? İtalya ve Yugoslavya Arası Fena Açıldı: Her İki Memlekette Büyük ve Kanlı Nümayişler Yapılmaktadır”, *Cumhuriyet*, 30.05.1346 (1928).
- “Yeni Bir İttifak mı? Sırp-Fransız Müzakereti Fransızlar “İttifak Değil”, Muhadenet Ediyorlar Ama, Galiba İtalya’yı Kuşkulandırmak İçin!..”, *Cumhuriyet*, 05.11.1346 (1927).
- “Yeni Bir Mülakat mı?”, *Cumhuriyet*, 04.03.1346 (1928).
- “Yeni Haşmetmeaba Dair Ahmed Zogu Aylar Önceden 200.000 Frank Altına Taht Sipariş Etmiş!”, *Cumhuriyet*, 09.08.1347 (1928).
- “Yeni Sırp Kabinesi İtalya-Arnavutluk Muahedesine Karşı Nasıl Bir Siyaset Takip Edecek?”, *Cumhuriyet*, 02.01.1345 (1927).
- “Yine İtalya ve Balkanlar?”, *Cumhuriyet*, 02.01.1346 (1928).
- “Yugoslavya Hariciye Nazırı’nın Beyanatı”, *Cumhuriyet*, 13.05.1346 (1928).
- “Yugoslavya Krallığı’nın Dağılmasına Doğru”, *Cumhuriyet*, 04.08.1347 (1928).
- “Yugoslavya Mühim Kararlar İttihaz Etmek Üzere (Davidoviç) de Kabine Teşkil Edemiyor-Ahmed Zogu Bey Kanun-i Sani’de (Roma)’ya Gidecek”, *Cumhuriyet*, 24.12.1345 (1926).
- “Yugoslavya Parlamentosunda”, *Cumhuriyet*, 11.06.1346 (1928).
- “Yugoslavya Protesto Ediyor”, *Cumhuriyet*, 06.09.1347 (1928).
- “Yugoslavya Sefiri’nin Ziyareti”, *Cumhuriyet*, 17.06.1346 (1928).
- “Yugoslavya ve İtalya”, *Cumhuriyet*, 23.08.1347 (1928).
- “Yugoslavya Heyecan Ve Galeyan İçinde, Okodapari Balkanlar’daki Teşevvüşlerin İtalya’nın Arnavutluk Siyasetinden Doğduğunu Yazıyor”, *Cumhuriyet*, 11.10.1346 (1927).
- “Yugoslavya, Bulgarlara Hududunu Kapadı Bulgar Komitecileri Sırp Karakollarına Bombalar Attılar”, *Cumhuriyet*, 09.10.1346 (1927).

- “Yugoslavya’nın Protestosu (Belgrad) Hükümeti Tiran Muahedesi’ni Düvel-i Muazzama Nezinde Protesto Etti”, *Cumhuriyet*, 17.12.1345 (1926).
- “Yugoslavya’yı Karıştırmayı Muhtemel Bir Ölüm!”, *Cumhuriyet*, 10.08.1347 (1928).
- “Yugoslavya-İtalya İhtilafı Senyör (Mussolini) İhtilafın Azalması İçin Bir Yugoslavya-İtalya Muahedesi’nin Akdini İstiyor”, *Cumhuriyet*, 10.12.1345 (1926).
- “Yugoslavya-İtalya Sırplar, İtalya’ya Karşı Bir Harekette Bulunmakta İctinab Ediyorlar”, *Cumhuriyet*, 07.01.1345 (1927).
- “Yugoslavya-Yunanistan Münasebeti”, *Cumhuriyet*, 20.04.1346 (1928).
- “Yunan Arnavutluk Misakı”, *Cumhuriyet*, 02.10.1347 (1928).
- “Yunan Baş Vekili Roma’da”, *Cumhuriyet*, 24.09.1347 (1928).
- “Yunan Sefiri Diyor ki: Türk, Bulgar, Sırp ve Yunan Devletleri Anlaşınca Arnavutluk’ta Er Geç İltihak Edecektir!”, *Cumhuriyet*, 22.05.1345 (1927).
- “Yunan Sırp Görüşmeleri Başladı”, *Cumhuriyet*, 09.09.1347 (1928).
- “Zagrep’te Durum”, *Cumhuriyet*, 13.12.1347 (1928).
- “Zagrep’te Kanlı Olaylar Oldu”, *Cumhuriyet*, 03.12.1347 (1928).
- “Zavallı Arnavut Milleti! Ahmed Zogu’nun Krallığı Bir İhtilal Doğuracak mı?”, *Cumhuriyet*, 04.09.1347 (1928).
- “Zogu Bey’e Bir Suikast Teşebbüsü”, *Cumhuriyet*, 28.06.1347 (1928).
- “Zogu Kral Olmak İstiyor”, *Cumhuriyet*, 12.02.1346 (1928).
- “Zogu Kral Oluyor İtalya Hükümetinin Muvafakatını İstihsal Edilmiş”, *Cumhuriyet*, 18.05.1347 (1927).
- “Zogu’nun Krallığı!”, *Cumhuriyet*, 15.09.1347 (1928).
- “Zogu’nun Krallığı Merkezi Paris’te Bulunan Arnavutluk Gençler Birliği Bir Açıklama Yayınladı”, *Cumhuriyet*, 15.09.1347 (1928).
- “Zogu’nun Krallığı’nı Protesto”, *Cumhuriyet*, 06.10.1347 (1928).

Kitaplar

- Armaoğlu, F. (2017). *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Armaoğlu, F. (2018). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. Kronik Kitap, İstanbul.
- Çetiner, Y.(1966). *Bilinmeyen Arnavutluk*. İstanbul Matbaası, İstanbul.
- Ertaş, M. ve Kılıçarslan H. (ed.). (2020). *Osmanlı’da Diplomasi, Siyaset ve Savaş*. Kronik Kitap ve Osmanlı Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul.
- Jelavich, B. (2019). *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl 2*. (çev. Z. Savan). Küre Yayınları, İstanbul.

- Özcan, H. (2011). Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkiler. Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Roberts, J. M. (2003) *Yirminci Yüzyıl Tarihi*. Dost Kitabevi, Ankara.
- Tuncer, H. (2017). *Türk Dış Politikası 1.Cilt Osmanlı'dan Cumhuriyet'e (1789-1920)*. Kaynak Yayınları, Ankara.
- Tuncer, H. (2017). *Türk Dış Politikası 2.Cilt Cumhuriyet Dönemi (1920-2002)*. Kaynak Yayınları, Ankara.

Makaleler

- Altun, A. (2020). “31 Mart Olayı Sırasındaki Arnavut Aktörler”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2): 741-762.
- Aydın, M. (2020). “Arnavutluk’un Osmanlı Devleti’nden Kopuş Sorunu”. M. Y. Ertaş ve H. Kılıçaslan (Ed.). *Osmanlı’da Diplomasi, Siyaset ve Savaş*. Kronik Kitap, İstanbul, 136-192.
- Baklacioğlu, N. (2017). “Krallık Döneminde Arnavutluk”. B, Gökdağ ve O. Karatay (Ed.). *Balkanlar El Kitabı 2.Cilt: Çağdaş Balkanlar*. Akçağ Yayınları, Ankara, 355-375.
- Bayur, Y.H. (1991). *Türk İnkılâbı Tarihi*. C. II, Kısım: II, TTK Yayınları, Ankara.
- Birecikli, İ. B. (2016). “Prens Vid: 1914 Yılında Arnavutluk Prensliği”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42): 518-529.
- Bozbora, N. (2017). “Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişimi”. B, Gökdağ ve O,Karatay (Ed.). *Balkanlar El Kitabı 1.Cilt: Tarih*. Akçağ Yayınları, Ankara, 555-575.
- Bozbora, N. (2017). “Arnavutların Kökeni”. B, Gökdağ ve O,Karatay (Ed.). *Balkanlar El Kitabı 1.Cilt: Tarih*. Akçağ Yayınları, Ankara, 259-269.
- Çelebi, M. (2015). “Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya İlişkilerini Etkileyen Faktörler”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 31(91): 93-130.
- Çelikçi, A. S. Ve Kakışım, C.(2013). “İtalyan Faşizmi ve Tarihsel Gelişimi”. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2): 83-99.
- Kelkitli, F. A. (2017). “İki Savaş Arası Dönemde İtalya’ya Karşı Balkanlarda Bir Dengeleme Politikası Denemesi: Balkan Antantı”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 72(2): 423-443.
- Mengeş, Y. (2020). “Mussolini’nin “Dört Güç Paktı” Projesi ve Türkiye’nin Siyasal Eylemciliği”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 36(102): 137-199.
- Okur, M. (2017). “Balkan Savaşları”. B, Gökdağ ve O,Karatay (Ed.). *Balkanlar El Kitabı 1.Cilt: Tarih*. Akçağ Yayınları, Ankara, 595-607.

- Özcan, H. (2017). “TBMM Hükûmeti ile Arnavutluk Hükûmeti Arasında İmzalanan Gizli Anlaşmanın Sebep ve Sonuçları”. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2): 119-157.
- Özcan, H. (2018). “Ankara Elçisi Rauf Fico’nun Günlükleri Işığında Krallık İlanı Öncesi Türkiye-Arnavutluk İlişkilerine Atatürk’ün Yaklaşımı”. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 7(2): 341-366.
- Pamuk, B. (2017). “Osmanlı Döneminde Arnavutluk”. B, Gökdağ ve O,Karatay (Ed.). *Balkanlar El Kitabı I.Cilt: Tarih*. Akçağ Yayınları, Ankara, 335-345.
- Rruga, İ. (2020). “Theofan Stilian Noli’nin Arnavut Ortodoks Kilisesi’ne Katkıları”. A. T. İmamoğlu, İ. Rruga, M. F. Soysal ve A. Bilik (Ed.). *Balkanlar Ve İslam*. Ensar Neşriyat, İstanbul, 49-72.
- Zeyrek, S. (2012). “II. Meşrutiyet’te Demokratik Muhalefetin Sonu: Arnavut İsyanları Ve Sonuçları”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(33): 299-336.

Tezler

- Bulut, P. (2007). *1923-1933 Yılları Arasında Türk-İtalyan İlişkileri*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doko, K. (2020). *İtalyan İşgali’nde Arnavutluk 1939-1943*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Görgülü, A. (2008). *Arnavut Bağımsızlığının Osmanlı Gazetelerinden İncelenmesi (Tanin, Tercüman- Hakikat, İkdam ve Sabah (1912-1913))*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İdrizi, M. (2018). *Osmanlı Sonrası Arnavut Kimliğinin İnşası*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Özkan, A. (2012). *Enver Hoca Dönemi Arnavutluk*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yavuz, M. (2022). *Ahmet Zogu ve Enver Hoca Dönemlerinde Arnavutluk*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Kongre Bildirileri

- Anzerlioğlu, Y. (2007). “İki Savaş Arası Dönemde İtalya’nın Arnavutluk Siyaseti Karşısında Türkiye’nin Tavrı”. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*. 10 Eylül 2007, Ankara, 207-226.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Kaan DOĞAN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	75.Yıl Cumhuriyet Anadolu Lisesi/ ANTALYA
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
Tezsiz Yüksek Lisans Diploması	
Dönem Projesi Konusu	
Tezli Yüksek Lisans Diploması	
Yüksek Lisans Tez Konusu	Cumhuriyet Gazetesine Göre Arnavutluk-İtalya Siyasi İlişkileri ve Arnavutluk'ta Rejim Değişikliği (1926-1928)
Doktora Diploması	
Doktora Tez Konusu	
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Doğan Grafik